
MURUS ÆNEUS CONSCIENTIA SANA
BE FAST

FORT
HILL

LURLEY
MANOR

#

Two vols in one.

Title page by R. de Hooghe.

not in Landseer.

LAVR. PIGNORIVS
DE
SERVIS

LAVRENTII PIGNORII

PATAVINI

DE SERVIS,

&

Eorum apud veteres miniſteriis,

COMMENTARIVS.

In quo familia, tum urbana, tum ruſtica, ordine producitur & illuſtratur.

Editio noviſſima aucta, emendata, & figuris æneis exornata.

AMSTELODAMI,
Sumptibus ANDREÆ FRISII. 1674.

[illegible]

Ampliſſimo Spectatiſſimo
Doctiſſimoque
Viro

DOMINO
D. PAULO *ab* UCHELEN

ANDREAS FRISIUS
S. P. D.

ITa ſeſe res habet: Magni ad civilis uſum vitæ momenti eſt, aliorum res geſtas noviſſe; ſed longe maximi antiquos Romanorum ritus moresque perſpectos habere. Etenim

cum universi quoddam quasi compendium Roma fuerit, restat ut omnia noverit, quisquis hanc bene novit. Et quid quæso est quod ad acquirendam civilem prudentiam desiderari ultra possit? Bella quærimus & bellorum leges, segetem rerum hujus unius Vrbis res gestæ dabunt. Pacem desideramus & pacis artes; nullibi major, sive publica, sive privata spectes, exemplorum copia occurret. Breviter. Quicquid à Germanis fortiter & generose;

roſe; à Gallis audacter & prompte; ab Hiſpanis prudenter & lente; ab Africanis latenter & verſute; ab Aſiaticis molliter & delicate; à Græcis eleganter & erudite dictum vel factum eſt, id Romani omnium fere Domini uſu ſuum fecerunt. Atque hoc ipſum in cauſa eſt, cur eruditiſſimi quique Viri ſuam in deſcribendis hujus populi rebus induſtriam exhauſerint: inter quos haud poſtremum ſuo jure locum occupat Pignorius, cujus hunc

de SERVIS tractatum egregii publici causa, recudendum suscepimus. Nec vero diu deliberandum nobis fuit, cui dedicandus esset hic tanti Viri cum cura recensitus labor. Cui enim potius Amplissime Vir, quam tibi? quem non generis modo familiæque splendor; sed ingenii etiam summaque morum & vitæ elegantia, nec non rara hoc seculo bonæ artes, & propensissimus in omnia ingenuæ mentis exercitia affectus suo jure

commendant. Et hæc quidem tua virtus, & bene agendi facultas tanto in te magis admiranda eſt, quanto quibus benignior fortuna arridet, in alia omnia facilius prolabuntur. Macte tali animo, talique habitu Vir Ampliſſime, & ſi quid preces noſtræ apud te valent, non tam hunc, quem Tibi nominique Tuo conſecramus librum, quam illum, quo tibi offertur affectum, & promptiſſimam ad omne genus officiorum voluntatem æſtima; &

quando ea divini numinis ergo nos benignitas fuit, ut, ſuperato graviore lethalique morbo, ſalvum te ſoſpitemque videamus, de quo tibi ex animo gratulamur, id agas velim, ut quam divino beneficio nactus es proſperam valetudinem, ampliſſimæ familiæ & publico omnium bono, quam id fieri poteſt, accuratiſſime tuearis & conſerves. Ego, quod unice poſſum, ſeram tibi ætatem & proſpera quæque, ut debeo, precor. Vale.

ANDREAS FRISIVS LECTORI.

V*Ix jam deferbuere typi, ex quo artem Gymnasticam Mercurialis tibi dedimus: & en tibi nova veste donatum* Pignorii de Servis & Popmæ de servorum operis *tractatum. Non est moris vel instituti nostri, ut aliorum conatus elevando nostros decantemus. Si tamen cuiquam placuerit, Italicam editionem cum hac nostra conferre, videbit quid inter utramque intersit. Vt enim de chartarum characterumque, quibus usi sumus, elegantia hic nihil dicam; mille modis laborandum, & universa fere Scriptorum cohors adeunda nobis fuit, ut quod egregii publici causa susceptum erat, non sine publico omnium com-*

modo prodiret : ita omnia distorta erant, nec quicquam temere occurrebat, quod medicam manum non requireret. Nec tamen hic ſtetit conatus noſter, ſed ſi quid antiquitatem redoleret, nec ubivis obvium eſſet, dedimus operam uti id omnium oculis ſubjiceretur. Habes ergo hic aulæa tricliniaria, pugillares tabulas, thecam pugillarium, abacum numerarium Auguſtanum, Siſtri, Penulæ, Carpentariorum *figuras, aliaque his ſimilia. Tu benigne Lector his utere, fruere, & conatibus noſtris favere perge.*

LAVR.

LAVR. PIGNORIVS

LECTORI

P. F.

Ommentarium Lector, quem nunc primum, grandiusculum jam, nec omnino implumem, evolare patior de nidulo ſuo, fuiſſe compreſſum mihi ſupra nonum annum, ſciunt plerique amicorum, qui argumento olim delectati, & amori nimis indulgentes, jam urgere non deſtiterunt, ut perficerem porro quod inchoaveram. Monebant autem, è re tum mea tum aliorum eſſe, diligenter & accurate tractari, quæ non exiguam portionem antiquitatis, ut ipſi quidem profitebantur, illuſtratum irent. Neque verò mihi propoſitum eſt hac præfatione, aut excuſare quod ſecus, aut prædicare quod ſedulò fecerim. Delegabo nimirum hoc arbitrium aliis, ut diſpiciant an conſtiterim intra conatum, an excur-

rerim longius. Quæ tractanda mihi ſumpſi, dubio procul ex obvia paſſim vetuſtate ſunt, quam qui non novit, ille verò puer dici jure merito poteſt. Romanam, Græcam, atque adeo barbaram hiſtoriam qui primoribus labris deguſtarunt, ſciunt nullum ferè auctorem reperiri, in quo non de Servis, & eorum miniſteriis, ſermo habeatur. Poëtæ, Grammatici, Oratores, Juriſconſulti, graviorum doctrinarum Profeſſores, Theologi ipſi, hæc ideo attigerunt, quia uſus poſcebat; & quia privatim, & publicè ingenuos omnes, domos & earum ſingulas partes, vicos, regiones, opera publica, publicas voluptates, templa, fora, baſilicas, curias, collegia, negociationes, artificia, totas urbes, rura univerſa, orbem deniqueRomanum, nec non & circumfuſam barbariam, hoc genus hominum perpetuo agmine obſederat. Et quamvis nusquam gentium, ut ſcripſit [a] Anaxandrides, civitas Servorum exſtaret, jus tamen belli,

a *Apud Athenæum lib. 6.*

belli, & turpis hic quæstus, delicatorum hominum intemperantiæ innixus, adeo referserant omnia, ut liberorum capitum solitudo, servilibus copiis arte & consilio occultanda videretur. [a] Seneca: *in Senatu dicta est aliquando sententia, ut Servos à liberis cultus distingueret, deinde apparuit quantum periculum immineret, si servi nostri numerare nos cœpissent.* Nimirum hoc erat curare, ut dominorum hostes (ita vulgo audiebant servi) agnoscerent vires suas, & armis arreptis, turbarent omnia miscerentque. De [b] Euno [c] Athenioneque legimus, ut Siciliam vastarint, ut Prætores exuerint castris, ut insignia Regia arripuerint. Neque hæc mirabitur, qui norit (ut de ergastulis nihil dicamus) urbana & rustica mancipia inexhaustam materiam bello præbere potuisse. Jure namque scripsit [d] Seneca, ad pascendam servorum turbam, *transmarinarum regionum fuisse optan-*

a *Lib. I. de clementia cap.* 24. b c *Diodori Sic. excerpta lib.* 34. & 36. d *Epist.* 17.

optandam fertilitatem : neque finxit ſupra fidem Petronius, Emolpi familiam tam magnam per agros Numidiæ ſparſam fuiſſe, ut poſſet vel Carthaginem capere,[a] Plinius ipſe teſtatus eſt, in domos mancipiorum legiones, & turbam externam ita conjectam, ut ſervorum cauſa nomenclator ipſi domino habendus eſſet. Pervulgata ſunt illa, T.[b] Minucio equiti Romano quadringentos ſervos fuiſſe; totidem ceſſiſſe filiis ſuis [c] Pudentillam matronam provincialem; [d] Proculum arrepto imperio armaſſe eorundem duo millia; C.[e] Cæcilium, C. L. Iſidorum reliquiſſe ſupra quatuor millia; M.[f] Craſſum maximam ſuorum turbam domi aluiſſe; [g] Demetrio Pompejano, *numerum quotidie ſervorum velut Imperatori exercitus referri ſolitum*; ab [h] Hermete præfecto urbis eodemque martyre, mille ducentos quinquaginta manumiſ-

ſos

a *lib.33. c.1.* b *Excerpta Diodori lib.36.* c *Appul. Apol.2.* d *Spartianus.* e *Plinius l.33. c.10.* f *Plutarchus.* g *Seneca de Tranquill. cap 8.* h *Surius Tom. 3.*

ſos fuiſſe die Sancto Paſchatis. Hæc inquam ſunt pervulgata, & nota ſatis. Quæ ſubjungemus penitiora erunt fortaſſe, neque ideo tamen incredibilia, ſeu falſo memoriæ prodita. Ab [a] Ovinio videlicet Gallicano martyre clariſſimo, quinque millia ſervorum libertate fuiſſe donata, octo millia à [b] Melania juniore; & quod mirandum noſtris moribus valde ſit, duodecim millia puerorum [c] Beliſarium habuiſſe. Quæ ſanè faciunt, ut credam, non augendæ rei gratiâ, ſed planè pro veritate, legi in [d] Actis Juliani martyris: *hæc dicente Præſide, advenit mater ejus cum innumerabili familia utriusque ſexus.* Jam verò illa [e] Ariſtotelica vix fidem invenient apud pleroſque noſtrorum, qui vetera è præſentibus metiuntur. in Ægina Inſula, & illa quidem ſatis anguſta, nec admodum magni [f] ambitus, quadringenta ſeptuaginta millia ſervilium

a *Terentianus in Actis SS. Ioh. & Pauli.* b *Palladius.* c *Aimonius & Regino apud Lipſium* d *apud Sur. tom. primo.* e *Athenæus lib. 6.* f *ſtadior.* CLV *ex Strab. lib. 8.*

lium capitum fuiſſe; ut etiam illa Cteſiclis, Athenis in cenſu Demetrii Phaleræi, quadringenta millia ſervorum fuiſſe recenſita. Italiam ſane noſtram his omnibus anteferre hac etiam in parte certum eſt; ſedem nimirum, & domicilium Imperii auguſtiſſimi, quod oppreſſit ſui majeſtate quidquid uspiam olim mirum fuit. Ideoque non immerito MARTINVS SANDELLIVS politiſſimus amicus noſter, Rempublicam & Imperium quæ Romæ viguerunt, humanæ magnitudinis finientes vel horizontas appellare ſolitus eſt. Confirmatur autem ſententia hæc noſtra [a] Pliniano encomio. *Ergo in toto orbe, & quacunque parte cœli convexitas vergit, pulcherrima eſt omnium rebusque merito principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix parensque mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus*, SERVITIIS, *artium præſtantia, ingeniorum claritatibus &c.* Huc pertinent illa D. [b] Hieronymi, labente jam & inclinato penè Imperio

rio

a *lib. ult. c. ult.* b *Epiſt. ad Euſtachium.*

rio ſcripta : *quis crederet, ut totius orbis extructa victoriis Roma corrueret? ut ipſa ſuis populis & mater fieret & ſepulcrum? ut tota* ORIENTIS, ÆGYPTI, AFRICÆ *littora, olim dominatricis urbis* SERVORUM & ANCILLARUM *numero complerentur?* Quod ſi Romæ [a] Libertini, qui è ſervili ſegete manipuli aliquot fuerunt, non unam aut alteram tribum, ſed tres & quatuor occuparunt, ſi ibidem [b] legibus latis manumiſſiones cohibitæ ſunt, ne Rempubl. peſſundarent illi, quos domini quotidie ſervos eſſe non patiebantur, qui tandem ſervorum dicemus Romæ fuiſſe? quid in Italia univerſa? quid in univerſo Imperio? hinc profectò effluxerunt non minus veri quàm familiares auctoribus hæc explicandi modi, miniſter POPULUS, longus ORDO, GREX, AGMEN, NUMERUS, COHORS, & LEGIO ſervorum. Romæ autem antiquitus, cum integra eſſet, valeretque rectè publicæ rei dignitas & maje-

a *Sigonius de antiquo Iure lib.* 2. *cap.* 14 b *Institution. lib.* 1. *Tit.* 6. *&* 7.

majeſtas, paucis admodum [a] ſervis contenti erant. At poſt everſas [b] Carthaginem & Corinthum, cum vitia facto agmine in urbem victricem influxiſſent, & privata luxuria publicam magnificentiam concutere cœpiſſet, tunc irrupit vis & multitudo ſervorum, qui rei familiaris animata inſtrumenta, & oculi, aures, manus, pedes, omnia denique dominorum eſſent. Jam verò miniſteria eorundem adeò diſtincta & peculiaria fuerunt, ut non ab re ſcriptum exſtet apud juniorem [c] Plinium, Servis Rempublicam quandam & quaſi civitatem, domum eſſe. Et hæc certè omnia noſtri ordinis hominibus hactenus ita deſpecta fuerunt, ut pudeat me plerumque delicatum illud dominorum faſtidium in ſervos non cum ipſa vetuſtate conſenuiſſe. At hæc minuta ſunt (inquiunt) præ Militia, Triumpho, Comitiis, Ludis. Demus eſſe, & ſanè ſint.

a *Val. Max. lib. 4. cap. 3. Athenæus l. 6.* b *Strabo lib. 14. apud quem numerus venalium in emporio Deliaco expoſitorum, ad paradoxon videtur accedere.* c *lib. 8. ep. 16. Seneca epiſt. 47.*

ſint. At minuta quædam etiam parum utilia ut Myrmecidis Quadrigæ, & Formicæ neſcio cujus Callicratis, nonne ſuos amatores invenerunt? Me autem addictum ex vitæ inſtituto ſtudiis ſacris, non usquequaque dedecebat hæc pertractare. Ex his enim copiis, quot cælo recepti liberalem animum geſtarunt in ſervili corpore? Referti ſunt prædicandis horum nominibus ſacri Faſti, in quibus tyranni calcati, cupiditatum lenocinia deſpecta, vitiorum illecebræ inſuper habitæ, opum ingeſtarum contemptus inſignis, ſpecioſis & veris elogiis immortalitati commendantur. Nimirum in his Apoſtolicæ voces, celebres illæ & decantatæ, mirum in modum enituerunt; [a] *οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ.* Quid? quod CHRISTVS dominus ſermones ſuos ſervilibus miniſteriis implevit? ut videlicet ad deſpectum noſtri nos informaret, ut obſequium doceret, ut oſtenderet è re noſtra eſſe, id demum velle, id nolle,

le,

a *D. Paulus.*

le, non quod liberet, ſed quod expediret. Horum ego omnium tenuem deſcriptionem ſcriptis hisce meis complexus ſum, non ut gloriolam aliquam aucuparer, ſed ut pleraque mihi ſparſim adnotata, in unum veluti corpus redigerem, tironibus noſtris (ſi non veteranis) uſui aliquando futura. Et verò mihi ſatis ſuperque erit functum eſſe indicis partibus, & alicui monſtraſſe feracem olim agrum, nunc verò ceſſantem, qui impenſam coloni laboremque magno poſſit fœtu remunerari. Hanc etenim Ilotarum noſtrorum Spartam, quisquis è prima philologorum nobilitate non aſpernatus fuerit, næ ille operam non ludet, tum quia Latinæ linguæ & nobiliſſimis ſcriptoribus afferet lucis non parum; tum quia excitabit alios ad hujusmodi laudatæ conſcriptionis genus perſequendum, quo mores & inſtituta veterum magno cum fructu, nec minore cum temporis compendio in conſpectu habemus. Deſinere hîc eſt animus; neque diutius tuam

mi

mi Lector patientiam in hoc vestibulo fatigare. At percurre quæso hæc pauca, & quidem excepta è Phœbi cortina. Quidquid ego in hunc meum commentarium retuli, illud omne annotatum, dispositum, explicatum meâ operâ est. Evoluti mihi sunt boni scriptores non pauci, & plures fortasse, quàm rationes otii mei patiebantur. Inspicere omnes neque potui, neque sanè volui: tantum abest ut me adeò lynceum præstare ausim, ut perviderim omnia. Quid tum? inquies. hoc unum, quod volo nescius ne sis, me non ideo compilasse scrinia aliorum, quod alii alibi hæc & his similia notaverint. Quid enim? num furti aut plagii damnabimus illam apem, quæ in prato patente florem hodie insederit, libatum heri & nudiustertius uni aut alteri comitum suarum? Num ideo pagani minacibus edictis arcendi sunt ab aquatione, quod majores eorum, jam inde ab extructo pago, de unico & perenni fonte hauserint? Non opinor. At quod

his

his ultro damus, demus & nobis non inviti. Communem & nos (ut eſt in vetere parœmia) Mercurium habemus. Eosdem Auctores volutamus. Ex iisdem ſeligimus, & colligimus ſinguli. Novos & adulterinos mihi conflare aut cudere conſilium non fuit, & virgula divina ad manum haud erat, quæ defoſſos & latentes erueret. Edere autem, quæ acumen fugerint hactenus criticorum noſtrorum, paucis admodum contingit, in tanta præſertim eruditorum hominum copia, quæ hoc noſtro ævo facit, ut nihil ſemel dicatur, quod non prius, ter & amplius dictum ſit. Hæc, neque admodum multa, Lector habebis, quæ proponas illis, qui ut putentur ſapere, cælum vituperant. Tu benè vale, & conatui noſtro fave.

BREVIARIVM OPERIS.

PRÆLVDIA.

Natio-

FAMILIA VRBANA.

** 3

Vesti-

FAMILIA RVSTICA.

Aucu-

L. PI-

L. PIGNORII PATAVINI DE SERVIS COMMENTARIUS.

VEtustissimum SERVITII nomen esse, & à Noë usque temporibus deductum, sacra Biblia [a] testantur: *maledictus Chanaan, servus servorum erit fratribus suis.* Expressit autem eleganter [b] Alcimus Avitus:

—— primum inde repertum
Servitii nomen: cuncti nam semine ab uno
Prodiimus, patremque omnis sibi vendicat unum
Posteritas: deque ingenuo mala crimina servum
Efficiunt ——

a *Gen.* 9. *Aug. de Civit. Dei lib.* 19. *cap.* 5.
b *Lib.* 4.

Et hoc ab ipſo Noë totum effluxiſſe, ut canit Alcimus, argumento eſt celebris deinceps facta mentio ſervorum, ut in illa [a] Abram ſubitaria copiarum domeſticarum recenſione, ad fratrem è captivitate eximendum; in præſcripto [b] circumciſionis & impleto ritu: & [c] alibi; ubi ancillarum, vernarum, emptitiorumque memoria extat. Ad nomen quod attinet; [d] SERVI ex eo appellati ſunt à noſtris, *quòd Imperatores captivos vendere, & per hoc ſervare, nec occidere ſolent.* MANCIPIA *verò dicta ſunt, quod ab hoſtibus manu capiuntur.* [e] Eandem Etymi vim latiore aliquanto verborum ambitu circumſcripſit antiquus neſcio quis Juris [f] ſtudioſus, *qui in hoſtibus captis, & in ſervitutem redactis* ſcribit *eſſe obſervatum, quòd utile erat & benignum. Eos* enim *ſervari, & non occidi*

a *Gen. cap* 14. b *Ibid. cap.*17 c *Ibid. cap.*20. & 22. d *Leg* 4. *ff. de ſtatu hominum.* e *Epitom. jur. civ.* f *Epitome jur. civ. ex edit. Pariſ.* 1599.

occidi benignitatis esse, servire utilitatis, occidi neutrius. Ita sanè Latini, alii alia; quæ nos transiliemus, ne Lector in ipso penè limine hæreat. Captivitas sanè novitium inventum non fuit: siquidem effluxit ab ipso usque Nemrod. Quæ enim leguntur in Genesi; *porrò Chus genuit Nemrod: ipse cœpit esse potens in terra, & erat robustus* [a] *venator coram Domino*; illa interpretatur D. [b] Augustinus, de oppressione & captivitate intelligi. [c] Joannes Saresberiensis apertè: *traditur hic* (Nemrod) *in tantam elationis erupisse vecordiam, ut non vereretur jura temerare naturæ, cum consortes conditionis & generis, quos ingenuos illa creaverat, hic addiceret servituti.* Non improbat hanc sententiam [d] Pererius, quam etiam tutatur [e] Conradus Rittershusius. Et hoc profectò non de-

a *Genes. c.* 10. b *Lib.* 16. *de Civit. Dei cap* 4.
c *Lib.* 1. *Policrat. c.* 4. d *Lib.* 15. *in Genesin.*
e *Schol. ad Oppian.*

dedecebat idololatriæ repertorem, & Politicorum patrem. [a] Alii autem Nino attribuunt, qui primus intulit bella finitimis, ut facilè fuerit Semiramidi ejus uxori metalla primùm invenire, & captivis eorum tractationem mandare, ut scribit Suidas. Duplici autem jure aliquis servus fiebat; [b] civili, *quando major viginti annis precii participandi causa se vænire patiebatur*; gentium, *quando ab hostibus quis capiebatur, aut ex ancilla nascebatur*. Dominatio enim ex gentium jure introducta est, inquit [c] Jurisconsultus, quod & [d] Luctatio Placido visum est ad illa Statii:

Ne tristes Dominos, orbamque inimica revisam
Eurydicen ——

Naturâ enim servum esse quempiam [e] paucis visum est omnino. Juris civilis capita ampliavit maximus Impera-

a *Iustinus & Orosius.* b *Leg. 5 de stat. hom.* c *Leg. 64. ff. de condict. indeb.* d *Lib. 5. Theb.* e *Arist. lib. 1. Politicor. cap. 3. & 4.*

perator [a] Constantinus, qui sancivit, Libertos homines ingratos recidere in servitutem, quam evasissent [b] Claudium imitatus, quod & [c] Nerone imperante agitatum est. Imo & in patriam ingrati, qui olim militiam detrectabant, ad dilectum non respondentes, ut proditores libertatis, in servitutem [d] redigebantur. Et horum auctariorum alia quidem (ut vidimus) culpæ, & noxæ imputanda sunt, alia egestati, & pietati. Constituit enim idem [e] Constantinus, licere patribus, filios inopiæ causa distrahere; jure nimirum antiquissimæ à Romulo invectæ patriæ potestatis; cujus meminerunt [f] Dionysius Halicarnassæus, [g] Cicero, [h] Dion Chrysostomus, & alii. Hi tamen precium, aut vicarium offerendo, [i] vindicabantur in libertatem; quam compensationem sustulit [k] Valentinianus Imperator,

a *Leg. 2. Cod. de libert. & eorum liberis.* b *Suet. cap.* 25. c *Tacit. lib. 13. Annal.* d *Leg. 4. de re milit.* e *Leg. 2. Cod. de patrib. qui filios distra.* f *lib. 1.* g *lib. 1. de Orat.* h *Oratione 15.* i *Eadem Leg. 15* k *Leg. unic. c. Theod. sed.*

tor, quod ſervitium (diceret) ingenui, etiam minimi temporis ſpatio, remunerationi precii facere ſatis. Et idem jus videtur fuiſſe obſervatum in [a] expoſitis liberis, quos θρεπτοὺς appellabant. Eorum enim Libertatis maximam habendam rationem reſpondit Imperator [b] Trajanus. At cùm anno [c] Domini CDXLVII fames univerſam Europam vexaret, Italici homines filios, & parentes vendiderunt, quos [d] Placidius Valentinianus redimi præcepit ſub quintæ adjectione. Quibus tamen optimorum Imperatorum ſanctionibus malæ huic mercaturæ obviam penitus itum non eſt, cùm in [e] Lucanis, conventu Leucotheæ, natali D. Cypriani, à parentibus liberi paſſim diſtraherentur. SERVITUTIS autem conditio iniquior fuit, quàm ratio humanitatis ſervo, & domino communis exige-

a *Apud Bithynos.* b *Plin. lib.* 10. *Epiſt.* 72. c *Marcellinus.* d *Novell.* 11. *Valent.* e *Caſsiodorus lib.* 10. *Variar.*

exigeret. *Est autem infima conditio, & fortuna servorum* inquit [a] Cicero. *Caput enim servile*, ait [b] Paulus, *nullum jus habet, caret nomine, censu, tribu.* [c] Fabius major de addicto, cujus manumissio erat controversa; *ante omnia Servus hic habet nomen, est in censu, est in tribu; quorum nihil (ut opinor) deprehendi in servo potest.* A militia præterea [d] arcebantur, & quidem propositâ capitali pœnâ. [e] Marcianus, *ab omni militia servi prohibentur: alioqui capite puniuntur.* [f] Trajanus Imperator de servis inter tyrones repertis: *lecti si sint, inquisitor peccavit; si vicarij dati, penes eos culpa est qui dederunt, si ipsi, cùm haberent conditionis suæ conscientiam, venerunt, animadvertendum in illos erit.* Et hoc adeò receptum fuit, ut cùm ex inopia liberorum capitum, Imperatores ad ultimum prope desperatæ

a *Lib.* 1. *offic.* b *Leg.* 3. *ff. de capite minutis.* c *Declam.* 311. d *Servius lib.* 9. *Æn.* e *Leg.* 11 *de re milit.* f *apud Plin. Ep.* 39. *lib.* 10.

Reipublicæ auxilium adigerentur, tunc non legerent in militiam ſervos, niſi [a] liberos factos. Nunc ex his, quæ diximus, intelligi dabitur, quid ſibi vellet Plinius, cùm ſe confectum ſcribit infirmitatibus, & mortibus ſuorum, illud ſolatii habere, quod *permitteret ſervis quoque* quaſi [b] teſtamenta *facere, eaque ut legitima cuſtodiret*, Quaſi teſtamenta appellat ea, quæ Jus civile teſtamenta eſſe nolebat. Qua ratione [c] Ulpianus ſervam ſervo *quaſi dotem* dare ſcripſit; [d] Paulus peculium ſervi *quaſi patrimonium*; ſervi contubernalem, vernæ filii [e] *quaſi novercam* appellavit. DOMINIUM verò in ipſos tum ſummi juris, tum ſummæ injuriæ erat. Pecudum enim potius, quàm hominum numero cenſebantur. [f] Cajus: *ut igitur apparet, ſervis*

a *Livius lib.* 22. b *lib.* 8. *epiſt.* 16. c *Leg.* 39. *de Iur. Dot.* d *Leg.* 47. *in fin. de peculio.* e *Leg.* 14. *de ritu nupt. ibid.* quaſi nurus & quaſi ſocrus. f *Leg.* 2. *ff. ad leg. Aquiliam.*

vis nostris exæquat quadrupedes, quæ pecudum numero sunt [a] Seneca; *alia interim crudelia, & inhumana prætereo, quod nec tanquam hominibus quidem, sed tanquam jumentis abutimur.* Et, *nolo in ingentem me locum immittere, & de usu servorum disputare, in quos superbissimi, crudelissimi, & contumeliosissimi sumus.* Ideo rectè excepit [b] Cicero: *servus est nemo (qui modo tolerabili conditione sit servitutis.)* fuerunt enim qui intolerandâ erant conditione, etiamsi ad Legis Æliæ Sentiæ capita Cicero minimè respexisset, Cibum enim adurere, mensam evertere, dicto tardius audientem fuisse, cruce, aut flagellis ad minus [c] expiabantur. Dixisses, omnes penitus dominos professos fuisse Stoicam sectam, adeò illis altè insederat, omnia servorum peccata æqualia esse. Quo factum est, ut servi nuper

a *Epist.* 47. b 4. *Catilin.* c *Plut. de ira cohib.*

empti non quærerent, an ſuperſtitioſum, vel invidum, ſed an iracundum herum nacti eſſent. [a] Seneca: *quid eſt, quare ego ſervi mei hilarius reſponſum, & contumaciorem vultum, & non pervenientem uſque ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem?* [b] Petrus Chryſologus ſvaviſſimus, & eruditiſſimus Tractator, veriſſimo epiphonemate ſententiam concludit: *Quidquid dominus indebitè, iracundè, libens, nolens, oblitus, cogitans, ſciens, neſcius, circa ſervum fecerit, judicium, juſtitia, lex eſt: imperantis ira ſubdito jus eſt, & ad libitum domini vocem non habet conditio ſervitutis.* Et has ſerviles delicias tangit eleganter Geta [c] Terentianus:

—— herus ſi redierit,
Molendum uſque in piſtrino, vapulandum, habendæ compedes,
Opus ruri faciundum ——

ubi

a *Lib. 3. de ira, cap. 24.* b *Serm. 141.* c *Phorm. Act. 2. ſc. 1.*

ubi hæc Donatus: *facetè enumerat servus universa supplicia suæ conditionis, excepta cruce & furca, quarum pœnam verbis extenuare non potuit.* Et ex horum suppliciorum frequentia honoraria illa manarunt servorum epitheta, Furciferi, Mastigiæ, Flagrionis, Verberonis, & Cruciarii. Ab hoc eodem capite est Domitii [a] Ulpiani sententia, *licere servis naturaliter in suum corpus sævire.* Quam bonus censor, justitiæque sacerdos, ad liberos etiam homines transtulit [b] aliquando: ut hîc obiter animadvertere liceat, quantopere jus humanum divini juris lumine destitutum, cæcutiret. Discussit sanè aliquoties natura caliginem hanc: ita ut [c] Paulus viderit, *difficilè dignosci posse liberum hominem à servo:* at hoc non diu mansit, siquidem plerique ita sentiebant, ut illa apud [d] Juvenalem garrit:

 O de-

a *Leg.* 9. *de pecul.* b *Leg.* 11. *ff, de his qui not. inf.* c *Leg.* 5. *ff. de contr. empt.* d *Sat.* 6.

O demens, ita ſervus homo eſt. ——

Quod ne quis Satyricè dictum putet, audiat L. [a] Florum: *enimverò ſervilium armorum dedecus feras: nam & ipſi per fortunam in omnia obnoxii, tamen quaſi ſecundum hominum genus ſunt.* Quæ ſi apud politos, & humanitatem profeſſos obtinuerunt, quid mirum à rudioribus fuiſſe recepta? Leges [b] Ripuariorum: *quod ſi ſervus ſervum, ictu uno, vel duobus, ſeu tribus percuſſerit, nihil eſt, ſed tamen propter pacis ſtudium tremiſſem, ideſt, quattuor denarios componat.* Non igitur mirandum eſt, ſi [c] Ulpianus ſervitutem morti adſimilaverit. Et olim quidem poteſtas dominica necem ipſam ſervorum complectebatur. [d] Cajus: *nam apud omnes peræquè gentes animadvertere poſſumus, dominis in ſervos vitæ necis-*

a *lib.* 3. *Hiſtor cap.* 20. b *Tit.* 23. c *l.* 18. *de cond. & dom.* d *Leg.* 1. *de his qui ſui, vel alieni ſunt juris.*

cisque potestatem fuisse. Et professò, sanguinarium hoc jus notaverunt apud Germanos [a] Tacitus, apud Persas [b] Ammianus. Et hujus sanè juris illa fuit vis, ut [c] Hadrianus Imperator *servos à dominis vetuerit occidi, eosque jusserit damnari per judices, si digni essent.* Quod & [d] Antonino Pio Hadriani successori placuit. [e] Constantinus autem, sub cujus humano imperio immanitatem olim exuit orbis Romanus, rescripsit, *reum homicidii fore, qui servum, barbarorum sævitiam imitatus, in ipsis adegerit cruciatibus vitam relinquere.* Egregiè quidem Constantinus. At neque ideò domini jus sibi suum eripi passi sunt. [f] Salvianus: *homicidia quoque in servis rara sunt, terrore, ac metu mortis, in divitibus assidua, spe ac fiducia impunitatis, nisi fortè iniqui sumus, hoc, quod divites faciunt, ad*

a *De mor. Ger.* b *lib.* 23. c *Spartianus.* d *Leg.* 1. & 2. *de his qui sui vel alien. sunt jur.* e *Leg. un. C. de emend. serv.* f *de Gubern. lib.* 4.

ad peccatum referendo: quia illi, cùm occidunt ſervulos ſuos, jus putant eſſe, non crimen. Lenioribus autem animadverſionibus frequenter domini utebantur. [a] Juvenalis,

> —— *hic frangit ferulas, rubet ille flagellis,*
> *Hic ſcutica,* ——

Baltea verò, quæ vocat [b] Juvenalis, Lora interpretatur Scholiaſtes antiquus. Quam utique operam navaſſe conſervos argumento ſunt [c] LORARII, qui apud Plautum catenas, & vincula injiciunt vinciendis. Imò & conſervi apud Appuleium,[d] Myrmecen vinciunt; & Sollicitudo [e] Triſtitiesque Veneris ancillæ, Pſychen miſellam flagellis affligunt, & ceteris tormentis excruciant. Et quidem flagella in peculio ſervorum erant. Imò & ad Libertos pertinebant aliquando, injurio tamen jure.

[a] Ul-

a *Sat.* 6. b *Sat.* 9. c *Lib.* 10. *c.* 3. *Gellius.*
d *lib.* 9. *Metamorph.* e *lib.* 6. *Metamorph.*

[a] Ulpianus: *nam interdum etiam ex causa famosa Pædius putat, permittere debet patronum in jus vocari à Liberto, si eum gravissima injuria affecit, vel flagellis fortè cecidit.* Neque verò mitiores fuerunt in servos Magistratus, quam domini. [b] Hermogenianus: *& servi quidem flagellis cæsi dominis restituuntur, liberi verò, humilioris quidem loci, fustibus subjiciuntur: ceteri autem vel exilio temporali, vel interdictione rei certæ coërcentur.* Recensuit autem [c] Aristophanes catalogum servilium aliquot tormentorum. *Extensionem videlicet in tabula, suspensionem, scuticam è pelle histricis, verbera, torturam, aceti in nares infusionem, & laterum impositionem.* Ubi notat Scholiastes, Liberos porri, & gythii caule cædi consuevisse. Hujus verò loci indicium debeo VINCENTIO CONTARENO, qui splendorem humaniorum

a *Leg.* 10. *de in jus voc. & Leg.* 7. *de injuriis.*
b *Leg. ult. de injur. & fam. libel.* c Βάτραχ.

rum litterarum, quas profitetur publicè, humanissimis moribus penè obruit. Huic eidem dominicæ licentiæ adscribamus necesse est enarrationem illam Donati Grammatici ad [a] Terentianam parœmiam.

—— *at enim in me isthæc cudetur faba.*

quosdam videlicet consuevisse, *malè coctam fabam, & quæ non maduerit, supra caput coqui saxo comminuere.* Item supplicium [b] villici, quem dominus melle perlitum, formicis cruciandum objecit. Ab hujusmodi sævis, & sanguinariis hominibus, *qui* [c] *fame, verberibus, & acerbo dominatu familiam suam vexarent, ne oblata recipiat Episcopus,* seriò admonet Clemens Constitutionum Apostolicarum lib. 4. Quod utique moni-

a *Eunucho.* b *Appul. lib. 8. Met.* c *Ex hoc capite gulam & furta servorum excusat Salvianus lib. 4.*

monitum pernecessarium tunc temporis visum est, cùm domini non rarò adeò asperi, & immites invenirentur, ut *macelli specie* (utar [a] Capitolini verbis) *domus eorum cruentarentur sanguine vernularum.* Nota est immanitas [b] Vedii Pollionis, quam Augustus festivo talione contudit. Verè demum [c] Juvenalis:

—— hic frangit ferulas, rubet ille flagellis,
Hic scutica: sunt quæ tortoribus annua præstant.
Verberat, atque obiter faciem linit; audit amicas,
Aut latum pictæ vestis considerat aurum;
Et cædit: longi relegit transacta diurni;
Et cædit, donec lassis cædentibus, exi

Intonet

a *Macrino* b *Seneca Lib.* 3. *de ira cap.* 40. *Idem de clem. cap.* 18. c *Satyra* 6.

Intonet horrendum, jam cognitione peracta:
Præfectura domus Siculæ non mitior aula.

Et hujus carnificinæ ſcenam repræſentat nobis non obſcurè [a] Galenus, apud quem legimus, *famulos tum calcibus appetitos, tum graphiis compunctos: eisdem confractos dentes, oculos ſtylo, & calamo erutos; eosdem gladio percuſſos;* [b] *ancillas morſu dominarum cruentas.* Imò quidquid tetrum, ſævum, horribile in Chriſtianos olim excogitatum, & exercitum eſt, illud omne (ut ego quidem cenſeo) à ſervis ad illos tranſivit. Idem enim [c] Galenus alibi ſcribit, *dominos fugitivorum crura adurere, cædere, lacerare: furum manus: edacium ventrem; garrulorum linguam torquere conſueviſſe.* Jam verò colaphi, & alapæ præ his fuerunt nugæ meræ. Quæ tamen

a *De dignoſc. cur. an. morb. c.* 4. b *cap.* 8. c *Lib.* 6. *de Decr. Hipp. & Plat.*

tamen & ad noſtros martyres pertinuerunt. Et hæc inclementia in FUGITIVOS præſertim eminuit, quos per amicos, vel per fugitivarios conquiſitos, ſtigmatibus notatos, vel trudebant in cuſtodiam publicam ad tempus, vel in piſtrinum, vel interficiebant. [a] Cicero: *cùm eum fugitivum poſtea eſſe ex Æſopi litteris cognoſceret, hominem comprehendit, & in cuſtodiam Epheſi tradidit; ſed in publicam vel in piſtrinum, non ſatis ex litteris ejus intelligere potuimus.* De FUGITIVARIIS [b] Florus præter alios; *itaque qui per Fugitivarios retrahi debuiſſent, Prætorios duces profugos prælio, ipſi ſequebantur.* Piſtrini elegans deſcriptio legitur apud [c] Appuleium: *ibi complurium jumentorum multivii circuitus intorquebant molas ambage varia; nec die tantum, verùm perpeti etiam nocte prorſus inſtabili machinarum vertigine lucubrabant*

a *Lib.* 1. *Epiſt. ad Q. Fr.* b *lib.* 3. *Hiſtor. cap.* 19. c *lib.* 9. *Meta.*

bant pervigilem ſarinam. At quales piſtrini habitatores? pergit idem auctor; *homunculi vibicibus livedinis totam cutem depicti, dorſumque plagoſum ſciſſili centunculo magis inumbrati, quàm obtecti; nonnulli exiguo tegili tantummodo pubem injecti, cuncti tamen ſic tunicati, ut eſſent per pannulos manifeſti, frontes litterati, & capillum ſemiraſi, & pedes annulati.* Quod ſi latitarent fugitivi PRÆCONIO illos indagabant. Petronius: *intrat ſtabulum Præco cum ſervo publico, aliaque ſanè modica frequentia; facemque fumoſam magis, quàm lucidam quaſſans, hæc proclamavit. Puer in balneo paulò ante aberravit, annorum circa ſexdecim, criſpus, mollis, formoſus, nomine Gyton: ſi quis eum reddere, aut commonſtrare voluerit, accipiet nummos mille.* [a] Lucianus, & alii eadem habent. Quidam etiam inquirebant Libello propoſito. [b] Curius For-

a *in fugitivis & amore fugit.* b *lib.* I. *Art. Rh. Schol.*

Fortunatianus; *cujus servus fugerat, Libello proposito, vel per Præconem nuncians dixit, daturum se - x - ∞ ei, qui ad se servum perduxisset.* LIBELLI speciem exprimunt auctores proximè citati, & [a] Propertius egregiè:

Quas si quis mihi rettulerit donabitur auro.
Quis pro divitiis ligna retenta velit?
I puer, & citus hæc aliqua propone columna.
Et dominum Exquiliis scribe habitare tuum.

Huc pertinent verba [b] Juliani J. Cti. *Solent qui noverunt servos fugitivos alicubi celari, indicare eos dominis, ubi celentur: quæ res non facit eos fures: solent etiam mercedem hujus rei accipere, & sic indicare.* Porro Libellus γραμμάτιον [c] Luciano est. At eousque progressa est dominorum sævitia, & pro-

a *lib.* 3 *El.* 21. b *leg.* 19. *de præscr. ver.* c *in Demonacte.*

proclivis servorum fuga, donec ad publica sacra populi Romani perveniret, [a] Plinius: *Vestales nostras hodie credimus, nondum egressa urbe mancipia fugitiva retinere inlicio precationis.* (ita enim ibi videtur legendum.) Hoc utut verum fuerit, homines tamen Vesta valentiores, non carmina modò, sed & custodias evadebant. Quod ut publicè perniciosum, publico etiam jure coërcitum est. [b] Ulpianus: *Senatus censuit ne fugitivi admittantur in saltus, neve protegantur à villicis, vel procuratoribus possessionum, & mulctam statuit.* Infra. *Senatusconsultum Modesto Consule factum, ut fugitivos inquirere volentibus, litteræ ad Magistratus dentur, mulcta etiam centum solidorum in Magistratus statuta, si, litteris acceptis, inquirentes non adjuvent: sed & in eum, qui quæri apud se probibuit, eadem pœna statuta. Est etiam generalis epistola Divorum Marci, & Commodi,*

a *Lib.* 18. *cap.* 2. b *Leg.* 1 *de ser. fugit.*

di, qua declaratur & Præsides, & Magistratus, & milites stationarios dominum adjuvare debere. Hinc apud [a] Plinium juniorem legimus, Appuleium militem è statione Nicomediensi de servo scripsisse, qui ad statuam confugerat. Statua scilicet miseris perfugium erat, tunc enim Magistratus de querelis ipsorum cognoscebat, & venire eos jubebat, ne in potestatem dominorum [b] reciderent amplius. Ideoque neque fugitivi censebantur, qui in [c] asylum, aut ad statuam confugiebant, Asylum aut est templum religione, & jure sanctum; quod servitiis etiam pessimis patebat aliquando. Quare Senatusconsulto abolita quæpiam asyla sunt, quibusdam modus præscriptus apud Cornelium [d] Tacitum, cui nos alibi lucis aliquid attulimus. Statua quibus ad manum non erat, illis ara non deerat, ut notarunt

a *Lib.* 10. *Epist.* b *Leg.* 2. *de his qui sui vel alieni sunt juris.* c *Leg.* 17. §. 22. *de Ædilitio edicto.* d *lib* 3. *annal.*

runt viri docti ad Tibullum, & elicitur ex [a] Cornelio Nepote, *fanum Neptuni, & Tænari, quod violare nefas putant Græci, eò ille index confugit; in ara consedit.* Hæc autem fugæ cognitio, vel Præsidis, & Proconsulis in Provincia, vel Præfecti vigilum Romæ fuit. [b] Labeo: *tamdiu autem custodiuntur, quamdiu ad Præfectum vigilum, vel ad Præsidem deducantur, eorumque nomina, & notæ, cujus se quis esse dicat, ad Magistratus deferantur.* Quod si à dominis agniti non fuissent, per officium Præfecti vigilum distrahebantur, ut asserit Julius [c] Paulus. Neque de fuga tantum Præfectus vigilum cognovit, sed & de [d] furtis servorum, excepto adulterio in domini uxorem commisso, quod ad notionem Præfecti [e] urbis spectabat. Et sane [f] Ulpianus, cùm servos pro maleficiis oblatos

a *Pausania.* b *Leg.* 1. *ff. de serv. fugit.* c *Lib.* 1. *sent. Tit.* 14. d *Leg.* 15. *de condict. causa data.* e *Leg.* 1. *de off. præf. urb.* f *Leg.* 24. *de pignor. act.*

tos Præfecturæ scribit, vix de alia quàm vigilum Præfectura videtur intellexisse. Animadvertebant autem in servos & Triumviri capitales. Monet Asconius in commentario ad primam in Verrem, quæ divinatio dicitur, fures, & servos nequam apud Triumviros capitales, apud columnam Mæniam puniri solere.[a] Horatius in Mænam Pompeianum;

Sectus flagellis hic triumviralibus,
Præconis ad fastidium.

Ubi Porphyrion animadvertit, Poëtam speciali elocutione usum pro generali: neque enim Triumviro tantum, sed & aliis potestatibus jus esse alienos servos flagellare. Sosia apud [b] Plautum stat à Triumviris;

Quid faciam nunc, si Tres viri me in carcerem compegerint?
Inde cras è promptuaria cella depromar ad flagrum?

 a Val.

a *Epodon Ode. 4.* b *Amphitruone.*

[a] Val. Maximus : *Fannii servus Alexander, cum in suspicionem. C. Fl. equitis Romani occisi venisset, sexies tortus pernegavit ei se culpæ affinem fuisse : sed perinde atque confessus, & à judicibus damnatus, & à L. Calpurnio Triumviro in crucem actus est.* Imò & fugitivi ad eos perducebantur, ut diximus. [b] Asconius Pædianus : *Munatius, & Pompeius Tribuni plebis in rostra produxerant Triumvirum capitalem, eumque interrogaverant, an Galatam Milonis servum cædes facientem deprehendisset; ille dormientem in taberna pro fugitivo deprehensum, & ad se perductum esse responderat.* Triumviri autem non servorum, & humilium tantum, ut quibusdam placuit, sed & liberorum, nobiliumque maleficia conquirebant, carceris custodes erant, animadversionique intererant, ut ex [c] Varrone, & [d] Pomponio didicimus. Livius autem,

a *Lib. 8. cap 4* b *Lib 8 cap 4.* c *Lib. 4 de lingua Lat.* d *Leg. 2. de orig. jur.*

tem, & Gellius disertè. [a] Ille; fugientes Bacchanalium conscios à Triumviris in carcerem conjectos fuisse scribit: [b] Hic; Nævium, ob assiduam maledicentiam, & probra in principes civitatis, de Græcorum Poëtarum more dicta, in vincula Romæ à Triumviris conjectum esse. Servos retractos à fuga STIGMATIBUS notabant. [c] Ausonius:

Pergame, non rectè punitus. fronte subisti
Supplicium, lentæ quod meruere manus
At tu, qui dominus, peccantia membra coërce:
Injustum, falsos excruciare reos.
Aut inscribe istam, quæ non vult scribere dextram,
Aut profugos, ferri pondere, necte pedes.

[d] Columella Lepidium circumscribens, cecinit:

a *Lib.* 39. b *Lib.* 3. *c.* 3. c *Epigr.* 15. d *Lib.* 10.

Ponitur, & lactis gustum quæ condiat herba,
Dejectura quidem fronti data signa fucarum,
Vimque suam idcirco profitetur nomine Graio.

[a] Juvenalis de Xerxe :

Ille tamen qualis rediit Salamine relicta,
In Corum, atque Eurum solitus sævire flagellis
Barbarus, Æolio nunquam hoc in carcere passos,
Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum?
Mitius id sanè, quod non & stigmate dignum
Credidit ——

At credidit, si [b] Herodoto credimus. Quod sanè factum indicat antiquitatem stigmatiarum; ut & capitalis ille [c] Tabellarius ab Histiæo missus

a *Sat.*10. b *Lib.*7. c *Herodot.lib.*5.

missus ad Aristagoram, & [a] Artemisiæ trophæum apud Rhodios. Imò & Phocylides præcipit;

Στίγματα μὴ γράψης ἐπονειδίζων θεράποντα.

Et his notis insignes videntur fuisse Pagasæi δοῦλοι, quos Hermippus apud [b] Athenæum recensuit. Et hoc fuit inscribere, ut apud Ausonium vidimus. [c] Claudianus,

Iura regunt, facies quamvis inscripta repugnet,
Seque suo prodat titulo ——

Locus inustionis fuit frons, ut monstrat [d] Lucianus, qui fugitivos nescio quos Philosophos, typo vulpis, aut simiæ, censet in ea parte vultus inuri debere. [e] Diphilus quoque nescio, quem insectatur, qui comam se alere Deo dicebat, ut capillis promissis obvelaret frontem inustam notis. At quænam hæ notæ? Fuerunt,

a *Vitruv. lib. 2. c. 8.* b *Lib. 1. Deipnosoph.* c *Lib. 2. in Eutrop.* d *Reviviscentibus.* e *Lib 6. Deipn.*

runt, qui ſtatuerunt φ & F: quod utique nobis non improbatur. Illud injicit ſcrupulum, quod Petronius narrat, Eumolpum impleviſſe frontes Eucolpii & Gytonis ingentibus litteris, quas appellat notum fugitivorum epigramma. [a] Val. certè Maximus memoriæ prodidit, ſervum Reſtionis inexpiabili litterarum nota, per ſummam oris contumeliam inuſtum; ubi vox illa litterarum minus aptè ad unicum φ vel F videtur referri poſſe. [b] Martialis & ipſe ſcrupulum non eximit. Cum enim neſcio quem liberum ſe, & fortunatum mentientem, carmine inſectaretur, Rufum monuit, ut perſonam fronti detraheret, neque permitteret, ut imponerent ſibi manus Sardonychata, Lacernæ Tyriæ, toga candida, unguentorum fragrantia, & cætera, quæ apud ipſum videre eſt. Latitare enim ſub his omnibus ſervum, eumque inſcriptum, & pro

a *Lib.6.cap.8.* b *Lib.2.29.*

pro nequitia litteratum hujus porrò frontem numerosis spleniis insignem, ut respiciat hortatur, concluditque,

Ignoras quis sit? splenia tolle, leges.

Splenia profectò numerosa videntur adhibita, ut contegerent numerosas inscriptas litteras. Quid ergo? num frontem implebant repetita littera F vel Φ? Ego quidem nihil habeo, quod statuam. Arbitror tamen inscriptionem fugitivorum fuisse conceptam illis verbis, quæ in eorundem collaria, & æreas lamellas incisa, Romæ ab hinc triennium vidi. Cum enim [a] Constantinus Aug. ad normam ejus humanitatis, quam profitebatur, vetuisset in facie noxiorum scribi, quod dedeceret faciem maculari, quæ ad similitudinem pulchritudinis cælestis esset figurata, non defuerunt lenes domini, qui obsequerentur, & fron-

a *Lib. II. Cod. Theod. de pœnis.*

tis contumeliam in ea, quæ diximus, transferrent. Collaria enim fuiſſe apta fugitivis, teſtatur & [a] Lucillius.

Cum Manicis, Catulo, Collarique ut
fugitivum
Deportem ——

Collare autem vidi Romæ, ut dixi apud LÆLIVM PASCHALINVM cum hujusmodi inſcriptione: TENE ME, QVIA FVGI, ET REVOCA ME DOMINO MEO BONIFATIO LINARIO A ☧ ΩX. Extat apud eundem ærea lamella utrinque inſcripta:

TEN◉EMEQ
VIAFVG*ETREB
OCAMEVICTOR
I*ACOLIT
OADOMIN
ICVCLEM
ENTIS

FVGI◉EVP
LOGIOEXO
PREVRB

a *Nonius ex iij. 29.*

Sunt

Sunt verò illæ, quæ in ipſa adverſa leguntur, literæ non prominentes, ſed inciſæ, & quidem non ineleganter, at quæ in eadem averſa conſpiciuntur, in ſumma velut cute, cultelli acumine videntur exaratæ negligentius. Et ex hoc demum capite famoſa erat olim collaris ferrei geſtatio, ut notat Metaphraſtes in actis SS. martyrum Carpi, Papyli, Agathodori, & Agathonicæ; ut quæ liberos homines deceret. Vidit & [a] BENEDICTVS ÆGIVS Romæ olim apud Maffæios laminam æneam, in qua legebatur.

TENEMEQ
VIA FVGIETRE
BOCAME IN BASI
LICA PAVLLI
AD LEONE

a *Ex autographo ipſius.*

Neque verò non poterant verba in fronte commodè imprimi, cum [a] Theophilus Iconomachus, deteſtabili ſolertia, XI verſus Theophanis, & Theodori fratrum martyrum frontibus inſcripſerit. Et hæ lamellæ, ut ego quidem ſentio, clavis capitatis ad collaria affigebantur, ut indicio ſuo proderent fugitivos. Et ut priora illa Chriſtianorum ſunt, è nota ☧ quæ CHRISTI nomen indicat, & è mentione Acolythi, & Dominici Clementis (Dominicum enim ædes ſacra eſt) ita poſterior hæc inſcriptio habet nonnihil, de quo ambigamus. Baſilica enim Pauli, & ad Titulum Pauli via Oſtienſi (ut nominat Prudentius) poteſt referri, & ad inſignem illam Baſilicam, quam L. Æmilius Paulus in medio foro extruxit. Ego tamen ad res noſtras pertinere arbitror. Quod enim Conſtantinus damnatos in ludum, vel in metallum inſcribi vetue-

a *Baronius in Not. ad martyrol. 22. Dec.*

tuerit, id homines nostri mites, & innocentes, videntur & in fugitivis recepisse. At hæc, non ut asseramus, dicta sint: sed ut disseramus, eruendæ studio veritatis. Porrò de universa stigmatum ratione tractarunt [a] CÆSAR BARONIUS,

Quem nunc emeritæ permensum tempora vitæ,
Secreti pars orbis habet, mundusque piorum:

& [b] HIERONYMUS ALEANDER meus, Mysta ille Musarum. Neque his tantum finibus conclusum fuit supplicium fugitivorum, dati enim sunt non raro ad pugnam bestiarum. Androclus apud Appionem, seu [c] Gellium ita de seipso ait; *ad dominum ex Africa Romam deductus, is me statim rei capitalis damnandum, dandumque ad bestias curavit.* Ab hac impia consuetudine profluxit [d] Caii Impera-

a *Loco citato.* b *Comment. in instit. Caii.* c *Lib.* 5. c. 14. d *Suetonius Caio cap.* 27.

peratoris immanitas, qui *multos honesti ordinis, deformatos prius stigmatum notis, ad metalla, aut ad viarum munitiones, aut ad bestias condemnavit.* Fugitivi nimirum ad manum non erant, quos feris objiceret, substituit igitur honestiores homines, sed inscriptos prius, ut fronte saltem fugitivos ementirentur. Præterea fuerunt in ludum conjecti, quod solemne fuit M. [a] Opelio Macrino Imperatori, quam ob causam illa [b] Juvenalis,

> —— *sed in magna legatum quære popina;*
> *Invenies aliquo cum percussore jacentem,*
> *Permistum nautis, & furibus, & fugitivis,*
> *Inter carnifices, & fabros Sandapilarum.*

Ad Gladiatores retulit antiquus Grammaticus. Imò & non fugitivi, atque

a *Capitolinus.* b *Sat.* 8.

atque adeò innocentes, ut de Spartaco & ejusdem ſociis tradidit [a] Plutarchus, cui adſtipulatur [b] Lactantius; *hac conſuetudine*, inquit, *imbuti* (efflagitandi homines ad lanienam) *humanitatem perdiderunt. itaque non parcunt etiam innocentibus; ſed exercent in omnes, quod in malorum trucidatione didicerunt.* Quæ ſanè arbitrii dominici impotentia impulit [c] Hadrianum Aug. ut vetaret, Laniſtæ ſervum vendi, causâ non præſtitâ. Crux ipſa, ut ad fugitivos revertamur, non infrequens his poſita fuit. [d] Val. Maximus: *quoniam quidem id egerit, ut qui cupiditate vitæ adducti, cruce digniſſimis fugitivis, trophæa de ſe ſtatuere conceſſerant, libertatique ſuæ ſervili manu flagitioſum imponi jugum non erubuerant, &c.* Idem [e] Auctor: *hos enim* (Romanos) *tanquam patriæ fugiti-*

a *in Craſſo.* b *lib.* 6. *c.* 20. c *Spartianus.* d *lib.* 2. *cap.* 7. e *Loco prox. citat. n.* 12. *vide & Polyb. lib.* 1. *Hiſtor.*

gitivos crucibus affixit. Et hoc dominicum jus non vitam modò, ſed & alia omnia ſervorum complectebatur. [a] Cajus; *igitur quod ſervi noſtri ex traditione nanciſcuntur, ſive quid ſtipulentur, vel ex qualibet alia cauſa acquirant, id nobis acquiritur. ipſe enim, qui in poteſtate alterius eſt, nihil ſuum habere poteſt.* Itaque filios etiam ſervos procreabant, inter ipſos enim non matrimonium, ſed contubernium erat, ut illi quidem opinabantur. [b] Paulus J. C. *idem tamen quod in ſervilibus cognationibus conſtitutum eſt, etiam in ſervilibus affinitatibus ſervandum eſt, veluti ut eam, quæ in contubernio patris fuerit, quaſi novercam, non poſſim ducere.* [c] Plautus:

Sunt hîc, quos credò nunc inter ſe dicere,
Quæſo hercle quid iſthuc eſt? ſerviles nuptiæ?

Ser-

a *Leg.* 10 *de acq. rer. dom.* b *Leg.* 14. *de ritu nupt.*
c *Caſina Prologo.*

Servine uxorem ducent, aut poſcent ſibi?
Novum attulerunt, quod ſit nusquam gentium.

Et hoc demum jure nititur Diocletiani, & Maximiani A A. [a] reſcriptum, ſervos ob violatum contubernium, adulterii crimine accuſari non poſſe. Si quis autem ſervi alieni corpus, animumve corrupiſſet, ex edicto Prætoris, & lege [b] Aquillia pœnam facti dominus exigebat. Non igitur mirum eſt, ſi domini ſervos pignori dabant, ſi addicebant, ſi deferebant in cenſu. De pignore [c] Papinianus; *Servo pignori dato, peculium ejus creditor, citra conventionem ſpecialiter ſuper eo conceptam, fruſtra diſtrahit.* Servum autem oppigneratum fiduciarium appellat [c] Julius Paulus. De addictione [d] Martialis:

Ad-

a *Leg. ſervi C. ad l. Iul. de adult.* b *Leg. 2. D. hoc Tit. Leg. 1. de ſerv. corrupt.* c *Leg. 1. de pign.*
d *l. 10. 31.*

Addixti ſervum nummis here mille ducentis,
Ut benè cœnares Calliodore ſemel.

De cenſu [a] Ulpianus hæc habet; *in ſervis deferendis obſervandum eſt, ut & nationes eorum, & ætates, & res, & officia, & artificia ſpecialiter deferantur.* Plerumque verò homines etiam liberi addicebantur à Prætore creditoribus ex Lege XII. tabularum, cujus verba ſunt apud [b] Gellium, & meminit [c] Quintilianus. Hi autem licet in vinculis eſſent, ſervi tamen non erant. [d] Fabius major contra addictum, qui ſe teſtamento manumiſſum fuiſſe proteſtabatur: *ante omnia ſervus hic habet nomen, eſt in cenſu, an in tribu.* infra, *hunc ex quo genere ſervorum ponitis? domi natum eſſe ſe non dicit, ne emptum quidem, aut hæreditate relictum. pendet igitur omnis hæc conditio ex fœnore. quid ſequitur?*

a *Leg.4.ff.de cenſi.* b *lib.20.cap.1.* c *lib.3.c.8.* d *Declam.311.*

quitur? ut nomen ſit. Et hi omnes vel pactione, vel debiti repræſentatione liberābantur: *quod ipſum* (inquit Fabius) *ſervi non eſt, habere in ſua poteſtate, quando deſinat ſervire.* At quia nomina quædam, ut appellant Grammatici collectiva, ſervilia hæc recenſentes obſervavimus, noſtrum erit illa indicare. FAMILIÆ *appellatione omnes, qui in ſervitio ſunt, continentur*, inquit [a] Vlpianus. Huc pertinet [b] Rubrica, *ſi Familia furtum feciſſe dicatur*: & Feſti epitomator, cum eodem [c] Vlpiano, etiam alibi in idem conſentiunt. [d] Phædrus ironicè;

Æſopus domino ſolus cum eſſet familia.

Cum unus homo (ut inquit [e] Cicero) *familia non ſit.* [f] XV. autem ſervis conſtabat familia ad minus. *Domini patres-*

a *Leg.25. ff.de ædil.edict* b *lib.47.Dig.* c *Leg.195. de verb ſign.* d *lib.3. Fabul.* e *pro Cæcinna.* f *Appuleius in Apol.*

tresfamilias, ſervi familiares appellati ſunt (inquit [a] Macrobius) *à majoribus noſtris, quod vellent his vocibus omnem dominis invidiam, omnem ſervis contumeliam detrahere.* FAMVLITII nomen idem penitus expreſſit. [b] Capitolinus;

Supervenerunt autem Pertinaci, cum ille aulicum famulitium ordinaret. [c] Spartianus; *& poſtera die occurente omni famulitio aulico.* Famulitium à famulo; Famulus à Famel, ſeu Famul Oſco verbo deducta ſunt; & meminerunt Feſtus, Nonius, Ennius, Lucretius. GREX idem ſignificabat. [d] Seneca: *hinc puerorum perſpicuos cultu atque forma greges.* [e] Juvenalis;

Alter enim, ſi concedas mactare, vovebit
De grege ſervorum magna, aut pulcherrima quæque
Corpora ——

Et

a *Lib.* I. *Saturnal. c.* II. *Plautus in Epidico in prin.* b *Pertinace.* c *Severo.* d *Epiſt.*110. e *Sat.* 12.

Et quidem Comœdos ſignanter, & Hiſtriones. Petronius:

Grex agit in ſcena mimum: Pater ille vocatur
Filius hic: nomen divitis ille tenet.

Donatus in Adelphos: *hæc ſanè acta eſt Ludis ſcenicis funebribus L. Æmilii Pauli: agentibus L. Ambivio, & L. Turpione, qui cum ſuis gregibus etiam tum perſonati agebant.* PUER, & PUERI eâdem ratione. [a] Paulus: *Pueri appellatio tres ſignificationes habet, unam cum omnes ſervos pueros appellaremus, &c.* [a] Cicero: *nam puer feſtivus Anagnoſtes noſter Soſitheus deceſſerat, meque plus quàm ſervi mors debere videbatur, commoverat.* Huc referenda ſunt Feſti verba: *Quintipor ſervile nomen frequens apud antiquos erat, à prænomine domini ductum, ut Marcipor, Caipor.* Huc [c] Plinii: *ſinguli Marcipores, Luci-*

a *Leg.* 204 *de verb. ſign.* b *lib.* 1. *ad At.* c *lib.* 33 *c* 1.

Luciporesve, dominorum gentiles, victum in promiſcuo habebant. Huc Fabii [a] Quintiliani; *in ſervis jam intercidit illud genus, quod ducebatur à domino: unde Marcipores, Publiporesque.* Hinc lucem accipit vetus inſcriptio, quæ & ad Libertos hoc transferre videtur.

P. RVBRIO. LATINO
SICINIVS. P. POR. PATRONO
SVO. B. M

Marcipores autem, & Publipores dicebantur, quaſi Marci, & Publii pueri, ut docet [b] Priſcianus, pueri id eſt ſervi. Quo ſpectat fortè [c] Varronis objurgatio; *quotusquisque jam ſervos habet priſcis nominibus?* Quæ omnia faciunt, ut ſervi nomen apud [d] Aſconium reſtituendum putem; *& cum puer ante ſubtractus eſſet, de ſervo Alicore quæſtionem ita habuiſſe, ut eum articu-*

a *Lib.* 1. *cap.* 4. b *Lib.* 6. c *Lib.* 8. *de LL.*
d *In Milonianam.*

articulatim consecaret. pro Alicore lego Aulipore, ad præscriptum eorum, quæ diximus. Pædagogii etiam nomine venerunt servi, licet non omnes promiscuè. [a] Vlpianus; *si instructum fundum legasset, ut cum eo venisset, præsto essent in triclinio, legato continentur.* [b] Seneca: *quare Pædagogium preciosa veste succingitur?* [c] Idem: *omnium Pædagogia oblita facie vehuntur, ne Sol, ne frigus teneram cutem lædat.* [d] Tertullianus; *cum de Pædagogiis aulicis, nescio quem, cynædum deum facitis.* [e] Ammianus Marcellinus de Procopio tyranno; *stetit itaque subtabidus (excitum putares ab inferis) nusquam reperto paludamento, tunica auro distincta, ut regius minister, indutus à calce ad pubem in pædagogiani pueri speciem, purpureis opertus tegminibus pedes, hastatusque; purpureum itidem pannulum læva manu gestabat, ut in theatrali scæna simulachrum*

a *L. Quæsitum ff. de instruct. legat.* b *de beata vita cap.* 17. c *Epist.* 123. d *in Apologetico.* e *lib.* 26.

chrum quoddam insigne, per aulæum, vel mimicam illationem subitò putares emersum. Ex his patet, opinor, è quo genere servorum Pædagogium constaret. SERVITIVM, & SERVITIA familiam universam complexa sunt. [a] Cicero: *quid magis deformatum, inquinatum, perversum, conturbatum dici potest, quàm omne servitium permissu Magistratus liberatum, in alteram scenam immissum?* Columella, *Villicum fundo, familiæque præponi convenit, ætatis nec primæ, nec ultimæ; nam servitia sic tirunculum contemnunt ut senem.* At si servos homines non esse nonnullis (ut vidimus) aliquando placuit; non ideò tamen ablatum etiam illis hominis nomen est. HOMO enim absolutè servum expressit. [c] Cato: *Villicum, Villicam, operarios* V. *Bubulcos* III. *Subulcum* I. *Asinarium* I. *Opilionem* I. *summa hominum* XIII. [d] Catullus;

——— *ære comparasti*
Ad Lecticam homines ———

Alii

a *de harusp. resp.* b *Lib.* 11. c *Tit.* 10. d *Carm.* 12.

Alii passim. Domi autem natos VERNAS appellabant. [a] Adamantius Martyrius: *si enim Berna domi genitum significet, id est, οἰκογενής.* Et ab hac voce VERNACVLI, quibus infensus fuit Imperator [b] Vitellius. quorsum enim ibi substituamus *divinaculos*, aut *veraculos*? Signat autem Suetonius plebeculam Romanam, de cujus dicacitate hæc habet [c] Tertullianus; *ipsos Quirites, ipsam vernaculam septem collium plebem convenio, an alicui Cæsari suo parcat illa lingua Romana?* Notavit pridem & [d] Martialis:

Vernaculorum dicta, sordidum dentem,
Et fœda linguæ probra circulatricis.

Et hæc est vernacula multitudo [e] Tacito; *quæ militaribus numeris per dilectum inserta, lasciviæ sueta, laborum intolerans, seditionem concivit.* &, hæc Taciti non sunt, *in castris insignem illam,*

a *apud Caßiodorum;* b *Sueton. c.* 14. c *Apol.* d *lib.* 10. e. *lib.* 1. *annal.*

illam, quæ Germanicum Cæſarem, florem illum domus Auguſtæ, non tralatitiè exercuit. Tetigit & Cicero aliquando, ut cum recenſuit imaginem antiquæ, & [a] vernaculæ feſtivitatis, ſaporem [b] vernaculum, crimen domeſticum, ac [c] vernaculum. Et quidem [d] Felix Romulum, Picum, Tiberinum, Conſum, Pilumnum, Picumnum, eâdem ratione Romanorum dixit vernaculos Deos; eâdem [e] Petrus Diaconus Ætnæ incendium Siciliæ, appellavit vernaculum genus monſtri. domeſticum videlicet quidpiam, & nativum cupiebant ſignificare. Hinc natum proculdubio eſt, ut vernaculos nominarent domeſticos ſervos. [f] Marcianus Capella; *famulitium Veneris, vernaculæque Bromiales, tantos cachinnos concuſſis admodum tulere ſingultibus, ut quamplures alios conniſos cohibere riſum, hoc maximè in petulantis proruptionis ſonitum*

a *lib.* 9. *ad famil.* b *de clar. orat.* c *V. in Verrem,* d *in Octavio.* e *lib,*4. *Hiſt. miſc.* f *lib.* 8.

tum effusi ; cachinni licentia provocarint. [a] Appuleius ; *quàm salvè agit* (inquit) *Demeas noster? quid uxor? quid liberi? quid vernaculi?* [b] Paulus Diaconus ; *Didymus & Viridianus acceptis propriis servulis, & vernaculis &c.* Sacræ [c] Genesis interpres, & acta Synodi Rhemensis. Et sanè aliquando & ipsa Vernæ vox latiore aliquanto, quàm diximus, notione accepta est. [d] Martialis :

Non de plebe domus, nec avaræ verna catastæ,
Sed domini sancto dignus amore puer.

Ubi notandum est, Mancipарios, Mangones, Venalitiarios, Catastis asservasse pueros venales. Idem [e] Martialis :

Sed quos arcanæ servant tabulata Catastæ,

C *Et*

a lib. 1. metamor. b lib. 13. de gest. Rom. c Cap. 14. & 15. d L. 6. 29. e Lib. 9. epigr. 59.

Et quos non populus, nec mea turba videt.

[a] Plinius: *talem in Catasta videre Chrysogonum Syllæ.* [b] Suetonius; *Laberius Hiera emptus de Catasta.* Eorundem venalium nota erant gypsati pedes. [c] Tibullus;

Nota loquor: regnum ipse tenet, quem sæpè coëgit
Barbara gypsatos ferre Catasta pedes.

[d] Ovidius:

Nec tu, si quis erit capitis mercede redemptus,
Despice gypsati crimen inane pedis.

[e] Plinius de creta disertis verbis; Iidem Mangones (& erit loco appendicis) *servos novitios apud Publicanos profitebantur.* [f] Marcianus; *quoties quis man-*

a *lib.35. c.18.* b *de illustr. Gramm. 13.* c *Lib.2. Eleg 7. Marcilius ad Sat. ultim. Persii. Gallonius de cruciat. SS. mart. Baron. in not. ad martyrol. 16. Martii. Tamelius ad Cyprian. epist. 33.* d *lib. 1. Amor. El 8.* e *lib.35. cap: antepenult.* f *Leg. 16. ff. de Publ. & Vect.*

mancipia invecta professus non fuerit, sive venalia, sive usualia, pœna commissi est: si tamen novitia mancipia fuerint, non etiam veterana. [a] Fabius major de Mangone, qui novitium puerum prætextâ induit; *circumscribere vectigalia P. Romani voluisti: specie prætextati imponere Publicano voluisti.* Novitia verò mancipia ideò vectigalia erant, quia à venalitiariis pluris, quam veterana vendebantur. [b] Suetonius de Cæsare, *servitia recentiora, politioraque immenso precio, & cujus ipsum etiam puderet, sic ut rationibus vetaret inferri.* [c] Vlpianus: *præcipiunt Ædiles, ne veterator pro novitio væneat. Et hoc edictum fallaciis venditorum occurrit. ubique enim curant Ædiles, ne emptores à venditoribus circumveniantur. ut ecce plerique solent mancipia, quæ novitia non sunt, quasi novitia distrahere, ad hoc scilicet ut pluris vendant.* Quod autem tangit

a *Declam.* 340. b *cap.* 47. c *Leg.* 36 *ff. de ædil. edict.*

git Ulpianus de cura Ædilium, id verò confirmat [a] Gellius dum ſcribit, venalitiariis edicto Ædilium præceptum fuiſſe, ut proponerent titulum ſuorum ſingulorum, in quo *morbi, vitiave eorum continerentur: an errones, an fugitivi, noxave non ſoluti eſſent.* Veterator autem ille eſt ex [b] Venuleio, *qui ex venalitio novitiorum emptus, alicui miniſterio præpoſitus. novitium autem non tyrocinio animi, ſed conditione ſervitutis intelligi: nec ad rem pertinere Latinè ſciat necne, nec ob id veteratorem eum eſſe, ſi liberalibus ſtudiis eruditus ſit.* At [c] Marcianus contrahit hæc in favorem Publicanorum; *Sunt* (inquit) *veterana, quæ anno continuo in urbe ſervierunt; novitia autem mancipia intelliguntur, quæ anno nondum ſervierunt.* Fallacias, & præſtigias venditorum, quarum meminit Ulpianus, indicabit nobis unico argumento [d] Plinius, cum recenſeat,

a *lib.* 4. *cap.* 2. b *Leg. ult. ff. de Ædilit. edict.* c *Leg.* 16. *ff. de pub. & vect.* d *lib.* 21. *cap.* 26. *lib.* 30 *cap.* 5. *lib.* 32. *cap.* 10.

ſeat, non ſemel artes manciparioru̅, qui avertebant pubertatem venalium. Ad quam turpitudinem præterea inſtitutæ fuerunt in urbibus [a] officinæ, ubi molles pice obliti à vulſoribus, depiles, & glabri fiebant. Nec aliò pertinebant in Commodiana ſuppellectili [b] Samnitica vaſa, calefaciendæ, ſeu [c] tabefaciendæ reſinæ, ac pici. Neque malè omninò [d] Ælianus, qui Tarentinos notat, & Tyrrhenos ex viris ſtuduiſſe, ut mulieres facerent. Primi quippe Tarentini cutem corporis lævigarunt, ut apud [e] Athenæum tradit Clearchus. Emptores verò morbos, & vitia mancipiorum ſedulò explorabant. [f] Appuleius: *cum incenſus Gagates lapis (ut apud Phyſicos lego) pulcrè, & facilè hunc morbum* (comitialem) *exploret; cujus odore etiam in venalitiis vulgo ſanitatem, aut mor-*

C 3

a *Clemens Alexandr. Pæd. lib. 3.* b *Capitolinus in pertinace.* c *ſcriptura veteris codicis.* d *lib. 13. de Hiſt. an.* e *lib. 12.* f *in Apologia.*

morbum venalium experiantur. Etiam orbis à figulo circumactus, non difficile ejusdem valetudinis hominem vertigine sui corripit. [a] Claudianus,

—— quot jura, quot ille
Mutavit tabulas, vel quanta vocabula vertit?
Nudatus quoties, Medicum dum consulit emptor?

D. [b] Hieronymus ex Theophrasto: *Equus, Asinus, Bos, Canis, & vilissima mancipia, vestes quoque & lebetes, sedile ligneum, calix, & urceolus fictilis probantur prius, & sic emuntur.* Neque his tantum experimentis venditorum fraudes cohibitæ sunt; sed & [c] cautionibus de sanitate servorum interpositis, quas excogitavit fortasse Manilius (sive ille Mamilius) cujus leges venalium vendendorum tetigit [d] Cicero, quarumque apud [e] Varronem videtur exstare vesti-

a *Lib.* 1. *in Eutrop.* b *L.* 1. *advers. Iovinian.* c *Lex mandatis.* d *L. de Orato.* e *Lib.* 11. *de R.R. cap.* 3. 5. 7.

ſtigium. Hæ tamen ab illis non videntur receptæ, *qui ad* [a] *Caſtoris negociabantur, nequam mancipia ementibus, vendentibusque, quorum tabernæ peſſimorum ſervorum turba erant refertæ.* Cæterum quisquis ſpecimen venditionis mancipiorum intueri volet, is legat [b] Lucianum, apud quem præconia quæ venditor non tenebatur præſtare, exprimuntur; emptoris nomen & patria in tabulas referuntur, cum ſolemni illa præfatione, ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ, quæ reſpondet illi alteri apud noſtros, quæ * B. & F. notabatur. Atqui (ut eò revertamur, unde ſumus digreſſi) Libellos domi natos [c] Martialis vernulas vocat, qua eadem voce non ſemel utitur [d] Petrus Chryſologus, eruditiſſimus, & ſuaviſſimus tractator, laxiore tamen ſignificatione : *erat homo peccati ſervus; erat captivus mortis : erat mancipium*

a *Seneca in ſap. non cad injur. cap.* 13. b *in vitarum auctione.* * BONVM FACTVM. c *libro* 5. d *Sermone* 6.

pium dæmonum: erat idolorum vernula: erat vitiorum verbero: erat criminum compeditus. [a] Idem: *in homine agebat Deum, in servo dominum; ut esset vernula temporis, qui erat & factor, & cognitor seculorum.* Ipsi autem servi hac sibi videntur vernæ appellatione blanditi. Romæ legebatur:

FVSCVS. AVGG.
NOSTRORVM
VERNA
VILLICVS
TVTELÆ
VOTVM
REDDIDIT

Ibidem:

LVCIDÆ. AVG. VERNÆ
MARITÆ.INCOMPARABILI.

Ibidem in veteri monumento post alia legitur, LEONAS AVGG. VERNALIS. scilicet occinere illis licebat, ut apud [b] Statium est;

Hinc

a *Serm.* 162. b *Lib.* 2. *Sylv.*

Hinc domus, hinc ortus, dominique penatibus olim
Carus uterque parens ———

Alioqui vernilitas malè audivit. Vernæ enim nomine ſcurram accepit [a] Martialis:

Urbanus tibi, Cæcili, videris;
Non es, crede mihi: quid ergo? verna es.

Et verniliter dicere quidpiam, adulatoriè dicere eſt; quod vernæ adulari conſueviſſent & ſcurrari. Alludit [b] Horatius;

Ergo ubi purpurea porrectum in veſte locavit
Agreſtem: veluti ſuccinctus curſitat hoſpes,
Continuatque dapes; nec non vernaliter ipſis
Fungitur officiis, prælambens omne, quod affert.

Reliquum eſt poſtremum cultioris,

a *Lib.* 1. 41. b *lib.* 2 *Sat.* 6.

& junioris familiæ nomen; COMATORVM videlicet, CRINITORVM, seu CAPILLATORVM. [a] Martialis;

O quantum Diatheca valent, & quinque comati!
Tunc, cum pauper erat, non sitiebat Aper.

[b] Virgilius:

— cithara crinitus Iopas
Personat aurata, —

ubi Servius; *aut puerum intellige, aut imitabatur Apollinis formam, cujus fuerat etiam artis imitator.* [c] Seneca; *nam si pertinere ad te judicas quam crinitus puer, quam perlucidum tibi poculum porrigat, non sitis.* παῖδας κομήτας appellat Lucianus. [d] Claudianus,

Crinitos inter famulos, pubemque canoram,
Orbatas jubet ire nurus —

Cul-

a *Lib.* 12. 70. b *lib.* 1. *Æn.* c *epist.* 119.
d *de bello Gildon.*

Cultioris familiæ dixi, quoniam apud divites & fortunatos tantum ſpectabantur hæ deliciæ. [a] Juvenalis de cœna pauperis;

Plebeios calices, & paucis aſſibus emptos,
Porriget incultus puer atque à frigore tutus;
Non Phryx, aut Lycius, non à mangone petitus
Quisquam erit in magno, cum poſces poſce Latinè,
Idem habitus cunctis, tonſi rectique capilli,
Atque hodie tantum propter convivia pexi.

ubi vetus interpres illa verba, *tonſi, rectique*, explicat, *non comati.* Dixi junioris familiæ nomen, quia vel ex voto crinem, quem Deo paſcebant tondere conſueverant, vel in ipſo virilitatis adventu, ut indicant [b] Martialis,

a *Sat.* 11. 141. b *Lib.* 1. & 9.

tialis, [a] Lucianus, & [b] Censorinus. Addamus & novæ nuptæ imperium, & manum non regiam sed tonsoriam in hujusmodi capillatos. [c] Martialis:

Flammea texuntur sponsæ, jam virgo parata est.
Tondebit pueros jam nova nupta tuos.

Verum quoniam apud ICtos nostros, nec non & apud alios quosdam auctores, observavimus communes aliquot, & quidem non infrequentes, servorum appellationes; ideo & has illis subjungemus. Sunt autem, Usuarii, Fructuarii, Vicarii, Vicariorum vicarii, Peculiares, Communes, Dotales, Receptitii, Hæreditarii, Castrenses, Ordinarii, Peculiati, Vulgares & Publici. De PVBLICIS notandum est, publico ære fuisse [d] emptos, plerisque Magistratibus [e] apparuisse, horum & lictorum fuisse functos

a *de Syria Dea.* b *de die Natali cap. I.* c *lib.* 11.79. d *Dionys. lib.* 1. *Livius lib.* 1. *&* 9. e *Frontinus de Aquæd.*

ctos [a] officio, quandoque etiam [b] Scribarum. Horum aliqui voce valdè apta, ſed penè obſoleta, LIMOCINCTI appellati ſunt, ut legimus in antiqua ærea tabula, apud CÆSAREM NICHESOLAM patricium, & Canonicum Veronenſem, qui nuper defunctus, nobis triſte ſui deſiderium reliquit;

HONORI
M. GAVI. M F.
POB. SQVILLIANI
EQ. PVB. IIII. VIR. I. D.
IIII. VIR AP VB
CVRATORI. VICETINOR
APPARITORES. ET
LIMOCINCTI
TRIBVNALIS. EIVS.

[c] Tiro Tullius Ciceronis Libertus: *Lictorem vel à limo, vel à licio dictum* ſcripſit; *Licio enim transverſo, quod limum appellatur, qui Magiſtratibus* (inquit)

a Petronius. b L. 3. c. de ſer. Reip. manum.
c Gellius lib. 12 cap. 2.

quit) *præministrabant cincti erant.* [a] Isidorus; *hinc & limus vocabulum accepit, cingulum, quo servi publici cingebantur obliqua purpura.* Idem: [b] *Limus est vestis, quæ ab umbilico usque ad pedes producitur. Hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est fluxuosam, unde & nomen accepit. nam limum obliquum dicimus.* & alibi; [c] *Limus est cinctus, quem publici habent servi; & dictus Limus, quia transversas habet purpuras, id est limas.* Hi autem servi publici pro quolibet civium [d] stipulabantur, pecuniam publicam à debitoribus [e] exigebant, custodias [f] adservabant. Sacra curasse argumento est factum [g] Potitiorum, qui servos publicos sacra Herculis docuerunt, cujusmodi videntur fuisse & Martiales [h] Larinates ministri publici, Marti deo sacri; nec non & Calatores, qui apud Festum

a *lib.* 15. *c.* 14. b *lib.* 19. *orig. cap.* 22. c *lib.* 19. *c.* 33. d *Leg.* 1. *de magistr. conven.* e *Leg* 19. *de compens.* f *Plin. lib.* 10. *epist.* 30. g *Livius, Val. Max. & alii.* h *Cicero pro Cluentio.*

Festum leguntur, si Scaligerum audimus. Eorum fuit aliquis in triumpho usus. [a] Juvenalis;

——— magnæque coronæ
Tantum orbem, quanto cervix non sufficit ulla?
Quippe tenet sudans hanc publicus, & sibi Consul
Ne placeat, curru servus portatur eodem.

Et hæc sunt (ni fallor) quæ [b] Labeo vocat publica ministeria. An verò eadem ratio sit Publici, qui apud [c] Longobardos legitur, aliorum esto judicium: Luitprandus Rex; *insuper & Publicus in quo loco factum fuerit, comprehendat ipsas mulieres, & faciat eas decalvare & frustrare per vicos vicinantes.* Et sanè Leges ejus gentis non semel Publici meminerunt. Hujus generis servos possidebant

a *Sat.* 10. *v.* 40. b *Leg.* 11. *de serv. fugit.* c *LL. Longobard. Tit. ex edit. Basil.*

bant [a] Civitates, & Provinciæ. Romæ in veteri Elogio:

DIS MANIB
ATTICO III. PROVINCIARVM
GALLIARVM SERVO
C. LICINIVS. IANVARIVS
PARENTI OPTVMO
ET. LICINIA CALLIOPE
CONIVGI
SANCTISSIMO.

Item [b] Municipia, [c] Collegia, [d] Decuriæ, [e] Fiſcus, [f] Societates, [g] fana, [h] Curiæ, [i] Corpora. Seorſum ab his, quos diximus, fuit olim Romæ familia publica, quæ incendia reſtingueret. [k] Seneca: *intervenerunt quidam amici, propter quos major fumus fieret: non hic, qui erumpere ex lautorum culinis, & terrere* VIGILES *ſolet; ſed hic modicus, qui hoſpites veniſſe ſignificaret.* Et hi quidem Senecæ vigiles ad

a *L. 6 de rer. diu.* b c d e *L. 25. de acq. her.* f g *Varro lib 4. de L. L.* h *Terentius.* i *L. 10. de injur. voc.* k *Ep. 66.*

ad [a] Augustum pertinent, qui rejecta Triumvirûm nocturnorum, Ædilium, & Tribunorum plebis cura, per se maluit huic rei consuli, instituto [b] Præfecto vigilum, cui id muneris demandatum esse voluit. De familia illa veteri Julius [c] Paulus, qui scribit, *circa portas, & muros fuisse dispositam, unde si opus esset, evocabatur.* Ejusdem [d] Augusti liberalitate factum est, ut familia aquaria legata sibi à M. Agrippa publica esset. In ea connumerabantur AQVARII, qui aquam publicam è castellis erogabant; ad quorum similitudinem erant & in familia privata, qui salientes [e] curarent. In publica censebantur CVRATORES, qui aquas, & castella custodirent, alio nomine CASTELLARII. Antiqua inscriptio

D.

a *Sueton. & Ioh. Xiphilin.* b *Leg. I. de off. Præf. vig.* c *eodem Tit.* d *Frontinus de aquæd.* e *Iul. Paulus lib.* 3. *Sent. Tit.* 8.

D. M.
CLEMETI. CAESAR
VM. N. SERVO. CASTE
LLARIO. AQVAE CL
AVDIAE &c.

Ex qua inſcriptione comprobatur [a] Frontini dictum; *Aquariorum familias duas eſſe, alteram publicam, alteram à Ti. Claudio Cæſ. conſtitutam.* SILICARII ſtratas ſilice vias perrumpebant, ad ſubditos aquarum ductus reparandos, ut etiam hodie Romæ fieri vidimus. TECTORES caſtella, & opus arcuatum tegebant. VILLICI calices, & fiſtulas ſignabant, APVNCTIS ex publicis fiſtulis aquas in privatum uſum derivabant. NATIONES, *quæ ſervos promebant, emptores* (inquit [b] Vlpianus) *provocabant, aut deterrebant.* [c] Varro: *itaque in hominibus emendis, ſi natione alter eſt melior, emimus pluris.* Quædam enim probæ cenſebantur, quædam improbæ.

a Lib. 2. b *Leg.* 31. *de ædil.* c *lib.* 8. *de L. L.*

bæ. [a] ALEXANDRINI nequitiis, salibus, cantu cæteros antecellebant. [b] Seneca: *pueros quidam in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam acuunt, & sub magistro habent, qui probra meditatè effundant: nec has contumelias vocamus, sed argutias.* [c] Quintilianus: *verba, ne Alexandrinis quidem permittenda deliciis, risu & osculo excipimus.* ASIATICI forma [d] Juvenalis;

Flos Asiæ ante ipsum precio majore paratus,
Quàm fuit & Tulli census pugnacis, & Anci.

Inter quos nominatim PHRYGES, & LYCII. [e] Idem;

Non Phryx, aut Lycius, non à Mangone petitus
Quisquam erit in magno ——

[f] SYRI, [g] MÆDI, [h] MŒSI, [i] GALLI, [k] BITHYNI, [l] CAPPADOCES, [m] LIBVRNI,

a *Martialis lib.* 1. *Petroni.* b *in Sapier. non cad. injur. c.* 11. c *Lib.* 1. *cap.* 2. d *Sat.* 5. 56. e *Sat.* 11. 47. f *Martialis lib.* 7. & 9. g *Iuven. Sat.* 7. h *Sat.* 9 i *Clem. lib.* 3. *pæd.* k *Lucianus, Catullus.* l *Mart. li.* 6. m *Iuv. Sat.* 3.

NI, viribus valentes, ad onera, & lecticam parabantur. [a] CORSI feri, & socordes, quos domini ne exiguo quidem precio emptos vellent. [b] SARDI nequam. [c] CAPPADOCES stupidi. [d] BRITANNI proceri: ideoque ab Augusto ad officia theatralia donati, auctore Servio ad illa [e] Virgilii,

——utque
Purpurea intexti tollant Aulæa Britanni.

Velarii videlicet theatrales, de quibus infra. De servorum NOMINIBVS, immensa propemodum tractatio esset, cum penè infinita & ad libitum fuerint. Illud è [f] Strabone admonuisse sufficiet, Dacos, & Getas apud Athenienses fuisse nominum servilium segetem. cujusmodi sunt Mysis, Syrus, Phrygia, Lydus, Japix, servis imposita à regionibus nomina.

a *Strabo lib.* 5. b *Adagium.* c *Cic. post. red. in Sen.* d *Strabo lib.* 4. e *lib.* 3. *Georg.* f *Lib.* 7.

mina. [a] Varro : *ſic tres cum emerunt Epheſi ſingulos ſervos , nonnunquam alius declinat nomen ab eo, qui vendit Artemidorus, atque Arteman appellat: alius aut ab regione, quod ibi emit, ab Ionia Ionem : aut ab urbe Epheſo Epheſium : ſic alius ab alia aliqua re , ut viſum eſt.* Antiquus [b] gloſſator Juvenalis ad illud

Quam quæ longorum vehitur cervice Syrorum,

verbo, inquit, *uſus eſt Comico : nam antiquitus ſervis nomina ex gentibus ſuis ponebantur, ut apud Terentium frequenter legimus*. At de his hactenus.

Privata nunc nobis producenda in proſpectum familia eſt, quod commodius fiet , ſi urbanam à ruſtica ſepoſuerimus. [c] Paulus ICs. quærens , qua ratione urbana mancipia ſeorſum à ruſticis componi poſſint , inquit , *dicendum eſt autem, quod*

a *lib. 7. de LL.* b *Sat. 6.* c *Leg. 99. ff. de leg. 3.*

quod urbani intelligendi ſint, quos paterfamilias inter urbanos adnumerare ſolitus ſit; quod maximè ex libellis familiæ, item cibariis deprehendi poterit. Verùm quia nos hujusmodi libelli & tabulæ domeſticæ deſtituunt, eâdem fortaſſe methodo rem totam inveſtigabimus. Omnes enim conjiciemus in urbanam familiam, quotquot in urbe cultui dominico, & urbicæ negociationi adhibebantur. Item eos, qui ædium partibus nomenclaturam debent; & hoc ex officiorum civilium, urbanique ſplendoris ratione: cum villas, utut conſtructas ad exemplar ædium urbanarum, deſertas tamen, & ſub unius imperio Villici, ruſticorumque tutela per anni dodrantem, non rarò eſſe paterentur. Neque eos omittemus, qui & urbani, & ruſtici dici poterant: *urbana enim, & ruſtica familia non loco* (inquit [a] Pomponius) *ſed genere diſtinguitur.* Exordiêmur autem à MEDICIS,

a *Leg.* 166. *de verbor. ſign.*

cis, quos familiares fuiſſe teſtantur [a] Suetonius, & [b] Seneca, qui Domitium Corſinio incluſum, à ſervo prius, quàm à Cæſare ſervatum ſcribunt. Clariſſimè [c] Paulus Oroſius; *adeò dira Romanos fames conſecuta eſt, ut Cæſar Laniſtarum familias, omnesque peregrinos, ſervorum quoque maximas copias, exceptis Medicis, & Præceptoribus, trudi urbe præceperit,* blando nimirum miniſterio, & tunc id Auguſtus indulſit, & longè poſt [d] Juſtinianus, ut ſupra omnia ſervorum artificia æſtimaret. Horum aliqui CHIRVRGI fuerunt, ſeu Medici vulnerum, ut appellat [e] Plinius: Romæ legebatur:

CHRESTÆ. CONSERVÆ. ET. CONIVGI
CELADVS. ANTINOVS. DRVSI
MEDICVS. CHIRVRG.

&c. Et hujus fortè Celadi meminit Suetonius, ſub corrupto Enceladi nomi-

a *Nerone cap.4.* b *lib.3. de Benef. c.24.* c *lib.7. cap.2.* d *Leg.3. Cod. com. de legat. & Leg. 1. Cod. de comm. ſerv. manum.* e *Lib. 29 cap. 1.*

nomine. Aliqui OCVLARII, ſeu AB OCVLIS, quales P. A'TTIVS. A'T. IMETVS. AVG. MEDICV'S. A'B OCVL; & Celadi Antinoi alumnus Lyrius, cujus elogium deſcripſimus Romæ propè collem Hortulorum.

TI'. LYRIVS. TI. CÆSARIS
AVG. SER. CELADIANVS
MEDICVS OCVLARIVS
PIVS. PARENTIVM. SVORVM &c.

Celadus enim Grammaticus, cujus meminit [a] Juvenalis; & [b] Celadus C. Cæſaris Diſpenſator, hujus loci non ſunt. Celadianus autem à Celado (ut vidimus) dictus eſt. Quæ ſanè denominandi ratio admodum recepta fuit in ſervis apud noſtros, ut videlicet ab illo, qui inter ipſos familiam veluti duceret, nominarentur. Ita à Creſcente Creſcentianus, à Theamide Theamidianus, ab Euphemo Euphemianus, à Thamyra Thamyri-

a *Sat. 7. verſ. 215.* b *vet. inſcr.*

myrianus. Imò & à dominorum nominibus aliquando eadem manavit appellatio; ut à Germanico Germanicianus, à Cæſare Cæſarianus, ab Herode Herodianus. Quod enim apud D. [a] Matthæum vulgata editio habet: *mittunt ei diſcipulos ſuos cum Herodianis*, Euangelium Hebraicum Matthæi à [b] IOH. TILIO Epiſcopo Briocenſi editum, habet ad verbum; *& miſerunt ad eum diſcipulos cum ſervis Herodis, dicentes: Magiſter, ſcimus, quòd homo veritatum tu.* Quod ſanè gloſſema non video, cur doctis viris placere non poſſit, cum à vetuſto illo, quem tetigimus, more proficiſcatur, & dirimat fortaſſe omnes de Herodianis interpretum controverſias apud Euangeliſtam. Ocularios recenſuit non ſemel & [c] Scribonius Largus, qui & [d] Atimetum nominat. Et de his demum medicis illud utique ejusdem [e] auctoris ſine

D men-

a *cap.* 22. b *Anno MDLV.* c *cap.* 38. d *cap.* 120. e *cap.* 120.

mendacio prædicari poterat: *multos itaque animadvertimus, unius partis ſanandi ſcientia, medici plenum nomen conſecutos.* CLINICI aliqui, CHIRVRGI, & OCVLARII ſimul; ut Eros ille, qui manumiſſus P. DECIMIVS P. L. EROS. MERVLA ſcribitur Aſſiſii in antiquo titulo, ubi is notatur pro libertate dediſſe HS. IↃↃ. [a] Seneca in eandem ſententiam: *quid autem melius potes velle, quàm eripere te huic ſervituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoque conditionis extremæ, & in his ſordibus nata omni modo exuere conantur; peculium ſuum, quod comparaverunt ventre fraudato, pro capite numerant.* Clinicos non malè nos Lectularios interpretabimur. [a] Martialis,

Chirurgus fuerat, nunc eſt Veſpillo Diaulus,
Cœpit quo poterat Clinicus eſſe modo.

Clinicum vocat veſpillonem, ut qui lectos elatorum tractaret. Nec ſanè ad

a *Epiſt.* 80. *Lib.* I. 30.

ad vivos tantum medicorum servorum opera pertinuit, sed etiam ad mortuos, quando legimus præcepisse [a] Josephum servis suis Medicis, ut patris defuncti cadaver aromatibus condirent. Apud Ægyptios enim moris fuit hoc exequi prævia dissectione, quæ non nisi peritis mandari poterat, ut monuerunt [b] Herodotus & [c] Diodorus. Et hoc Ægyptiorum institutum amplexati sumus, & nos in Principibus viris, traditum videlicet à majoribus. D. [d] Gregorius: *nam Illustris vir Stephanus, quem benè nosti, de semetipso mihi narrare consueverat; quia in Constantinopolitana urbe pro quadam causa demoratus, molestia corporis superveniente, defunctus est. cumque Medicus, atque Pigmentarius ad aperiendum eum, atque condiendum esset quæsitus, & die eodem minimè inventus, subsequente nocte corpus jacuit inhumatum.*

 Et

a *Genes. c.* 50. b *Lib.* 2. c *lib.* 1. *p.* 11. *cap.* 5. d *Lib.* 4. *Dial.*

Et hujus profectò classis est servus POLLINCTOR, cujus meminit [a] Vlpianus ex Labeone. Deligebantur autem ad ministerium funeris SVCCOLLATORES, & VSTORES ex infima servitute homines, inscripti, & semirasi, cujusmodi in pistrinum, & in metallum dabantur. [b] Martialis;

Quatuor inscripti portabant vile cadaver,
Accipit infelix qualia mille rogus.

[c] Catullus;

Cum devolutum ex igne prosequens panem,
A semiraso tonderetur ustore.

De quattuor gerulis subscribit Martiali [d] Petrus Chrysologus; *in obsequium divitis migrat hic tota civitas, cum funus effertur, pauper vadit solus; pauperem duorum portat miseratio bajulorum: nec quatuor ut mortuos,* *sed*

a *Leg. 5. de Institor. act.* b *Lib. 8. 74.* c 60. d *Serm. 121.*

ſed duo ſub uno vecte quaſi projiciendo oneri portitores addicuntur inviti. idem Auctor: *funus divitis antecedit lugubris turba ſervorum.* Inter quos videntur fuiſſe inſerti ORCINI, & PILEATI, *heſterni Quirites*, ut appellat Perſius, de quibus clariſſimus [a] CVIACIVS. Auguſtorum familia agnovit etiam PRINCIPEM MEDICORVM, ARCHIATRVM; quem, ut in antiquo titulo eſt, ipſi vocabant SVPERPOSITVM Medicorum. Neque verò Medici tantum, ſed & MEDICÆ fuerunt in uſu. Antiqua inſcriptio;

SECVNDA
LIVILLAES
MEDICA

Et hæ videntur gynæcia curaſſe, & curam adhibuiſſe mulierum paſſionibus. Quare non malè (ut alii etiam animadverterunt) notavit Anianus ad Paulum; *quoties de mulieris prægnatione dubitatur, quinque obſtetrices,*

 id

a *Lib. 3. obſ. cap. 23.*

id est Medicæ, ventrem jubentur inspicere. Jam verò TRACTATRICES quæ corpus fricabant, Medicarum ministras fuisse arbitror, ut TRACTATORES Medicorum. [a] Martialis:

Percurrit agili corpus arte Tractatrix.

Nec aliud intellexisse videtur [b] Seneca: *an potius optem, ut malacissandos articulos exoletis meis porrigam? ut muliercula, aut aliquis in mulierculam ex viro versus, digitulos meos ducat? quidni ego feliciorem putem Mucium, qui sic tractavit ignem, quasi illam manum Tractatori præstitisset?* Medicis IATRALIPTAS adjungemus. [c] Plinius: *nec fuit postea quæstus modus; quoniam Prodicus Selymbriæ natus, discipulus ejus, instituens quam vocant Iatralipticen, reunctoribus quoque Medicorum, & Mediastinis vectigal invenit.* Romæ legebatur in veteri inscriptione,

DIIS.

a *Lib.* 3. 82. b *Epist.* 66. c *lib.* 29. *c.* 1.

DIIS. MANIBVS. S
TITO. FLAVIO. OLENO
SERVO. ET. PROCVRAT
BALNEI. T. FLAVI. AVC
VCT. MEDIASTINO &c.

[a] Plinius minor : *proximo anno, Domine, graviſſima valetudine usque ad periculum vitæ vexatus, Iatralipten aſſumpſi.* Cæterum ad rem major Plinius, quæ ſcribit de MEDIASTINIS. Fuerunt enim illi, ut Aliptæ, & Vnctores, miniſtri balneares. Nam quod [b] Juvenalis cecinit, de poëtis eò deſperatione adactis, ut

Balneolum Gabiis, Romæ conducere
Furnos
Tentarent ——

veteres gloſſæ de Mediaſtinis & Piſtoribus interpretantur. Conſentit Porphyrion ad illud [c] Horatianum;

a *lib.*10. *ep.* 4. b *Sat.*7. c *lib.* 1. *ep.* 14.

Tu Mediastinus tacita prece rura petebas.

Nec abit [a] Priscianus. Hæc eadem statio illos sibi vendicat, quibus [b] cura obtigerat in magna familia, ut ægros, insanosque compescerent. Et hujus muneris aliqua portione functus est (nisi nos veterum marmorum exscriptores fallunt) SEXTORIVS nescio quis, AVG. LIB. AB ÆGRIS. CVBICVLARIORVM. At quia Medicorum placita Balneas, ut vidimus, non abnuerunt, BALNEATOREM propterea hic collocabimus. Ejus ministerium pulchrè tetigit D. [c] Zeno Episcopus & martyr; *properate, properate benè loturi fratres. Aqua viva, Spiritu sancto, & igne dulcissimo temperata, blando murmure jam vos invitat. jam balneator præcinctus expectat, quod unctui, quod tersui opus est præbiturus, sed & denarium aureum* tri-

a *In Partit. vers. Æn. lib. 5.* b *Seneca lib. de Tranquil.* c *Invitatione ad fontem 11.*

triplicis numismatis unione signatum. Balnearum verò usus supra quotidianum balneatoris ministerium adeò assiduum fecerat, ut *elixum* appellet [a] Martialis. FORNACATOREM instrumento balneatorio contineri scribit [b] Paulus; & huic à balneatore credita videtur Fornax, quæ fuit in balneo, ut ad illius arbitrium calefaceret eam, tepefaceretve. [c] Lampridius: *auspicium crudelitatis apud centum cellas dedit anno ætatis* XII. *nam cum tepidius forte lotus esset, balneatorem in fornacem conjici jussit, quando à pædagogo, cui hoc jussum fuerat, vervecina pellis in fornace consumpta est, ut fidem pœnæ de fœtore nidoris impleret.* Qui dominum lavantem ungebant, voce Græca Latio donata ALIPTÆ dicebantur, nostris VNCTORES, & ministri ungendi. [d] Seneca: *cum in alipten inertem, & hac plebeia unctione contentum incidi, audio crepitum illi-*

 sæ

a *Lib.* 3. 7. b *Leg.* 14 *ff. de instr. vel instrum. legato.* c *Epist.* 56.

ſæ manus humeris, quæ prout plana pervenit, aut concava, ita ſonum mutat, Infra. *Aliptam cogita, tenuem & ſtridulam vocem, quo ſit notabilior ſubinde exprimentem, nec unquam tacentem, niſi dum vellit alas, & alium pro ſe clamare cogit.* Opelici unctoris meminit [a] Martialis. Panthæ, Secundionis, Erotis antiqua monumenta. Hujusmodi miniſter Commodum Imperatorem de medio ſuſtulit. [b] Victor: *ibi per miniſtrum ungendi (nam forte is quoque è conſilio erat) faucibus quaſi arte exercitii, brachiorum nodo validius preſſis, exſpiravit.* [c] Alluſit huc Horatius,

—— juſſerit ad ſe
Mœcenas ſerum ſub lumina prima venire
Convivam; nemon' oleum feret ocyus? ecquis
Audit? cum magno blateras clamore, fugisque.

Aliptæ

a *Lib.* 12. 71. b *in editione A. Schotti,* c *lib.* 2. *Sat* 7.

Aliptæ inſtrumenta erant Strigilis, Lintea, Guttus. [a] Juvenalis,

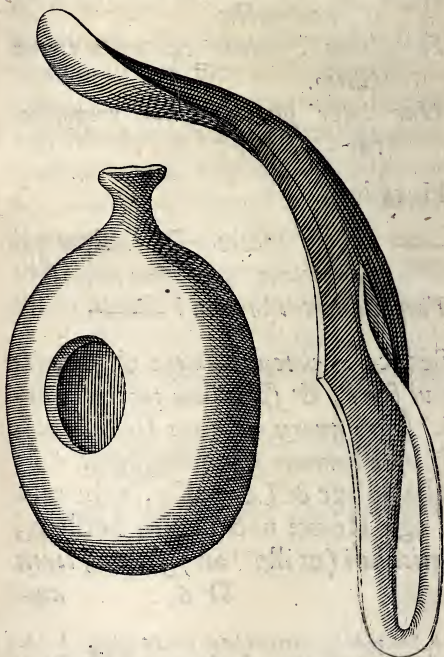
—— domus interea ſecura patellas
Iam lavat, & bucca foculum excitat, & ſonat unctis
Strigilibus, pleno componit lintea Gutto.
Hæc inter pueros variè properantur ——

[b] Horatius,

—— an hic peccat, ſub noctem qui puer uvam
Furtiva mutat Strigili? ——

[c] Seneca; *vetemus lintea & ſtrigiles Iovi ferre, & ſpeculum tenere Iunoni. Non quærit miniſtros Deus. quidni? ipſe humano generi miniſtrat.* Ampulla adhæc & Lenticula, cujusmodi ego Romæ nactus ſum fictilem, *lenticulari* (ut ille [d] ait) *forma, tereti*

a *Sat. 3. de his Artemidorus cap. 66. lib. 1.* b *lib. 2. Sat. 7.* c *Epiſt. 95.* d *Appuleius in Floridis.*

ambitu, pressula rotunditate. cujus hic exemplum subjicio, ut & antiquæ Strigilis, quam vidi apud nobilissimum virum NICOLAVM FABRICIVM. Porrò declarabit nobis Strigilis hic typus Appuleii verba in Excerptis (ita enim Florida appello) *juxtaque honestam strigileculam, recta fastigiatione clausulæ, flexa tubulatione ligulæ; ut & ipsa in manu capulo moraretur, & sudor ex ea rivulo laberetur.* Per tubulationem quippe ligulæ sudor dilabebatur. Ligulam autem vocat partem incurvam superiorem, quod sit non absimilis Ligulæ, oblonga, fornicata, & contracta; cujusmodi ego argenteam eleganter elaboratam Romæ spectavi apud LÆLIVM PASCHALIVM, inscriptamque CRESC☧ENTIA. Et hac (ut ego quidem censeo) Strigilis parte videntur usi fuisse aliquando & Medici. [a] Scribonius Largus; *ad auriculæ & tumorem, & dolorem sine ulce-*

 re,

a *Comp.* 39.

re, prodest herbæ urceolaris, aut cucurbitæ ramentorum succus tepens, per Strigilem in foramen auris dolentis infusus. [a] Plinius; *medentur & aurium dolori: item succus inunctus Hyoscyami modicè: item Achilleæ, & minoris Centaureæ, & Plantaginis; Peucedani cum rosaceo, & Meconio: Acori succus cum rosa. omnis autem strigili calefactus infunditur.* Aliptæ ministerium egregiè ridet Epictetus apud [b] Arrianum. At non præficiemus unguentis peculiarem ministrum, qui promeret, & asservaret? Servius ad illa I. Æneid.

> —— *ubi mollis Amaracus illum*
> *Floribus, & dulci aspirans complectitur umbra;*

narrat, *Amaracum puerum regium* VNGVENTARIVM *fuisse, qui casu lapsus, dum ferret unguenta, majorem ex confusione odorem creaverit.* Quæ omnia

a *Lib. 25. cap. ult.* b *lib. 3. c. 26.*

omnia [a] Isidorus in suas origines transtulit. [b] Horatius hujusmodi puerum alloquebatur;

I, pete unguentum puer, & coronas.
Et cadum Marsi memorem duelli.

Cur autem axillas olim vellerent, & lævigarent cum toto corpore, id verò mollitiei adscribendum est; & tetigimus nos paulò superius. Imò post Pumices, Resinam, & Volsellas eò ventum est, ut Psilothro, & Dropace adhibitis, pilos arcerent. [c] Plinius Valerianus *sunt qui vel suis pilis, vel servorum suorum in balneo offendantur, sine ulla quidem ratione, sed illorum, quoque persuasioni succurrendum est, & monstrandum, quemadmodum effici possit, ut evulsi pili non renascantur. Omni autem Psilothro sic utendum est, ut prius quàm adjiciatur, Resina pili auferantur, &c.* [d] Martialis,

Psilo-

a *Lib.4. cap. penult. lib. 17. c.9.* b *lib.3. Ode 14.*
c *lib. 3. c.52.* d *lib. 3. 74.*

Psilothro faciemque lavas, & Dropace calvam:
Numquid tonsorem, Gargiliane, times?

A quo ministerio in veteribus [a] Lexicis ALIPILARIVS δρωπακιστὴς appellatur. hunc ALIPILVM vocant nonnulli, inseruntque [b] Senecæ verbis, quæ superius retulimus. Vestimenta lavantium servabant CAPSARII, & peculiares aliquando è familia homines. Petronius: *cæterum ut movimus dextros gressus, servus nobis dispoliatus procubuit ante pedes, & rogare cœpit, ut se pœnæ eriperemus: nec magnum esse peccatum suum, propter quod periclitaretur. Subducta enim vestimenta sibi Dispensatoris in balneo, quæ vix fuissent* x̄. H.S. Notandum verò est, honestas matronas ancillarum opera uti consvevisse. ideò Romæ lapis extabat inscriptus,

ATHENAIS AVGVSTAE'S VNCT

Non

a *Turnebus lib.* 27. *c* 10. b *Epist.* 56.

Non enim universæ cum tunica pudorem posuerant, ut illa [a] Juvenali decantata,

—— magno gaudet sudare tumultu,
Cum lassata gravi ceciderunt brachia massa,
Callidus & cristæ digitos impressit Aliptes,
Ac summum dominæ femur exclamare coëgit.

Ad castitatis normam Susanna, de qua ita [b] Alcimus Avitus,

Ecce autem viridis per mollia gramina luci
Susanna ingreditur, famulis comitata duabus,
Quas smegma, atque oleum jubet ad se adferre, forasque
Destinat imprudens ——

TONSOR non alibi quærendus est, quem familiarem fuisse unus evincet [c] Ovidius,

Sed

a *Sat.6.* b *lib.6.c.22.* c *lib.11.meta.*

Sed ſolitus longos ferro reſecare capillos
Viderat hoc famulus ——

Pantagathus ille, cujus epitaphium cecinit [a] Martialis, hoc domeſtico miniſterio functus eſt. Tonſtrinæ autem negocium deſcribit nobis [b] Seneca: *quid? illos ocioſos vocas, quibus apud Tonſorem multæ horæ transmittuntur, dum decerpitur ſi quid proxima nocte ſuccrevit, dum de ſingulis capillis in conſilium itur, dum aut disjecta coma reſtituitur, aut deficiens, hinc atque illinc in frontem compellitur?* pergit: *quomodo excandeſcunt, ſi quid ex juba ſua deciſum eſt, ſi quid extra ordinem jacuit, niſi omnia in annulos ſuos reciderunt?* infra; *hos tu ocioſos vocas, inter pectinem, ſpeculumque occupatos?* Inſtrumentum notat [c] Lucianus, ξυρὸν, καὶ μαχαιρίδας, καὶ κάτοπτρον. Habuit & Palatium Tonſores ſuos.

[a] Am-

a *Lib. 6.* b *De Brev. vitæ cap. 12.* c *Adverſus indoctum.*

[a] Ammianus : *evenerat iisdem diebus, ut ad demendum Imperatoris capillum, Tonſor venire præceptus, introiret quidam ambitiosè veſtitus, quo viſo Iulianus obſtupuit; ego, inquit, non rationalem juſſi, ſed tonſorem acciri.* Neque verò mulieribus obſepta fuit hæc ad quæſtum, & dominicam gratiam via. [b] Martialis;

Tonſtrix, Suburræ faucibus quæ ſedet primis.

vetus elogium:

SEXTIÆ. L. TERTIÆ
TONSTRICI

Et in hoc miniſterio apud Cleopatram Ægypti reginam gratiâ, & regio favore inſignis fuit mulier ancilla, cui nomen Eras, ut aſſerit [c] Plutarchus. Nec aliud ſibi voluit [d] Cicero, Dionyſii ſenioris miſeram cuſtodiam perſtringens; qui, ne

a *Lib.* 22. b *Lib.* 2. 17. c *in M. Antonio.*
d *Tuſcul. Diſp. lib.* 5.

ne Tonſori collum committeret, tondere filias ſuas docuit. Subdit enim: *ita ſordido, ancillarique artificio, regiæ virgines ut Tonſtriculæ, tondebant barbam, & capillum patris.* De Balneo imus in Culinam. OFFARIOS, & COQVOS veteres illi lurcones magni fecerunt. [a] Plinius; *at nunc Coci triumphorum preciis parantur, & Cocorum piſces: nullusque prope jam mortalis æſtimatur pluris, quàm qui peritiſſimè cenſum domini mergit.* Val. [b] Maximus; *inde ab Oceani littoribus attracti piſces: inde infuſæ culinis artes,* (ita enim habent membranæ meæ) *cenſibusque edendis, ac bibendis reperta voluptas eſt.* Livius; *tum Coquus, viliſſimum antiquis mancipium, & æſtimatione & uſu, in precio eſſe; & quod miniſterium fuerat, ars haberi cœpta.* Idem [c] Plinius; *poſtea culinarum artes, ut clunes ſpectentur, ut dividantur in tergora, ut à pede uno dilatatæ, repoſitoria occupent.* Coqui ideam

a *lib.9. cap.17.* b *lib 9. cap.1.* c *lib.10 c 50.*

eam expressit Damoxenus Comicus apud [a] Athenæum, apud quem culinæ instrumentum, condimentorum indiculus, porcus Trojanus, & Coqui gloriosa magisteria recensentur. Hujus artificii fuerunt Æsopi nobilis patina, cœnæ Metellianæ, Apiciana decreta, & alia hujusmodi sexcenta excogitata in perniciem censuum, & patrimoniorum. [b] Appuleius: *hic erat dives admodum dominus; at illorum alter pistor dulciarius, qui panes, & mellita concinnabat edulia; alter Coquus, qui sapidissimis intrimentis succuum pulmenta condita vapore mollibat.* [c] Juvenalis,

—— veniet, qui fercula doctè
Componat, veniet qui pulmentaria condit.

quæ de Structore & Coco dicta esse testantur veteres Glossæ. Eleganter [d] Martialis,

Non

a *Lib.* 3. b *Lib.* 10. *Metam.* c *Sat.* 7. 184. d *lib.* 14 218.

Non satis est ars sola Coco servire palato,
Namque Cocus domini debet habere gulam.

Neque verò unico tantum Coquo contenti erant. [a] Juvenalis;

——— *Librarius*, ARCHIMAGIRI,
Carptores ———

Inscriptio antiqua,

HIC. OSSA. SITA. SVNT
FAVSTI. ERONIS
VICARII. SVPRA
COCOS.

Et quia Coquus, & Pistor idem [b] antiquitus fuit, PISTORIS, seu PINSORIS hæc erit statio. [c] Varro περὶ ἐδεσμάτων; *si quantum operæ sumpsisti, ut tuus Pistor bonum faceret panem, ejus duodecimam Philosophiæ dedisses, ipse bonus jampridem esses factus. nunc illum qui norunt, volunt emere millibus cen-*

a *Sat.*9 109. b *Festus.* c *Gell. lib.*15. *c.*19.

centum, te qui novit, nemo centussi. Sybariticum verò possit videri illud, quod narrat [a] Clearchus Solensis lib. v. vitarum, *Pistorem, nescio cujus, cum tunica chiridota, & ore sudario obvoluto, jussum esse farinæ massam tractare; ne videlicet sudor stillans influeret, aut subactam farinam halitu afflaret.* Panis conficiendi ratio apud Plinium extat, qui & de Pistoribus multa. Horum alii DVLCIARII, alii LACTARII de illis. [b] Appuleius: *hic Panes, Crustula, Lucunculos, Hamos, Laterculos, & complura scitamenta mellita.* [c] Martialis,

Mille tibi dulces operum manus ista figuras
Exstruit: huic uni parca laborat Apis.

de Lactariis [d] Lampridius: *Dulciarios & Lactarios tales habuit, ut quæcunque coqui de diversis edulibus exhibuissent, vel Structores, vel Pomarii, illi modò*

a *Athenæus lib.* 12. b *lib.* 10. *metam.* c *lib.* 14. 220. d *Elagabalo, cap.* 27.

de dulciis, modò de lactariis exhiberent. PLACENTARIORVM meminit Jul. [a] Paulus: & Pistoris assedas fuisse innuit [b] Martialis,

Hinc Pistor fatuas facit Placentas.

POMARII, & [c] FOCARII se hic exhiberi non molestè ferent; ut & VENATORES, vel AVCVPES, qui instruendarum gratia quotidianarum epularum habebantur. CELLARII rem gratia quotidianarum epularum habebant. CELLARII rem cibariam, quæ in penu fuit, adservabant. [d] Plautus:

Sume, posce, prome quid vis: te facio Cellarium.

[e] Seneca; *circa lucem discurritur, pueri vocantur, Cellarii, Coqui tumultuantur. quæro quid sit? dicitur mulsum, & alicam poposcisse, à balneo exisse.* [f] Plinius: *Apio eximunt Coci obsoniis ace-*

a *lib.* 3. *sent.* b *lib* 11.32. c *Leg.* 1. *Naut. Caup. Stab.* d *Captivis.* e *Epist.* 122. f *lib.* 19. *cap. ult.*

acetum; eodem Cellarii in ſaccis odorem vino gravem. [a] Lampridius; *mittebat Paraſitis per Cellarios ſalarii annua vaſa, cum ranis, & ſcorpiis; cum ſerpentibus, & cum hujuſmodi monſtris.* Hinc manavit loci nomen apud [b] Lucæ interpretem, [c] Auguſtinum, & [d] Caſſianum. Tranſtulit eleganter [e] Theodorus Priſcianus; *ſed Pulmonem eſſe veluti Cellarium ſpiritus ad arterias mittendi, ſeu replendi omnem corporis regionem, ex quo ſpiritu omnes noſtri artus commoveantur*, hinc Cellariolum apud [f] Gregorium Turonenſem, qui & Promptuarium vocat. Cellarium autem miniſtrum, PROMUM appellavit [g] Horatius;

Cum labor extuderit faſtidia, ſiccus, inanis,
Sperne cibum vilem: niſi Hymettia mella Falerno

E *Ne*

a *Elagab. c.* 26 b *Cap.* 12. c *Lib.* 9. *conf. cap.* 8. d *Lib.* 4. *de inſtit. renunc. cap.* 8. e *Ad Euſeb. lib.* 4. f *Lib.* 2. *mirac. cap.* 35. g *Lib.* 2. *Sat.* 2.

Ne biberis diluta. foris est Promus, & atrum
Defendens pisces hiemat mare. —

PÆNVIARIVM, antiquum [a] marmor, CONDVM PROMVM PROCVRATOREM Peni [b] Plautus, quem imitatus est dubio procul [c] Paulus Diaconus in Distichis, quibus beatissimi Benedicti admiranda complexus est;

Cur Prome conde times stillam præbere Lecyti?
Dolia certè fluunt. cur Prome conde times?

Cellæ promæ huc referendæ sunt. [d] Tertullianus: *nisi quia in cellis promis caro salita, & usui reposita servatur, depromenda illinc suo tempore.* Hinc Cella penaria, cujus meminere Suetonius, Ulpianus, Turonensis, & alii. Verum inter Penu, & Cellarium hoc intererat, quod Cellarium

a *Puteolis*. b *Pseudolo citante Fulgentio.* c *Lib. 1. de gest. Long. cap* 26. d *De Resur. carnis.*

larium paucorum dierum, Penu esset temporis longi, Notat [a] Servius ad illud,

Cura penum struere ——

quod & videtur Q. Scævolæ placuisse apud [b] Gellium, licet Fab. Planciades non ita ad amussim scripserit, *Penum autem Cellarium dicimus.* Cella autem, & Cellarium auctore [c] Donato *à reponendis, cælandisque rebus esculentis, & poculentis dicitur.* Verum Penoris nomine veniunt esculenta, & poculenta, Oleum, Garum, Muria, Mel, Acetum, & Hordeum, Ligna, & Carbones, Thus, & Ceræ. nec injuria, *est enim omne* scribit [d] Cicero *quo vescuntur homines, Penus.* & Penora dicuntur res necessariæ ad victum quotidianum. Notavit autem apud Homerum [e] Athenæus PENVARIAM, seu

a *Lib.* 1. *Æn.* b *Lib.* 4. *cap.* 1. c *Adelph, Act.* 4. *Sc.* 2. d *Lib.* 2. *de nat Deor.* e *Lib.* 1. *De prosoph, est autem ejusmodi Lyde apud Horatium lib.* 3. *carm. ode* 28.

PENARIAM ancillam; quæ Græcè est, ἡ ταμία. Convivium apparabant MINISTRI; hæc siquidem fuit legitima, & justa servorum tricliniarium nomenclatura. [a] Zeno Veronensis: *Ioseph utique in Ægyptum non venisset, nec pudicitiæ tenax dominæ lascivientis insidias incidisset, non fuisset retrusus in carcerem, nec ministris Pharaonis familiarior extitisset.* &c. [b] Virgilius,

—— totidemque pares ætate ministri

[c] Silius,

—— non una ministri
Turba gregis ——

[d] Lucanus, *Tunc famulæ numerus turbæ, populusque minister.* Servius in Eclogam II. de Alexi; *cum vidisset in ministerio omnium pulcherrimum.* Jul. [e] Capitolinus: *tunc viris clarioribus permisit, ut eodem cultu, quo ipse, vel ministeriis similibus convivia exhibe-*

a *Serm. de livore & invid.* b *Lib.* 1. *Æn.* c *Lib.* 11. d *lib.* 10. e *M. Antonio.*

hiberent. [a] Petrus Chryſologus: *discumbenti homini Deus adſtat in cœleſtibus: epulanti ſervo ſervit Dominus; & ſervit accinctus; pueris ſuis, miniſtris ſuis miniſterium facit Chriſtus, & facit in Patris jam gloria conſtitutus.* Neque tamen negamus, quòd vir eruditiſſimus affirmavit, miniſterii appellatione aliquando intelligi omnia vaſa argentea Triclinio ſternendo neceſſaria. Vſi enim ſunt hac vocis ejus notione, [b] Paulus Oroſius, & [c] Petrus Chryſologus. ille; *dumque expoſitis opibus, attonitum barbarum, magnitudine & pondere, ac pulchritudine, ignota etiam vaſorum qualitate intelligeret, virgo Chriſti ad barbarum ait: hæc Petri Apoſtoli ſacra miniſteria ſunt, præſume ſi audes, de facto tu videris.* Hic; *quid eſt dives? ubi ſunt torrentes torcularium tuorum? ubi ſunt horrea ad famem pauperis non minus cupiditatibus dilatata,*

E 3 *quàm*

a *Serm. cap.* 14. b *lib.* 7. *cap.* 39. *Serm.* 122.

quàm copiis? ubi ſunt vina ad inopiam pauperis, annoſitatibus, & ipſa temporum oblivione ſervata? ubi ſunt effuſiones, lapſus, flumina miniſteriorum tuorum? [a] Sidonius: *ſi in convivium venitur, quod quidem diebus profeſtis ſimile privato eſt, non ibi impolitam congeriem liventis argenti menſis cedentibus ſuſpirioſus miniſter imponit.* Scimus autem Servos quandoque in univerſum miniſtros, & miniſteria dictos eſſe, ut à [b] Seneca, [c] Plinio, [d] Martiale. Qua notione miniſterialis apud Latino-Gallicos ſcriptores ſervus eſt. Convivalem miniſtrum expreſſit [e] Horatius:

—— puer altè cinctus, acernam
Gauſape purpureo menſam perterſit ——

&

—— ut omnes.
Præcincti recte pueri, comptique miniſtrent.

Hi

a *Lib.* 1. *Ep.* 2. b *Lib.* 3. *de benef. cap.* 18. c *Lib.* 7. *cap.* 52. d *Lib.* 7. e *Lib.* 2. *Sat.* 8.

Hi Græcè [a] διάκονες & [b] διάκονοι appellati ſunt, à quibus ordo ſacer nomen traxit Diaconorum. Noſtri enim ex prima inſtitutione miniſtraverunt menſis, ut ex Actis Apoſtolicis notaverunt Iſidorus, & Amalarius Fortunatus. Et profecto [c] Arator miniſtros vocat;

—— ſit cura miniſtris
Officium librare ſuum, quo laudis amictu
Hunc deceat lucere chorum, quem myſticus ordo
Conſecrat in numero ——

Huc reſpexit D. [d] Ignatius, noſtros Diaconos informans; οὐ γὰρ βρωτῶν, καὶ ποτῶν εἰσι διάκονοι, ἀλλ' ἐκκλησίας Θεοῦ ὑπηρέται. & hinc miniſteria ipſa fuerunt, qui Diaconias nominarent, Auctor cœnæ D. Cypriano falſo adſcriptæ: *at ubi diviſit veſtes, Rex reſpiciens eos,*

 ſic

a *Rabanus Maurus de inſtit. Cler. lib. 1. cap. 7. Ivo Carnotenſis in ſermonib.* b *Omnes paſſim.* c *Lib. 1.* d *Epiſt 2. ad Trall.*

ſic ait; non ante cœnabitis, niſi ſinguli ſingulas vices feceritis: atque ita ſibi præceptas Diaconias conſumaverunt. Porrò inſignivit hæc vox peculiare quoddam Diaconorum noſtrorum miniſterium, de quo agemus inferius. At veſtis miniſtrorum Tricliniarium fuit Tunica, qua omnes, ut ſuo loco indicabimus, promiſcuè ſervi uſi ſunt, eaque ſine manicis aliquando, aliquando manicata; ſed leviter, & non ultra cubitum, interdum etiam ultra cubitum, totius brachii operimento, ut conſpeximus in antiquis ſcalpturis. Ab his deſumpſiſſe Tunicas ſuas, quas hodie vocamus Albas, Levitas Diaconosve noſtros, quas tamen non præcingerent ſibi, ſed ad talos usque demitterent, non inviti ſuſpicamur. [a] Philo Eccleſiam Alexandrinam deſcribens: *ceterum in hoc ſacro convivio nemo, ut dixi, ſervus adeſt, miniſtrant ingenui, & ſponte quic-*

a *de vita contemp.*

quicquid opus eſt, faciunt. infra: *diſcincti autem, & promiſſis Tunicis accedunt ad miniſtrandum, ut abſit omnis ſervilis ſpecies ab hoc convivio.* Et licet per hæc minus trita à noſtris, in tanta annorum ac rerum caligine, timidè, & ſuſpenſo gradu incedamus, monemus tamen eruendæ veritatis ſtudioſos, B. Silveſtrum Diaconis, qui Colobiis antea utebantur, Dalmaticas veſtes aſſignaſſe, ut aſſerunt [a] Breviarium Romanum, & [b] Hugo de S. Victore. at id quare? quia nuditas brachiorum culpabatur. Ita [c] Albinus Flaccus, & [d] Expoſitor Romani (ut inquiunt) Ordinis. At Colobium fuit veſtis ſine manicis, ut aſſerunt [e] Servius, [f] Hieronymus, [g] Iſidorus, & [h] Albinus; licet Ægyptiorum monachorum Colobia (ut prodit [i] Caſſianus) manicas, ſed decurtatas,

 cubi-

a *in Silveſtro.* b. *Erudit. Theol. lib.* 1. *cap* 33. c *Quid ſignif. veſt.* d *refert Panvinius in expl. vic. Eccleſ.* e *lib.* 9. *Æn.* f *in Quæſtion. Hebr.* g *lib.* 19. *Etym. cap.* 22. h *Loco citato.*

cubito tenus haberent. Fuit autem Colobium Tunica. An verò Ecclesiastici Diaconi nudis omnino incederent brachiis, ut convivales illi, non ausim omnino affirmare, aut negare constanter. Culpata nuditas brachiorum videtur favere affirmanti; quam tamen ego speciem pro cetera castimonia senioris Ecclesiæ, vix animo possum concipere. Addamus, non esse omnino certam traditionem Albini, Colobia videlicet D. Silvestri jussu abolita fuisse, cum narret [a] Anselmus Decretorum antiquus collector, à Sancto Silvestro, & Presbyteris ejus Colobiorum usum incepisse; & Marcum, Julium, Liberium acceptum retinuisse: post hos autem Colobia Dalmaticis esse permutata in gratiam alieni aspectus, qui in Colobio requirebat nescio quid amplius. Quæ sanè confirmantur ex iis, quæ narrat [b] Ammianus: *post hæc* (in-

a *Citat. Ciaccon. in notis ad Cassianum.* b *Lib. 14.*

(inquit) *indumentum regale quærebatur, & ministris fucandæ purpuræ tortis confessisque pectoralem tuniculam sine manicis textam, Maras quidam nomine inductus est, ut appellant Christiani, Diaconus; cujus prolatæ literæ scriptæ Græco sermone, ad Tyrii textrini præpositum celerari speciem perurgebant*, In re tam perplexa quid pronunciabimus? Non liquere; & ideò ampliandum. Non ignoramus utique multa mysticè de sacris Sacerdotum vestibus, à sanctissimis, & eruditissimis viris tradita esse, cum illas ab augustissimis Hebræorum ritibus derivent; neque hæc nobis convellere propositum est: sed scimus etiam multa è gentilium obvia consuetudine, atque adeò superstitione, translata fuisse ad usus nostros, tum utiliter, tum sapienter. Æqui igitur, bonique consulet, qui hæc nostra leget, studium veritatis inquirendæ, *cujus luce menti hominis*, ut ait summus Orator, *nihil dulcius.*

Porrò Diaconorum nostrorum (ut etiam hoc obiter tangamus) partes videntur fuisse, Eleemosynas à fidelibus oblatas in usus pauperum distribuere; & hoc jam inde à D. [a]Paulo, qui ministerium hoc Diaconiam appellat. Hinc Sisinnius, & Cyriacus Diaconi victum deferebant Sanctis Martyribus, ut habent [b]gesta Marcelli Papæ. D. certè Laurentius Archilevita hoc munere functus egregiè est, transmisitque ad successores, cum [c]Titus Diaconus Martyr pecunias pauperibus distribuens Romæ à Barbaris interfectus sit; & D. [d]Gregorius Bonifacium Diaconum, Ecclesiæ nominet dispensatorem. Diaconissæ autem quæ vocantur, Diaconis origine fuerunt æquales. [e]custodiebant verò portas introitus, videlicet Ecclesiæ, in statione fœminarum.

a *Epist. 2. ad Corinth. c. 8. & 9.* b *apud Metaphr.* c *Prosper. in Chron.* d *lib. 3. Dial. c. 20.* e *Clem. lib. 2. constit. c. 61.*

rum. erant ad easdem [a] internunciæ; [b] miniſtrabantque Presbyteris in earumdem Catechiſmo, & Baptiſmate, propter honeſtatem; & [c] initiabantur ab Epiſcopis ſolemni precatione, miniſterio tamen, non Sacramento. Harum videtur meminiſſe [d] Plinius Junior in conſultatione de rebus noſtris ad Trajanum Auguſtum conſcripta: *quo magis neceſſarium credidi, ex duabus ancillis, quæ miniſtræ dicebantur, quid eſſet veri, & per tormenta quærere. Sed nihil aliud inveni, quàm ſuperſtitionem pravam, & immodicam &c.* Et ex hac tandem muliebri miniſtrandi ratione, quis non laudet pietatem nobiliſſimarum & ſanctiſſimarum ſororum Marthæ, & Mariæ, quarum altera non ſemel Domino [e] miniſtravit, altera ſedere conſuevit ſecus pedes ejusdem? nimirum ſub-

E 7 mit-

a *Lib.* 3. *c.* 15. b *ibidem.* c *lib.* 8. *c.* 26. *& neſcio, quid ſimile extat in Ord. Rom.* d *lib.* 10. *Epiſt.* 97. *& notavit. Balduin.* e *Luca* 10. *Iohan.* 12.

mittebant illæ faſtigium avitæ nobilitatis divino obſequio, & exequebantur in CHRISTO, quod clariſſima heroina longè poſt imitata eſt in CHRISTI imitatore Martino. [a] Maximi enim Imperatoris Regina, *non opes regni, non Imperii dignitatem, non diadema, non purpuram cogitabat: divelli à Martini pedibus ſolo ſtrata non poterat. Poſtremo à viro ſuo popoſcit, deinde Martinum uterque compellant, ut ei, remotis omnibus miniſtris, præberet ſola convivium. nec potuit vir beatus obſtinatius reluctari, componitur caſtus Reginæ manibus apparatus: ſellulam ipſa conſternit. menſam admovet, aquam manibus ſubminiſtrat: cibum, quem ipſa coxerat, apponit. ipſa, illo ſedente, eminus ſecundum famulantium diſciplinam, ſolo fixa conſiſtit immobilis, per omnia miniſtrantis modeſtiam, & humilitatem exhibens ſervientis: miſcuit ipſa bibituro, & ipſa porrexit. finita cœnula, fragmenta panis*

a *Sulpit. Severus lib 3.*

panis assumpti, micasque collegit, satis fideliter illas reliquias Imperialibus epulis anteponens, &c. O felices, o beatas, quibus licuit CHRISTO, & Martino ministrare, quibus CHRISTI & Martini pedibus advolvi licuit! Ministrorum primus mihi erit OBSONATOR. [a] Martialis eleganter de eodem;

Dic quotus es, quanti cupias cœnare nec unum
Addideris verbum, cœna parata tibi est.

[b] Seneca: *adjice obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est, qui sciunt, cujus rei illum sapor excitet, cujus delectet aspectus, cujus novitate nauseabundus erigi possit, quid jam ipsa satietate fastidiat, quid illo die esuriat.* Hic [c] Athenæo est ἀγοραστὴς, καὶ ὀψώνης, quem præceptis instruxit Lynceus Samius. INVITATOR, & VOCATOR appellationem sortiti ex munere sunt,

a *Lib.* 14. 215. b *Epist.* 47. c *Lib.* 4.

ſunt. hujus meminit [a] Athenæus, illius [b] Martialis, & antiqua Romana inſcriptio:

AGATHOPVS
AVGG. LIB.
INVITATOR.

[c] Plinius; *indignantique Ptolemæo, & vocatores ſuos oſtendenti, ut diceret, à quo eorum invitatus eſſet.* [d] Appuleius: *& ecce quidam intrò currens famulus, rogat te, ait, tua parens Byrrhena, & convivii cui te ſero deſponderas, jam appropinquantis admonet.* [e] Ammianus; *& Nomenclatores aſſueti hæc & talia venditare, mercede accepta, cœnis quosdam & prandiis inſerunt ſubdititios, ignobiles, & obſcuros.* Notandi hic Nomenclatores è campo in triclinium evocati, quos [f] Athenæus ὀνομακλήτορας, & δείπνων ταξιάρχους appellat: & videntur eſſe δειπνοκλήτορες Artemidoro. Invita-

a *Lib. cit.* b *lib.* 7. 86 c *lib.* 35. *cap.* 10. d *lib.* 3. *Met.* e *lib.* 14. f *lib.* 2.

vitatores expressit CHRISTUS dominus apud [a] Matthæum, & [b] Lucam. Descripsit autem [c] Seneca; *alius, cui convivarum censura permissa est, perstat infelix, & expectat, quos adulatio, & intemperantia aut gulæ, aut linguæ, revocet in crastinum.* Et ab hac fortè opera servum *Calatorem* in Rudente appellat Plautus, ubi tamen Lambinus à Festo non discedit. Hujus classis fuit puer qui nunciabat HORAS.

[d] Juvenalis.

—— clamore opus est, ut sentiat auris
Quem dicat venisse puer, quot nunciet horas.

[e] Martialis:

Horas quinque puer nondum tibi nunciat, & tu
Iam conviva mihi, Cæciliane, venis.

Sido-

a *Cap.* 22. b *Cap.* 14. c *Epist.* 47. d *Sat.* 10. e *Lib.* 8. 66.

[a] Sidonius: *ecce & ab Archimagiro adventans, qui tempus instare curandi corpora moneret, quem quidem nuncium per spatia clepsydræ horarum incrementa servantem, probabat competenter ingressum quinta digrediens.* Porrò ipsi Triclinio præfectus erat servus TRICLINIARCHA, ut in veteri Epigrammate nominatur, M. VLPIVS. AVG. LIB. PHÆDIMVS. hic D. [b] Johanni *Architriclinus* est, sive ejusdem interpreti [c] Juvenco summus minister; quod, ut inquit [d] Athenæus, esset ἐπιστάτης τῆς ὅλης διακονίας, servorum nimirum Tricliniarium, quorum aliqui [e] AQVAM in manus infundebant, aliqui fercula [f] INFEREBANT, INFERTORES appellati ab opera, quam præstabant.

[g] Juvenalis;

Aspice quàm longo distinguat pectore lancem.

Quæ

a *Lib.* 2. *Ep.* 9. b *Cap.* 2. c *Lib.* 2. *Hist. Ev.* d *Lib.* 4. e *Petronius.* f *Athenæus lib.* 4. g *Sat.* 5. 80.

Quæ fertur domino squilla, & quibus undique septa
Asparagis, qua despiciat convivia cauda,
Cum venit excelsi manibus sublata ministri.

ubi habent veteres glossæ, *ministri*; *Insertoris*. Eædem ad illa ejusdem [a] poëtæ,

Nec frustum capreæ subducere, nec latus Afræ
Novit avis noster tirunculus ——

ita explicant, *hoc est quod vult dicere, Insertor noster furtum facere ignorat.* Et hæc quidem vox in Lege Salica extat, ut videbimus infra. Ministerium tetigit [b] Juvenalis, & ante hunc [c] Horatius,

—— *deinde secuti*
Mazonomo pueri magno discerpta ferentes

Membra

a *Sat.* 11. 142. b *Loco cit.* c *Lib.* 2. *Sat. ult.*

Membra gruis, sparsi sale multo, non sine farre,
Pinguibus & ficis pastum jecur anseris albi,
Et leporum avulsos, ut multo suavius, armos,
Quam si cum lumbis quis edit ——

Tangit & [a] Zeno Veronensis: *tres pueri unanimes legumina inferunt primi, quibus, ut scitus sit sapor, salem sapientiæ aspergunt, oleum Christus infundit.* [b] Halotus autem ille, qui boleto Claudianam apotheosin procuravit, Prægustator itidem, & Infertor fuit: quæ ministerii conjunctio non videtur perpetua fuisse. Vini Infertorem lepidè expressit [c] Horatius:

—— *ut Attica virgo*
Cum sacris Cereris: procedit fuscus Hydaspes,
Cæcuba vina ferens: Alcon, Chium, maris expers.

His

a *ad Neophytes post Baptisma Serm.* 1. b *Tacitus annal. lib.* 12. c *Lib.* 2. *Sat. ult.*

His de Triclinio miniſtris LECTISTERNIATORES accenſiti ſunt. [a] Plautus,

Tibi hoc præcipio, ut niteant ædes. habes, quod facias. propera, intro abi:
Tu eſto Lectiſterniator.

[b] Seneca; *parum agilis eſt puer, aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus torus, aut menſa negligentius poſita.* MENSARVM DETERSORES. Horatius,

—— puer altè cinctus, acernam
Gauſape purpureo menſam perterſit.

cui rei ſpongia aptior fuit. [d] Martialis.

Hæc tibi ſorte datur tergendis ſpongia menſis
Vtilis, expreſſo cum levis imbre tumet.

hinc factum nomen Paraſito apud [a] Plau-

a *Pſeudolo.* b *lib. 2. de ira cap. 25.* c *lib. 2. Sat. 8.* d *Lib. 14. 142.*

[a] Plautum, Peniculi;

— *quia mensam* (inquit ipse) *quando edo, detergeo. Peniculi* enim *spongiæ sunt*, inquit Festus, & pro spongia peniculum usurpavit.

[b] Sedulius,

— *quin insuper haustum*
Cum peteret sitiens, unus de plebe nefanda
Peniculo infusum, calamo porrexit acetum.

Nec non & qui LVMINA sub noctem INFEREBANT, [c] Appuleius; *jam illatis luminibus, epularis sermo percrebuit.* [d] Ammianus: *malignitate simili quidam agens in rebus in Hispania, ad cœnam itidem invitatus, quum inferentes vespertina lumina pueros exclamasse audisset ex usu*, VINCAMVS &c. At his, luxus, & vilitas opum, statuas substituit.

a Lu-

a *Menæchm.* b *Lib.* 5. c *Lib.* 2 *Met.* d *Lib.* 16.

[a] Lucretius:

Si non aurea sunt juvenum simulacra per ædes.
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur.

Quæ Coquus elaboraverat, collocabat SRVCTOR. Petronius: *superque proprium, convenientemque materiæ Structor imposuerat cibum.* Et hunc famulitii ministerialis præsulem videtur constituere [b] Macrobius: *inter hæc servilis moderator obsequii, cui cura vel adolendi Penates, vel struendi penum, & domesticorum actuum ministros regendi, admonet dominum, familiam pro solemnitate annui moris epulatam.* [c] Virgilium autem imitatur Macrobius.

Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum struere, & flammis adolere Penates.

ubi

a *Lib.* 2. b *Lib.* 1. *c. ult.* c *Lib.* 1. *Æn.*

ubi Servius; *ſtruere, ordinare, componere. unde & Structores dicuntur ferculorum compoſitores.* Donatus verò procurationem Cellarii, & deorum Penatium cultum interpretatur. quæ ſequuntur,

Centum aliæ, totidemque pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.

de Infertoribus, & Pocillatoribus accipe. Structoris enim erat componere, & ſervare fercula, non inferre. hic τραπεζοποιὸς, & τραπεζοκόμος à Græcis dictus eſt, ut apud [a] Athenæum vidimus, & [b] Clementem Alexandrinum. de eodem [c] Seneca: *quare ars eſt apud te miniſtrare: nec temerè, & ut libet, collocatur argentum, ſed peritè ſtruitur, & eſt aliquis ſcindendi obſonii magiſter?* SCISSOREM hic habemus, eumque unà cum Stru-

a *Lib* 4. b *lib.* 3. *Pæd.* c *De vita beata. cap.* 27.

Structore productum, uti & apud [a] Juvenalem,

Structorem interea, ne qua indignatio desit,
Saltantem spectes; & Chironomonta volanti
Cultello, donec peragat dictata magistri
Omnia: nec minimo sanè discrimine refert
Quo gestu lepores, & quo gallina secetur.

Meminit, & Petronius: *processit statim Scissor, & ad symphoniam ita gesticulatus laceravit obsonium, ut putares Darium hydraule cantante pugnare.* CARPTOR idem, qui Scissor fuit. Petronius; *non minus & Trimalcio ejusmodi methodio latus, carpe, inquit. Processit statim Scissor.* [a] Juvenalis,

—— audiet & quæ
Finxerunt pariter Librarius, Archimagiri,
Carptores ——

F DI-

a *Sat.* 5. 120. b *Sat.* 9. 109.

DIRIBITORES, qui apud [a] Appuleium leguntur; *Diribitores plusculi, ſplendidè amicti, fercula copioſa, puellæ ſcitulæ miniſtrantes, pueri calamiſtrati, pulchrè induſiati.* Panem forſan diribebant: & videntur mutuati appellationem à Comitialibus, & Judiciariis Diribitoribus. Fuit autem penes aliquem ſervorum Tricliniarium hæc panis diſtributio. [b] Juvenalis eleganter, ut ſolet.

Maxima quæque domus ſervis eſt
plena ſuperbis.
Ecce alius quanto porrexit murmure
panem,
Vix fractum, ſolidæ jam mucida
fruſta farinæ,
Quæ genuinum agitent, non admittentia morſum.
Sed tener, & niveus, mollique ſiligine
factus
Servatur domino. ——

Et huc pertinent illa Petronii: *circum-*

a *lib. 2. Met.* b *Sat. 5. 66.*

cumferebat Ægyptius puer clibano argenteo panem. Promebant autem è caniſtris ſtatutis in ipſo Triclinio, ut indicat antiqua Sigmatis [a] ſcalptura, quæ Romæ trans Tiberim viſitur, è

regione ædis D. Chryſogoni. ideoque [b] Juvenalis,

F 2 --- *finge*

a *Edidit Fulvius Vrſinus.* b *Sat. prox. cit. verſ. 73.*

—— finge tamen te
Improbulum, supereſt illic qui ponere cogat.
Vis tu conſuetis audax conviva caniſtris
Impleri, panisque tui noviſſe colorem?

[a] Virgilius,

Dant famuli manibus lymphas, Cereremque caniſtris
Expediunt.

ubi hæc Donatus; *hic diſpoſitionem familiæ regalis oſtendit. alii enim, hoc eſt viri, aquam abluendis manibus dabant, alii mantilia porrigebant, quibus manus ablutæ tergerentur, alii caniſtris panem miniſtrabant, mos enim fertur apud veteres fuiſſe, ut panis non argenteis vaſculis inferretur, ſed caniſtris, hoc eſt ſpeciebus factis ex vimine.* At ex his Donati verbis elicimus, in Petronio pleraque legi, quæ luxum referant

a *Lib.* 1. *Æn. v.* 705.

ferant non vulgarem, & tritum, sed Imperatorium, & summæ inter luxuriosos fortunæ; quale est, quod de clibano argenteo vidimus. PRÆGUSTATORES nonnihil ex herilibus eduliis præmandebant. [a] Cornelius Tacitus: *cujus minister è spadonibus fuit Halotus, inferre epulas, & explorare gustu solitus.* [b] Arnobius; *curat ut ad sensum palati, suis cum jucunditatibus veniant rerum incorruptarum sapores: & an ritè pulmenta condita sint, Prægustatoris fungitur, atque experitur officio.* Invehitur autem his verbis in Lateranum Deum focorum. Et hinc docemur, non in gratiam tantum vitæ tuendæ, sed & voluptatis, gulæque causa institutos fuisse Prægustatores. [c] Juvenalis tamen ad prius illud munus respexit;

Mordeat ante aliquis, quidquid porrexerit illa,

a *lib.* 12. *Annal.* b *Lib.* 4. c *Sat.* 6. 630.

Quæ peperit: timidus prægustet pocula Papas.

quod quidem præmordendi munus fecit fortasse, ut antiquus Grammaticus illa ejusdem [a] poëtæ

Discipuli custos præmordet Acœnonetus.

de Papate interpretatus sit. [b] Horatius voluptariam prægustatoris operam tetigit in fabella de rustico & urbano mure:

Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit.
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes,
Continuatque dapes, nec non vernaliter ipsis
Fungitur officiis, prælambens omne, quod affert.

apud Cæsares procuratio Prægustatorum Liberto de more demandabatur. Vetus elogium Romæ.

DIS.

a *Sat. 7. 218.* b *lib. 2. Sat. 6.*

DIS. MANIBVS
TI. CLAVD. AVG. LIB
ZOSIMI. PROCVRAT
PRÆGVSTATORVM &c.

Vt & vini censura in epulas dominicas, quod notavit [a] Plinius. Et quoniam escaria vasa aurea fuerunt, & argentea, ideò minister fuit ARGENTO præpositus, cujus meminit [b] Africanus Jurisconsultus. AVRO præpositorum meminit [c] Clemens Alexandrinus, οἱ δὲ χρυσοφυλακοῦσιν ὡς γρύπες. Præpositorum auro ESCARIO mentio extat in vetere inscriptione, quam vidimus Romæ in hortis JVLII III. Pont. Max.

DIS MANIB
GAMVS AVG. L. PRÆP. AVRI
ESCARI FECIT SIBI ET
FLAVIÆ TYCHE CONJVGI
BENEMERENTI &c.

F 4 argen-

a *Lib.* 14. *cap.*6. b *Leg.* 22. *ff. de manum. test.*
c *lib.* 3. *Pæd.*

argentum ESCARIVM recenſuit Donatus, enarrans illa [a] Virgilii,

Ingens argentum menſis, cælataque
in auro.
Fortia facta patrum ——

inquit enim; *idcirco adjecit* menſis, *ut oſtenderet eſcarium argentum, ne putaretur in iis ſpeciebus eſſe, quæ longè eſſent ab uſu menſarum.* cælataque in auro fortia facta. *hic multiplex argenti laudatio. nam fuit ingentis formæ, perindeque magni ponderis, inſignitum auro, & decore mirabili, manu verò artifici ornatum, ut ars cum ſpeciei precio certare videretur.* In veteri marmore legitur. Præpoſitus auro GEMMATO, de quo [b] Juvenalis,

—— *tibi non committitur aurum,*
Vel ſi quando datur, cuſtos affixus
ibidem,
Qui numeret gemmas, unguesque
obſervet acutos.

Fuit

a *lib.* 1. *Æn.* b *Sat.* 5. *v.* 39.

Fuit & ministerium argenti POTORII. Romæ legerunt viri docti.

OSSA

VIBIÆ. SVCCESSÆ. LIVIÆ. AVG. SER. AB. ARGENTO. POTORIO. &C.

VIATORII præterea, & BALNEARIS meminit [a] Jurisconsultus. SCÆNICI mentio extabat olim Romæ in hortis Carpensibus.

T. AELIVS. AVGVSTORVM. LIB. A MEMPTVS AB ARGENTO SCAENI CO & rel.

Erat autem argentum Scænicum, *quo dominus non temerè utebatur, sed commodare ad ludos, & ad ceteras apparationes solebat*, ut [b] Alfenus interpretatur. Vasa ipsa qui TERGERENT, & LAVARENT, hujus cohortis manipulares videntur fuisse. [c] Juvenalis eorumdem meminit;

 Hospite

a *Leg.* 40. *ff. de auro, & arg. leg.* b *Leg.* 28. *ff. de auro & arg. leg.* c *Sat.* 14 *v.* 59.

Hospite venturo cessabit nemo tuorum:
Verre pavimentum, nitidas ostende columnas,
Arida cum tota descendat aranea tela,
Hic lavet argentum, vasa aspera tergeat alter.

[a] Horatius:

Magna movent stomacho fastidia, si puer unctis
Tractavit calicem manibus, dum furta ligurit:
Sive gravis veteri crateræ limus adhæsit.

Nunc MINISTRATOR dicendus est. hujusmodi in antiquis marmoribus nominantur AMARANTHVS AVGVSTI MINISTRATOR TVRRANIANVS. ERASTVS, & ANSIO CÆSARIS MINISTRATORES. Petronius, *Vinum dominicum ministratoris gratia est.* [a] Sene-

a *lib. 2. Sat. 4.*

[a] Seneca: *alius vini minister in muliebrem modum ornatus, cum ætate luctatur.* [b] Appuleius autem hæc Senecæ explicans, *pueros calamistratos, pulchrè indusiatos, gemmas formatas in pocula vini vetusti frequenter offerentes*, notavit. nimirum hic fuit muliebris ornatus; indusiatum esse, & calamistratum quempiam. Idem [c] Seneca: *transeo pistorum turbam, transeo ministratorum, per quos, signo dato, ad inferendam cœnam discurritur.* Neque sanè temerè conjungit hic noster pistores, & ministratores, cum & in Notitia (ut vocant) Imperii, sub dispositione viri Sp. Comitis Castrensis, ministeriales dominici recenseantur, ad quos indicandos, inter Comitis insignia, mensa panaria, & vinaria aliquot vasa conspiciuntur. Porrò, qui vinum ministrabat, à [d] Suetonio AD CYATHUM, & VINUM appellatur, ab [e] Appuleio

a *Epist.* 47. b *Lib.* 2. *Met.* c *Ep.* 95. d *Cæsare cap.* 49. e *lib.* 6. *Met.*

POCILLATOR, à [a] Juvenale ad CYATHOS, in veteri epitaphio à POTIONE.

TI. CLAVD. AVG. LIB
GRATIO. LIVIÆ
AVG. SER. A. POTIO
NE S. T. T. L.

à [b] Gallis SCANTIO. [c] Græcis οἰνοχόος hic vinum prægustabat. [d] Martialis de Alexi Virgiliano:

Adstabat domini mensis pulcherrimus ille,
Marmoreâ fundens nigra Falerna manu;
Et libata dabat roseis Carchesia labris.

hic idem qui à potione, fuit & à LAGENA, seu LAGVNA: & confirmat antiqui marmoris elogium,

M. VL-

a *Sat.* 13. 44. b *LL. Salic. Tit.* 11. *edit. Basil.* c *Athenæus. & Lucian.* d *Lib.* 8. 55.

M. VLPIO. AVG. LIB
PHAEDIMO DIVI. TRAJANI. AVG.
A. POTIONE ITEM A. LAGVNA. ET
TRICLINIARCH. LICTORI PROXIMO ET
A. COMMENT. BENEFICIORVM &c.

vas enim vinarium fuit lagena. Prægustatores autem voluptati, & securitati dominorum inserviebant: illi, temperando ad blanditias gustus: huic; prælibando ad insidias cavendas. Et hoc demum serium fuit, & solidum ministerium prægustatoris; quo fit ut [a] Cornelius Tacitus prudentissimus scriptor, ad hoc indicandum utatur verbo *explorandi*. Neque verò defuit CALIDÆ, GELIDÆQ minister, ut appellat [b] Juvenalis. [c] Seneca; *inde & illud sequitur, ut minimis, sordidisque rebus non exacerbemur. parum agilis est puer, aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus torus, aut mensa negligentius posita.* ibidem; *perpetietur hic famem, & æstivæ expeditionis sitim, qui puero*

 malè

a *Annal. lib.* 12. b *Sat.* 5. c *lib.* 2. *de ira. cap.* 25.

malè diluenti nivem, iraſcitur? Et quoniam ab his templis Bacchi, Cererisque, non æquè aberant muſcæ, ac ab æde Herculis in foro boario abfuiſſe, memoriæ traditum eſt; ideò miniſter, qui MVSCAS FVGARET in triclinio fuit.

[a] Martialis;

Et æſtuanti tenue ventilat frigus
Supina praſino concubina flabello,
Fugatque muſcas myrtea puer virga.

[b] Seneca: *quid enim eſt cur tuſſis alicujus, cur ſternutamentum, aut muſca parum curiosè fugata, nos in rabiem agat, aut verſus calix &c.* Ejusdem ordinis videtur puer à MATELLA.

[c] Martialis,

Digiti crepantis ſigna novit Eunuchus.

Matellam videlicet poſcentis ex inſtituto [d] Sybaritarum. Neſcio, quid hujus-

a *Lib.* 3. 82. b *loco cit.* c *Lib.* 3. 82. d *Athenæus lib.* 12.

hujusmodi miniſterii tangit [a] Seneca: *ut primum juſſus eſt fungi ſervili, & contumelioſo miniſterio (afferre enim vas obſcœnum jubebatur) illiſum parieti caput rupit.* Ceterum hic digitorum ſonus alios etiam ab his famulos excivit, ut conjicimus. Velius Longus; *nam & digitorum ſono pueros ad reſpondendum ciemus.* utebantur autem & ad alia promiſcuè. [b] Tibullus:

Non labor hic lædit, reſeret modò
Delia poſtes,
Et vocet ad digiti me taciturna
ſonum.

Ceterum poppyſmata, ſibili, & digitis expreſſi ſoni, quibus accerſebantur famuli, cum ſint rationis expertes ſignificationes, ex ſententia [c] Clementis Alexandrini, ratione præditis hominibus omninò vitanda ſunt. Ideoque apud [d] Gregorium Turonenſem Mummolus calculoſus, *tangens*

a *Epiſt.* 77. b *Lib. I. Eleg.* 2. c *lib.* 2. *Pæda.* d *lib.* 1. *miracul.* 40.

tangens unum puerorum, voce tenui vasculum postulat exhiberi. Et hoc erat, quod Martialis *signum* vocavit (ut vidimus) *digiti crepantis*, & *argutias pollicis*, alibi, *crepitumque digitorum.* Petronius graphicè: *cum has miraremur lauticias, Trimalcio lautissimus homo digitos concrepuit, ad quod signum matellam spado ludenti supposuit. exonerata ille vesica, aquam poposcit ad manus, digitosque paululum aspersos, in capite pueri tersit.* Quid autem moverit dominos, ut voci parcerent, etiam cum ministeria citarent, ego quidem non video, nisi dicamus, hoc illis visum esse fastigium dominicæ dignitatis, vocem non consociare, sed quidquid opus esset, nutu, aut manu significare. Ad hanc dominicam gesticulationem (digitorum sive manuum) referre possumus, quæ leguntur apud Regem, & prophetam [a] Davidem, vertentibus nostris; *ecce sicut oculi servorum*

a *Psal.* 122.

vorum in manibus (Græcè aptius εἰς χεῖρας) *dominorum suorum, sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ &c.* Quod enim hæc Johannes Campensis[a] de diurno, seu demenso accepit; [b] alii de patrocinio, id mihi quidem non æquè placet, ac prior ille sensus, qui &[c] Genebrardo enarratori optimo non displicuit. De nutu intelligenda sunt, quæ extant in capitibus accusationis Tribuniciæ, in P. Scipionem Africanum, apud [d] Livium; *unum hominem caput, columenque Imperii Romani esse: sub umbra Scipionis civitatem dominam orbis terrarum latere: nutus ejus pro decretis Patrum, pro populi jussis esse.* Ad quam imperandi normam directum videtur, pulcrum illud [e] adagium, πᾶς δεσπότης δούλῳ μονοσύλλαβον. Epulanti domino adstabant pueri AD PEDES, inde appellationem nacti. [f] Seneca: *servus, qui cœnanti ad pedes steterat, narrat,*

a *in paraphr. Psal.* 122. b *Joh. Bapt. Folengus.* c *Psal. cit.* d *Lib.* 38. e *apud Adagiogr.* f *lib.* 3. *de Benef.*

narrat, quæ inter cœnam ebrius dixisset. [a] Suetonius; *nihilo reverentior, leniorve erga Senatum: quosdam summis honoribus functos, ad essedum sibi occurrere togatos per aliquot passuum millia, & cœnanti modò ad pluteum, modò ad pedes stare, succinctos linteo passus est.* Calvisio Sabino stulto divite hæc [b] Seneca; *habebat ad pedes hos, à quibus subinde cum peteret versus, quos referret, sæpè in medio versu excidebat.* Et hos ego [c] Ciceroni CIRCVMPEDES appellari conjicio: *servos artifices pupilli cum haberet domi, circumpedes autem homines formosos, & litteratos.* Litteratos quidem, ut habuit Calvisius; formosos, ut plerique omnes è secta hominum beatorum, qui pueris forma insignibus non triclinium modò, sed & coquinam refererant. Martialis,

Qui rogo tam durus, quis tam fuit
ille superbus,

Qui

a *Calig. c.* 26. b *Epist.* 27. c *in Verr.* 2. d *Lib.* 10. 66.

Qui jussit fieri te Theopompe cocum?
Hanc aliquis faciem nigra violare culina
Sustinet? has uncto polluit ungue comas?
Quis potius cyathos, aut quis crystalla tenebit?
Qua sapient melius mixta falerna manu?
Si tam sidereos manet exitus iste ministros:
Iuppiter utatur jam Ganymede coco.

In quibus sanè versibus elucet Petroniana illa sub Trimalcionis nomine latens lautitia. ut enim ille digitos in capite pueri tersit, ita videtur Theopompi dominus ad ejusdem comas ungues unctos affricuisse, munditiæ causa. Horum, quos ad pedes vocabant, officium fuit, soleas accumbentium dominorum custodire. [a] Martialis:

Bis

a *Lib.* 12. 89.

Bis Cotta ſoleas perdidiſſe ſe queſtus,
Dum negligentem ducit ad pedes vernam,
Qui ſolus inopi præſtat, & facit turbam:
Excogitavit homo ſagax, & aſtutus,
Ne facere poſſet tale ſæpius damnum:
Ex*calceatus ire cœpit ad cœnam.*

Hos eosdem dixerunt A PEDIBVS. [a] Cicero; *nec ullam ob aliam cauſam Pollucem ſervum à pedibus meum, Romam miſi.* [b] Martialis feſtivè;

Omnia cum retro pueris obſonia tradas,
Cur non menſa tibi ponitur à pedibus?

Et hæc demum eſſet in ſacris tabulis vera, & germana ſtatio MARIÆ MAGDALENÆ, quam pictores noſtri, inſcitia per manus, & penicillos tradita, conjurarunt, ut perpetuò

a *Lib. 8. ad An. ep. 5.* b *Lib. 5. 70.*

petuò contra fidem historiæ in triclinio Simoniano malè collocarent. Jam verò quæ facies ministrorum tricliniarium esset, quis cultus, quæ frequentia, qui splendor, quæ species triclinii ipsius, nemo melius a Philone expressit. Scribit enim, *triclinia lectos habent eburneos, aut testudineos, aut preciosioris materiæ, gemmatos plerosque, stratos auro, intertexta purpura, vel aliis floridis coloribus variis, oculos allicientibus, poculorum etiam vim magnam, digestorum per suas species. præsto sunt enim scyphi, calices, phialæ, thericlea, toreumataque clarorum artificum; ministrantibus formosis* MANCIPIIS, *non tam ad præsens ministerium quæsitis, quàm ad exhilarandos aspectu convivis oculos. ex his minores pueri* PINCERNAS *agunt, grandiores* AQVAM *afferunt, loti, & nitidi, fucatique, ac cincinnatuli, alunt enim* CAPILLITIVM, *vel omninò* INTONSI,

a *de vita contempl.*

TONSI, *vel à* FRONTE *tantùm præfectis in orbem crinibus, tenuissimas, candidasque præcincti* TVNICAS, *anteriore parte ad genua demissas, posteriores ad poplites, utrimque mollibus tæniis adstricti commissuras tunicæ, propendentibus ad latera finibus. sic ornati adstant nutus observando, quid quisque postulet. adsunt & alii adolescentes prima lanugine malas vestiti, qui paulò ante amatorum suorum deliciæ fuerant, curiosè docti gravioris momenti* MINISTERIA; *mera ostentatio magnæ opulentiæ.* Hæc ille, sed Latinè reddita. [a] Seneca & ipse concinnè satis: *Convivia mehercule horum non posuerim inter vacantia tempora, cum videam, quàm solliciti* ARGENTVM *ordinent, quàm diligenter* EXOLETORVM *suorum tunicas succingant, quàm suspensi sint, quomodo aper à coco exeat, quanta celeritate, signo dato,* GLABRI *ad ministeria discurrant, quanta arte* SCINDANTVR *aves in frusta*

[a] *de brevit. vitæ cap.* 12.

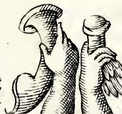
frusta non enormia: quàm curiosè infelices pueruli ebriorum sputa DETERGEANT. *ex his elegantiæ lautitiæque fama captatur; & usque eo in omnes vitæ successus mala sua illos sequuntur, ut nec bibant sine ambitione, nec edant.* Omnem autem hanc hujusmodi servorum operam ob oculos nobis ponet [a] Petrus Chrysologus: *servus namque post vigilias antelucanas, post totius diei varios & duros labores, post trepidantes & anxios concursus, & parat domino suo cœnam, & cinctus, quod paraverat subministrat: non est elatus, quia fecit, sed cum devotione singula faciens contremiscit. & apponit domino suo cibos multiplices arte tota totius saporis conditos, ipse autem semicoctam nec salitam forsitan cœnulam gustaturus; porrigens crebra pocula, variat calices, vina mutat, ad longissimi convivii fabulas longiores stat fixus, stat moveri nescius, stat, cui lassescere non licet*

a *Serm.* 261.

licet servituti. & cum dominus jam partem noctis insomnem deducit, peragit inquietem; servus colligit, curat, accurat, ponit, componit, reponit, & sic in rebus necessariis immoratur, ut nihil sibi aut parum noctis ad escam reservet, & soporem; post hæc omnia nisi pervigilet in crastinum, & dominum prævenerit dormientem, fessus indefessus manicabit ad verbera, ad præsentem pœnam nihil hesterno subvenit ei de labore. Hactenus Chrysologus. Cecidit verò percommodè, ut apud ALOYSIUM CORRADINUM J.C. hominem summâ prudentiâ, multâ etiam doctrinâ, icunculas æreas antiqui operis nacti fuerimus, quæ servos de triclinio dubio procul effingunt, eosque pocillatores. Afferent illæ Philonis verbis non minimum lucis, dabuntque in conspectum quicquid ille de accurato CAPILLITIO, & TUNICARUM præcinctione disseruit. habebunt insuper, qui perdiscendæ antiquitatis studio

jam
per-
rat,
& sic
nihil

ſtudio flagrant, quid ſibi velint Illa [a] Juvenalis;

—— vitreo bibit ille priapo.

& ad ipſum antiquus Grammaticus.

Verùm ne ſolus venter delectaretur, erant in triclinio SYMPHONIACI familiares, qui ſunt Luciano [b] μετουργοί. [c] Seneca: *in comeſſationibus noſtris plus cantorum eſt, quàm in theatris olim ſpectatorum fuit.* [d] CHRISTUS Dominus; ἦν δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ πρεσβύτερος ἐν ἀγρῷ. καὶ ὡς ἐρχόμενος ἤγγισε τῇ οἰκίᾳ, ἤκουσε συμφωνίας καὶ χορῶν. [e] Cicero: *animi, & aurium cauſa tot homines habet, ut quotidiano cantu: vocum & nervorum, & tibiarum; nocturnisque conviviis tota vicinitas perſonet.* Idem [f] auctor: *cum in eis conviviis ſymphonia caneret, maximisque poculis miniſtraretur.* [g] Sidonius; *ſic tamen, quod illic nec organa hydraulica ſonant, nec ſub Phonaſco vocalium concentus*

G medi-

a *Sat.* 2. 95. b. *in Gallo.* c *Epiſt.* 84. d *Lucæ* 15. e *pro Sexto Roſcio.* f *lib.* 3. *Accuſ.* g *Lib.* 1. *Epiſt.* 2.

meditatum acroama ſimul intonat. nullus ibi lyriſtes, choraules, meſochorus, tympaniſtria, pſaltria canit. [a] Suetonius: *& aut acroamata, & hiſtriones, aut etiam triviales ex circo ludios interponebat, ac frequentius aretalogos.* In convivio videlicet. Acroamata ſymphoniaci ſunt; Aretalogi narratores. [b] Juvenalis,

—— attonito cum
Tale ſuper cœnam facinus narraret Vlyſſes.
Alcinoo, bilem, aut riſum fortaſſe quibusdam
Moverat, ut mendax aretalogus, in mare nemo
Hunc abicit, ſæva dignum veraque Charybdi,
Fingentem immanes Læſtrygonas, atque Cyclopas?

Ab his diverſæ [c] acroaticæ Ariſtotelis commentationes. quamvis enim audi-

a *Aug. cap.* 74. b *Sat.* 15. *v.* 13. c *Gellius lib.* 20. *cap.* 5.

auditoribus cognobiles essent, continebant tamen Philosophiæ remotioris, subtiliorisque summa quædam capita, quæ tum ad naturæ contemplationes, tum ad dialecticas disceptationes pertinerent. Cornelius Nepos de Attico; *nemo in convivio ejus aliud acroama audivit, quàm anagnosten.* Remissior Attico [a] Augustus, qui si *interruptum somnum recuperare, ut evenit, non posset, lectoribus, aut fabulatoribus arcessitis, resumebat.* [b] Lampridius: *Nanos & nanas, & moriones, & vocales exoletos, & omnia acroamata, & pantomimos populo donavit.* Erit hujus loci admonere, symphoniacos etiam in navi fuisse, qui celeuma remigibus canerent; & *per assam vocem,* inquit [c] Asconius, *id est ore prolatam, & ut in Argo navi per cytharam.* Et sanè in Argo navi testatur Hyginus, Orphea, per cytharam celeuma modulatum

G 2

a *Sueton. cap.*78. b *Alex. Severo. c.* 34. c *ad divination. Cicer.*

dulatum esse; quod & [a] Val. Flaccus tetigit:

Nec verò Othrysius transtris impenditur Orpheus,
Aut pontum remo subigit, sed carmine tonsas
Ire docet, summo passim ne gurgite pugnent.

[b] Idem alibi,

At ducis imperiis Minyæ, monituque frequentes
Puppem humeris subeunt, & tento poplite, proni
Decurrunt, intrantque fretum: non clamor anhelis
Nauticus, aut blandus testudine defuit Orpheus.

Nauticus clamor, celeuma est, ut dicemus. [c] Martialis;

Ne blando rota sit molesta somno,
Quem

a *lib.* 1. *Argon. vers* 470. b *eod. Lib. vers.* 184.
c *Lib.* 4. 64.

Quem nec rumpere nauticum celeuma,
Nec clamor valet helciariorum.

[a] Rutilius Numatianus:

His mecum pigri ſolabar tædia venti,
Dum reſonat variis vile celeuma modis.

Nec aliud intellexit Panegyriſta, neſcio quis: *ita in aquas ſponte ſubeuntes impetum navigia fecerunt, levi modo commota nixu ducentium, quorum ad feliciſſimum illud exordium, magis opus erat nautico carmine, quàm labore.* Nauticum carmen. *nauticus cantus* Ciceroni eſt, [b] Virgilio *nauticus clamor.* cujus illud ſpecimen teſte Servio.

Hortantur ſocii, Cretam, proavosque petamus.

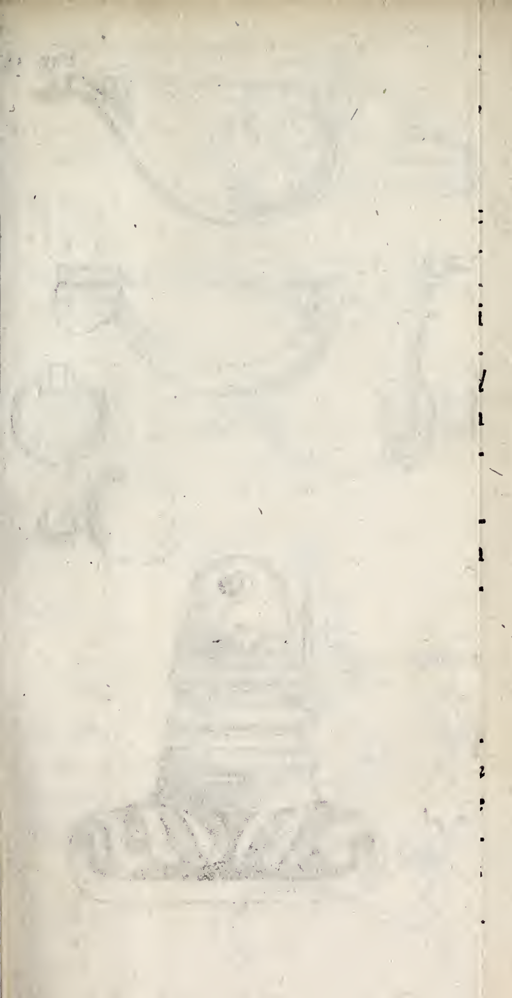
Celeuma hodie noſtris moribus, voce, vel parva fiſtula canitur nautis. Nunc ad domeſticos ſymphoniacos

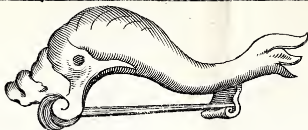
a *Lib.* I. b *Lib.* 3. *Æneid.*

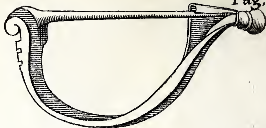
niacos redeamus. Muſicorum corpus CHORVM illi appellabant, ut [a] Servius & [b] JCti. ſcribunt. [c] Seneca eleganter; *non vides, quàm multorum vocibus chorus conſtet? unus tamen ex omnibus ſonus redditur. aliqua illic acuta eſt, aliqua gravis, aliqua media. accedunt viris fœminæ, interponuntur tibiæ: ſingulorum illic latent voces, omnium apparent.* Ceterum neque ſine choro CHORAVLES ſervus, neque ſine CITHAROEDO convivium fuit, mittamus Virgilium, Silium, Appuleium; uno [d] Ammiano contenti erimus: [e] *cumque apponerentur exquiſitæ cupediæ, & ædes pulſu nervorum, & articulato, flatilique ſonitu reſultarent* loquitur autem de convivio Trajani, qui rem militarem in Armenia curabat. Cytharœdos moris erat infibulari, tum quæſtus, tum vocis gratia. [e] Juvenalis:

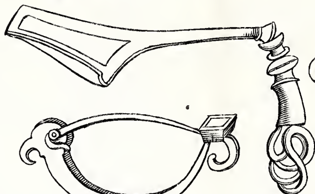
Sol-

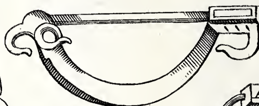
a *lib.* 1. *Georg.* b *Leg.* 79. *de Leg.* 3. *Leg.* 34. *de ædil. ediƈt.* c *Epiſt.* 84. d *Lib.* 30. e *Sat.* 6. *v.* 73.

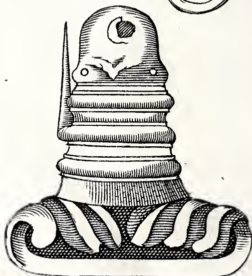

Smetii

Smetii

Solvitur his magno Comœdi fibula, ſunt quæ
Chryſogonum cantare vetent. ——

Infibulandi rationem monſtravit [a] Cornelius Celſus, qui *hoc quidem ſæpius inter ſupervacua, quàm inter neceſſaria eſſe* teſtatus eſt. cujusmodi erat quod inſectatur [b] Plinius, *adhibitas argenteas fibulas mancipiis ad tranſitum virilitatis*; mihi ſanè non niſi æreas videre contigit, & habere, quarum hic ſpeciem exhibeo.

At quod ad figuram Citharœdicarum attinet, injicit ſanè ſcrupulum vetus gloſſator, qui ad illa [c] Juvenalis,

—— *nullius fibula durat*
Vocem vendentis Prætoribus ——

ſcriptum reliquit: *fibulam dicit circellos, quos Tragœdi ſive Comœdi in pene habent, ut coitum non faciant, ne vocem perdant.* At licet ſciamus, gloſſas

a *Lib.* 7. *cap.* 25. b *lib.* 33. *cap.* 12. c *Sat.* 6. *v.* 377.

ſas illas non eſſe omninò eas, quibus ſidem tutò habere poſſimus, quod ſint aliquando more centonum conſarcinatæ, & coagmentatæ alicubi ſine ullo delectu, ſcrupulum tamen nobis eximi non ita facilè patimur. Primum quia GVIDVS PANCIROLVS præceptor meus, vir optimus, & eruditiſſimus, cujus ea vera laus fuit, ut qui eum viderent, loquentemque audirent, redirent ferè doctiores, cultioresque, is inquam in commentario illo, in quo commiſit inter ſe *præclara reperta tum ævi veteris, tum recentioris*, arbitratus eſt, haſce fibulas in eo uſu fuiſſe, ut veſtes ſubnecterent. Accedit deinde, quòd acus fibularum noſtrarum eâ craſſitie ſunt, ut perincommodæ videantur tranſuendæ cuti. Addamus, afflicturas dubio procul pondere ſuo illos, quos contigerit inſibulari, cum præcipiat [a] Celſus *leviores* tantum aptari, cujuſmodi una, aut altera earum, quas

a *lib. 7. cap. 25.*

quas delineandas curavimus, videri possint. Circelli sanè, quos antiquus Grammaticus recensuit, aptiores fuerunt, & quia leves erant, minimeque onerosi, & quia audio religiosos, nescio quos, Turcarum, quos illi [a] *Calender* vocant, hujusmodi annulis ferreis, seu cuprinis, addo etiam argenteis, infibulare se se, ad aucupandam apud populares suos opinionem sanctitatis. Statuamus igitur (si placet) fibulas, quarum exempla dedimus, vestiarias fuisse, Musicos autem nostros usos circellis, quos & ipsos fibulas appellarent. Et profectò fibulas, quæ apud [b] Vegetium leguntur in veterinaria, circellorum speciem præsetulisse multa faciunt, ut credam. Nostræ sanè (Musicorum dico) [c] thecam adnexam quandoque habuerunt, quæ nudorum virilia includeret; cujus vicem supplevit aliquando

 etiam

a *Menavinus Lib.* 2. *cap.* 11. b *lib.* 2. *cap.* 15. & 31. c *Martialis lib.* 11. 76. *lib.* 7. 81.

Calender

etiam [a] Aluta. De vestiaria fibula hæc [b] Prudentius:

Rex ipse Coos æstuantem murices
Lænam revulsâ dissipabat fibulâ.

revellebatur autem acus, quæ vocabatur, & meminit [c] Trebellius Pollio: *fibulas argenteas inauratas duas. Fibulam auream cum acu cuprea unam.* de eadem fibula [d] Chrysologus, qui Johannem Baptistam vocat legis, & gratiæ fibulam, *quæ diploidem summi sacerdotis sancto patri jungebat in pectore.* Harum apud Cæsares is numerus fuit, ut inter Palatina ministeria legatur alicubi Præpositus A FIBLIS. CITHAROEDAS indicant marmora antiqua in ministerio fuisse. Extat Romæ monoclinii scalptura (ita liceat appellare) in quo mulier sedens citharam pulsat. Confirmat vetus elogium, Auxesis, & Nerisi (minus ingenuorum nomi-

 num)

a *lib. 7. 34.* b *Cathemer. 7. v. 156. quem imitatus est Alcimus Avitus lib. 4. cap. 12.* c *Claudio. cap. 14.* d *Schm. 91.*

num) muliebria hæc ſtudia, pſallendi, & oblectandi aures, viguiſſe olim, & placuiſſe. Mentio utique apud [a] Horatium,

—— illæ virentis &
Doctæ pſallere Chiæ,

miniſteria noſtra proprius tangit. ut & *ſcitiſſimi utriusque ſexus canentes, & pſallentes, quos adoleſcens è terra Aſia*, apud [b] Gellium habuiſſe ſcribitur: pueri nimirum, ac puellæ.

D. M.
AVXESI CITHAROEDAE
CONIVGI OPTIMAE
C. CORNELIVS NERIFVS FECIT
ET SIBI

Has alii pſaltrias, fidicinas, cithariſtrias appellant. [c] Prudentius hoc miniſterium tetigit eleganter;

Num propter lyricæ modulamina
vana puellæ,

a *lib 4. carm. Ode 13.* b *lib. 19. cap. 9.* c *Hamartig. v. 317.*

Nervorumque sonos, & convivale calentis
Carmen nequitiæ, patulas Deus addidit aures?

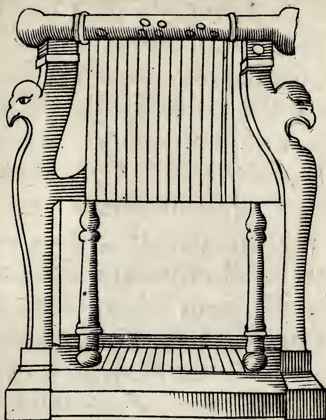
Citharæ autem species enumerat [a] Isidorus psalteria, lyras, barbita, & alias quadrata forma, nec non & trigonali. Nos hic aliquot delineandas curavimus, rariores illas quidem, sed & studiosis antiquitatis adjumento futuras ad cognoscendas testudinis partes, *laterna*, *cacumina*, *brachia*, *humeros*, *scapulas*, *pectines*, *modulum*, *tympanum*.

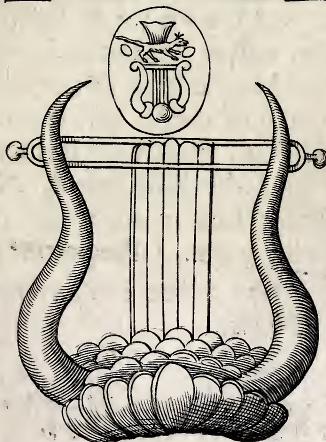
Et licet Minerva tibias abjecerit, quòd vultum inflantis deformarent, non defuerunt tamen TIBICINAE, quæ abjectas tollerent. [b] Plautus:

Post ut occœpi narrare, fidicinas, tibicinas,
Sambucinas advexit secum forma eximia. ——

TIBI-

[a] *lib. 3. orig. cap. 21.* [b] *Sticho. act. 2. sc. 3.*

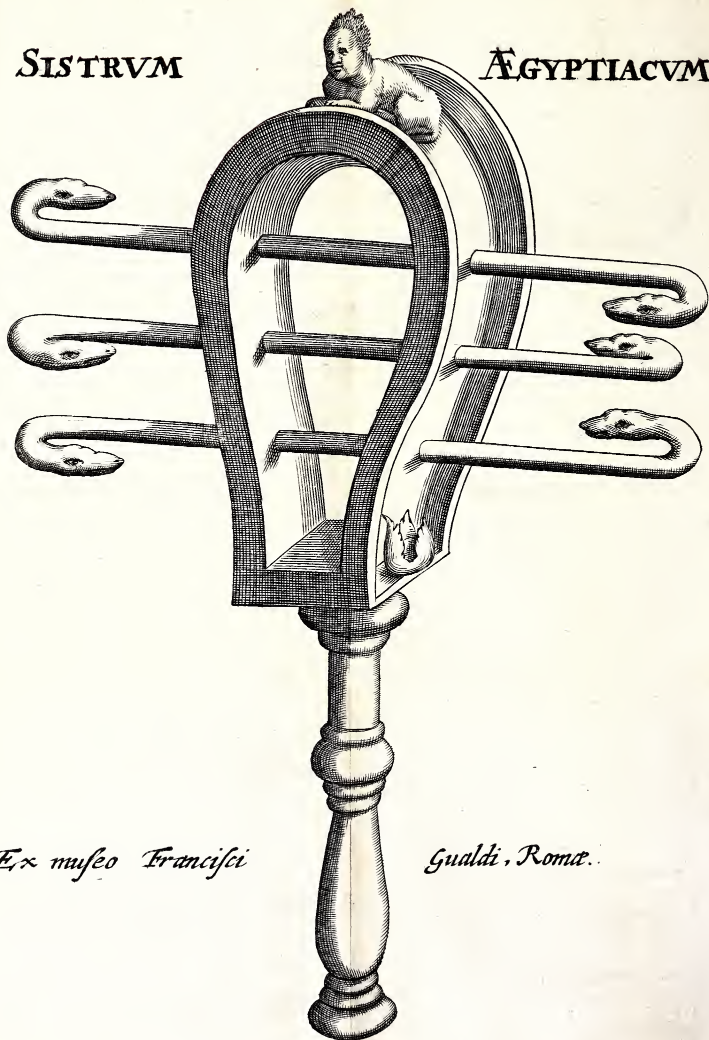

TIBICEN autem, & FIDICEN, qui Duillio præibant à cœna domum revertenti, an servi fuerint, necne, alii viderint. Ego sanè non dispicio, quid prohibeat, familiares, & vernaculos fuisse. Cum præsertim è grege domesticorum FISTVLATOR amanuensis, concionanti [a] Graccho eburneolam fistulam inflaret, ad quam ille vocem, ac gestum componeret. Hujus sanè ordinis fuit puella ex Hebræis, in regio convivio calamos inflans apud [b] Abdiam. SAMBVCINÆ sunt, quas [c] Livius noster sambucistrias appellat. Sambuca autem fuit organi genus, in quo cordæ intendebantur, ut ait Festus, quamvis [d] Isidorus nescio, quid de tibiis innuat. Neque desideratæ sunt in conviviis CROTALISTRIÆ. [e] Propertius;

Nile tuus tibicen erat, crotalistria Phillis.

Cro-

a *Cic. 3. de Orat.* b *Lib. 9. hist. Apost.* c *Lib. 9.*
d *Lib. 3. Orig. cap. 20.* e *Lib. 4. eleg. 9.*

SISTRUM ÆGYPTIACUM
Ex museo Francisci Gualdi, Romæ.

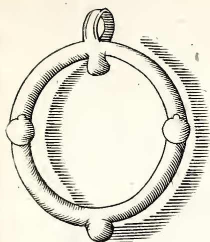
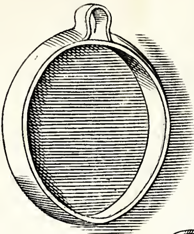
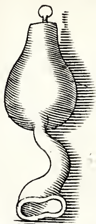
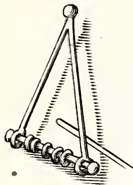
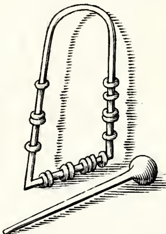
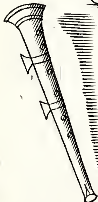
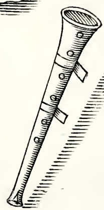
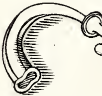
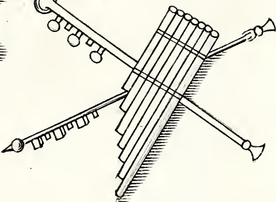
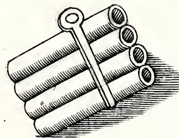
Crotalum autem (ut & aliàs monuimus) perperam confundit cum Sistro vir doctus. Figurâ primum variabant omninò, hoc enim erat oblongum, manubriatum in ima sui parte, cancellatum trajectis virgulis, & ut uno verbo dicam, laminæ, & præterea nihil; Illud (si [a] Eustathio credimus) vas è testa, ligno, aut ære, quod manibus tenebatur. videtur autem collisum, sonitum edidisse, ut indicat [b] Plinius de margaritis loquens: *subeunt luxuriæ ejus nomina, & tædia exquisita perditiore portatu, siquidem cum id fecere, crotalia appellant, ceu sono quoque gaudeant, & collisu ipso margaritarum.* Calamus certè scissus, cujus meminit [c] interpres Aristophanis, hujus loci non est. Dirimet autem hanc controversiam Sistri figura, quam hic apponemus, cum nescio quibus aliis crepitaculis, depromptis ex antiquis monumentis, quæ

a *Iliad. Λ.* b *lib. 9. cap. 35.* c *in Nebulis. à quo Suidas.*

quæ nos proximè ad crotalum accedere arbitramur. damus & tibias, & fiſtulam, & utriculum; in quibus benevolus ſpectator ſtudium noſtrum æqui, bonique conſulat.

At crotali crepitus onocrotali avi nomen videtur impoſuiſſe, quòd vocem forſan edat ciconiæ ſimilem, quam & ipſam crotaliſtriam appellavit Petronius, at Ægyptii crotalum, ſi [a] Joanni Sarisberienſi fidem velimus habere, qui & addit; *crotala quoque dici ſonoras ſphærulas, quæ quibusdam granis interpoſitis, pro quantitate ſui, & ſpecie metalli, varios ſonos edunt.* Hæc ferè omnia ſymphoniacorum organa complexus eſt [b] Petrus Chryſologus; *venit pietatis illa, non voluptatis exhibitura convivium: denique & pœnitentiæ ponit menſam, fercula compunctionis apponit, panem doloris infert, potum lacrymis temperat in menſura, & ad delicias Deitatis totas, totam pulſat cordis ſui & corporis ſymphoniam.*

a *Policratici Lib.* 8. *c.* 12. b *Serm.* 93.

phoniam. Organi planctu dat clamorem, citharam per suspiria longa modulatur, gemitus aptat in fistulam, & dum pectus ipsum conscientiam arguens sæpè percutit, facit placitura Deo cymbala personare. Cymbala ejus figuræ erant, qua cotyledonis folia sunt, ut testantur [a] Dioscorides, & [b] Scribonius Largus; Latini umbilicum Veneris vocant. Coxendicibus assimilat [c] Plinius, acetabulis [d] Isidorus. Ambabus enim manibus (erant enim manubriata, vel ansata in extima convexitate) apprehendebantur, & complosa concussaque sonitum edebant tinniebantque. tinnitus enim cymbalorum proprius fuit. [e] Catullus de Satyris & Silenis,

Plangebant alii proceris tympana palmis,
Aut tereti tenues tinnitus ære ciebant.

[e] Vir-

a *Lib.* 4. b *Compos.* 55. c *Lib.* 25. *cap. ult.* d *Lib.* 3. *Orig. cap.* 21. e *Argonaut.* 65.

[a] Virgilius:

Tinnitusque cie, & Matris quate
cymbala circum.

[b] Ovidius;

Liba Deo fiunt: ſuccis quia dulci-
bus idem
Gaudet, & à Baccho mella reper-
ta ferunt.
Ibat arenoſo Satyris comitatus ab
Hebro,
(Non habet ingratos fabula noſtra
jocos)
Iamque erat ad Rhodopen, Pangæa-
que flumina ventum,
Æriferæ comitum concrepuêre ma-
nus.
Ecce novæ coëunt volucres tinnitibus
acta,
Quaque movent ſonitus æra, ſe-
quuntur apes.

[a] Idem

a *lib. 4. Georg. 64.* b *lib. 3. Faſtor. paulo ante finem.*

[a] Idem alibi collisionem cymbalorum tangens;

Quis furor, anguigenæ, proles Mavortia, vestras
Attollit mentes? Pentheus ait. ærane tantum
Ære repulsa valent? ——

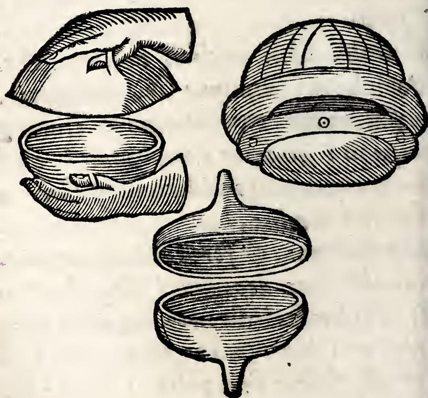
de tinnitu [b] Appuleius: *inibi vir principalis, & alias religiosus, & eximiè deum reverens, tinnitu cymbalorum, & sonitu tympanorum, cantusque Phrygii mulcentibus modulis excitus, &c.* [c] Arnobius; *etiamne æris tinnitibus, quassationibus cymbalorum? etiamne tympanis? etiamne symphoniis? quid efficiunt crepitus scabillorum? ut cùm eos audierint numina, honorificè secum existiment actum, & ferventes animos irarum oblivione deponant?* Quod ergo D. [d] Paulus scripsit: γέγονα χαλκὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον, rectè versum Latinè est, *factus sum velut æs sonans, aut cym-*

a *lib. 3. Metam.* b *lib. 8. Metam. in fine.* c *Lib. 7.*
d *Epist. 1. ad Corinth. cap. 13.*

cymbalum tinniens. ad organi ſanè cavam inanitatem reſpexit [a] Nemeſianus:

Pronus at ille lacu bibit, & crepitantibus haurit
Muſta labris: alius vocalia cymbala mergit,

Porrò mulieres, quæ cymbala quaterent, pro anologia vocabimus CYMBALISTRIAS, vidimusque eas ſæpè

ſæpiu

a *Ecl.* 3.

ſæpius Romæ in ſcalpturis Bacchanalium ſacrorum, è quibus hæc damus.

Hinc autem apparet, quomodo cymbala colliderentur. quod intelligens [a] Amalarius Fortunatus ſcriptum reliquit, *cymbala invicem tanguntur, ut ſonent: ideo à quibusdam labiis noſtris comparata ſunt.* Materia cymbalorum fuit ex ære; quod licet ſatis pateat ex iis, quæ ſupra retulimus, [b] Martialis tamen etiam diſticho illuſtrabimus;

CYMBALA.

Æra Celenæos lugentia matris amores,
Eſuriens Gallus vendere ſæpè ſolet.

An verò Naulia cymbalorum figurâ eſſent, non eſt admodum dictu facile, [c] Ovidius ſanè tangit, neſcio quid, quod huc referri poſſit:

Diſce

a *lib.* 3. *cap.* 3. b *lib.* 14. 202. c *lib.* 3. *de arte amand.*

Disce etiam duplici genialia Naulia palma
Vertere, conveniunt dulcibus illa jocis.

At hæc valdè implicata sunt, egentque aliquo Alexandro, qui non gladio dissecet, sed explicet calamo, & dissolvat. Tympana qualia essent, antiqua numismata indicant, in quorum aversa parte Cybele mater Deûm tympanum in sinu gerit, vel eidem innititur. Eximiè descripsit [a] Plinius de margaritis scribens; *quibus una tantum est facies, & ab ea rotunditas aversis planicies, ob id tympana nominantur.* Quæ imitatus [b] Isidorus: *tympanum autem dictum, quod medium est. unde & margaritum medium tympanum dicitur.* Erant autem ut scribit idem [c] Isidorus pelle, vel corio superinducta. [d] Phædrus:

Galli Cybeles circum quæstus ducer
Asinun

a lib. 9. cap. 35. b Lib. 3. Orig. cap. 21. c loc. cit. d lib. 3. Fab.

MATRI DEVM SALVTARI

MATRI MAGNAE
S C

Asinum solebant bajulantem sarcinas,
Is cum labore & plagis esset mortuus,
Detracta pelle sibi fecerunt tympana.
Rogati mox à quodam delicio suo,
Quidnam fecissent, hoc locuti sunt modo:
Putabat se post mortem securum fore,
Ecce aliæ plagæ congeruntur mortuo.

Hæc autem virgula percutiebantur aliquando; ideò plagarum meminit Phædrus, aliquando manu impellebantur. [a] Ovidius:

Fœmineæ voces, impulsaque tympana palmis.

[b] Catullus,

Niveis citata cœpit manibus levi tympanum,
Tympanum, Tubam, Cybele tu mater initia:

Qua

a lib. 4. Met. b De Aty.

Quatiensque terga tauri teneri cava digitis,
Canere hæc ſuis. ——

[a] Suetonius: *ſed & populus quondam univerſus ludorum die, & accepit in contumeliam ejus, & aſſenſu maximo comprobavit verſum in ſcena pronunciatum de Gallo matris Deûm tympanizante,*

Videsne ut Cynædus orbem digito temperet?

huc alluſit Auſonius in Pythagorica acroaſi de viro bono;

Sit ſolidum, quodcumque ſubeſt, nec inania ſubtus
Indicet admotus digitis pellentibus ictus.

D. [b] Auguſtinus; *plaudat nunc organis Maria, & inter veloces articulos tympana puerperæ concrepent.* Tympani ſonitum [c] Catullus expreſſit elegantiſſimè, ut omnia.

H 2 *Vbi*

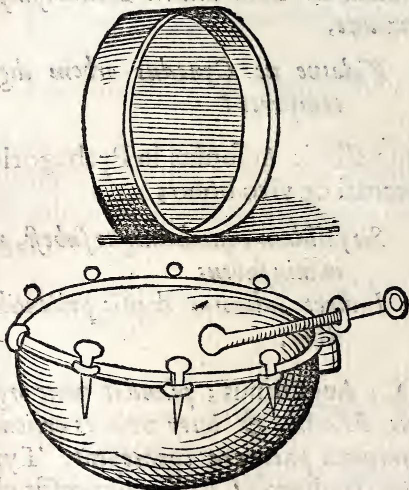
a *Auguſto c.* 68. b *Serm.* 18. *de Sanctis.* c *loco cit.*

Vbi cymbalum ſonat vox, ubi tympana reboant,

&

Leve tympanum remugit, cava cymbala recrepant.

Porrò forma tympani hæc fuit, quam exhibemus, prima facie cribrum

referens. ut non immeritò legamus in judicio coci, & piſtoris

Tym-

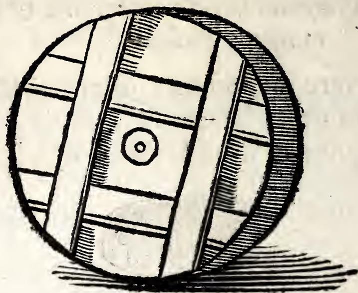
Tympana habet Cybele: sunt & mihi tympana cribri.

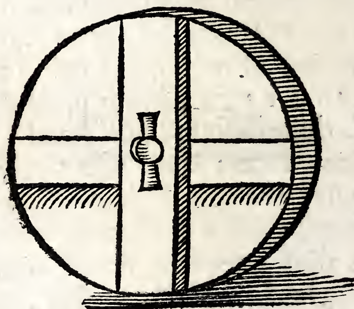
Est verò notandum, organum illud, cujus orbis bracteolis, & orbiculis insignitur, à nostratibus cymbalum

vocari eâdem prope licentiâ, quâ Ant. [a] Avgvstinvs tympanum crotali nomine, & [b] Vinc. Cartarivs sistrum cymbali appellatione designarunt. Apud [c] Virgilium autem quæ essent *tympana* plaustrorum (ut & hoc obiter tangamus) ineptè declaravit Servius, sive alius quispiam Servii nomine. Egregiè Jun. Philargyrius, rotas ex solidis tabulis factas interpretatur, cujusmodi Romæ visuntur in antiquis monumentis, quæ [d] alii ante nos delineanda curarunt.

a *Dial.* 2. & 5. b *in imag.* c *lib.* 2. *Georg.* *Lucas Patus.*

Tympana pulſabant TYMPANISTRIÆ. Sidonius de cœna Theodorici: *ſane intromittuntur, quamquam raró, inter cœnandum mimici ſales, ita ut nullus conviva mordacis lin-*

guæ

guæ felle feriatur. ſic tamen, quod illic nec organa hydraulica ſonant, nec ſub Phonaſco vocalium concentus meditatum acroama ſimul intonat, nullus ibi lyriſtes, choraules, meſochorus, tympaniſtria, pſaltria canit. Meminit, & regius [a] Pſaltes juvencularum tympaniſtriarum, & D. [b] Auguſtinus. At quando toti nunc in his ſumus, ſcribamus & de organo aliqua, lucem Chryſologo & Sidonio allatura. Organum *vocabulum eſt generale vaſorum omnium muſicorum*, inquit [c] Iſidorus, *hoc autem, cui folles adhibentur, alio Græci nomine appellant: ut autem organum dicatur, magis ea vulgaris eſt conſuetudo Græcorum.* Et ad hanc Iſidori regulam *organicos* vocat cytharœdos [d] Lucretius; *organa* cytharas [e] Juvenalis. Antiqui autem organa ſua quandoque follibus, quandoque animabant aqua, immò & hydraulica ipſa follibus non caruerunt. [f] Porphyrius;

a *Pſal* 67. b *Serm. cit.* c *lib.* 3. *Orig. c.* 20. d *lib.* 2. & 5. e *Sat.* 6. f *in panegyr. dicto Conſtantino Aug.*

Hæc erit in varios ſpecies aptiſſima cantus,
Perque modos gradibus ſurget fœcunda ſonoris,
Ære cavo, & tereti, calamis creſcentibus aucta.
Quis benè ſuppoſitis quadratis ordine plectris
Artificis manus in numeros claudit, aperitque,
Spiramenta probans placidis benè conſona rithmis,
Sub quibus unda latens properantibus incita ventis,
Quos vicibus crebris juvenum labor haud ſibi discors.
Hinc atque hinc animæque agitant.

Hæc qui tractabat, HYDRAVLES, & ORGANARIVS dicebatur. Spiritalia ſanè noſtra, & pneumatica ideo videntur prævaluiſſe, quod aquariorum organorum non eſſet facilis ratio, ut inquit [a] Vitruvius. Incertus

a *lib.* 10. *c.* 13.

certus quidam [a] auctor in annales Gallicos retulit, anno Domin DCCCXXVI, Georgium quendam presbyterum de Venetia organum hydraulicum Aquisgrani fecisse. quod argumento sit, aut desiisse prorsus jam tum, aut minus fuisse in usu. Nos hujus generis organum Romæ vidimus, in Quirinali in hortis Pontificiis, audivimusque non sine comitum admiratione, cum musicos modos variaret, nemine plectra manu tangente. Recipiebat verò sese domum à cœna luxuriosissimus Imperator [b] Gallienus ad organum, cum ad tibicinem processisset. Ceterum [c] Sidonius nonnula eorum, quæ nos recensuimus, ita expressit;

Iuvat & vago rotatu
Dare fracta membra ludo:
Simulare vel trementes
Pede, veste, voce Bacchas.
Bimari remittat urbe
Thymelen, Palenque doctas

a *Collection, Tithœ.* b *Capitolinus.* c *Lib. 9. ep 13.*

Tepidas ad officinas
Cithariſtrias Corinthus:
Digiti quibus canentes
Pariter ſonante lingua
Vice pectinis fatigent
Animata fila pulſu.
Date & æra fiſtulata
Satyris amica nudis.
Date ravulos choraulas,
Quibus antra per palati
Crepulis reflanda buccis,
Gemit aura tibialis.

Symphoniaci autem (ne nimis diu exorbitemus) aliquando fuerunt, & alii de triclinio ſervi. Apud Petronium ſiquidem, *pueri ad pedes, & pocillator cantant, in ipſo, quo fungebantur, munere, paronychia tollendi, & vinum miniſtrandi.* Immò &, quod ex eodem Petronio diſcimus, miniſteria in triclinio ſingula ad ſymphoniam exequi mos fuit. Ita Trimalcio *ad ſymphoniam illatus in convivium eſt, Diribitores ſymphonia ſtrepente paleam*

paleam ſcrutantur, Guſtatoria à choro cantante rapiuntur, ad ſymphoniam tripudiantes ſuperiorem partem repoſitorii auferunt, Sciſſor demum, ad ſymphoniam geſticulatus, obſonium lacerat, quod & [a] Juvenalis cum ſtomacho animadvertit. Immò & Pacuvius, neſcio quis apud [b] Senecam ad ſymphoniam in cubiculum referebatur à cœna quotidie. O Duillios patinarios! At hæc miniſteria ideò comparata ſunt, ut ne ſilerent: ceteris indictum eo usque ſilentium eſt, ut ne mutire quidem liceret. [b] Seneca; *at infelicibus ſervis movere labra, ne in hoc quidem, ut loquantur, licet. virga murmur omne compeſcitur, & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt; tuſſis, ſternutamenta, ſingultus; magno malo ulla voce interpellatum ſilentium luitur; nocte tota jejuni mutique perſtant.* Imitatus eſt Senecam [c] Macrobius, qui & hos animos dominorum tyrannicos

a *Sat.* 5. b *Epiſt.* 12. c *Epiſt.* 47. d *lib.* 1. *Satur.* c. 11

luculenta oratione proſcidit. Idem [a] Seneca; *quid flagella media cœna petis, quod ſervi loquuntur, quod non eodem loco turba concionis eſt, & ſilentium ſolitudinis? in hoc habes aures, ut non niſi modulata tantum, & mollia, & ex dulci tracta, compoſitaque accipiant?* Et hoc idem apud Perſas graves illos, & tetricos notavit [b] Ammianus. At hæc aurium oblectatio ferri poterat. Illa oculorum digna utique fuit cenſoriâ notâ, ut nudis puellis miniſtrantibus cœnaretur; more forſan à Tuſcis petito, quibus id impingit [c] Timæus in I. Hiſtoriarum. Par improbitas excogitavit puellarum Gaditanarum ſaltationem, & cantum. [d] Juvenalis;

Forſitan expectes, ut Gaditana canoro
Incipiat prurire choro, plauſuque probatæ

Ad

a *lib. 3. de ira. cap. 33.* b *Lib. 23.* c *Athenæu. lib. 4.* d *Sat. 11. verſ. 162.*

Ad terram tremulo deſcendant clune puellæ.

Ubi vetus interpres *Lyriſtrias*, & *Pantomimas* interpretatur. Nec aliò reſpexit [a] Quintilianus; *omne convivium obſcœnis canticis ſtrepit, pudenda dictu ſpectantur.* Et hujus ſanè luxus veſtigium extat apud ſcriptorem [b] Madaurenſem, qui in convivio Byrrhenæ, *puellas ſcitulè miniſtrantes* recenſuit. Hæc omnia calentis in triclinio nequitiæ irritamenta, ſuſtulit optimus Imperator Theodoſius, ut Chriſtianum decebat. [c] Paulus Diaconus teſtatur: *illa tamen, quibus Trajanus adſperſus eſt, vinolentiam ſcilicet, & cupidinem triumphandi, uſque adeò deteſtabatur, ut bella non moverit, ſed invenerit, prohibueritque lege miniſteria laſciva, pſaltriasque comeſſationibus adhiberi.* Extat [d] lex hodieque, & tangit [e] Macrobius; *dic enim, Hore, qui antiquitatem*

a *Lib.* 1. *cap.* 2. b *Lib.* 2. c *lib.* 12. *de geſt. Rom.* d *L.* 7. *lib.* 5. *Tit.* 10. *Cod. Th.* e *lib.* 3. *Saturn. cap.* 10.

tem nobis objicis, ante cujus triclinium modò ſaltatricem, vel ſaltatorem te vidiſſe meminiſti? Exciſa tamen utcumque luxuria, per vices pullulare non deſiit. [a] Petrus Chryſologus, qui Marciano Imperatore claruit, convivia ſui temporis objurgans hæc habet: *luxus abſiſtat, fugetur effuſio, ſaltatricum peſtis, lenocinia cantorum, voluptatum fomenta, ventris onera, naufragia mentium, cum Herodiadis conviviis abſcindantur.* Has autem fœdas atque inquinatas voluptates quantopere amplecterentur apud antiquos nonnulli, nemo eſt qui neſciat. Illi ipſi, qui cohibere debuiſſent, invitabant palam magiſteriis & præceptionibus. Gravis alioqui & nobilis rei medicæ auctor, ut ætatis vergentis inclinationi occurreret, admonuit, *puellarum ſpecioſarum, vel puerorum ſimiliter, ſervitium procurandum eſſe, utendum præterea lectionibus animum ad delicias pertrahentibus,*

a *Serm.* 127. b *Theodorus Triſcianus, lib.* 2. *c.* 11.

hentibus, ut ſunt Amphipolitæ Philippi & Herodiani, aut certè Syri Iamblici, vel ceterorum ſuaviter amatorias fabulas deſcribentium. O luem morum! COMOEDI ſanè & hiſtriones, archimimi, & pantomimi familiares in convivium inducti frequenter ſunt; & hoc jam inde ab Aſiatica illa præda, quæ Romanam frugalitatem afflixit, ſeu verius perdidit. [a] Livius noſter; *Luxuriæ enim peregrinæ origo ab exercitu Aſiatico invecta in urbem eſt. ii primùm lectos æratos, veſtem ſtragulam precioſam, plagulas, & alia textilia, & quæ tum magnificæ ſupellectilis habebantur, monopodia, & abacos Romam advexerunt. tunc pſaltriæ, ſambuciſtriæque, & convivalia ludionum oblectamenta addita epulis.* D. [b] Auguſtinus in eandem ſententiam: *tunc enim primùm lecti ærati, precioſa ſtragula viſa perhibentur. tunc inductæ in convivia pſaltriæ, & alia licentioſa nequitia.*

Notat

a *Lib.* 39. b *lib.* 3. *de Civit. Dei. c.* 21.

Notat de luxu Metelli [a] Sallustius, *ad cœnam invitato, exornatas fuisse ædes per aulæa, & signa, scænasque, ad ostentationem histrionum fabricatas.* Marius apud [b] eundem: *sordidum me, & incultis moribus, ajunt, quia parum scitè convivium exorno, neque histrionem ullum, neque pluris precii coquum, quàm villicum habeo.* [c] Plinius junior *frequenter Comœdis cœna distinguitur, ut voluptates quoque studiis condiantur.* Pantomimorum artem delineabit nobis vetus [d] Poëta;

Nam cum grata chorus diffundit cantica, dulcis
Quæ resonat cantor motibus ipse probat.
Pugnat, ludit, amat, bacchatur, vertitur, adstat,
Inlustrat verum, cuncta decore replet,
Tot linguæ, quot membra viro. mirabilis ars est,
Quæ facit articulos ore silente loqui.

Est

a *lib. 2. Histor.* b *in Iugurth.* c *lib. 3. epist. 1.* d *edidit P. Pithœus.*

E Musæo. A. Coradini. I. C. Pat.

Est autem apud ALOYS. CORRADINVM sigillum æreum vetustissimum, quod personatum quendam ex hoc grege referat; cujus hic nos typum dabimus, & his usui futurum, quæ diximus, & carminibus [a] Juvenalis,

—— ipsa dierum
Festorum, herboso colitur si quando theatro
Majestas, tandemque redit ad pulpita notum
Exodium, cum personæ pallentis hiatum
In gremio matris formidat rusticus infans.

Verùm ulterius etiam progrediente luxu, quàm ut his finibus concluderetur, MORIONES etiam, ut ut deformes & monstrosi, in convivium animi gratia recepti sunt. [b] Martialis;

Opimianum morionibus nectar
Chrystallinisque murrhinisque propinat.

ho-

a *Sat. 3. vers.* 172. b *Lib. 3. epigr.* 82.

Icones Morionum ex Casalio

horum formam, & elegantiam tangit [a] idem auctor:

Hunc verò acuto capite, & auribus longis,
Quæ sic moventur, ut solent asellorum,
Quis Morionis filium neget Gyrthæ?

stuporem verò, cujus gratia inter cetera comparabantur, [b] idem notavit:

MORIO.

Non mendax stupor est, nec fingitur arte dolosa.
Quisquis plus justo non sapit, ille sapit.

Ita ut beatulis hisce nostris pareat non scripsisse [c] Ulpianum: *fatuum, vel morionem vitiosum videri.* Hic erat nimirum luxus eruditus, nihil amœnum & molle arbitrari, nisi quod novitas, & rectè sentientium con-

a *lib.* 6. 39. b *Lib.* 14. 210. c *Leg.* 4. *de ædil. Ed.*

contemptus viris perditis commendarent. [a] Plutarchus ſanè teſtatur, fuiſſe Romæ quosdam monſtrorum conquiſitores, qui venalium formoſitatem odio habentes, forum morionum frequentarent. hi ſunt (ni fallor) γελωτοποιοὶ, quos [b] Lucianus commemorat, è quorum numero delineat, neſcio quem deformem, deraſo capite, pauculos capillos in vertice geſtantem, eosque in criſtam conformatos. [c] Seneca: *Harpaſten uxoris meæ fatuam, ſcis hæreditarium onus in domo mea remanſiſſe. ipſe enim averſiſſimus ab iſtis prodigiis ſum. ſi quando fatuo delectari volo, non eſt mihi longè quærendus. me rideo.* [d] Plinius junior; *accepi tuas literas, quibus quereris tædio tibi fuiſſe, quamvis lautiſſimam cœnam, quia ſcurræ, cinædi, moriones menſis inerrabant.* NANI quidem & NANÆ Sybaritarum deliciæ, morionibus collati, neſcio

quid

a *De curioſit.* b *in convivio.* c *Epiſt.* 50. d *lib.* 9. *ep.* 17.

quid Veneris habuerunt. [a] Suetonius: *Annalibus ſuis vir conſularis inſeruit, frequenti quondam convivio, cui & ipſe affuerit, interrogatum eum ſubitò & clarè à quodam nano adſtante menſæ inter copreas, cur Paconius majeſtatis reus tam diu viveret.* [b] Lampridius: *Nanos & nanas, & moriones, & vocales exoletos, & omnia acroamata, & pantomimos populo donavit.* Hæc autem fuerant Elagabali miniſteria, quæ Imperator Alexander averſabatur, ad [c] Auguſti fortaſſe æmulationem, qui *pumilos, atque diſtortos, & omnes generis ejusdem, ut ludibria naturæ malique ominis abhorrebat.* SCVRRÆ autem & ipſi menſis adſtabant, convivas dicteriis ad hilaritatem provocaturi. Plinius objurgans tædium amici, qui in propudioſum illud, cujus nuper meminimus, convivium impegerat, retuleratque domum pro apophoretis nauſeam & ſtomachum: *vis tu remittere*

a *Tiberio c. 61.* b *Alex. Sever.* c *Suetõ. Aug. c. 83*

mittere aliquid ex nugis? equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero. cur ego non habeo? quia nequaquam me ut inexpectatum festivumque delectat, si quid molle à cinædo, petulans à scurra, stultum à morione profertur. Idem in Panegyrico: *neque enim aut peregrinæ superstitionis mysteria, aut obscœna petulantia mensis Principis oberrat, sed benigna invitatio, & liberales joci, & studiorum honor.* Inter hos nobilis fuit Sarmentus ille, cujus velitationes cum Cicerro commemorat [a] Horatius: de quo etiam [b] Juvenalis;

Si potes illa pati, quæ nec Sarmentus iniquas
Cæsaris ad mensas, nec vilis Gabba tulisset.

ubi glossator antiquus notat, Sarmentum forma & urbanitate demeruisse sibi plurimos. Augusto sanè olim placuerat lepôre & festivitate, ut notat [c] Plutarchus, qui etiam tradit

a *lib.* 1. *Sat.* 5. b *Sat.* 5. *v.* 4. c *M. Antonio.*

tradit hujusmodi pueris Romanos DELICIORVM nomen imposuisse. & quidem illi pueros urbanos, & procaces, delicias, & delicia appellabant, ut [a] Statius;

Non ego mercatus Pharia de puppe loquaces
Delicias, doctumve sui convicia Nili
Infantem, linguaque simul, salibusque protervum
Dilexi. ———

quod & ad passerem transtulit [b] Catullus, & ad columbam [c] Martialis. Honestarunt tamen etiam hac appellatione flagitiosam illam, & nefariam impudicitiam, quæ virilem olim sexum turpissimè infecerat. testis [d] Prudentius;

Quid loquar Antinoum cœlesti in sede locatum?
Illum delicias nunc divi Principis, illum

Pur-

a *lib. 5. Sylv.* b *Carm. 2.* c *Lib. 1. 7.* d *lib. 1. adv. Sym.*

Purpureo in gremio spoliatum sorte
virili?

At Græci in asotia & nequitia naviter elegantes, in tricliniis, ut testatur [a] Vitruvius, *ludiorum operis* locum apparabant, à quibus & hunc morem arripuisse Romanos (ut alia etiam multa) diximus nuper. Et eò sanè alludit [b] Seneca; *vides hos eosdem è lectis suis spectantes popinam suam, aures vocum sono*, SPECTACVLIS *oculos, saporibus palatum delectantes? mollibus lenibusque fomentis totum lacessitur eorum corpus, & ne nares interim cessent*, ODORIBVS *variis inficitur locus ipse, in quo luxuriæ parentatur.* [c] Silius Italicus:

Nec luxus ullus, mersæque libidine
vitæ
Campanis modus: accumulant, variasque per artes
Scenarum, certant epulas distinguere
ludo.

I Alci-

a *lib. 6. c.* 10. b *de beata vita cap.* 11. c *Lib.* 11.

[a] Alcimus Avitus, ad ſuffimentorum, quod diximus, miniſterium reſpiciens,

Vivida quin etiam miſcebant Cynnama talli:
Et ſuffita domus pingui fragrabat amomo.

[b] Sidonius:

Manus uncta ſucco amomi
Domet hiſpidos capillos:
Arabumque meſſe pinguis.
Petat alta tecta fumus.

GLADIATORES poſtremò (quod animus meminiſſe horret) in convivium recepti ſunt à quibusdam, adeò familiariter, ut non poſſim non mirari præpoſterum philoſophi [c] hominis conſilium, qui non has tragicas cœnas, ſed Ænianum in convivio improbavit ludicram pugnam. [d] Silius Campanis tribuit;

Quin etiam exhilarare viris convivia cæde

Mos

a *lib.* 3. *cap.* 10. b *lib.* 9. *ep.* 13. c *Maximus Tyrius Serm.* 12. d *Lib.* 11.

pagina. 194.

Mos olim, & miſcere epulis ſpecta-
cula dira
Certantum ferro ſæpè, & ſuper ipſa
candentum
Pocula, reſperſis non parco ſanguine
menſis.

Quàm conveniunt hiſce cruentis ſpectaculis illa [a] Petri Chryſologi? *in arenam vertitur domus, menſa migrat in caveam, fiunt de pranſoribus ſpectatores, furore mutatur convivium, fit cibus cædes, vinum tranſit in ſanguinem* Et ut tandem aliquando de triclinio exire incipiamus, dicemus de MEDIASTINO, cujus opera præcipua fuit, in cœnatione ſcopis mundanda. Viderunt Romæ [b] viri docti in pavimento vermiculato hominem cum ſcopa, & caniſtro, cum inſcriptione.

CORNELIVS. SERVVS.
MEDIASTIN.

[c] Juriſconſultus SCOPARIVM appella-

I 2

a *Serm.* 137. b *F. Vrſin.* c *Leg.* 8. *ff. de inſtructo vel inſtrum. leg.*

pellavit, cujus operam tetigerunt [a] Horatius & [b] Juvenalis, ille;

Vilibus in ſcopis, in mappis, in ſcobe, quantus
Conſiſtit ſumptus? neglectis, flagitium ingens.

hic;

Hoſpite venturo ceſſabit nemo tuorum:
Verre pavimentum, nitidas oſtende columnas,
Arida cum tota deſcendat aranea tela.

nec non & [c] Plautus.

Juſſin' ſceleſte ab janua hoc ſtercus hinc auferri?
Juſſin' columnis dejicier operas aranearum?

Quo pertinent illa [d] Ulpiani: *item centones, ſyphones, funes, perticas quoque & ſcalas, & phormiones, & ſpongias,*

a *Lib. 2. Sat. 4.* b *Sat. 14.* c *Aſinaria. act. 2. ſc. 4.* d *Leg. 12. ff. de inſtruct. vel inſtrum. leg.*

gias, & amas, & ſcopas contineri, plerique & Pegaſus ajunt. Et, *item perticæ, quibus araneæ deterguntur: item ſpongiæ, quibus columnæ, pavimenta, podia exterguntur: ſcalæ quoque quæ ad lacunaria admoventur, inſtrumenti ſunt, quia mundiorem domum reddunt.* Et profectò mediaſtinus ſordidioris operæ videtur ſemper fuiſſe, tum in urbana, tum in ruſtica familia. Huc reſpexit D. [a] Bernardus; *intret ergo domum Salvator, & frequenter viſitet eam, quam pœnitens Lazarus mundat, ornat Martha, & Maria replet internæ dedita contemplationi. Sed fortè curioſus quisquam requirat, cur in præſenti Euangelica lectione, nulla prorſus Lazari mentio fiat? arbitror ſanè, ne id quidem à propoſita ſimilitudine diſſidere. Virginalem enim domum intelligi volens ſpiritus, ſiluit non incongruè pœnitentiam, quæ malum utique comitatur. abſit enim, ut proprii quidquam inquinamenti domus hæc aliquando ha-*

a *Serm. 2. de aſſumpt.*

buisse dicatur, ut in ea proinde SCOPA *Lazari quæreretur.* Apud Petronium hanc operam navat *Lecticarius*; *qui argentum inter reliqua purgamenta scopis cœpit verrere.* Hujus loci est [a] *foramen* illud, *quod in pariete triclinii, proluendi pavimenti causa* excavabatur, quod ad analecta & vina profusa in pavimentum exportanda paratum fuisse conjicio. cui profusioni qua ratione occurrerint Græci, exponit [b] Vitruvius: bibulo nimirum pavimento *ex carbonibus, sabulone, calce & favilla mixtis.* Verùm non extante foramine, aderant servi, qui sputa detergerent, & reliquias subditi colligerent temulentorum. [c] Horatius:

His ubi sublatis, puer altè cinctus, acernam
Gausape purpureo mensam pertersit, & alter

Sub-

a *Leg. 28. ff. de servit. præd. urb.* b *Lib. 7. cap. 4.*
c *Lib. 2. Sat. 8.*

Sublegit quodcumque jaceret inutile, quodque
Posset cœnantes offendere ——

Ad hæc autem & similia scobe utebantur, ut vidimus in carmine Horatiano. [a] Juvenalis;

Ergo miser trepidas, ne stercore fœda canino
Atria displiceant oculis venientes amici,
Ne perfusa luto sit porticus: & tamen uno
Semodio scobis hæc emendat servulus unus.

Julius Bassus apud [b] Senecam Rhet. *inter temulentas reliquias sumptuosissimæ cœnæ, & fastidiosos sub ebrietate cibos, modo excisum caput humanum fertur. inter purgamenta & jactus cœnantium, & sparsam in convivio scobem, humanus sanguis everritur.* hi fuerunt tricliniares manipuli. Et profectò qui

a *Sat*. 14. *vers*. 64. b *lib*. 9. *controv*.

ministeriales hasce copias apud veteres auctores recensuerit, næ ille minus mirabitur, aliquando ministeriorum catervas, turbas aliquando & populos appellari. Donatus ad illa [a] Virgilii,

—— *totidemque pares ætate ministri.*

hic (inquit) *leviter, legentes accipiunt ducentorum descriptionem, in quibus eadem ætas fuit. sed nihil magnum æstimantes, si Regina ad hanc partem officii ducentis ministris utebatur: & revera nihil fuit magnum ad divitias regales, & memorabile, si numeri tantummodo faceret mentionem, taceret de ætate. cum autem hoc ipsum adjecit dicens*, pares ætate, *illic omnibus familiæ copiam, decorem quoque & substantiam demonstravit. in evidenti est enim, quanta servorum reginæ fuerit multitudo, ex qua ducenti pares ætate deligi potuerant, digni qui curarent supradicta.* hæc ille. Jam verò ab

a *lib.* 1. *Æneid vers.* 709.

ab hac mente [a] Seneca: *placet cibus, quem nec parent familiæ, nec spectent.* familias vocat coquorum numeros, & servorum tricliniarium turmas, quarum specimen è [b] Lucano petendum est.

Discolor hos sanguis, alios distinxerat ætas.
Hæc Lybicos, pars tam flavos gerit altera crines,
Vt nullas Cæsar Rheni se dicat in arvis
Tam rutilas vidisse comas: pars sanguinis usti
Torta caput, refugosque gerens à fronte capillos,
Nec non infelix ferro mollita juventus,
Atque exsecta virum. stat contra fortior ætas
Vix ulla fuscante tamen lanugine malas.

GERVLI etiam illi *sportularum,* non

a *lib. 1. tranquill, cap. 50.* b *Lib. 10.*

nisi è ministerio videntur fuisse.
[a] Juvenalis:

Nonne vides quanto celebretur sportula fumo?
Centum convivæ, sequitur sua quemque culina.
Corbulo vix ferret tot vasa ingentia, tot res
Impositas capiti, quas recto vertice portat
Servulus infelix, & cursu ventilat ignem.

Et hæc focorum migratio erat ab ædibus divitum ad tenuiorum & pauperum domos, qui sportulam officio diurno commeruissent. Illæ autem à culina in triclinium beatorum & divitum, & in ipso etiam triclinio fuerunt, quarum meminerunt [b] Seneca & [c] Martialis. Senecæ hæc sunt; *O infelicem ægrum! quare? quia non vino nivem diluit, quia non rigorem potionis suæ, quàm capaci*

a *Sat. 3. vers. 249.* b *Epist. 78.* c *Lib. 7. 48.*

capaci scypho miscuit, renovat fracta insuper glacie: quia non ostrea illi Lucrina in ipsa mensa aperiuntur: quia non circa cœnationem ejus tumultus coquorum est, ipsos cum obsoniis focos transferentium: hoc enim jam luxuria commenta est; ne quis intepescat cibus, ne quid palato jam calloso parum ferveat, cœnam culina prosequitur. notat easdem Martialis:

Cum mensas habeat ferè ducentas,
Pro mensis habet Annius ministros:
Transcurrunt Gabatæ, volantque Lances.
Has vobis epulas habete lauti,
Nos offendimur ambulante cœna.

Ille verò apud [a] Euangelii scriptores, lagenam, seu amphoram aquæ bajulans, hujus agminis portio fuit, velut etiam illi apud [b] Sidonium,

Geruli caput plicantes
Anaglyptico metallo

a *Lucam, & Marcum.* b *Lib. 9. Epist. 13.*

Epulas ſuperbiores
Humeris ferant onuſtis.

Notaverunt autem viri eruditi, multos ex hiſce miniſterialibus copiis, dominorum liberalitate, in jus & poteſtatem convivarum tranſiviſſe, nomine & titulo apophoretorum. Quam ſanè ob cauſam Martialis, libro cui *apophoreta* nomen fecit, videtur inſeruiſſe puellam Gaditanam, morionem, palæſtritam, pumilionem, obſonatorem, cocum, & piſtorem dulciarium: immò & notarium, qui profectò cum temulentia & nequitia convivali quid commune habeat, non capio. Non deerunt, qui referant ad indices ferculorum, quæ apponebantur; affirmante præſertim [a] Ammiano Marcellino: *poſcuntur etiam in conviviis* (ſcribit ille) *aliquoties trutinæ, ut adpoſiti piſces & volucres ponderentur, & glires. quorum magnitudo ſæpius delicata, non*

a *Lib.* 28.

non ſine tædio præſentium, ut antehac inuſitata, laudatur adſiduè. maximè quum hæc eadem numerantes notarii propè triginta adſiſtant cum thecis & pugillaribus tabulis, ut deeſſe ſolus magiſter ludi litterarii videretur. Si qui verò minimè credent, tot homines uni triclinii miniſterio fuiſſe addictos, quia non poſſent tot capita unico ædium membro contineri, hi [a] Senecam audiant; *illos* (pueros intellige) *reperti in littore calculi leves, & aliquid habentes varietatis delectant: nos ingentium maculæ columnarum, ſive ex Ægyptiis arenis, ſive ex Africæ ſolitudinibus advectæ, porticum aliquam, vel* CAPACEM POPVLI COENATIONEM *ferunt.* Ad quam normam idem alibi, miniſtros appellavit *turbam concionis.* Quæ ſi vera ſunt, ut ego quidem veriſſima eſſe arbitror, quid dicemus de Cæſarum tricliniis? D. [b] Hieronymus:

a *Epiſt.* 115. b *ad Salvinam.*

mirum dictu est. nutritus in palatio, contubernalis & condiscipulus Augustorum, quorum MENSÆ MINISTRAT ORBIS, ET TERRÆ AC MARIA SERVIVNT, *inter rerum omnium abundantiam, in primo ætatis flore, tantæ verecundiæ fuit, ut virginalem pudorem vinceret.* Quid autem sit ministrare orbem mensæ Augustorum, ille demum intelliget, qui apud [a] Martialem hæc legerit;

Cui pater ætherius, puer ô dulcissime, dixit,
Non ego quod poscis, res negat ipsa tibi.
Cæsar habet noster similes tibi mille ministros,
Tantaque sidereos vix capit aula mares
At tibi si dederit vultus coma tonsa viriles,
Quis mihi, qui nectar misceat, alter erit?

Va-

a *Lib.* 9. 36.

Valeant hic hyperbolæ: ego enim mille pocillatores intelligo. Neque verò impar fuit ædificium frequentiæ ministrorum. [a] Statius descripsit;

Tectum augustum, ingens, non centum insigne columnis,
Sed quantæ superos, cœlumque Atlante remisso
Sustentare queant: stupet hoc vicina Tonantis
Regia, teque pari lætantur sede locatum
Numina, ne magnum properes ascendere cœlum.
Tanta patet moles, effusæque impetus aulæ,
Liberior campi, multumque amplexus operti.
Æthereo, & tantum domino minor, ille Penates
Implet, & ingenti Genio juvat. æmulus illic

Mons,

a *lib.* 4. *Sylv.* 2.

Mons Libys, Iliacusque nitent, & multa Syene,
Et Chios, & glauca certantia Doride ſaxa,
Lunaque portandis tantum ſuffecta columnis.
Longa ſuper ſpecies. feſſis vix culmina prendas
Viſibus, auratique putes laquearia cœli.

de convivio ſatis dictum eſt. Nunc percurramus reliqua cultus herilis miniſteria. Offerunt autem ſeſe SVPELLECTICARII, qui in veteribus inſcriptionibus dicuntur à *ſupellectili*. Romæ.

NESTOR
C. CAESARIS. SER
GERMANICIANVS
A. SVPELECTI. VIX. A. XL.

Ibidem:

EVMOLPVS CAESARIS
A. SVPPELLECTILE

At

At in palatio fuit & SVPELLECTICARIVS CASTRENSIS, & DOMVS AVRIF. ut indicant veteres cippi ſepulchrales. Et quidem *ſupellex* (ait [a] Pomponius) *eſt domeſticum patrisfamilias inſtrumentum, quod neque argento, aurove facto, vel veſti adnumeratur.* Quæ tamen magis dicta ſunt ad regulam ſæculi ſeverioris, quàm ad recentioris luxum. [b] Seneca; *ſi deſiderabit aureis fulgentem vaſis ſupellectilem, & antiquis nominibus artificum argentum nobile, æs paucorum inſania precioſum, & ſervorum turbam, quæ quamvis magnam domum anguſtet, jumentorum corpora differta & coacta pingueſcere &c.* Supellectili adnumerant Juriſconſulti vaſa ænea, qualia erant Corinthia & Deliaca, quæ adſervabat è ſervorum numero quiſpiam, dictus A CORINTHIS, & CORINTHIARIVS. Romæ,

a *Leg.* 1. *ff. de ſupellect. leg.* b *Ad Helviam cap.* 11.

T.I. TALVS. PARATVS. A. CORINTHIS.
&
CALLITYCHAE. ZOILI. CORINTHIAR AGRIPP.

Item vaſa vitrea, eſcaria & potoria: Item chryſtallina & murrhina, fictilia etiam, idque in delicatorum tricliniis. [a] Vitruvius: *ſaporem quoque meliorem ex tubulis eſſe, quotidianus poteſt indicare victus, quod omnes extructas cum habeant vaſorum argenteorum menſas, tamen propter ſaporis integritatem, fictilibus utuntur.* Neque verò conducendi erant CÆLATORES, & VASCVLARII, cum adeſſent domeſtici. [b] Juvenalis,

Sit mihi præterea curvus cælator, & alter
Qui multas facies pingat citò ——

Ubi vetus interpres *cælatorem* explicat *ſervum argentarium, laborioſum, anaglyfarium.* Quæ tamen diſparare

a *lib. 8. cap. 7. in fine.* b *Sat. 9. 145.*

ſparare videtur antiqua inſcriptio ſepulchralis, quæ Romæ legebatur,

ANTIGONVS. GERMANIC. CAESAR
ARGENTARIVS
VIXIT. AN. XLII.
AMIANTVS. GERMANIC. CAESAR
CAELATOR
FECIT.

Quæ ſanè faciunt, ut ſuſpicatus aliquando fuerim, illum qui ad ſtatuam [a] Auguſti adſcripſit, tempore proſcriptionis,

PATER ARGENTARIVS EGO CORINTHIARIVS

ludere in hac etiam vocis notione voluiſſe, ut patrem & filium notaret, velut minus ingenuæ conditionis. FABER A CORINTHIS hujus procul dubio claſſis eſt. Romæ

P. LVCRINVS. P. L. THALAMVS
A. CORINTHIS. FABER.

Veſtem non curabant ſupellecticarii, ut apud Pomponium vidimus, ſed

a *Suetonius Aug. c.70. qui tamen validè repugnat.*

ſed VESTIARII, quos domo cum omni jure ſuo, ſicut inſtructa eſt, legata, cedere legato ſcripſit [a] Julius Paulus. Ab eâdem veſte VESTIFICI ſunt, & VESTISPICI. Veſtimenta autem erant tricliniaria, virilia, puerilia, muliebria, communia, familiaria, ſcenica, & funebria, & alia, de quibus alii; huc pertinent veteres tituli.

T. STATILIVS
MALCHIO
AD. VESTEM.

&

BYRAE. CANACIANAE. LIVIAE.
AVG. SER. A. VESTE. MAGN. &c.

Item;

ARION. CAESARIS. N. A. VES
TE. MATVTINA

OSSA
VIBIAE SVCCESSAE. LIVIAE. AVG. SER.
A B.

a *lib. 3. Sent. tit. 7.*

AB. ARGENTO. POTORIO. ITEM. A VESTE.
L. VIBIVS & rel.

nec non

DIS MANIBVS
COELIAE. DYNATE
M. VLPIVS. AVG. LIB.
VALENS. A. VESTE. IMP.
PRIVATA &c.

ut etiam

DIS MANIBVS
VENVLEIA. CLEOPATRA
FECIT. SIBI. ET
RHODANO. CAESARIS. VERNAE
A. VESTE REGIA

Veluti & A VESTE GRÆCVLA, & A VESTE SCÆNICA. Et hæc demum ſtativa erunt VESTITORVM. antiquum elogium.

PHEDIMO. VESTITORI
AVG

Et hos, vel non valdè diſſimiles, allo-

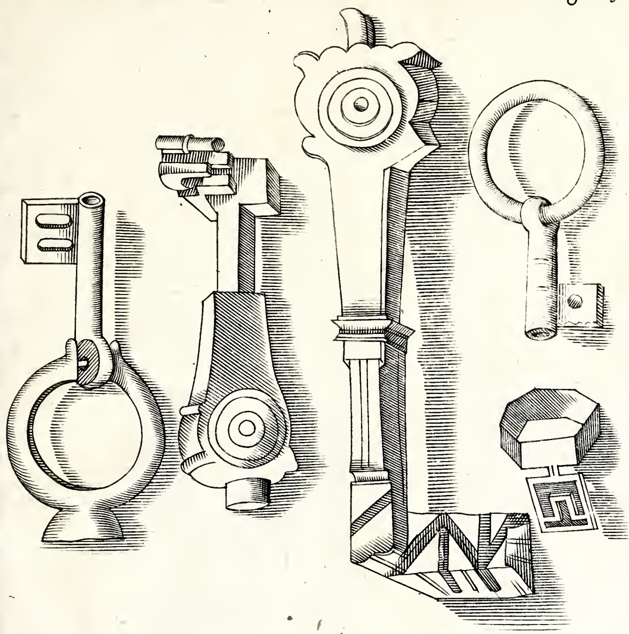
[a] alloquitur pater filii prodigi: ἐξενέγκατε τὴν στολὴν τὴν πρώτην, καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν, &c. At quia hæc omnia ſeris, arculis, & clavibus cohibere conſueverant, ideò clavium ſpeciem hic damus, expreſſam videlicet ex antiquis aliquot, quæ apud nos ſunt.

Illarum cuſtodia penes ſervos frequenter fuit: quamob rem [b] Martialis Euclidem notavit;

Equiti ſuperbo, nobili, locupleti,
Cecidit repente magna de ſinu clavis.

quod ipſe ſibi dominus eſſet, & familia. [c] Seneca; *quid enim eſt cur tuſſis alicujus, aut ſternutamentum, aut muſca parum curiosè fugata, nos in rabiem agat, aut verſus calix, aut clavis neglıgentis ſervi manibus elapſa?* Janitores ipſi non fuerunt ſine clavibus: & confirmat [d] Appuleianius ille Myrmex, qui nocturnas tenebras cauſabatur ſibi obſiſtere, quin clavem

a *Luca* 15. b *Lib.* 5. 35. c *lib.* 2. *de ira cap.* 25. *Artemidorus lib.* 3. *Onirocr. cap.* 54. d *lib.* 9. *Met.*

vem curiosè abſconditam reperiret. [a] Petrus Chryſologus; *audiſtis hodie fratres, quemadmodum dum ſecluſit alios, ſeipſum janitor invidioſus excluſit. væ vobis, inquit, legis peritis, quia tuliſtis clavem ſcientiæ: ipſi non introiſtis, & eos qui introibant prohibuiſtis.* A quo geſtandarum clavium munere, carcerum janitores *claviculari* appellabantur, ut animadvertit [b] CVJACIVS. & ſanè illas grandiores, quarum typum dedimus, vindicabunt ſibi janitores, ſupellecticarii, cellarii, arcarii, & alii non pauci. Domini verò, ſi qui erant qui literis operam darent, illi mancipia erudita habebant, quibus ad ſtudia uterentur. hoc nos agmen ſervilis eruditionis diducemus, & exordiemur ab illis, qui BIBLIOTHECIS præerant. Inſtruebantur enim, & apud privatos bibliothecæ. [c] Seneca; *quid habes cur minus ignoſcas nomen*

a *Serm.* 172. b *lib.* 10. *cod. Tit.* 65. c *De Tranquill. cap.* 9.

men marmore atque ebore captanti, quàm opera conquirenti aut ignotorum auctorum, aut improbatorum, & inter tot millia librorum oscitanti, cui voluminum suorum frontes maximè placent titulique? apud desidiosissimos ergo videbis quidquid orationum, historiarumque est, & tecto tenus extructa loculamenta. jam enim inter balnearia & thermas, bibliotheca quoque ut necessarium domus ornamentum expolitur. hujusmodi servum, ut sibi restituendum curet, petit à Sulpitio [a] Cicero; *Dionysius servus meus, qui meam bibliothecam multorum nummorum tractavit, cum multos libros surripuisset, nec se impunè laturum putaret, aufugit.* Apud Imperatores erant non pauci, quibus hoc munus imcumberet: cum hæc ordinandarum, & publicandarum bibliothecarum cura, non omninò videretur imperii majestatem dedecere. In veteribus elogiis legebantur olim C. IVLIVS C. L. PHRO-

[a] *lib. 13. fam. epist. 77.*

PHRONYMVS. A. BIBLIOTHECA. GRAECA. C. IVLIVS. FALYX. A. BIBLIOTHECA GRAECA PALAT. TI. CLAVDIVS. AVG. L. HYMENAEVS. MEDICVS. A. BIBLIOTHECIS. L. VIBIVS. AVG. SER. PAMPHILVS. SCRIBA. LIB. ET. A. BIBLIOTHECA. LATINA. APOLLINIS. Et hi omnes videntur fuiſſe è domo Cæſarum, apud quos liberti etiam A STVDIIS in precio fuerunt. [a] Suetonius: *ac ſuper hos Polybium à ſtudiis, qui ſæpè inter duos conſules ambulabat.* Eodem munere functus apud eundem Claudium eſt Lemnus neſcio quis, cujus mentio extat in veteri inſcriptione,

TI. CLAVDIVS
LEMNVS
DIVI CLAVDII
AVGVSTI. LIB
A STVDIIS

Et hujusmodi ſervos in privatorum fami-

K

a *Sueton. Claudio c.* 28.

familiis fuisse statuamus necesse est. Huic studiosorum cohorti adscribemus & ANAGNOSTEN. [a] Vatinius; *dicitur mihi tuus servus Anagnostes fugitivus, cum Vardæis esse* [b] Plinius; *Encolpus quidem lector ille seria nostra, ille deliciæ, exasperatis faucibus pulvere, sanguinem rejecit.* Sequentur excipientes dictata dominorum, vel aliud quidpiam scribentes AMANVENSES, & A MANV. [c] Suetonius; *Thallo à manu, quod pro epistola prodita denarios quingentos accepisset, crura effregit* [d] hi fuerunt preciosi, & excepti etiam quando servorum numerus dominis indicebatur. SCRIPTORES appellavit [e] Cicero. Eandem operam navabant NOTARII, & NOTARIÆ, quorum commendatio in velocitate excipiendi fuit. [f] Manilius,

Hic

a *lib.* 1. *famil.* b *Lib.* 8. *epist.* 1. c *Augusto c.*67 d *Sueton. Nerone cap.* 46. e *lib.* 1. *de Oratore*, & *in Bruto.* f *Lib.* 4 *vers.* 197.

Hic & Scriptor erit velox, cui littera verbum est,
Quique notis linguam superet, versumque loquentis
Excipiens, longas nova per compendia voces.

[a] Seneca; *quid verborum notas, quibus quamvis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus sequitur? vilissimorum mancipiorum ista commenta sunt.* Quæ Senecæ verba impetunt dictum [b] Isidori, qui asserit, Senecam contracto omnium, digestoque, & aucto numero opus effecisse in quinque millia notarum. D. [c] Hieronymus: *jam de misso synthemate equus publicus sternebatur, & nobilem juvenem punicea indutum tunica baltheus ambiebat, & tamen ille, apposito notario, cogebat loqui, quæ velociter edita, velox consequeretur manus, & linguæ celeritatem prenderent signa verborum.*

a *Epist.* 90. b *lib.* 1. *Origin. cap.* 21. c *ad Iulianum.*

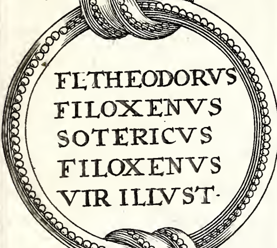
borum. Notarius tamen quandoque pro amanuensi sumitur. [a] Plinius, *Notarium voco, & die admisso, quæ formaveram dicto, abit, rursusque revocatur, rursusque remittitur.* D. [b] Gregorius; *tunc vir Dei accersito notario dictavit, dicens, Sabinus Domini* JESV *Christi servus commonitorium Pado.* Alii ab his NOTARII PRINCIPIS, quorum meminit [c] Cassiodorus: erant enim principi à secretis, ut olim [d] Scribæ apud Græcos. Notariorum erant thecæ, quibus includebantur styli & pugillaria. [e] Ammianus: *maximè cum hæc eadem numerantes, notarii prope* XXX. *adsistant cum thecis & pugillaribus tabulis.* Pugillarium verò * forma fuit

a *lib. 9. epist. 36* b *Dialog. lib.* c *Lib. 6. 16.* d *Cornelius Nepos. in Eumene.* e *Lib. 28.*

* *Pugillares tabulæ primum* (inquit Alexander Wilthemius in commentario ad diptychon Leodiense) *nec majores, quàm quas pugillo contineres, duabus paginis, aut ternis, aut quinis constabant, unde duplices triplices, quincuplices appellatæ. Græci δίπτυχα, τρίπτυχα, πεντάπτυχα dixêre. Quin & polyptycha fuisse, disputatum à Cujacio, Observat. lib.* IV. *cap.* XXVII.

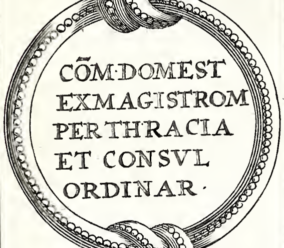
Mate-

ΤΟΥ ΤΙΤΟ
ΔΩ ΡΟΝ

FL·THEODORVS
FILOXENVS
SOTERICVS
FILOXENVS
VIR ILLVST·

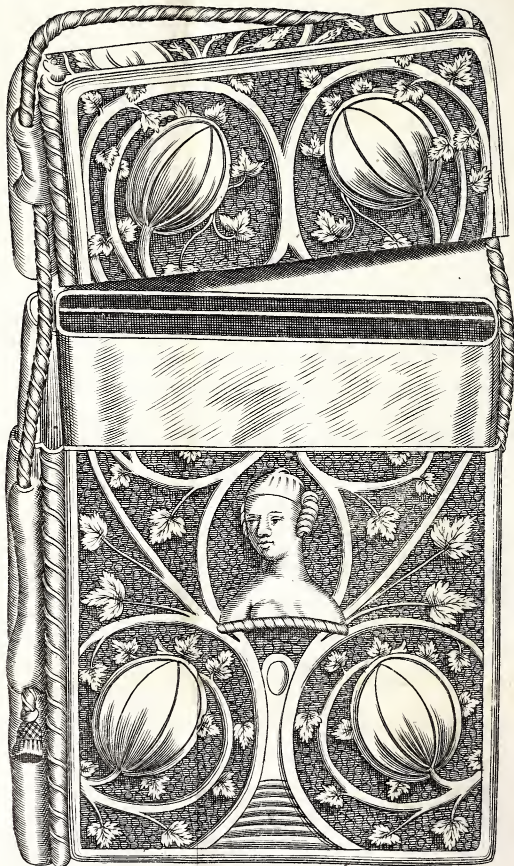

ΤΗ ϹΟΦΗ
ΓЄΡΟΥ ϹΙΑ

ΥΠΑ ΤΟϹ
ΥΠΑΡ ΧΩΝ

CŌM·DOMEST
EXMAGISTROM
PER THRACIA
ET CONSVL
ORDINAR·

ΠΡΟϹ ΦЄΡΩ
ΦΙΛΟ ΞЄΝΟϹ

Theca Pugillarium.

fuit oblonga, & quadrata, eminenti quadam margine circumcirca conclusa, ut vidimus Romæ in veteri arca sepulchrali in hortis Cyriaci
K 3 Mat-

Materia diptychorum non una, Vilior, buxus: pretiosior, citrus, ebur. Dyptychis porro illita cera, stylo exarabatur. Non solebant autem magni momenti scripta iis mandari, sed res, quæ haberent usum familiarem, & penè quotidianum, cujusmodi erant epistolia, magistratuum adnuntiationes, & id genus alia. Et hæc ferme fuit priscorum pugillarium seu diptychorum ratio. Postea accessit eorum magnitudini ut nonnulla pugillum multò excederent. Usus etiam in republica Christiana augmentum accepit. Fuit enim celeberrimum id diptychorum genus, quo nomina Episcoporum, qui rectè munus suum administrâssent, continebantur; & si quando contingeret in diptycha referri Episcopos qui minime mererentur, eradebantur eorum nomina; quibus de rebus fuere olim acerrimæ contentiones. Inscribebantur etiam diptychis nomina Imperatorum, eorumque qui locis Deo dedicatis dona tulissent, tum virorum, tum mulierum; ac tandem Synodorum vocabula; quæ omnia cum Episcoporum nominibus sub sacrificium recitabantur. Hactenus Wilthemius, aggrediens interpretationem præstantissimi illius diptychi quod in Ecclesia D. LAMBERTI Leodiensis asservatur, cujus effigiem libello huic nostro inserere animus erat, nisi magnitudo figuræ cœptis obstitisset. Placuit igitur aliam, & quidem illius diptychi ideam substituere, quod in monasterio Compendiensi custoditur, & à Sirmondo in notis ad Sidonium repræsentatum est. Cui, ne quid deesset, appingi curavimus *thecam*, pugillaribus asservandis dicatam, & ab Andrea à Tornaco feliciter hac forma expressam. Reliqua apud Wilthemium invenies.

Matthæii. Materies frequenter fu
è citro, buxo, acere, eborę, mem-
branis; quibus omnibus ceram co-
loratam superinducebant. [a] Ovi-
dius,

Ite hinc difficiles, funebria ligna, tabellæ,
Tuque negaturis cera referta notis,
Quam puto de longæ collectam flore cicutæ,
Melle sub infami Corsica misit apis.
At, tanquam minio, penitus medicata rubebas,
Ille color verè sanguinolentus erat.

[b] Althelmus in ænigmate de pugillaribus,

Melligeris apibus mea prima processit origo,
Sed pars exterior crescebat cetera silvis,
Calceamenta mihi tradebant tergora dura.

Nunc

a *lib. 1. amor. El. 12.* b *Editus à Delrio in Octastichis, ænigm. 1.*

Nunc ferri ſtimulus faciem proſcindit amœnam.
Flexibus, & ſulcis obliquat ad inſtar aratri.

Tabellæ idem ſignificaverunt, quoniam pugillar ut plurimum ligneum erat. ª Prudentius in hymno de Caſſiano martyre, in quo antiqua ſcribendi ratio ad amuſſim explicatur.

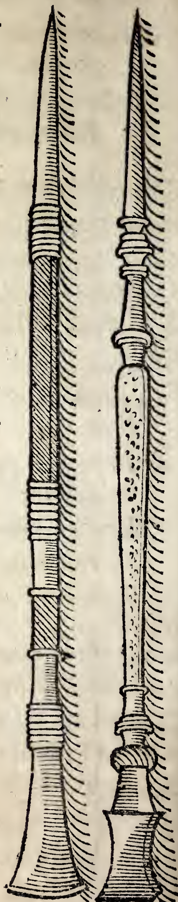
Conjiciunt alii lapides, inque ora tabellas
Frangunt, reliſa fronte lignum diſſilit:
Buxa crepant cerata, genis impacta cruentis,
Rubetque ab ictu curva tumens pagina.

Calami vicem in his geſſit graphium, ſive ſtylus; tum è ferro, tum ex ære, ejus planè formæ, quam hic nos damus, illuſtraturæ

 dubio

a *Periſteph. hymn.* 12.

dubio procul Symposii & Althelmi ænigmata, necnon & subscripta Prudentii carmina. Minusculum illud apud me est, majus illud alterum apud ALOYS. CORRADINVM.

[a] Symposius;

GRAPHIVM.

De summo planus, sed non ego planus in imo,
Versor utrimque manu, diverso & munere fungor:
Altera pars revocat quidquid pars altera fecit.

[b] Althelmus in ænigmate, cui titulum præfixit de elementis;

Nasci-

a *ænigm.* I. b *in heptastichis.*

Nascimur ex ferro, rursus ferro moribundæ,
Nec non & volucris pennâ volitantis ad æthram.

Prudentius in passione Cassiani:

Inde alii stimulos, & acumina ferrea vibrant,
Qua parte aratis cera sulcis scribitur;
Et quà secti apices abolentur, & æquoris hirti
Rursus nitescens innovatur area.
Hinc foditur Christi confessor, & inde secatur.
Pars viscus intrat molle, pars scindit cutem.

Symposius expressit sanè aptè. Acumen enim graphii si in imo digitis complectamur, ut poscit usus, ejusdem planities seu latitudo (ut loquitur Gregorius Turonensis) erit in summo. Althelmus ferrum utrobique appellat, ut vidimus; & ferri stimu-

ſtimulum non ineleganter, quia mucrone ſcribebant, planitie ſcriptum abradebant, [a] Columella,

Nomine tum Grajo, ceu littera proxima primæ
Pangitur in cera docti mucrone magiſtri,
Sic & humo pingui ferratæ cuſpidis ictu
Deprimitur, folio viridis, pede candida, Beta.

D. [b] Hieronymus; *ſtultus ego, qui me putaverim hæc abſque Philoſophis ſcire non poſſe, qui meliorem ſtyli partem eam legerim, quæ deleret, quàm quæ ſcriberet.* Recondebatur autem in thecam, quam *graphiarium* appellat [c] Martialis, ut innocens haberetur, & aſſerit præter [d] Suetonium [e] Gregorius Turonenſis. Stylus autem mucronem & aciem graphii unico nomine complectebatur. [f] Quintilianus:

a *Lib.* 10. *de horto.* b *ad Domnionem.* c *Lib.* 14. *epigr.* 19. d *Claudio c.* 35. e *lib.* 1. *de mirac. D. Martini c.* 14. f *lib.* 1. *c.* 1.

tilianus: *cum verò jam ductus sequi cœperit, non inutile erit eas* (literas videlicet) *tabellæ quàm optimè insculpi, ut per illos velut sulcos ducatur stylus.* Et hinc usurpant non rarò scriptores *stylum infigere, stylo appetere, stylum vertere, & stylo depascere.* Fuit autem graphium ad cædem etiam aptum. ita [a] *Cæsar Cassii brachium arreptum graphio trajecit:* [b] Caligula, *cum discerpi Senatorem concupisset, subornavit, qui ingredientem curiam, repentè hostem publicum appellantes, invaderent, graphiisque confossum, lacerandum ceteris traderent.* Populus Romanus [c] *Erixonem equitem Romanum, quia filium flagellis occiderat, in foro graphiis confodit:* & [d] *Cassianum martyrem pueri stylis confecerunt.* Fuit autem ferreum vel æreum, ut vidimus; aureum enim, cujus meminit Marcellus medicus, veluti & chry-

a *Sueton. Cæsare cap.* 82. b *Cajo cap.* 28. c *Seneca* 1. *de Clem. cap.* 14. d *Prudentius loco cit. Turonensis de glor. mart. lib.* 1. *cap.* 43.

ſtallina & onychina pugillaria, extra ordinem fuerunt. LIBRARII quos nonnulli [a] ANTIQVARIOS dicunt, à libris arborum appellati ſunt ideò, [b] quia in dedolatis è ligno codicillis, aut in corticibus arborum, ante uſum cartæ vel membranarum, antiqui ſcriberent: unde TABELLARII portitores literarum. Extabat in muſæo Carpenſi Romæ antiquus titulus,

IVCVNDVS
DOMITIAE
BIBVLI. LIBRAR.
A. D. MANVM.

Librarii aliquod munus indicat nobis [c] Cicero: *& erit gratius ſi non modò libris tuis, ſed etiam in aliorum per librarios tuos Ariſtophanem repoſueris pro Eupoli.* [d] Sidonius Appollinaris ſcribam vocavit, & bibliopolam.

a *D. Auguſti. ſerm. 44. de verb. Dom. lib. 2. de ſtud. lib. ur. Ro. C. Th. D. Hieronym. ad Florent. Iſide. lib. 6. Orig.* b *D Hieronym. ad Nicam.* c *lib. 12. ad Atticum.* d *lib. 5. Epiſt. 15. & 17.*

polam. [a] Cicero filius: *ſed peto à te, ut quàm celerrimè mihi librarius mittatur, maximè quidem Græcus. multum enim mihi eripitur operæ in exſcribendis hypomnematis.* Erant in miniſterio & LIBRARIÆ. Antiquus lapis;

SEXTIA. XANTA
SCR. LIBRARIA
EM. OL. II.

[b] Juvenalis,

—— *periit libraria, ponunt*
Coſmetæ tunicas. ——

[c] Euſebius diſertè ſcripſit, Origeni ad manum fuiſſe librarios, unà cum puellis, quæ ſcitè & concinnè ſcriberent. Quo fit, ut minus credam interpreti antiquo Juvenalis, & veteri neſcio Juris civilis epitomatori, qui pondera hic & libram ſubſtituunt. Tetigit hæc ele-

 ganter

a *ad Tironem.* b *Sat. 6. verſ. 475.* c *Eccleſ. Hiſtor. lib. 6. cap. 17.*

ganter [a] Galenus, cujus hæc ſunt Latinè reddita; *nam quod ad nos attinet, decima fortaſſe proventuum noſtrorum pars impenditur, reliquæ verò partes novem ſubſtantiæ ipſi adjiciuntur: attamen video te ne in res quidem egregias inſumere quidquam audere, non in coëmptionem, comparationemque* LIBRORVM: *non in eos qui* SCRIBANT *exercendos, ſive* NOTIS *&* SIGNIS *id faciant, ut* CITIVS; *ſive exquiſitis* FIGVRIS *ut* PVLCHRIVS: *ſicut ne in eos quidem, qui* EMENDATE RECTEQVE *legant.* Inſerviebant librariis GLVTINATORES, conglutinandæ nimirum papyro operam impendentes. legebatur olim Neapuli,

MANNIO STICHIO
TIBERII CAESARIS
GLVTINATORI

in vetere gloſſario glutinator κολλητὴς eſt, meminit & [b] Cicero; *etiam velim*

a *de dignoſc. & cur. an. morb. c. 9.* b *ad Atticum*

lim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus, ad cetera administris. Chartæ autem ipsæ papyro & glutino constabant. ideò apud Spartianum Firmus tyrannus jactabat, *exercitum se alere posse papyro & glutino*, quod chartarum quantitatem immensam haberet. Ceterum de charta & glutino latè [a] Plinius. Neque verò in chartis tantum, sed & in membranis glutinis usus fuit, si antiquo [b] Persii glossatori credimus, qui bicolorem membranam ita interpretatur, quod pars altera seu facies membranæ crocea esset, glutinata altera. Libris materiam cortex olim, papyrus, carbasus, ovilla tergora, lintei, plumbum, & alia suppeditarunt, ut cuilibet animadvertere promptum est. iique quod circum ligneum teretem surculum, vel osseum convolverentur, *volumina* sunt appellati. Surculum ipsum seu sur-

a *lib.* 13. *c.* 12. b *Sat.* 3.

ſurculi capitula, quæ & cornua, umbilicum vocabant. Porrò de his, & de univerſa ſcribendi ratione, contexuit inſignem commentarium VINC. CONTARENVS noſter, quem ille non diu patietur à ſtudioſis deſiderari. Librariorum adminiſtri, quos vocat Cicero, videntur fuiſſe PVMICATORES, MALLEATORES, ORNATORES. De pumice [a] Catullus, [b] Tibullus, [c] Plinius: de cetero ornatu [d] Domitius Vlpianus. At quoniam minium in voluminum quoque ſcriptura uſurpabatur, inde nomen factum eſt ſervo MINICVLATORI. [e] Perſius:

Excepto ſi quid Maſuri rubrica notavit.

ubi gloſſæ veteres: *Rubricas vocat minium, quo tituli legum annotabantur.* At ut viventes bibliothecas aliquando aggrediamur, hæc erit ſtatio GRAMMATICORVM, quos [a] Cor-

a *Epigr.* 1. b *lib.* 3. *El.* 1. c *lib.* 36. *cap.* 21. d *L. L. de Leg.* 3. e *Sat.* 5. *Leg. ult. ff. de liber. cau. Leg.* 7. *ff. de oper. libert.*

[a] Cornelius Nepos, & [b] Messala Corvinus litteratos & litteratores appellant. Quo videndum an respexerit idem Cornelius, cum in vita Pomponii Attici scribit, in ejusdem familia fuisse pueros litteratissimos. Hujusmodi fuit Mecœnati C. [c] Melissus, *Spoleti natus ingenuus, sed ob discordiam parentum expositus, qui cum se gratum & acceptum in modum amici videret, quamquam asserente matre, permansit tamen in statu servitutis, præsentemque conditionem veræ origini anteposuit.* horum æstimationis index erit Daphnis ille, cujus meminerunt [d] Plinius, & [e] Suetonius. PÆDAGOGI, MAGISTRI, & PRÆCEPTORES huc referendi sunt, quorum usus apprimè necessarius, C. [f] Cassium induxit ut crederet, *hæredi quandoque remittendam esse proprii servi manumittendi necessitatem.* quod tamen rece-

a. b *Suetonius de ill. Gramm.* c *Sueton. lib. cit.* d *lib. 7. c. 39.* e *Lib. cit.* f *Leg. 35. ff. de Fideicomm. libert.*

receptum non est. Eâdem necessitate compulsus. [a] Augustus, cum urbs fame premeretur, servorum maximas copias, exceptis medicis, & præceptoribus, trudi urbe præcepit. Pædagogi puerorum & puellarum ductores fuerunt, & doctores. [b] Plautus,

Nego tibi hoc annis viginti fuisse primis copiæ,
Digitum longe à Pædagogo pedem ut efferres ædibus.

&

Inde de hippodromo, & palæstra ubi revenisses domum,
Cincticulo præcinctus in sella apud magistrum assideres,
Tum librum legeres.

Hoc sibi voluit [c] Manilius:

Componet teneros etiam qui nutriat annos,

Et

a *Paulus Oros. lib. 7. c. 3.* b *Bacchidib. act. 3. sc. 3.* c *Lib. 5.*

Et dominum dominus prætexta lege sequatur.

D. [a] Auguſtinus: *cum videamus exempli gratia, & ſine tribulis areas triturari, quamvis adjuvent ſi adſint; & ſine pædagogis poſſe pueros pergere in ſcholam, quamvis ad hoc non ſint inutilia pædagogorum adjumenta.* hujus ſanè operæ, pueris & puellis navatæ notitia facit, ut minus miremur, cum apud [b] Val. Maximum legimus, *puellæ virginitatem à ſervo pædagogo, Fanio* neſcio cui *Saturnino proditam.* Fuit autem non raro præpoſtera valdè & translatitia parentum cura in pædagogis comparandis. [c] Ariſtides: *quid autem? nonne nutrices, litteratores, ac pædagogi pueris ita dicunt: oportet te non impleri, & modeſtè per vias incedere, ac ſenioribus aſſurgere, & parentes amare,*

a *De geſt Pelagii. Et hos videtur Oppianus* Epiſcopos *appellare, ſeu inſpectores, lib.* 1. *&* 3. *de Piſcat.* b *Lib.* 6. *cap.* 1. *vide pædagogum cruciarium Calpurnii Flacci.* c *in Platonica* 1.

amare, non tumultuari, non alea ludere, non si vis, alternare pedes: veruntamen non propterea magni se faciunt nutrices, nec philosophis se se præferunt. itaque quæcumque maximi est precii, duarum est fortasse vel trium minarum. Pædagogi verò etiam cum barbarie quadam plerique ista docent, ac janitores aliquando pro pædagogis, cum artem desierunt, æquo animo fiunt. hæc & similia docuerunt pædagogi, *ut* [a] *ambulare in via demisso capite; uno digito salsamentum, duobus tangere piscem, panem, carnem, sic scabere; sic vestem gerere.* Magistri pueros & puellas docebant & ipsi. D. Hieronymus: *magistrum autem pueri tui, de quo dignatus es scribere, quem plagiatorem ejus esse non dubium est, sæpe Euagrius presbyter, dum adhuc Antiochiæ essem, me præsente corripuit, cui ille respondit, ego nihil timeo, dicit se à domino suo fuisse dimissum.* Quod ad puellas attinet, extat insigne

a *Plutarch. virtutem doceri posse.*

ſigne teſtimonium [a] Juliani Juriſconſulti *is à cognatis & propinquis pupillæ perductus ad magiſtratum, juſſus eſt alimenta pupillæ, & mercedes, ut liberalibus artibus inſtitueretur, præceptoribus dare.* [b] Martialis;

Quid tibi nobiſcum eſt ludi ſcelerate magiſter?
Inviſum pueris, virginibusque caput.

[c] Suetonius: *Q. Cæcilius Epirota, Tuſculi natus, libertus Attici Satrii equitis Romani, ad quem ſunt Ciceronis epiſtolæ, cum filiam patroni nuptam M. Agrippæ doceret, ſuſpectus in ea, & ob hoc remotus, ad Cornelium Fallum ſe contulit.* Neque verò ſervis ipſis defuit magiſter, aut pædagogus familiaris. de illo antiquus cippus Tibure,

D M

a *L. 4. ff. ubi Pupillus educari deb.* b *lib. 9. 68.*
c *de Ill. Gramm.*

D M
TIB. CLAVDIO. AVG. LIB.
HERMETI
M. PVEROR. DOM. AVGVS.

de hoc Romæ,

FLAVI. STEPHANI
PAEDAG. PVEROR.
IMP. TITI
CAESARIS

Pædagogo CAPSARIVM adjungemus, ex auctoritate [a] Vlpiani: *si collactaneus, si educator, si pædagogus ipsius; si nutrix, vel filius filiave alterius eorum, vel alumnus, vel capsarius &c.* [b] Juvenalis,

Eloquium, aut famam Demosthenis, aut Ciceronis
Incipit optare, & totis Quinquatribus optat,
Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam,

Quem

a *L.* 13. *de manum. vind.* b *Sat.* 10. *vers.* 114.

Quem ſequitur cuſtos anguſtæ vernula capſæ.

ubi ex vetere Grammatico diſcimus, deſignari puerum adhuc diſcentem, quem arcula ſequatur, in qua codices reponantur. Capſas autem & armaria librorum recenſuit & [a] Jul. Paulus. Et hæ pueriles capſæ minuſculæ videntur fuiſſe, utpote ad geſtandum habiles. ideoque anguſtas vocavit Juvenalis, ad earum diſcrimen, quæ majores erant & ſtatariæ, quarum videtur meminiſſe Jul. Paulus. Capſarii verò, qui in balneis veſtimenta accipiebant cuſtodienda, utrum ſervi fuerint an liberi, alii viderint. Et hi ferè omnes (uno & altero excepto) ſervi intramurani fuerunt, ut cum Aſconio noſtro dicam. Nunc diſcribemus eos, quibus extra domeſticos parietes utebatur dominus, militares primum, tum alios. ARMIGER ex [b] Virgilio & aliis notus ſatis,

--- forma

a *lib. 3. Sent. Tit. 8.* b *lib. 9. Æneid. verſ. 647.*

—— forma tum vertitur oris
Antiquum in Buten, hic Dardanio Anchisæ
Armiger ante fuit ——

isque preciosus, si [a] Plinio credimus de lusciniis loquenti: *ergo servorum illis precia sunt, & quidem ampliora, quàm quibus olim armigeri parabantur.* Et hos heroibus Poëtæ attribuunt, quos Reges & olim & hodie, in hac saltem parte æmulati sunt. testis est antiqua scalptura preciosæ illius Sapphiri, cujus typum MARQ. FREHERVS vir eruditissimus edidit & illustravit. In ea Constantinus Imperator aprum venabulo excipit: Armiger autem telum gestans, feræ impetum formidans, dat se in pedes. [b] Prudentius de armigero Cæsariano;

Armiger è cuneo puerorum flavicomantum,

Pur-

a *lib.* 10. *cap.* 29. b *in apotheosi. vers.* 563.

Purpurei custos lateris, deprenditur unus.
Nec negat, & gemino gemmata hastilia ferro
Projicit, ac signum Christi se ferre fatetur.

[a] Martialis.

Splendophorus Lybicas domini petit armiger urbes:
Quæ puero dones tela, Cupido para;
Illa, quibus juvenes figis, mollesque puellas;
Sit tamen in tenera levis & hasta manu.
Loricam, clypeumque tibi, galeamque remitto. &c.

Notavit porrò [b] Sidonius. Theodoricum regem, *arcum lateri innectere citra gravitatem regiam judicasse, & tradidisse gestandum puero*, hinc ar-

a *lib.* 9. 56. b *lib.* 1. *epist.* 2. *De Helmichis armigero Alboin. Paulus Diaconus lib.* 2. *de gest. Longob. cap.* 28.

miger in aula Constantinopolitana, qualis describitur à [a] Corippo Narses: hinc apud Curopalatam scutarius in eadem aula. & hinc demum in [b] Turcica puer ephebus, qui Sultano gerit arcum & sagittas. A qua eâdem ratione notat Lampridius, Commodo imperante tres Præfectos Prætorio fuisse, inter quos libertinum, qui A PVGIONE appellatus est. Fuit autem apud Cæsares minister Palatinus, qui arma custodiret: hujusmodi A. quidam VIBIVS. HERMES. IMP. NERONI. A CVSTODIA ARMORVM in veteri monumento legitur. Duces & ipsi, regibus satis impares, armigeris non caruerunt. S. [c] Ferrandus in parænetico; *tunc autem dux optimus neminem lædit, si in omni Prætorio illius non audeat aliquis amicus, cliens, medicus, armiger, aut propter officii publici devotionem lateri ducis semper adjunctus, concessa beneficia*

a *Lib.4.* b *Menavinus l.3. c.10.* c *edidit A. Statius.*

ficia vendere. His armigeris affines fuerunt CACVLÆ & CALONES, ita dicti auctore Festo; quod fustibus clavisque ligneis armari solerent ad tutelam dominorum. Hic [a] Isidorum emendabimus, deformem vitio non suo. *classis* (inquit ille) *dicta est à Græco vocabulo* ἀπὸ τῶν κάλων, *id est lignis: unde & calones naviculæ, quæ ligna militibus portant.* lego: *unde & calones & caculæ, qui ligna militibus portant.* Fuerunt autem hæc ligna fustes, ut diximus, & clavæ: quod enim Euangelistarum interpretes habent, missam fuisse cohortem ad vinciendum JESVM cum gladiis & fustibus, ita vertit [b] Juvencus;

Pars strictis gladiis, pars fidens pondere clavæ.

Et hi [c] CLAVATORES dicti sunt, & [d] GALEARII, LIXAS [e] Acron Grammaticus

a *lib.* 19. *Orig. c.* 1. b *Lib.* 4. c *Festus* d *Vegetius lib.* 3. *c.*6. e *ad Horat. lib.* 1. *Sat.* 2.

maticus perperam ſervos militum appellat, cum certum ſit fuiſſe liberos homines. [a] Val. Maximus: *protinus namque lixas è caſtris ſummovit* (Metellus) *cibumque coctum venalem proponi vetuit. in agmine neminem militum miniſterio ſervorum jumentorumque, ut arma ſua & alimenta ipſi ferrent, uti paſſus eſt.* Lecticarios quoque ideò calones appellavit Seneca, (*Lectica formoſis impoſita calonibus*) quod ligna ſeu aſſeres lecticæ portarent. κᾶλον enim *lignum eſt*, inquiunt Feſtus & Iſidorus. [b] Horatius profectò aliquoties hoc nomine ſervos deſignat, ſed viliores ut videtur, veluti muliones, & hujusmodi. Et hæc de ſervis militaribus. Dominum domo egredientem ANTEAMBVLONES præcedebant, in eum uſum, quem tangit junior [c] Plinius; *eques Romanus à ſervo ejus, ut tranſitum daret, manu leniter admonitus;*

a *lib. 2. cap. 7.* b *lib. 1. Sat. 6. lib. 1. Epiſt. 14.* c *lib. 3. epiſt. 14.*

tus, convertit ſe, nec ſervum, à quo erat tactus, ſed ipſum Macedonem tam graviter palma percuſſit, ut penè concideret. Neſcio quis apud [a] Cornificium: *hic inquit habito: perſpicit argentum, quòd erat expoſitum, viſit triclinium ſtratum; probat, accedit ſervulus, dicit homini clarè, dominum jam venturum, ſi velit exire.* [b] Martialis autem ſcribit, & ad liberos homines pertinuiſſe hanc operam,

Exigis à nobis operam ſine fine togatam:
Non eo, libertum ſed tibi mitto meum.
Non eſt, inquis, idem: multo plus eſſe probabo.
Vix ego lecticam ſubſequar, ille feret.
In turbam incideris, cunctos umbone repellet: &c.

Idem [c] Poëta;

Iam

a *lib.* 4. b *Lib.* 3. 46. c *lib.* 10. 74.

Iam parce laſſo, Roma, gratulatori,
Laſſo clienti: quamdiu ſalutator
Anteambulones, & togatulos inter
Centum merebor plumbeos die toto;

At quia non ad clepſydram ſcribimus, quisquis leget hæc ignoſcat nobis, ſi ſtudio veritatis eruendæ, plumbeos nummos aſſeremus. Hos hic noſter [a] alibi centum quadrantes appellat,

Centum miſelli jam valete Quadrantes,
Anteambulonis congiarium laſſi.

Et quidem ego ipſe in illa opinione aliquando fui, ut putarem, & illa ſuperius relata, & hæc ejusdem [b] auctoris,

Nigræ ſordibus explices monetæ: &
Conſtemus tibi plumbea ſelibra.

hæc inquam omnia intelligi de vili & minuta pecunia, ut apud eumdem

a *lib.* 3. 7. b *lib.* 1 99.

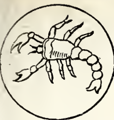
[a] Poëtam legimus, *plumbea vina*, & *plumbea mala*. Imò & quæ apud [b] Plautum legeram;

> *Cui homini hodie peculi nummus non*
> *eſt plumbeus.* [c] &,
> *Cui ſi capitis res ſiet, nummum nun-*
> *quam credam plumbeum.*

[d] item, SER. *Tace ſis faber, qui cu-*
dere ſoles plumbeos
Nummos.

ita interpretabar. Verum ut ſententiam mutarem fecit primum fortunæ obſequens, quæ obtulit mihi nummos aliquot veteres, Romæ & alibi erutos, plumbeos omnes, quos averſos, & adverſos hîc in tabella dare decrevi: deinde [e] I. LIPSIVS, qui monetam plumbeam candidè agnovit. Subſequebantur PEDISSEQVI. Et ideo myriadas ſervorum comparatas fuiſſe ſcribit [f] Athenæus,

a *lib.* 10. 49. & 94. b *Caſina. act.* 2. *ſc.* 3. c *Trinummo. act.* 4. *ſc.* 2. d *Moſtellaria. act.* 4. *ſc.* 2. e *in Schedis.* f *lib.* 6. *de aſſeclis. Nonius in ASSAS.*

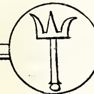

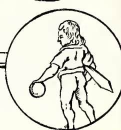

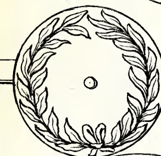
P
A

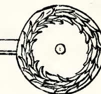

QVP

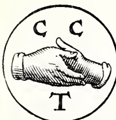

S
C

AIC

ALLE
SPES

P

C C
T

næus, ut comitum, anteambulonum, & asseclarum copia ne deesset. [a] Ammianus: *nonnullos fulgentes sericis indumentis, ut ducendos ad mortem, vel ut sine diritate ominis loquamur, prægresso exercitu, arma cogentes, manipulatim concitato fragore sequitur multitudo servorum.* [b] Cimon nobilis ille Imperator, *dispensatoribus* utebatur, ut si quis opis ejus indigeret, haberet quod statim daret, ne differendo videretur negare. Et hi omnes pars erant, & portio officii & obsequii quotidiani. Cujus tamen corpus liberi homines constituebant. [c] Juvenalis,

Si vocat officium, turba cedente vehetur,
Dives, & ingenti curret super ora Liburno.

&

— nobis properantibus obstat

L 5 *Unda*

a *Lib.* 14. b *Cornel. Nepos, sive is Æmil. Probus. in Cimone.* c *Sat.* 3. *vers.* 239. & 243.

Vnda prior: magno populus premit agmine lumbos,
Qui ſequitur: ferit hic cubito, ferit aſſere duro.
Alter. ——

a Plinius: *paucos poſt dies ipſe me Regulus convenit in Prætoris officio.*
b Martialis:

Omnes perſequeris Prætorum, Cotta, locellos,
Accipis & ceras, officioſus homo es.

c idem alibi graphicè,

Condita cum tibi ſit jam ſexageſima meſſis,
Et facies multo ſplendeat alba pilo:
Diſcurris tota vagus urbe, nec ulla cathedra eſt,
Cui non mane feras irrequietus ave.
Et ſine te nulli fas eſt prodire Tribuno,
Nec caret officio Conſul uterque tuo.

Salutatores totam hanc ſcenam complebant

a *lib.* 1. *ep.* 5. b *lib.* 10, 88. c *lib.* 4. 78.

plebant. [a] Seneca; *Ad quemcumque itaque istorum veneris, quorum salutatio urbem concutit, scito, etiamsi animadverteris obsessos ingenti frequentia vicos, & commeantium in utramque partem catervis itinera compressa, tamen venire te in locum hominibus plenum, amicis vacuum. in pectore amicus, non in atrio quæritur.* Salutatoria vox fuit, *Ave*, ut apud Martialem vidimus, & apud alios passim est videre. Hora hujus officiosæ salutationis fuit antelucana. [b] Juvenalis,

Quod porrò officium (ne nobis blandiar) aut quod
Pauperis hic meritum? si curet nocte togatus
Currere? cum Prætor lictorem impellat, & ire
Præcipitem jubeat, dudum vigilantibus orbis,
Nec prior Albinam, & Modiam collega salutet?

 [a] Idem,

a *lib. 6. de benef. c.* 34. b *Sat.* 3. *vers.* 126.

[a] Idem,

—— habet Trebius propter quod rumpere somnum
Debeat, & ligulas dimittere sollicitus, ne
Tota salutatrix jam turba peregerit orbem
Sideribus dubiis, aut illo tempore, quo se
Frigida circumagunt pigri Serraca Bootæ.

[b] Sallustius: *C. Cornelius eques Romanus operam suam pollicitus, & cum eo L. Varguntcius Senator, constituere ea nocte paulò post cum armatis hominibus, sicuti salutatum, introire ad Ciceronem.* Nisi [c] salutatores incidissent in aliquem sectatorem Attilii illius Butæ, qui lucem statuerat sibi somni tempus esse. Et hæc quidem penè publica fuit salutatio, illa privata, quam [d] Galba Sulpicius *exoletam alibi, in domo sua obstinatissime reti-*

a *Sat.* 5. *vers.* 19. b *in Catilinam.* c *Sen. Ep.* 122. d *Sueton. cap.* 4.

retinuit; ut liberti servique, bis die frequentes adessent, ac mane salvere, vesperi valere sibi singuli dicerent. Admittebantur autem salutatores, idque non sanè gratis. [a] Juvenalis;

—— omnia Romæ
Cum precio: quid das ut Cossum aliquando salutes?
Vt te respiciat clauso Veiento libello?

At verò præfuisse aliquem huic turbæ officiosæ, saltem in aula Cæsarum, videtur indicare marmoreæ inscriptionis fragmentum, in quo NERITO cuidam DIVI CLAVDII nescio an liberto, OFFICI IMPER. fortè curatori, locus monumenti designatur. Confirmant conjecturam verba martyrologii Romani; *Pisis in Tuscia sancti Torpetis martyris, qui magnus in officio Neronis primum fuit* &c. An autem TISANDER quidam AVG. LIB. OFFICIALIS huc pertineat, viderint alii.

a *Sat. 3. nec uno in loco.*

alii. Et certè nisi insigniter fallor, hoc munus admissionalium fuit, de quibus suo loco dicemus. Locus status & solemnis, ubi peragebatur hæc fabula, atrium erat. Seneca stylum acuens in has ineptas salutatorum concursationes, & quidem verbis proximè citatis: [a] *in pectore amicus, non in atrio quæritur.* [b] Idem: *quàm multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obscuros ædium aditus profugient?* Martialis passim. Illa antelucana potentiorum fuit; tenuiorum autem matutina. OFFICIOSORVM statio vestibulum fuit. [c] Gellius ex doctrina Sulpicii Apollinaris; *qui domos igitur amplas antiquitus faciebant, locum ante januam vacuum relinquebant, qui inter fores domus & viam medius esset, in eo loco qui dominum ejus domus salutatum venerant, priusquam admitterentur, consistebant* &c.

Et

a *lib. 6. de benef. cap.* 34. b *De brevit. vitæ c.* 14. c *lib.* 16. *cap.* 5.

Et hæc verba Gellii penè tranſcripſit [a] Non. Marcellus, qui ex Gellio emendandus eſt. [b] Donatus etiam ad illa Virgilii;

Veſtibulum ante ipſum, primiſque in faucibus Orci,
Luctus, & ultrices poſuere cubilia curæ.

feralem (ſcribit) *Ditis domum, ecce quale obſervabat officium in primo veſtibulo.* [c] ADVERSITORES qui dicebantur, huic ſervitio extramurano adcenſendi ſunt. hi domino foris cœnanti (teſte [d] Donato) advorſum ibant, officii & tutelæ gratia. Sed & ACCERSITORES, ut ita dicam; & qui adventum domini præmittebantur nunciatum. [e] Plinius; *evigilaveram. nuncius à Spurina, venio ad te. imò ego ad te.* [f] Juvencus,

Talia

a *veſtibulum.* b *Æneid.* 6. *verſ.* 273. c *Plautus moſtellaria. actu* 4. *Ioh. Euangel. cap.* 4. *verſ.* 51. d *in Adelphis.* e *Lib.* 1. *epiſt.* 5. f *Lib.* 4.

Talia dum loquitur, ſciſſos lacerata capillos:
Pro fratris morbo juſtis ſoror anxia curis,
Hortatur juvenem rapido percurrere greſſu,
Caſibus ut tantis Chriſtus ſervaret amicum.

Juvenis hîc famulus eſt. [a] Ovidius,

Ancillæ puerive manus ferat arte tabellas:
Pignora nec juveni credite veſtra novo.

Et hi erant domeſtici ultro citroque curſantium manipuli. [b] Appuleius; *miſitque protinus curſorem, qui vianti marito domus expugnationem nunciaret.* At de curſoribus agemus infra. Adverſitoribus illi non diſſimiles fuerunt, qui [c] præcincti lumbos & lychnos ferentes, dominum domi præ-

a *lib. 3. de arte amand.* b *lib. 10. Met.* c *Lucæ 12. 35.*

Præstolabantur, à cœna revertentem; quorum aliqui Dominorum comites erant. [a] Val. Maximus: *Cajus autem Duillius, qui primus navalem triumphum ex Pœnis retulit, quotiescumque epulaturus erat, ad funalem cereum, praeunte tibicine & fidicine, à cœna domum reverti solitus est.* idem [b] auctor: *M. Antonius avorum nostrorum temporibus clarissimus orator, incesti reus agebatur. cujus in judicio accusatores servum in quæstionem perseverantissimè postulabant, quod ab eo, cum ad struprum iret, laternam prælatam contenderent.* [c] Juvenalis.

—— sed quamvis improbus annis,
Atque mero fervens, cavet hunc, quem coccina læna
Vitari jubet, & comitum longissimus ordo:
Multum præterea flammarum, & ahenea lampas.

Et

a *lib. 3. cap. 6.* b *lib. 6. c. 8.* c *Sat. 3. vers. 282.*

Et verò ſine his dominus benè potus, qui domum ſe contuliſſet? [a] Propertius;

Heſterna mea lux cum potus nocte vagarer,
Nec me ſervorum duceret ulla manus;
Obvia neſcio quot pueri mihi turba minuta
Venerat. ——

Et hos AD LYCHNVM, AD FVNALE, AD LATERNAM, LAMPADOPHOROS, & TÆDIGEROS appellabimus. At *funalia* (ut inquit [b] Servius) *ideò dicta ſunt, quia ante uſum papyri antiquitus funes cera circumdabant.* Quod iisdem verbis expreſſit [c] Iſidorus. Antiquorum autem funalium figuram præferunt Angeli inſculpti in vetere monumento è marmore Synnadico, in quo jacent ſacroſancta oſſa beatiſſimi Lucæ

a *Lib.*2. *El.*22. b 1. *Æneid. verſ.*731. c *lib.*20. *Etym. cap.* 20.

Lucæ Euangelistæ, in augustissimo templo D. Justinæ, apud nos. Et hoc dubio procul etymon habent vox Ecclesiastica, *Intortitia*, & Italicæ *Torcie*, & *Torchii*: imò & Hispanica, *Antorcha*. Funalia enim funes intortas referebant. Addamus etiam fomitem gossypinum, quem hodie cera superinducimus, à nostris appellari, *Pavero*, corruptâ Papyri, cujus meminit Servius, nomenclaturá.

claturâ. In hac autem cohorte MONITORES quidam erant. [a] Appuleius : *post hæc, monitu famuli mei, qui noctis* ADMONEBAT, *jam & ipse crapula distentus, protinus exurgo : & appellata propere Byrrhena, titubante vestigio domuitionem capesso, sed cum primum plateam, vadimus, vento repentino* LVMEN, *quo nitebamur, extinguitur.*

Et horum qui admonerent ingens videtur fuisse numerus, apud homines nobiles & fortunatos. [b] Seneca : *nec illos quidem inter ociosos numeraveris, qui sella se & lectica huc & illuc ferunt, & ad gestationum suarum, quasi deserere illas non liceat, horas occurrunt : quos, quando lavari debeant, quando natare, quando cœnare, alius* ADMONET; *& usque eo nimio delicati animi languore solvuntur, ut per se scire non possint an esuriant.* Concinnè [c] Plinius ; *quippe multo*

a *Lib. 2. circa finem.* b *de brevit. vita cap. 12.*
c *lib. 28. c. 5.*

multo utilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se præfecturam servo dederat, ultimoque probro manus in cibis triumphali seni deducebatur, vel in Capitolio epulanti, pudenda re, servo suo facilius parere, quàm sibi. Contra [a] Carneades, *qui cum cibi capiendi causa recubuisset, cogitationibus inhærens, manum ad mensam porrigere oblivis cebatur, nisi Melissa monitrix domestica, temperato inter studia officio, manum necessariis usibus aptasset.* At de his monitoribus nonnihil egimus, cum Invitatorem & Structorem produceremus in medium. Quoties verò pedibus incedere domino non libuisset, aderant LECTICARII qui gestarent. [b] Seneca; *hoc itaque ipsi mihi dico, quoties tale aliquid præstrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus splendida, cohors culta servorum, lectica formosis imposita calonibus.* impositam dixit, quia lecticarii succollabant suppositis

a *Val. Max. lib. 8. c. 7.* b *Epist.* 110.

tis cervicibus. [a] Auctor ipse: *idem de istis licet omnibus dicas, quos supra capita hominum, supraque turbam delicatos lectica suspendit.* & [b] alibi: *quò tandem ab istis gerulis raperis, cubile istud tuum circumferentibus? quò te penulati isti, in militum quidem & non vulgarem cultum subornati?* In quibus verbis notandum est, * Penulam fuisse vestem lecticariorum; tum quia pluviam arcebat, tum quia viatores ipsa utebantur promiscuè. Apud nos utuntur eâdem, sed laxiore & breviore cursores nostri: antiqua enim penula demissior, & adstrictior

a *Epist.* 80. b *lib.* 3. *de benef. c.* 28.

* Pænulæ formam ita describit Thomas Bartholinus. Vestis est fere rotunda, quæ, si caput, jugulum, mediaque crura, quibus terminatur, excipiamus, totum hominem operit. Strictior est ejus ora quæ collum ambit, tam laxè tamen patens, ut caput exeri possit, operiri aut involvi. Non in ea sunt manicæ. Non pectus patet; Manus & brachia veste continentur, quæ aliter expediri non possunt, nisi aut per scissuram exerantur, aut hinc inde extremis oris subjiciantur, ita ut pænula in rugas & plicas contrahatur; Pars ventrem spectans, aperta est, alioquin vestimentum clausum & rotundum esset. Hujus formam adjectæ icones ulterius explicabunt.

M

ctior fuit; ideoque [a] Cicero *penula irretitum Milonem.* [b] Quintilianus (sive ille Tacitus) *adstrictos & inclusos penula causarum patronos* scripserunt. huc allusit [c] Martialis, qui cucullum papyraceum, *olivarum penulam* vocat. Fuit autem penula [d] pallium cum fimbriis longis, quo usi sunt Grammatici, quos penulatos magistros vocat D. [e] Augustinus, ut & Grammaticam ingressam fuisse Deorum Senatum penulatam affirmat [f] Marcianus Capella. Et Marciani quidem verbis, quæ nescio quibus deformata librariorum præstigiis, Criticis omnibus, sub specie probæ lectionis, hactenus imposuerunt, nos personam detrahere conabimur. Quod enim vulgo legunt; *quæ femina licet in Attica, ubi majore ævi parte floruerat, se assereret incedere palliatam, tamen ritu Romu-*

a *in Miloniana.* b *de causis corr. Eloq.* c *lib.* 13. 1. d *Cornutus ad Pers. Sat.* 1. *Isidorus lib.* 19. *Orig. cap.* 24. e *lib.* 1. *Confeßion. c.* 16. f *lib.* 3.

Romuleo, propter Latiale numen & olim caput, propterque Martiam gentem, Venerisque propaginem &c. ita corrigendum eſt; *propter Latiale nomen, & Toli caput.* Nota eſt narratio de capite Toli Vulcentani, evoluto ex fundamentorum ſedibus in colle Tarpeio. Et mihi quidem aliquando placuit etiam [a] Varronis locum hoc Toli nomine inſignire, ad ipſius etiam auctoris mentem: *Capitolium dictum, quod hic, cum fundamenta foderentur ædis Iovis, caput Toli hominis inventum dicitur.* Verum hæc hujus loci non ſunt. Ad penulam ut revertamur, ſelectiora quædam qui volet, legat commentarios ad Lampridium, & Spartianum IS. CASAUBONI. Incedebant autem lecticarii canuſinati. [b] Martialis;

Vt canuſinatus noſtro Syrus aſſere ſudet.

Penula igitur, ut vidimus, hi uſi ſunt, M 2 quam

a *lib. 4. de L. L.* b *lib. 9. 22.*

quam tunicæ ſuperponebant. alioqui tunica ſolemnis veſtitus ſervorum fuit. [a] Afranius;

Vos quibus cordi eſt intra tunicam manus læva, dextra intra penum herile.

[b] Plautus:

Adveniſti, audaciæ columen, conſutis dolis.

SO, *Imò quidem tunicis conſutis huc advenio, non dolis.*

[c] Phædrus de Atrienſe,

Cui tunica ab humeris linteo Peluſio
Erat deſtricta. ——

[d] Juvenalis,

—— *ponunt*
Coſmetæ tunicas. ——

[e] idem

---- *ſimplex ne furor ſeſtertia centum*
Per-

a *Apud Priſcian. lib. 5.* b *Amphitr. Act. 1. ſc. 1.* c *lib. 2. fabular.* d *Sat. 6. verſ. 475.* e *Sat. 1 verſ. 93.*

Perdere, & horrenti tunicam non reddere ſervo?

[a] Gellius: *Plutarchus, ſervo ſuo, nequam homini & contumaci, ſed libris diſputationibusque Philoſophiæ aures imbutas habenti, tunicam detrahi, ob neſcio quod delictum, cædique eum loro juſſit.* [b] Appuleius de ſervis in piſtrinum conjectis; *cuncti tamen ita tunicati, ut eſſent per pannulos manifeſti.* [c] Ammianus Marcellinus: *ſtetit itaque ſubtabidus* (Procopius) *excitum putares ab inferis, nuſquam reperto paludamento, tunica auro diſtincta ut regius miniſter indutus.* [d] Tranquillinus martyr Chromatium Præfectum alloquens: *poſtea verò tu ipſe poſitis ſericis, quibus indutus es veſtibus, ſervilem tunicam induas.* Et hoc demum eſt quod innuit Lampridius, apud quem Alexander Severus Imperator, *ſervos ſuos ſemper cum ſervili veſte*

 habuit,

a *lib.* 1. *c. ult.* b *lib.* 9. *Met.* c *lib.* 26. d *apud Sur. in actis* 13. *Sebaſtiani.*

habuit, libertos (ita habet antiquus liber, & rectè) *cum ingenuorum*. Liberti enim Cæsariani servorum loco aliquando videntur habiti fuisse. Antiqua inscriptio.

OSSA
VIBIAE. SVCCESSAE. LIVIAE. AVG. SER
AB. ARGENTO. POTORIO. ITEM. A. VESTE
L. VIBIVS. AVG. SER. PAMPHILVS. SCRIBA
LIB. &c.

Præterquam quòd [a] *libertinis omnibus, etiam jure aureorum annulorum donatis, imago potius obtigit, quàm status ingenuitatis*. Et hoc est, quod [b] Seneca *vestiarium* vocat; *est aliquid quod dominus præstare servo debeat, ut cibarium, ut vestiarium: nemo hoc dixit beneficium*. Idem [c] auctor alibi; *Familia vestiarium petit, victumque*. At hac tunica non demissa, sed ita constricta usi sunt, ut succingerentur laciniis ejusdem. [d] Horatius,

--- *puer*

a *Leg. unica Cod. ad L. Visell.* b *lib. 3. de benef. cap.* 21. c *de Tranquill. c.* 8. d *lib.* 2. *Sat.* 8.

> —— *puer altè cinctus acernam*
> *Gausape purpureo mensam perter-*
> *sit* ——

[a] Phædrus,

> *Ex alticinctis unus Atriensibus.*

[b] Seneca: *Convivia me hercule horum non posuerim inter vacantia tempora, cum videam quàm sollicitè argentum ordinent, quàm diligenter exoletorum suorum tunicas succingant.* [c] Juvenalis de ancilla tabernaria,

> *Et cum venali Cyane succincta la-*
> *gena.*

Et hoc sibi voluit [d] Horatius,

> —— *ut omnes*
> *Præcincti rectè pueri, comptique*
> *ministrent.*

Neque aliò respexit [e] Christus dominus, discipulos monens, ut

a *lib.* 2. *fabul.* 5. b *de brevitate vitæ cap.* 12. c *Sat.* 8. *vers.* 162. d *lib.* 2. *Sat.* 8. e *Lucæ* 12.

lumbos præcingerent ſervorum in morem, qui dominum à nuptiis revertentem expectant domi. [a] Petrus Chryſologus ſcripſit egregiè : *cingulum quidem eſt propriè indicium ſervitutis; quod & diſcurſus expeditos reddat, & faciat obſequentes.* Animadvertendum obiter hic eſt, veſtem aliquando traditam ſervis fuiſſe, ut ea perpetuò uterentur, ſecundum ordinem, & dignitatem mancipiorum, út ſcribit [b] Vlpianus : aliquando ad certum uſum, & ad certa tempora, ut cum deducerent dominum, vel ipſi cœnanti miniſtrarent, ut apud [c] Pomponium legimus. Et de his hactenus. Ad lecticarios ut redeamus; efferebant illi mortuos. [d] Cajus Gracchus: *is in lectica ferebatur, ei obviam bubulcus de plebe Venuſina advenit, & per jocum, cum ignoraret qui ferretur, rogavit num mortuum ferrent?* [e] Ser. Sulpicius; *coactus ſum*

a *Serm.* 24. b *Leg.* 15. *ff. de uſufr.* c *Leg.* 26. *ff. de pecul.* d *apud Gell. lib.* 10. *cap.* 3. e *lib.* 4. *Familiar.* 12.

sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre. Marcellum intelligit, quem Magius necaverat. [a] Cornelius Nepos; *Atticus elatus est in lecticula.* [b] Cicero: *at iste operta lectica latus est per oppidum ut mortuus.* [c] Asconius: *cadaver ejus in via relictum, quia servi Clodii aut occisi erant, aut graviter saucii latebant, Sex Tædius Senator, qui fortè ex rure in urbem revertebatur sustulit; & lectica sua Romam ferri jussit.* Et de hoc vario lecticæ usu extant lusus aliquot apud [d] Martialem.

Latior hexaphoris tua sit lectica licebit:
Dum tamen hæc tua sit, Zoile, sandapila.

[e] Item,

Invidiosa tibi quàm sit lectica, requiris?

 Non

a *in vita Attici.* b *Philip.* c *in Milon. argum.* d *lib. 2. 81.* e *lib. 6. 77.*

Non debes ferri mortuus hexaphoro.

[a] Et,

Octo Syris suffulta datur lectica puellæ;
Nondum sandapilæ pondus amicus erit

Imò & posterius seculum, atque adeò nostri receperunt, ut lecticarii in vespillonum agmine essent. extant Novellæ Justiniani, quas vocant. XLIII. & LIX. ad quas, & ad librum XI Codicis notavit clarissimus CVJACIVS. Hexaphorum autem, & octophorum denominarunt homines, prout sex vel octo lecticam subibant, delicatorum dominorum arbitratu: & illam quidem laxiorem ad modulum opum & luxus. Modesti sanè & frugi homines quatuor tantum adhibebant, & [b] Marcianus Capella Philologiæ in cœlum eunti totidem

a *Lib. 9. 3.* b *Lib. 2.*

totidem adſcripſit, *laborem*, *amorem*, *epimeliam*, *& agrypniam*: nec aliter virginem decebat, ſtudioſam videlicet minimeque delicatam. Beatiores octo ſibi parabant homines rectos, ut inquit [a] Catullus. Petronius Bargaten *à duobus lecticariis in mediam rixam perlatum fuiſſe* ſcribit, ſervo nimirum dignitatem hac etiam in re dominicam adimens, & ſecernens à liberis. Cæſarianorum autem lecticariorum adeò grande agmen fuit, ut nominibus & præpoſitis diſtinguerentur. Indicat in veteri epigrammate TI. CLAVDIVS neſcio quis AVG. L. QVADRATVS. DEC. LECTICARIORVM. BRITANNICI. Eorum verò, qui mercede conducti operas locabant, non minor numerus fuit. ſiquidem apud P. Victorem, Romæ, regione XIV. trans Tiberim, legimus caſtra fuiſſe lecticariorum. At quia plerumque domini vel gratia

a *Epigr.* 10.

voluptatis, vel morbi levandi gestabantur, ideò in hunc usum parabantur loca peculiaria, quæ gestationes appellabant. [a] Plinius junior, *gestatio buxo, aut rore marino, ubi deficit buxus, ambitur.* [b] Vlpianus Jurisconsultus, *& si forte voluptarium fuit prædium, viridaria vel gestationes, vel deambulationes arboribus infructuosis opacas, atque amœnas habens.* Neque sub dio tantum gestabantur, aut vectabantur, sed & sub tecto porticus alicujus. [c] Juvenalis,

Quid refert igitur quantis jumenta fatiget
Porticibus? quanta nemorum vectetur in umbra?

[d] Idem,

Balnea sexcentis, & pluris porticus, in qua
Gestetur dominus, quoties pluit, anne serenum

Ex-

a lib. 2. ep. 17. b. Leg. 13. ff. de usufr. c Sat. 4. vers. 5. d Sat. 7. vers 178.

Expectet, ſpargatque luto jumenta recenti?

Adhibitus eſt autem in geſtando certus quidam paſſuum numerus, ut in deambulando Ciceronem adhibuiſſe teſtatur [a] Plutarchus; & patet ex antiqua inſcriptione.

IN HOC
POMARIO
GESTATIONIS
PER CIRCVITVM
ITVM ET REDITVM
QVINQVIENS
EFFICIT PASSVS
MILLE.

Geſtabantur autem *navi*, *lectica*, *ſcamno*, *vehiculo*, inquit, [b] Cornelius Celſus. *Cathedra* etiam, & *ſella*: unde CATHEDRARII ſervi [c] Sidonio: *ſolus Curio meus in transfugarum perfidiam invectus, cum adveſperaſceret,*

a *in Cicerone.* b *lib. 2. c. 15.* c *lib. 1. epiſt. 11.*

ret, per cathedrarios ſervos veſpillonibus tetriores, domum raptus, ac reportatus eſt. Delicati illi & CATHEDRALICII [a] Martialis iidem cum his minimè ſunt. De ſella [b] Suetonius, qui *geſtatoriam* vocat. Et ad ſupplicium hac raptabantur rei tormentis afflicti, ut notavit [c] Ammianus: *indefenſi, bonis ablatis, nullo contacti delicto, promiſcuè juvenes aliique membris omnibus capti, ad ſupplicium ſellis geſtatoriis ducebantur.* portatoriam vocat [d] Cælius Aurelianus: *ante cibum præterea erit adhibenda geſtatio, portatoriâ ſcilicet ſellâ, ſine vehementi motu, quo partes vehementer patientes releventur.* Idem meminit ſellarum geſtatoriæ, & fertoriæ. Geſtabant autem homines duo. [e] Martyrologium. *Alexandriæ paſſio ſancti Iuliani martyris, qui cum ita podagra conſtrictus eſſet, ut neque incedere, neque ſtare poſſet; una cum duobus famulis,* qui

a *lib.* 10. 13. b *Nerone & Vitellio.* c *Lib.* 29.
d *lib.* 1. *cap.* 1. e 3. *kal. Mart.*

qui eum in ſella geſtabant, Iudici offertur &c. Verum, non erit, opinor, nobis fraudi, ſi in gratiam ſtudioſorum excurremus tantiſper in varias aliquot ſellarum nomenclaturas. *Sellæ tonſoriæ* meminit [a] Cælius Aurelianus. *Sella pertuſa* legitur apud [b] Catonem, & videtur eadem, quæ *balnearis* apud Jul. [c] Paulum, quam ita delineat apud [d] Caſſiodorum Theodoricus: *hinc deſuper ſella compoſita, quæ humanis neceſſitatibus in abſidis ſpeciem perforatur, ægros ſuſcipit interno humore defluentes. familiaricas ſellas* nominat [e] Varro, ad quem notavit IOS. SCALIGER, apud Catonem legi malè [f] *cellas familiæ*, pro ſellis, invitâ ſanè Criticorum Minervâ. Cato enim cellas familiæ vocat *ſervorum habitationes*, quas cellas appellat [g] Columella. Servilia namque habitacula cellæ nomine deſignan-

a *lib.* 2. *cap.* 1. b *Tit.* 157. c *lib.* 3. *Sent. Tit.* 8. d *lib.* 2. *varia.* 39. e *lib.* 1. *de R. R. cap.* 13. f *Tit.* 14. g *lib.* 1. *cap.* 6.

ſignantur. [a] Seneca de Pompeiano Demetrio: *cui jam dudum divitiæ eſſe debuerant, duo vicarii, & cella laxior.* [b] Cicero; *conchyliatis Cn. Pompeii periſtromatis, ſervorum in cellis lectos ſtratos videres,* [c] Vitruvius; *& ex una parte equilia, ex altera oſtiarii cellas.* apud eumdem [d] auctorem cellæ familiaricæ, cellæ ſervorum ſunt, non penuariæ, ut quidam ſunt arbitrati. Ab his cellis monachorum habitationis nomen mutuum ſumpſerunt, quod eſſent ut illæ ſerviles, arctæ & anguſtæ, quam ſanè ob cauſam D. [e] Hieronymus, & [f] Joh. Caſſianus *cellulas* appellant, velut etiam [g] Ennodius, *monachos cellulanos*, imò & D. [h] Gregorius monaſterium ipſum non rarò cellam nominat. *Cellæ* verò *meretriciæ* ſatis notæ ſunt ex Petronio, Martiale, Juvenale, cujus carmen unius litterulæ mutatione depravatum, experiemur & nos

a *de Tranquil. c. 8.* b 2. *Philipp.* c *lib. 6. c. 10.* d *lib. citato & eod. capite.* e *in Hilarione.* f *lib. 2. de inſtitut. renunc. cap.* 12. g *Lib. 1. Ep. 5.* h *Dialog. Lib. 1 & 4.*

nos an corrigere valeamus. [a] ſcribit namque.

Et dubitas alta Chionen deducere ſella.

quæ hic ſit *alta ſella*, dicant qui norunt, ego ſanè *cellam* non invitus repoſuerim: alta enim cella fornix eſt. confirmat conjecturam noſtram idem [b] poëta, qui alibi cecinit:

Intravit calidum veteri centone Lupanar
Et cellam vacuam. ——

[c] &

—— *ſed quod potuit tamen ultima cellam*
Clauſit ——

At pergamus recenſere ceteras ſellarum ſpecies. *Arquatæ ſellulæ* meminit [d] Arnobius, necnon & [e] Tacitus. Porro gloſſario veteri ſella arcuata τρόνος eſt. *Sellam muliebrem*, *ſo-*

a *Sat.* 3. *verſ.* 136. b *Sat.* 6. *verſ.* 121. c *ibid. verſ.* 127. d *Lib.* 2. *adv. Gent.* e *annal. lib.* 15.

ſolidam, *curulem*, alii recenſuerunt. Et de his ſatis. Ob frequentes autem ſalutationes & prenſationes, aderant domino ſervi NOMENCLATORES, MONITORES, & FARTORES, quorum munus erat ſuggerere nomina obviorum; *nomen* enim, inquiunt Grammatici, quaſi *novimen* dicitur, quod notitiam faciat: è notitia autem prodit exiſtimatio & benevolentia, [a] Seneca: *quemadmodum nomenclatori memoriæ loco audacia eſt, & cuicumque nomen non poteſt reddere, imponit.* [b] idem alibi ob oculos hæc ponit orationis penicillo: *iſti qui per officia diſcurſant, qui ſe aliosque inquietant, cum benè inſanierint, cum omnium limina quotidie perambulaverint, nec ullas apertas fores præterierint, cum per diverſas domos meritoriam ſalutationem circumtulerint, quotumquemque ex tam immenſa & variis cupiditatibus diſtricta, urbe poterunt videre? quàm*

a *lib.* I. *de benef. cap.* 3. b *de brevit. vita cap.* 14.

quàm multi erunt, quorum illos aut ſomnus, aut luxuria, aut inhumanitas ſubmoveat? quàm multi, qui illos cum diu torſerint, ſimulata feſtinatione tranſcurrant? quàm multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obſcuros ædium aditus profugient? quaſi non inhumanius ſit decipere, quàm excludere, quàm multi heſterna crapula ſemiſomnes & graves, illis miſeris ſomnum ſuum rumpentibus, ut alienum expectent, vix allevatis labiis inſurratum millies nomen, oſcitatione ſuperbiſſima reddent? [a] Plinius minor: *gratum erat cunctis, quod Senatum oſculo exciperes, ut dimiſſus oſculo fueras: gratum, quod equeſtris ordinis decora, honore nominum, ſine monitore ſignares.* [b] Horatius:

Si fortunatum ſpecies & gratia ſpectat,
Mercemur ſervum, qui dictet nomina, lævum

Qui

a *Panegyrico.* b *lib.* 1. *Epiſt.* 6.

Qui fodiat latus, & cogat trans pondera dextram
Porrigere. ——

Nec aliter intellexit major [a] Plinius: *alienis pedibus ambulamus, alienis oculis agnoscimus, aliena memoria salutamus, aliena vivimus opera.* Censores & ipsi Nomenclatoribus sunt usi, indicat antiquum elogium;

L. VOLVSIO
VRBANO
NOMENCLATORI
CENSORIO.

Neque hoc ab re factum est, cum apud Censores, cives nomina sua, uxorum, liberorum, libertorum, servorumque profiterentur. Et sanè hic videtur censoribus nomina in memoriam revocasse, non cives citasse nominatim, quæ partes præconis fuerunt. [b] Val. Maximus: *ut est*
ad

a *lib. 29. c. 1.* b *lib. 2. c. 9.*

ad Poliam ventum Tribum, præco lecto nomine Salinatoris, citandum necne sibi esset hæsitavit. Præconem verò comitatus est ille, qui [a] Buccinator nominum appellabatur. Romæ legebatur via Salaria.

L. VOLVSIO. VRBANO. NOMENCLATORI
PRAETORIO. PAPIAS. SERVOS.
PVBLICVS. BVCCINATOR. NOMINVM

PRÆCONES autem familiares fuisse, persuadent nobis antiqui lapides, Romæ,

C. RVLLI
PRAECONIS
VENVLEIAE. Ͻ. L.
TRVPERAE &c.

Narbone,

VSINIO
PRAECONI
ANTIOPAE.

& præter hos Thalthybius, & Euribates

a *L. ult. de jure immun.*

bates [a] Homerici. At cuinam uſui? [b] Juvenalis:

Ille tamen faciem prius inſpicit, & trepidat, ne
Suppoſitus venias, ac falſo nomine poſcas.
Agnitus accipies: jubet à præcone vocari
Ipſos Trojugenas, nam vexant limen & ipſi
Nobiſcum ——

[c] Horatius de Vultejo Mena præcone,

—— *Vultejum mane Philppus*
Vilia vendentem tunicato ſcruta popello
Occupat. ——

SCRVTARIVM dixiſſet [d] Lucillius,

Quid ni? & ſcruta quidem ut vendat ſcrutarius laudat,

Præ-

a *Iliad. A.* b *Sat. I. verſ. 98.* c *lib. I. epiſt. 7.* *Gell. lib. 3. cap. 14.*

Præfractam strigelem, soleam improbus dimidiatam.

At hic Censorius Nomenclator, à quo digressi sumus, translata in Cæsares Censoria potestate, Nomenclator à censibus appellatus forsan est.

DIIS . MANIBVS
TI. CLAVD. AVG. LIB
THALETIS. VINCIANI
NOMENCLATORIS
A CENSIBVS

Et is Libertus fuit juxta præscriptum domus Palatinæ. Apparuerunt Nomenclatores & Proconsulibus. [a] Appuleius: *quare à Nomenclatoribus tuis Maxime (quamquam est ille cauponibus, quàm Nomenclatoribus notior) tamen inquam interroga, an hic Iunium Crassum Ocensem viderint? non negabunt.* Hujus gregis postremi nobis, nec sanè admodum me-

a *Apol.* 1.

merito, erunt CVRSORES, & TABELLARII. Curſoris operam indicat nomen ipſum. Petronius: *hinc involutus coccina gauſapa, lectica impoſitus eſt, præcedentibus phaleratis curſoribus quatuor.* Præcurrere itaque & præcedere curſorum fuit. [a] Martialis,

Nec feriatus ibat ante carrucam,
Sed tuta fœno curſor ova portabat.

Sed & prænunciare. [b] Appuleius: *miſitque protinus curſorem, qui vianti marito domus expugnationem nunciaret.* [c] Tacitus; *ſupremo quidem die momenta deficientis, per diſpoſitos curſores nunciata conſtabat.* Suetonius: *& confeſtim quidem ad alterius matrem, quæ procul aberat, curſores ſuos miſit, qui anxiæ filium ſalvum nunciarent.* Imò & epiſtolas perferre [d] Suetonius; *inter moras perlatos à curſore Phaontis codicillos præripuit, legit-*

que

a *Lib.* 3. 47. b *lib.* 10. *Met.* c *Iul. Agricola.* d *Nero. c.* 49.

que &c. Et quidquid epiſtolas comitabatur. [a] Martialis,

Curſorem ſexta tibi, Ruffe, remiſimus hora,
Carmina quem madidum noſtra tuliſſe reor.
Imbribus immodicis cœlum nam fortè ruebat,
Non aliter mitti debuit iſte liber.

Suetonius in Nerone præcurſum notavit, ut & Seneca. [b] ille: *numquam carrucis minus mille feciſſe iter traditur, ſoleis mularum argenteis, canuſinatis mulionibus, armillata & phalerata cum Mazacum turba, atque curſorum.* Verùm, qualesnam hæ phaleræ? num ab equis translatæ ad curſores, quod illorum vices implerent? & ſanè non improbo conjecturam. At apud Suetonium, Mazacum loco, Mazyces ſubſtituendi videntur. Mazyces enim Stephano Numidæ ſunt, quos ita perſpicuum

N eſt

a *Lib.* 3 100. b *c.* 30.

eſt præcurſores fuiſſe, ut negantem cœcum eſſe neceſſe ſit. [a] Seneca: *O quàm cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his troſſulis in via divitibus, curſores & Numidas, & multum ante ſe pulveris agentem!* Idem [b] auctor: *omnes jam ſic peregrinantur, ut illos Numidarum præcurrat comitatus, ut agmen curſorum antecedat.* [c] Martialis,

Non vector Libyci niger caballi,
Succinctus neque curſor antecedit.

En curſores & Numidæ junctim recenſiti. At Mazyces, ut diximus, Numidæ ſeu Nomades ſunt, Mazaci Cappadoces, à Mazaca, ſi hanc inflexionem permittunt nobis canones Grammaticorum, apud quos Mazacenus, Mazaceus, & à Mazacis, Cappadox eſt, Mazacus nihil. Mazycum meminit [d] Johannes Caſſianus, ad quem plura annotavit PETRVS

CIAC-

a *Epiſt.* 87. b *Epiſt.* 123. c *Lib,* 12. 24.
d *Collat.* 2. *cap* 6.

CIACCONIUS Hiſpanorum eruditiſſimus. Verum ut una, quod dicitur, fidelia non duos tantum, ſed & tres parietes dealbemus, legamus apud [a] Lucanum, & quidem meo periculo,

—— tum concolor Indo
Maurus, inops Naſamon, miſti Garamante peruſto
Marmaridæ volucres, æquaturusque ſagittas
Medorum, tremulum cum torſit miſſile, Mazyx.

apud [b] Nemeſianum,

Quemque coloratus Mazyx deſertæ per arva
Pavit, & aſſiduos docuit tolerare labores.

apud [c] Claudianum,

—— nec ſpicula ſupplex
Intorquet Garamas, repetunt deſerta fugaces

 Auto-

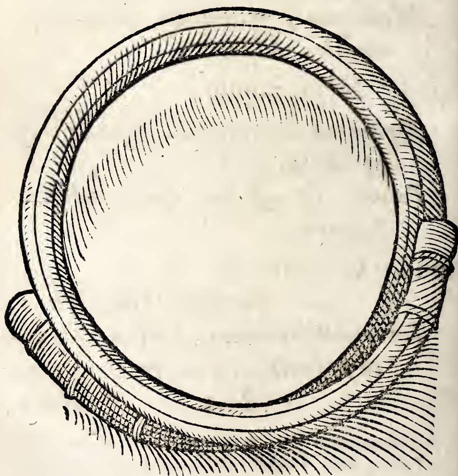
a *Lib. 4. circa fin.* b *Cyneget. Et hi ſunt equi Mazyces, quos laudat Oppianus lib. 1. de venat.* c *in laud. Stilic. Panegyr. 1.*

Autololes, pavidus projecit miſſile
Mazyx.

Noſtros tangit, ni fallor, [a] Martialis,

Quando eques, & picti tunica Nilotide Mauri
Ibitis? ——

Ad armillas quod attinet, damus hic earum exemplar, deſcriptum ex antiqua

a *Lib.* 10. 6.

qua ærea olim inaurata, quam Romæ nacti sumus.

Et ex hac armillæ specie percipimus quid in mentem venerit [a] Isidoro scribenti, *circulum rotundari, armillam extendi latius*. Cornua enim (ut ita dicam) armillæ abeunt à circuli perfecto illo orbe. De hujuscemodi servis equitibus satis dictum est. Ad pedites veniamus, quos tinctos (ut ille ait) colore noctis, in varios usus comparabant. [b] Juvenalis,

—— tibi pocula cursor
Getulus dabit, aut nigri manus ossea Mauri
Et cui per mediam nolis occurrere noctem,
Clivosæ veheris dum per monumenta Latinæ.

Ex eadem natione *pedissequos* aliqui habuerunt, ut gloriosulus ille apud

 a Theo-

a *lib. 19. orig. cap. 31.* b *Sat. 5. 53.*

[a] Theophraſtum. Aliqui *balneatorem*, ut oſtentator neſcio quis apud apud [b] Cornificium. Nonnulli *garrulos puellos*, ut [c] Auguſtus. *Vini infertores* quidam, ut [d] Naſidienus; *panis*, ut [e] Trimalcio. *Scurras* alij, ut [f] Septimius Severus, & Phavorinus apud Philoſtratum. [g] Cleopatra eleganter, quæ *pueros Æthiopes, ut prælucerent convivis domum revertentibus, comparavit.* Mauros autem fuiſſe ſuſpicamur curſores illos, qui à Maximiano Aug. ad Victorem Maurum martyrem allegati ſunt, ut ei dicerent; [h] *deſperaſti vitam tuam, nec vis ſacrificare?* conterranei nimirum ad conterraneum de ſententia deducendum. Curſorum porro Auguſtalium meminerunt præter alios D. [i] Auguſtinus: *victor autem* (Theodoſius Auguſtus) *ſicut crediderat, & prædixerat, Iovis ſimulacra, quæ adverſus*

a *Character.* b *Lib.* 4. c *Sueton. cap.* 83. d *Horatius lib.* 2. *Sat.* 8. e *apud Petronium.* f *Æl. Spartianus.* g *Athenæus lib.* 4. h *apud Sur. To.* 3. i *Lib.* 5. *de Civit. Dei cap* 26.

verſus eum fuerant, neſcio quibus ritibus velut conſecrata, & in alpibus conſtituta, depoſuit; eorumque fulmina, quòd aurea fuiſſent jocantibus, quod illa lætitia permittebat curſoribus, & ſe ab eis fulminari velle dicentibus; hilariter benigneque donavit. [a] Corippus etiam,

—— prænuncius ante
Signa dedit curſor, poſita de more lucerna.

De habitu certum eſt, non omnes eodem uſos eſſe; cum [b] Fl. Vopiſcus tradat, Aurelianum Imperatorem *Senatoribus, curſores eodem habitu quo ipſe habebat, conceſſiſſe.* Et quidem niſi Petronius phaleratos curſores Trimalcioni attribuiſſet, in eam ſententiam propendebam, ut arbitrarer, Cæſarianos tantum phaleris uſos eſſe. Quod

 enim

a *Lib.* 2. b *cap.* 49.

enim hi albati essent, alii secus, hoc sanè non displicet, at huic uni discrimini qui acquiescam, ego non video. Fuit profectò alba vestis Cæsarianorum, indicantibus [a] Suetonio & [b] Aristide; At cursores in luto & pulvere albatos vix animo concipio. Et quia lien peculiare cursus impedimentum est, ideò cursoribus inuri consueverat, vel extingui potione, ut tradit [c] Plinius. hodie apud Turcas eximi cursoribus Regiis, testantur [d] scriptores rerum Turcicarum. Cursoribus suis Cæsares unum aliquem præficiebant, qui in veteribus elogiis appellatur PRÆPOSITVS CVRSORVM. Neque verò iidem cum his nostris fuerunt [e] *classiarii*, qui ab Ostia & Puteolis, Romam pedibus per vices commeabant. Cursores dominum, ut diximus, præcedebant. Subsequebantur

a *Domit. cap.* 12. b *Sacror. Ser.* 3. c *lib.* 11. *cap.* 37. d *Menavin. lib.* 4. *cap.* 13. e *Suetonius Vesp. cap.* 8.

tur MACHÆROPHORI. [a] Cicero: *memini enim, cum hominem portarem ad Baias Neapoli octophoro Aniciano, machærophoris centum sequentibus, miros risus nos edere, cum ille ignarus sui comitatus, repentè aperuit lecticam, & penè ille timore, ego risu corrui.* [b] Asconius: *vehebatur Clodius equo, servis* XXX *ferè expeditis, ut illo tempore mos erat, iter facientibus, gladiis cincti sequebantur.* Affinia sunt hæc illis [c] Juvenalis;

> *Nam, si Pieria quadrans tibi nullus in umbra*
> *Ostendatur, ames nomen, victumque machæræ.*

De TABELLARIIS agemus paucis. Petronius: *anus enim ipsa inter diversitores diutius ingurgitata, ne ignem quidem admotum sensisset, & forsitan pernoctassemus in limine, ni tabellarius*

a *ad Q. Fratr. lib. 2. epist. 10. ubi Paulum Manutium videtur fefellisse conjectura.* b *in Milonianа.* c *Sat. 7. vers. 8.*

Trimalcionis intervenisset vehiculis dives. [a] Cicero: *duabus tuis epistolis respondebo; uni, quam triduo ante acceperam à Zetho, alteri, quam attulerat Phileros tabellarius.* Zethi nomen ex Ælii Cæsaris instituto cursori non potest non convenire: refert enim Spartianus, illum *cursoribus suis, exemplo Cupidinum, alas frequenter apposuisse, eosque ventorum nominibus sæpè vocitasse; Boream alium, alium Notum, item Aquilonem aut Circium, ceterisque nominibus appellantem, ut indefesse atque inhumaniter cursitarent.* Currentius ille, cujus meminit D. [b] Hieronymus, ad hanc normam nactus nomen est. Tabellarii videlicet laus est cursus, & festinatio, [c] Fuerunt autem qui cursores cum servis à pedibus confunderent: sed insigniter falsi sunt. Tabellarii autem & tabelliones à tabellis, seu tabulis ideo appellati

a *lib. 9 familiar. ep. 15.* b *Epist. ad Marcellum.* c *Vives in comm. lib. 5. de civi. Dei cap. 26.*

lati ſunt, quod ante chartæ & membranarum uſum, in dolatis ex ligno codicillis epiſtolarum colloquia ſcribi ſolita eſſent. Tabellio idem qui exceptor fuit, & ſcriba publicus. Porro excipere actuariorum erat, ſive notariorum, quo munere aliquamdiu functi ſunt [a] Geneſius & [b] Caſſianus clariſſimi martyres, quorum ille exceptoris officio fungens, cum impia edicta, quibus Chriſtiani puniri jubebantur, nollet excipere; & projectis in publicum tabulis, ſe Chriſtianum eſſe teſtaretur, comprehenſus, atque decollatus eſt; alter, execrabile ducens Chrſtianorum neci deſervire, ſub Chriſtiana confeſſione triumphum meruit obtinere martyrii. Et hinc quod cecinit [c] Iuvenalis,

Quis dabit hiſtorico, quantum daret
acta legenti?

N 6 Gloſſæ

a *Martyrol. Rom.* 25. *Aug.* b 3. *Decembr.*
c *Sat.* 7. *v.* 104.

Glossæ veteres interpretantur, *acta legenti, exceptori.* TABULARII autem, quos [a] Arcadius & Honorius A A. servituti obnoxios esse vetuerunt, rationes publicas tractabant; ideoque dicuntur aliquando computare: nec non & *Numerarii*, & *Calculatores* vocantur. A tabulis verò denominati videntur eâ propè ratione, qua tabularium; quod nobis Italis sumentibus à Græcis mutuum, Archivum est. [b] Ovidius eleganter;

—— intres licet ipsa sororum
Tecta trium: cernes illic molimine vasto
Ex ære & solido rerum tabularia ferro.

Nec malè [c] Marcianus Capella: *Clotho verò, Lachesis, Atroposque quoniam sententias Iovis orthographæ studio veritatis excipiunt, utpote librariæ superum, Archivique custodes, cum Sena-*

a *Leg.5. C. Th.de Tabul. Logogr. & Cens.* b *l.15. meta.* c *Lib. 1.*

Senatum Curiamque contrahi, & ipsum Tonantem exuviis induſiari publicè cernerent, Magiſtratus in acta, cœleſtiumque conſultum, ſtylos acuunt, cerasque componunt. Alii ab his tabulariis publicis fuerunt illi, qui Palatini miniſterii erant portio non contemnenda. [a] TABVLARII videlicet AVGVSTORVM vel AVGVSTARVM, RATIONIS PATRIMONII, ſeu A PATRIMONIO, RATIONIS HEREDITAT. XX. HEREDITATVM, FISCI ALEXANDRINI, Provinciarum LVSITANIÆ, & VETTONIÆ, PICENI, CYPRI, Tabularius VILLÆ TIBVRTIS, Tabularius A MVNERIBVS, RATIONIS FISCI, rationis VESTIARIÆ, à VEHICVLIS, & alii complures, quibus & ADIVTORES non ſanè pauci dati ſunt, tum ut moli negociorum pares omninò eſſent, tum ut Cæſarum majeſtas ex

a *in veteribus marmorib.*

hoc etiam capite eluceſceret. Domino peregrinanti præſto erant familiares miniſtri. [a] Horatius,

Nam mihi continuo major quærenda foret res,
Atque ſalutandi plures: ducendus & unus
Et comes alter, uti ne ſolus rusve peregre-
-Ve exirem; plures calones atque caballi
Paſcendi: ducenda Petorrita. ——

Servulus apud [b] Martialem hujus loci eſt;

Tam macer, ut minimam poſſet vix ferre lacernam.

Plinius junior: *nempe enim* (inquit) *daturi eſtis conſulari viro ſervulos aliquos, quorum è manu cibum capiat, à quibus veſtiatur, à quibus calcietur: omnia vel ſola præſtabo.* Sunt verba magnæ illius noſtratis heroinæ (Arriæ inquam) milites orantis, ut ſinerent

a *lib. 1. Sat. 6.* b *lib. 8. 74.* c *lib. 3. Ep. 16.*

rent cum Pæto marito, navem aſcenſuro, ſimul imponi. [a] Seneca: *quia non poteſt* (inquit) *creditor domini ſui fieri, ſi pecuniam illi dederit, alioqui quotidie dominum ſuum obligat, peregrinantem ſequitur, ægro miniſtrat, & labore ſummo colit.* Famulitii urbani alterum caput erat negociatio, cui ſubjungemus rei dominicæ procurationem. Et hujus quidem vindicat ſibi primas ſervus ACTOR. [b] Rabanus Maurus; *quoniam enim Actor prudens & bonus ſcit quid ſit domini ſui cenſus, & omnis ſubſtantiæ modus, & redigit apud ſe totius poſſesſionis inſtrumenta originalia.* Et hi videntur fuiſſe, quos Æl. Donatus *majores domus* appellat. quod enim apud Terentium Demipho ita Getam alloquitur,

D. *oh!*

Bone cuſtos ſalve! columen verò familiæ.

id

a *lib.* 3. *de benefic. cap.* 19. b *lib.* 1. *de inſtit. Cler. cap.* 10. c *Phormione act.* 2. *ſc.* 1.

id ille ita interpretatur; *columen culmen, an columen columna? unde columellæ apud veteres dicti servi majores domus.* Lucillius XXII.

Servu' neque infidus domino, neque inutili quoiquam
Luceili Columella hic situ' Metrophanes.

ita enim legendum est hoc distichon. Pergit porrò Donatus confirmare interpretationem suam testimonio Tuberonis, ejus nimirum, cujus non semel meminit Gellius: (*hinc in millesimum annum eorum columine civitas continebitur.*) ita ut nihil prorsus Tuberoni sit cum epitaphio Lucilliani Metrophanis. Et huc referenda est sanctio Regis [a] Theodorici, qui precium occisi Actoris centum solidis taxavit. Neque aliunde fluit Jul. [b] Pauli sententia, existimantis animadvertendum esse severissimè

a *Apud Papinianum Tit. 4.* b *Leg. ult. ff. de off. Praes.*

rissimè in eum, qui Actorem corrupisset, ut qui posset rationes dominicas intercidere, vel adulterare, vel etiam rationem sibi commissam turbare. Imò *etsi servus*, qui Actum domini gessisse diceretur, *in commissum ceciderat, non vendebatur; sed pro eo, viri boni arbitratu, æstimatio dabatur, ex rescripto D. D.* [a] *Severi, & Antonini.* Sed & [b] Justiniano Augusto idem obversatum est; *cum in servili etiam persona gradus quosdam condemnationis voluit observari, ut aliud in vilissimo vel compedito, jus æstimationis constituatur*, nec injuriâ sanè ut vidimus, ideoque rectè [c] Juvencus, servos à patrefamilias missos ad colonos agricolas, ut vineti fructus perciperent, Actores interpretatur.

Tum longinqua petit; sed fructus tempore certo

Acto-

a *Leg. 16. ff de Publ & Vect.* b §. *Pœna. Instit. de injur.* c *lib. 3. histor. Euang.*

Actores famulos mittit, queis portio salva.
Cultorum, certa ruris mercede daretur.

Et quoniam unus non omnia poterat, adjutoribus Actor utebatur. [a] Scævola; *item quæro, an ea quæ exacta sunt per adjutores ejus* (Actoris) *neque Calendario illata sunt, aut fraudulenter acta, huic adscribi possint, cum esset hic præpositus?* Calendario autem præponebatur aliquando [b] servus quispiam, ut pecunias domini exigeret, crederetque, & hic A CALENDARIO fortè dictus est. Calendarium verò, seu *paginæ Calendarum*, ut vocat [c] Martialis, codex nominum fuit, in quem nomen debitoris Seii, aut Caii, cum summa pecuniæ singulis calendis exigendæ, referebatur. [d] Seneca; *nemo beneficia in Calendario scribit, nec avarus exactor*

a *Leg.* 40. *ff. de statu lib.* b *Leg.* 12. *de reb. cred.* c *Lib.* 8. 43. d *lib.* 1. *de benef. cap.* 2.

exactor ad horam & diem debitorem appellat. Actor secundarum in familia fuit DISPENSATOR, qui Græcis οἰκονόμος dictus est, meminerunt autem antiqui tituli,

SIGNVM
HERCVLIS
DORVS. LARC.
DISP. QVI. ANTE. VILICVS
HVJVS. LOCI
D . D

Item

EPARAPHRÆ DISP.
T. ARIANI
ANESIS. FILIA. VIRGO
VIXIT. A. XVII

&

DIS MANIBVS
ONESIMI CAEPIONIS
HISPONIS DISP
TI. CAEPIO HIERONIMVS
ET SIBI ET SVIS

& quidem Dispensatores dicti sunt ideo, quod olim æs pensantes expen-

expenderent, non adnumerarent Tradit hæc vetus [a] interpres ad Persium: *fuit autem aſſis libralis, & dipondius, quod hodie in uſu remanſit & ſolebat penſari potius quàm numerari, unde & Diſpenſatores dicti* PROROGATORES. hic ego olim cogitabam Prorogatores rectum non eſſe *Procuratores* enim aut *Erogatores* videbatur rectius; ſed hallucinabar tamen. Arcarios enim Prorogatores tritici appellat [b] Caſſiodorus: & Petrus Chryſologus non ſemel hac voce utitur, [c] *de cœleſtibus conditis, de horreis divinis rationem reddit, præſtabit cauſas Eccleſiæ Prorogator,* [d] & *Diſpenſator ergo divini verbi, & cœleſtis doctrinæ Prorogator, qui ante Dominum ſtat jugiter,* [e] &, *eſt conſuetudinis, eſt animi felicis, ut adſcitus quis eſt ad regnum, quod fuit proprium, quod privatum, mox parentibus, mox propinquis, civibus indigentibus liberaliter pro-*

a *Sat.* 2. b *lib.* 10. 28. c *Serm.* 26. d *ibid.* e *Serm.* 23.

prorogare, [a] idem: *Abraham, fratres, non sibi, sed pauperi dives fuit, & opes non habere, sed prorogare gestivit.* idem [b] alibi; *sed bonum nobis, bonum nimis, si ad nos ista aptemus singuli, si ad nos ista referamus, qui in terra nos debemus sentire villicos, dominos non putare: prorogationis temporariæ ministerium suscepisse, non invenisse jus perpetuum possidendi.* De Dispensatore [c] Cicero: *quid tu inquam soles, cum rationem ab Dispensatore accipis, si æra singula probasti, summam quæ ex his confecta sit non probare?* Et hæc sanè ratio immaniter exacta plerumque est. [d] Seneca: *audio* (inquit) *circa horam tertiam noctis, flagellorum sonos, quæro quid faciat? dicitur rationes accipere.* [e] Juvenalis,

Et cædens longi relegit transversa diurni.

ubi antiquus Grammaticus diurnum, ratio-

a *Serm.* 121. b *Serm.* 125. c *in Hortensio.* d *Epist.* 47. e *Sat.* 6. 482.

ratiocinium interpretatur. Nec aliò forsan respexit [a] CHRISTVS dominus, parabola usus servi, *quem herus tradidit tortoribus, quoadusque redderet universum debitum.* Dispensator autem conservis τὸ σιτομέτριον, seu τὴν τροφὴν præstare consueverat, *Demensum* nimirum. D. [b] Zeno Veronensis: *Ioseph præmotus ad mensuram prærogat cunctis annonam.* lege; *Ioseph promotus, ad mensuram prorogat cunctis annonam,* [c] Iuvenalis de avaro patrefamilias, qui munus obibat Dispensatoris;

Servorum ventres modio castigat iniquo,
Ipse quoque esuriens. ——

Notat autem sordidos, qui in illud incumbebant, ut de menstruo etiam Demenso lucrarentur, aliquid

a *Matthæi cap.* 18. b *Ad neophytos. Serm.* I.
c *Sat.* 14. *vers.* 126.

quid ſemper corradendo. Et hic erat menſtruus Canon, quatuor vel quinque tritici modiorum in ſingulos. diurnus fuit, ut quidam ſenſerunt, libra farris, [a] Horatius,

Denique cur umquam fugiſſet: cui ſatis una
Farris libra foret. —

[b] Juvenalis,

Deterior tamen hic, qui liber non erit illis,
Quorum animas, & farre ſuo cuſtodit, & ære.

Niſi dicamus, utrobique far pro pane uſurpari, & ludere Horatium in puſillum & gracilem, cui non juſtum Demenſum, ſed extra ordinem, pro modo & quantitate corporis præſtaretur. Quod enim XII. tabulæ nexis libram farris in dies pro victu præſcriberent, ad ſervos trahi nequaquam poteſt; quia cum illis

a *Lib.* 1. *Sat.* 5. b *Sat.* 9. *verſ.* 122.

illis olim agebatur immitius, ne dicam immanius, puniendæ eorum perfidiæ gratia, qua inopiæ temporariæ adimebatur ſubſidium illud, quo communis omnium vita indiget. Alioqui ſervis ad rationem Demenſi, cibarii panes quotidie, vel bilibres, vel etiam trilibres aſſignabantur. Quod ut ſtatuam, facit in primis [a] Cæl. Aurelianus, qui ita ſcribit: *ſic denique plurimi impauſabiliter tota die atque nocte cibum ſumpſiſſe veteribus traduntur: namque Aſclepiades memorat, Praxagoræ famulum ternos bilibres panes per ſingulos dies accepiſſe, quibus comeſtis, non aliter paſſione afficeretur, quàm ſi nihil acciperet.* Hîc certum eſt latere canonem quotidianum ſub immodica illa quantitate, quæ famuli morboſam eſuriem nullo modo levaret. Movet me deinde [b] Catonis auctoritas, qui compeditis, per hiemem panis P. III. ubi fodere cœperint, P. V. dari præcipit, adeò ut urba-

a *lib. 3. Acut. 2.* b *Tit. 15.*

urbanis miniſteriis panis P. II. vel III. ſufficere potuerint, cum neque fodere aut opus facere neceſſe haberent, & quoad pulmentaria & obſonia lautius acciperentur urbani, quàm ruſtici ſervi. Dixi autem aſſignatos videri quotidie panes ad rationem Demenſi, quia Demenſum variavit aliquando; modò enim IV. modò IV. & S. modò V. modiorum fuit, prout ferebant & annonæ ratio, & dominorum qua ſplendor, qua ſordes. Ab hoc autem miniſterio Diſpenſator & aliud nomen invenit. dictus enim eſt A FRVMENTO. Romæ.

VOLVSIAE. ARBVSCVLAE
PALLANS Q_ N̄
A FRVM
CONTVBERNALI. CARISSI
MAE &c.

O &

DIS . MAN
ASCLEPIADI
ATHICTVS. L. N
A. FRVMENTO
VICARIÆ. CARISSIMÆ &c.

Idem MINISTRATOR A FRVMENTO, & ACTOR A FRVMENTO dictus est, nisi velimus, Ministratori & Actori quandoque obtigisse, ut & hoc munere, tanquam subsidiarii fungerentur. Illud utique minimè controversum est, Diaria servis exhibita fuisse. a Horatius ad villicum suum;

Cum servis urbana diaria rodere mavis.
Horum tu in numerum voto ruis. ---

b Martialis,

Sed lupus usuram, puerique diaria poscunt.

Petro-

a *Lib.* I. *ep.* 14. b *Lib.* II. 109.

Petronius ad anſeres tranſtulit, feliciter planè ut ſolet: *vix ad caſæ hoſtiolum proceſſeram, cum ecce tres anſeres ſacri, qui ut puto, medio die ſolebant ab anu diaria exigere, impetum in me faciunt.* Diurnum vocat. [a] Seneca: *ille qui ſuperbus atque impotens, & fiducia virium tumidus ait,*

> *Quod niſi quieris Menelae, hac dextera occides,*

diurnum accipit, in centunculo dormit. alluſit [b] Claudianus:

> *Paſcimur arbitrio Mauri, nec debita reddi,*
> *Sed ſua concedi jactat, gaudetque diurnos*
> *Vt famulæ præbere cibos ——*

Codicem verò, in quem hæ prorogationes referebantur, *diurnum* vocat [c] Chryſologus; *in cœlo prima eſt eſurientis annona, prima ſtipendia pauperis tractantur in cœlo, erogatio pauperis*

a *Epiſt.* 80. b *de bello Gildon.* c *Serm.* 14.

peris prima divinis ſcribitur in diurnis. Et hæc diurna num adſervabant illi, quos vocabant AB EPHEMERIDE? vetus marmor olim vulgatum hæc habuit.

PROC AB. EMPHEMERIDE. PROC. A MANDATIS. PROC. ET. AD. PRAEDIA GALLICANA. PROC. SALTVS. DOMITIANI &c.

Fuit autem is THEOPREPON ALEXANDRI AVG. LIB. Et quidem [a] Iſidorus affirmat, *quod Latini diurnum, Græcos Ephemerida dicere.* Diurnarii verò, quorum meminerunt [b] Valentinianus & Valens AA. non hujus loci ſunt, ſed ejusdem cum Subſcribendariis, Tabulariis, Logographis, ac Cenſualibus ordinis. Canon autem, cujus meminit [c] Salvianus, mihi compertus non eſt, an ſit ad rationem diurnam referendus, an ad menſtruum dimenſum, an ad penſionem annuam,

a *Lib.* 1. *origin. cap. ult.* b *Lib.* 8. *C. Theod. de cohort. princ. corn.* c *lib.* 4. *de gubern.*

annuam, quam servi, stipendii cujusdam vice acciperent. Justa sanè, quæ vocat [a] Columella, sunt *panis, potio, vestis, manicæ, pedum tegmina*. Et hæc omnia præstare tenebatur dominus servo. [b] Seneca: *est aliquid, quod dominus præstare servo debeat, ut Cibaria, ut Vestiarium.* [c] Idem: *atqui de injuriis dominorum in servos, qui audiat, positus est, qui & sævitiam & libidinem; & in præbendis ad victum necessariis avaritiam compescat.* Affine munus Dispensatoris ministerio obivit TESSERARIUS. Tesserarum usus apud veteres in qua celebritate fuerit, nemo est qui nesciat, has qui accepissent, videntur ad Tesserarios attulisse, ut ab eis invicem reciperent frumentum, nummos, vestem, gemmas, mancipia, jumenta, & cetera hujusmodi. Romæ multi descripserunt,

a *Lib.* 1. *Cap.* 8. b *Lib.* 3. *de benef. cap.* 21
c *cap.* 22.

SYMPHORO
TESSERARIO
SER. CAESARIS
DE. DOMO. GELO
TIANA. FECIT
PHILODESPOTVS
EX HERMAEO
FRATRI. B. M.

Tesseræ cujus figuræ essent, satis indicat nomen. Materia earum Ligustrum fuit, ut asserit [a] Plinius. Ego eburneas vidi non paucas: & ejusmodi * unica apud me est, cujus hic exemplum apposui, ut usum Tesserarum aliquem constituere possimus. Hinc patet, notas illas SP. vel SPECT. quæ doctos viros huc usque

que

a *Lib.* 16 *cap.* 18.

* *Majorem harum copiam adfert Tomasinus in tractatu* de tesseris hospitalitatis, *non ita pridem à nobis publici juris facto, ex quo duas alias mutuo sumptas huc transtulimus, unam cum inscriptione MANLII MARTIALIS spectaculis itidem destinatam, alteram quam amatoriam fuisse, amantiumque nomina peculiaribus intricata notis exprimere arbitratur Olaus Wormius* in monumentis Danicis libro 22. *quem videsis.*

MANLIVS

MARTIALIS

SP. K. IAN.

TI. CATIO. P. CAELER

PILONVSVS. PERELI

SPECTAVIT

que torſerunt, nihil aliud ſignificare, quam SPECTAVIT. ut detur intelligi, conductos fuiſſe aliquos, veluti ab Editore gladiatores inſignes, rude olim donatos, ſpectandi gratia, non pugnandi. Et ſanè in his Teſſeris vix aliud ſymbolum videas (ego ſanè non aliud vidi) quàm fuſcinarum & palmarum, quæ ad ludum gladiatorium pertinent. Vulgaverunt earum inſcriptiones [a] alii, cum titulo neſcio cujus eburnei Figlini, quod ego non ſatis capio. Nomina quæ in ipſis leguntur, ſervilia procul dubio ſunt, ANTHVS, FAVSTVS, INGENVOS, OLYMPVS, REPENTINVS, HERMES, FELIX, PHILODAMVS, PILARGVRVS: & me judice, non alios innuunt, quàm Teſſerarios noſtros, ut is cui Teſſera obtigerat, haberet ſtatim in promptu nomen erogatoris familiaris. Non pugnabo tamen admodum, ſi quis gladiatores qui ſpectabant interpre-

a Aldus in ortogr.

pretetur: pronior utique in priorem illam seu divinationem, seu conjecturam. Utut res sit, illud profectò statuendum videtur, hujusmodi Tesseras in usu fuisse, ut spectatores inde aliquid lucrarentur.[a] Martialis;

Nunc veniunt subitis lasciva numismata nimbis,
Nunc dat SPECTATAS *Tessera longa feras.*
Nunc implere sinus securos gaudet, & absens
Sortitur dominos, nec laceratur avis.

Et nunc demum intelligemus, quod est apud [b] Gellium de Q. Fabii epistola ad Carthaginienses missa; *M. Varro autem non hastam ipsam, neque ipsum caduceum missa, sed duas Tesserulas, in quarum altera caduceum, in altera simulacra hastæ fuerunt incisa.* [c] Claudianus ad has inscriptas

O 5 Tes-

a *Lib.* 8. 77. b *lib.* 10. *cap.* 27. c *de laud Stilicon. Paneg.* 3.

Tesseras, & quidem eburneas, non videtur respexisse:

Tum virides Pardos, & cetera colligit Austri
Prodigia, immanesque simul Latonia dentes
Qui secti ferro in tabulas, auroque micantes
Inscripti rutilum cælato Consule nomen,
Per proceres, & vulgus eant. ——

Descripsit autem hisce carminibus Dypticha. [a] Valentinianus, Theodosius, & Arcadius AAA. *illud etiam constitutione solidamus, ut (exceptis Consulibus ordinariis) nulli prorsus alteri auream Sportulam, & Dypticha ex ebore dandi facultas sit. cum publica celebrantur officia, sit Sportulis nummus argenteus, alia materia Dyptichis.* [b] Symmachus: *quæso igitur ut ejus nomine Dypticha, & Apophoreta suscipere dignemini, qui apparatui ejus*

a *Leg. 1. C. Theod. de exp. lud.* b *lib. 2. epist. 80.*

ejus plura & praeclara tribuistis; praeterea domino & Principi nostro, ad referendam largitatis ejus sedulam magis, quam parem gratiam, auro circumdatum Dyptichum misi, ceteros quoque amicos eburneis pugillaribus, & canistellis argenteis honoravi. Et hæ Tesserarum nostrarum epigraphæ explicant nobis sententiam [a] Theodosii & Valentiniani: *Perissochoregiæ nomen penitus amputetur, & Tesseræ designentur, & nostræ pietatis nomine censeantur.* quod est; *felici nomine pietatis nostræ impresso signentur*, ut Imperator [b] Zeno alibi loquitur: non enim satis erat, ut Honorianæ vocarentur. Frumentariæ & ipsæ minutæ fuisse videntur; & Persius ideò Tesserulas appellat;

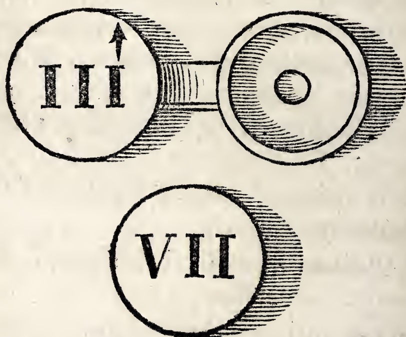
Publius emeruit scabiosum Tesserula Far.

parvos autem globulos ligneos, quorum meminit [c] Johannes Xiphilinus

O 6 epi-

a *Leg.* 3. *C. Theod. de diversf. rescr.* b *Leg.* 10. *C. de aquæd lib.* 11. c *Sat.* 1.

epitomator Dionis, qua ratione ad Teſſeras referam non video, obſtat enim forma. Quid autem ſi miſſilia fuerint? Et quidem ad Dionis, ſeu Xiphilini mentem propè accedunt eburnea quædam circularia ſegmenta, notis numeralibus inſcripta, quæ Romæ cum eſſem, anno MDCVII. eruta fuerant. Sunt autem hujusmodi, expreſſa ex archetypis, quæ apud me domi habeo.

Lector & Spectator noſter his utatur, ea lege, ut ſi quid occurrerit

cer-

certius, candidè impertiat ſtudioſis. Vidi autem aliquando & nummos veteres Auguſti & Tiberii (ſi rectè memini) in quibus averſis hujusmodi notæ numerales conſpiciebantur. Neque verò globulos illos & ſphærulas è Teſſerarum numero eximere conſilium omnino mihi eſt, cum videamus non raro tranſire in aliam figuram res, quæ ab arte ſunt, manentibus tamen primigeniis nominibus. Diſpenſatori noſtro (ut ad illum revertamur) credita fuit Arca, ut ex ea erogaret. [a] Juvenalis,

—— neque enim loculis comitantibus itur
Ad caſum tabulæ, poſita ſed luditur Arca,
Prælia quanta illic Diſpenſatore videbis
Armigero?

In ſumma, quoties numerandum

b Sat. I. verſ. 89.

eſſet, toties Diſpenſator accitus eſt. [a] Macrobius: *ſecuto omnium riſu, Diſpenſatorem Cæſar vocavit, & ſeſtertia centum millia Græculo numerari juſſit.* Rectè, viros enim Principes comitabatur & Diſpenſator, ut pecunia eſſet in promptu, & notavimus cum de Pediſſequis ſcriberemus. Arcæ verò, & Diſpenſatoris adeò indiſcreta ratio fuit, ut [b] Fabius major conjunctim retulerit; *ad ſummum* (inquit) *in Republica noſtra honorem, non animus, non virtus, non manus mittit, ſed Arca & Diſpenſator.* ideoque Diſpenſator ARCARIVS; & vice verſa ARCARIVS Diſpenſator appellatus eſt [c] alicubi. Meminit Arcarii [d] Scævola: *Stichus Arcarius probante domino nomina fecit, & rationes à domino ſcriptas exhibuit.* meminit & [e] Chryſologus, ſed tacito muneris nomine; *iterum contriſtatus es, quia quod habes in cœlis cogeris col-*

a *Lib. 2. Satur. cap. 4.* b *Declam. 345.* c *Turnebus lib. 28. cap. 5.* d *Leg. 41. ff. de fideicomm. libert.* e *Serm. 23.*

collocare, rogo, crede Deo tuo, qui servo credis, & magis Deo, quàm homini commenda. Eraſtus autem ille, quem Arcarium Corinthi vocat interpres D. [a] Pauli, Græcè οἰκονόμος eſt. Ad cujus analogiam [b] Arcarius, qui Romano olim Pontifici divina myſteria celebranti aderat, præerat tributis: ut & Arcarius Præfectorum [c] Caſſiodoro, qui & Arcæ arbiter. [d] Zeno Veronenſis huc alluſit: *ſanè ſi quis aliquid deſideraverit, qui recondidit, Noë omnia illi Arcarius non negavit.* Ceterum concinnè admodum Juvenalis, Loculos (ut vidimus) Arcæ oppoſuit. Arca enim (ſive [e] ærata, ſive [f] ferrata) ſtataria fuit, Loculi mobiles & geſtatorii. Et hos videtur tractaſſe unus quiſpiam è grege miniſtrorum. Paterfamilias apud [g] Scævolam; *teſtamento codicillisve ſervos manumiſit, & peculia*

a *ad Romanos cap.* 16. b *Panvinius de* 7. *urbis Eccleſ.* c *Lib.* 1 10. d *ad neophyt Serm.* 1. e *Juven. Sat.* 14. *verſ.* 259. f *Sat.* 11. *verſ.* 26. g *Leg.* 23. *de pecul. Leg.*

pecula legavit : & de Sticho ita cavit, Stichum ſervum meum liberum eſſe volo, eique volo dari decem aureos, & quidquid ex ratione LOCVLORVM *meorum habet.* ad quem morem collineavit interpres [a] Joh. Euangeliſtæ : *dixit autem hoc* (Judas) *non quia de egenis pertinebat ad eum, ſed quia fur erat, &* LOCVLOS *habens, ea quæ mittebantur portabat*, appoſite ad Juvenalem ſcribit [b] Aſconius; *unde quia major ſumma eſt pecuniæ publicæ, quàm privatæ, ut pro cenſu P. R. ærarium dicitur, pro Loculis & Arca, theſauri* &c. Par miniſterium fuit & illius, qui CRVMENAM, & ejus qui MARSVPIVM geſtabat ad nutum domini. Q. Labeo apud [c] Gellium; *quidam*, inquit, *L. Veratius fuit, egregiè homo improbus, atque immani vecordia, is pro delectamento habebat os hominis liberi manus ſuæ palma verberare, eum ſervus ſequebatur crumenam plenam aſſium portitans*, & rel.

Apud

a *Cap.* 12. b *in* 2. *contra Verr.* c *lib.* 20. *c.* 1.

Apud [a] Plautum verò Menæchmis, Sosicles Messenionem servum alloquitur.

Ego istuc cavebo : cedo dum mihi huc marsupium,

Obfirmabantur autem Loculi clavibus. [b] Vlpianus : *sunt tamen quædam, quæ omnimodo legatum consequuntur, ut lectum legatum continet & fulcra : & armariis ac loculis claustra & claves cedunt.* Quandoque tamen Loculi claves tantum servabant, [c] Plinius : *Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit, matronam, quod Loculos, in quibus erant claves vinariæ cellæ, resignavisset, à suis inedia mori coactam.* Quæ signandi consuetudo etiam ad aliud, quàm ad [d] Lagenas transiit. Materfamilias apud [e] Plautum;

Obsignate cellas : referte annulum ad me.

&

a *Menæchmis. act. 2. sc.* 1. b *Leg.* 52. *ff. de legat.* 3. c *lib.* 14. *c.* 13. d *Q. Cicero Famil. Martialis lib.* 9. 87. e *Casina. act.* 2. *sc.* 1.

& Principes Sacerdotum apud [a] Matthæum Euangelistam *munierunt sepulcrum, signantes lapidem.* [b] Joh. Cassianus: *etiam annulos, quibus recondita præsignemus, in digitis palam gestare præsumimus, quibus non solum cistellæ, vel sportæ, sed ne arcæ quidem vel armaria, ad ea quæ congerimus, vel quæ egressi de sæculo reservavimus, condenda sufficiunt?* At de his satis. Notandum autem est, [c] Dispensatorem locasse aliquando operas vicariorum, [d] nihil enim vetabat, quin servus vicarios, & eorum peculium, ipse in peculio habere posset, ad quam rationem Athenio Cilix Dispensator & ipse, ducentis servis præfuit, ut notavit [e] Diodorus. Ab Actore & Dispensatore non omninò differt PROCVRATOR. Petronius: *jam ad triclinium veneramus, in cujus parte prima Procurator rationes accipiebat.* [f] Fabius major: *satis sit vobis*

a *Cap.* 27. b *lib.* 4. *de institut. Clericorum. c.* 15.
c *Leg.* 11. *in fine, & L.* 12. *ff. de instit. act.* d *leg.* 7 §. *ult. ff. de pecul.* e *Lib.* 36. f *Declam. cit.*

vobis (o divites) hoc vestras præstare fortunas, quod per Dispensatores fœneratis, quod familiam per Procuratores continetis. Bonifacius martyr, Aglaidis servus hujusmodi ministerio functus est, ut tradidit Metaphrastis interpres [a] Lipomanus: quem tamen [b] Romanæ Ecclesiæ auctoritas ingenuum facit. Stephanus autem Domitillæ Procurator, qui Domitiano Cæsari suffodit inguina, Libertus quidem fuit, ut asserit Ioh. Xiphilinus; at id ex præscripto divinæ (uti appellabant) domus, cujus moribus receptum jam diu erat, ministeria servilia Libertis demandari. Et hæc dicta sint de servo Procuratore. Procurator enim liber homo, omnium alterius rerum quidam penè dominus, alienique juris vicarius, ad nos non pertinet. Procuratores CÆSARIANI (ut illos etiam obiter innuamus) innumeri penè fuerunt, digni sanè ut eorum officia cum

a *apud Sur. To. 3.* b *Lectione Breviar.*

cum ingenti illo collibertorum omnium agmine explicentur peculiari commentario, quem nos jam nunc voto destinamus erudito alicui viro, qui stilo & meditatione hæc assequi possit. Recensentur autem in veteribus monumentis, PROCVRATIO ORNAMENTORVM; BIBLIOTHECÆ; PATRIMONII ET HEREDIT; AVRARIARVM, BALNEI FORMIS; FVNDIS CAIETAE; LAVRENTO ADELEPHANTOS; A RATIONIBVS; VILLARVM TVSCVLANARVM; SVBPROCVRATOR VICESIMAE, & alii non pauci. At illud hic obiter velim animadverti, hujusmodi servos impegisse plerumque in meretricios scopulos, non sine magna rei dominicæ jactura. [a] Alfenus: *dominus Dispensatorem manumisit, postea rationes ab eo accepit, & cum de eis non constaret, comperit apud quamdam mulier-*

a *Leg.* 16. *ff. de ser. corr.*

lierculam pecuniam eum consumpsisse.
[a] Martialis;

Dispensatorem fallax spoliabit amica,
Mercibus extructas obruit unda rates.

Neque sanè ab re commentus est apud Petronium ex tempore Eumolpus; *inter cetera apud communem amicam consumpserunt pecuniam meam, à qua illos proxima nocte extraxi, mero, unguentisque perfusos. Ad summam adhuc patrimonii mei reliquias olent.* [b] CHRISTVS dominus huc allusit non semel, & expressit [c] Juvencus;

Ast ille infelix, qui obscœnè luxuriatus;
Tardantem contemnit herum, servosque fatigat
Verberibus, segnisque indulgens ebrietati
Luxuriosorum convivia concelebrabit &c.

Neque

a *L.*5.42. b *Matt.*24. *Luc.*12. c *l. Hist. Eu.*

Neque verò ab Actore, Procuratore, Dispensatore illi videntur esse abjungendi, quos PIGNORIBVS accipiendis, mutuis PECVNIIS dandis, fœnerandis, accipiendis, & MENSÆ præpositos appellant [a] I. Cti nostri; Danistas & Trapezitas alii. EXACTORES hujus planè numeri sunt. [b] Scævola; *Stichus Arcarius probante domino nomina fecit, & rationes à domino scriptas exhibuit, nec postea nomen ullum fecit, quæro an si qui minus solvendo fuerint debitores, quibus alii Exactores erant applicati, nondum videatur conditioni satisfactum?* Meminit autem antiquum elogium, quod extabat olim Romæ in musæo Carpensi,

SEX. POMPEIVS FAVSTVS
SEX. POMPEI. EXACTOR.

Apud Cæsares fuit peculiaris Exactor

a *Leg. ult. ff. quod cum eo. Leg.* 19. §. *ult. ff. de instit. act. L.* 13. *eod. Leg* 18. *ff. de solut. & liber. Leg.* 5 *in princ. ff. de institor. act.* b *Leg.* 41. *ff. de Fideicom. libertat*

ctor HEREDITATVM, LEGATORVM, PECVLIORVM; ut testantur veteres inscriptiones: ad hæc Exactor AVRI, ARGENTI, ÆRIS, in officina monetæ; & Exactor OPERVM DOMINICORVM. Verùm qui ratiocinium non didicisset, is excludebatur his muneribus. Petronius: *hinc quemadmodum ratiocinari didicisset, dein Dispensator factus esset, omnia diligenter curiosus pictor cum inscriptione reddiderat.* Et huc forsan pertinet, ut ille, qui olim dicebatur Procurator Cæsaris, RATIONALIS ævo posteriore appellaretur [a] Lampridius; *& quia de publicandis dispositionibus mentio contigit, ubi aliquos voluisset vel Rectores provinciis dari, vel Præpositos facere, vel Procuratores, id est Rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus: si non probasset, subiret pœnam* capi-

a *in Alexandro.*

capitalem. Is autem, cui Ratiocinium in familia obtigerat, RATIOCINATOR dicebatur, seu A RATIONIBVS. In domo Cæsarum Libertus pro more huic muneri præficiebatur; & legitur in vetere marmore Lanuvino.

T. AVRELIO
AVG. LIB
APHRODISIO
PROC. AVG.
A. RATIONIBVS

[a] Suetonius; *sed ante omnes* (Libertos videlicet) *Narcissum ab epistolis, & Pallantem à rationibus; quos decreto quoque Senatus, non præmiis modò ingentibus, sed & Quæstoriis, Prætoriisque ornamentis ornari libenter passus est.* A calculis item, id est lapillis minutis, quos antiqui in manu tenentes, numeros componebant, dictus est CALCVLATOR servus. [b] Vlpianus; *nam hujus quoque est ministerium*

a *Claudio c. 28.* b *Leg. 7. ff. de oper. Libertor.*

rium, si fortè vel Librarius, vel Miniculator, vel Calculator sit. quæ sanè ars nec ingenuos dedecuit. [a] Modestino teste; μηδὲ λιβραρίους, μηδὲ καλκουλάτορας, οὓς διαψηφιστὰς λέγομεν. Ediscebant autem hæc pueri cum literarum primis elementis. D. [b] Augustinus: *adamaveram enim Latinas,* (literas) *non quas primi magistri, sed quas docent qui Grammatici vocantur. nam illas primas ubi legere & scribere, & numerare discitur, non minus onerosas pœnalesque habebam, quam omnes Græcas.* [c] Isidorus; *primordia Grammaticæ artis, literæ communes existunt, quas Librarii & Calculatores sequuntur, quorum disciplina velut quædam Grammaticæ artis infantia est.* Julius Capitolinus de Helvio Pertinace Imperatore; *puer literis elementariis, & calculo imbutus.* [d] Horatius lepidè,

Romani pueri longis rationibus assem

P Di-

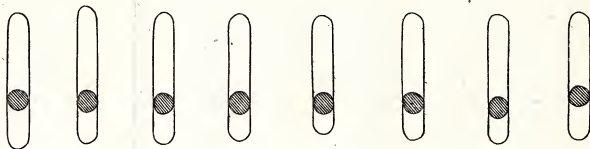
a *Leg.* 15. *ff. de excusat. Tutor.* b *lib.* 1. *confess. cap.* 13. c *lib.* 1. *origin. cap.* 3. d *epist. ad Pisonem.*

Discunt in parteis centum diducere. dicat
Filius Albini, si de quincunce remota est
Vncia, quid superat? poteras dixisse Triens. heu,
Rem poteris servare tuam, redit uncia: quid fit?
Semis ——

Hujus loci sunt quæ D. [a] Augustinus recensuit: *jam verò unum & unum duo, duo & duo quattuor, odiosa cantio mihi erat.* quæ cantio hodieque exauditur apud hosce magistellos, quos antiquitus Cauculones seu Calculones vocabant. Ceterum priscam illam calculandi rationem ex [b] Volusio Mæciano perdiscere possumus, & ex tabella numeraria, cujus formam, & usum primus omnium edidit MARCVS VELSERVS IIvir Augustanus, virtutis & doctrinæ gloria præstantissimus. Romani porro

a *lib. cit. cap. eod.* b *edidit Elias Vinetus.*

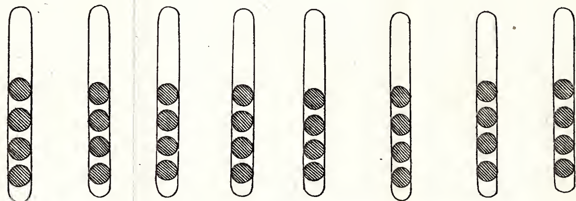
Abacus Romanus.

∞ C X I 3

Ɔ

2

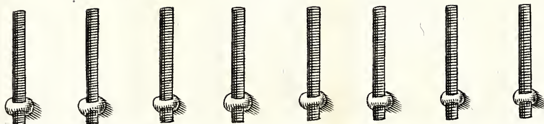
ro Abaci, qui apud F. VRSINVM extaret, meminerunt [a] P. CIACCONIVS, & [b] ANT AVGVSTINVS Hispanorum doctissimi. Nos vero non Augustanum, sed Romanum exprimendum curavimus; tum quod illius typus, quando hæc scribebamus, ad manum minimè erat; tum quod in hoc nostro notæ numerales ad antiquas propius accedere viderentur, venustiore nescio qua, & castiore conformatione. Quod utut verum sit, illud utique certum est, publicè interesse, vulgari & hunc nostrum Italicum, ut insigne antiquitatis monumentum hac iterata editione in oculos hominum incurrat, & eruditorum manibus teratur. Vsus sanè is est, quem satis superque indicant calculi ductiles & reductiles, capitati, undeviginti, oblongis alveolis inserti. Calculi quatuor inferiores, unitatis vim singuli

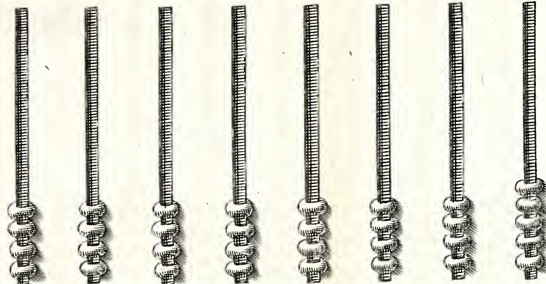
a *In explicatione inscriptionis Duillianæ, & in Lib de nummis.* b *Numism. Dial.* 9.

guli obtinent, appliciti tamen numero intercælato. Superior ille singularis & unicus, item admotus quinque unitates notat. Alveoli unciarii extra ordinem sex calculos continent, quinque infra, unum supra, qui omnes XI. colligunt pro recepta unciæ divisione in XII. solemnes partes. Semuncia, sicilicus, & semisicilicus seorsum comparent. * Huc respexisse videtur [a] Solon, cujus extat præclara sententia, *tyrannorum familiares calculis*

a *Diogenes Laërtius.*

* *Et hactenus de numerario Romanorum abaco Pignorius, qui quod Augustanus ejusdem typus ad manum non esset, id dedit, quod potuit. Nos amplissimo Consultissimoque Viro, Domino* Henrico ab Hem I C to *præter alia plura hanc quoque gratiam debemus, ut quod Pignorio defuit, supplere per ejusdem munificentiam & insignem erga bonas artes affectum possimus. Ergo ne fraudare publicum, & abuti per negligentiam hujus tanti viri favore & beneficio velle videamur, en tibi Lector benevole præter formam ipsum etiam abaci usum, qualem illustris* Marcus Velserus Augustanus *exhibuit, & qualem nos ex instructissima Domini* ab Hem *bibliotheca decerpsimus. Tu quod tuo bono sit, boni consule & judica.* Adversa, *inquit*, ista abaci pars XIX. foraminibus oblongis distincta, nos alveolos dicemus. Horum octo superiores

Ixl.ccclↃↃↃ.cclↃↃ. ∞. C. X. I. Θ.

.S.

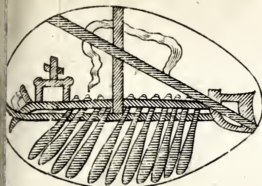

.Ↄ.

.2.

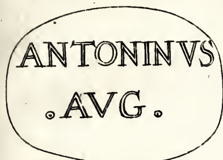
riores, singuli singulos claviculos ductiles habent utrimque capitatos, ne excidant: Septem inferiores, claviculos quaternos habent, octavus quinque. Notæ interjectæ. Θ. I. X. C. ∞. CCIƆƆ. CCCIƆƆƆ. IXI. Præter duplicem ordinem istum, ad dextrum latus tres etiam alveoli, quorum qui S. & Ɔ. signati, singulos; 2. duos claviculos habet. Claviculi itaque XLV. omnino, omnes mobiles. Partis aversæ eadem species: & quod pro foraminum ratione necesse, totidem alveoli, claviculi item hinc quoque capitati seu umbellati, ceterum notæ nullæ nec numeri, sed ad abaci angulos pro pediculis lunulæ quatuor, Paullò magis quam claviculi extantes, quo hi scilicet liberi duci & reduci queant. Vsus, quantum datur intelligi, ut in XIV. alveolis quibus numeri interjecti, claviculi singuli inferiorum alveolorum, tot sive asses, sive quid aliud cujus calculus ponitur significent, quot interscriptus numerus alveoli claviculus unicus, uno plus quam inferiores omnes simul accepti. Exempli caussa, claviculi sub I. singuli singulos, nam I. unum est, omnes simul quatuor, superior autem quinque significat, ergo junctim novem colligunt: sit addendus decimus reducentur isti claviculi, & primus sub X. movebitur, inde secundus, tertius, quartus, ad XL. usque, superior addet L. ut colligantur XC. In centenariis, millenariis & reliquis par ratio, cum abaci numeri per classes dispositi ad novies centena millia excurrant. Alveolus sub Θ quinque claviculos habet, totidem unciarum indices, superior una amplius hoc est sex uncias exprimit, ut unciæ XI. conficiantur, quibus si duodecima adjicienda explendo assi, reducentur isti, & ducetur sub I. unus. In tribus alveolis ad dextrum latus, singularis claviculus S. semunciam notat; singularis item Ɔ. sicilicum, hoc est quartam unciæ partem, nam Demetrius Alabaldus Ɔ sicilici notam esse scripsit: duo demum 2. singuli duellas singulas, id est tertias unciæ partes.

lis persimiles videri: quandoque enim maximi esse, quandoque minimi precij & hoc Solonis dictum [a] Orunte (sive is fuerit Oraetes) gener Regis Artaxerxis, ad illam computandi artem retulit, quae digitorum inflexione constat. In hac tabella novenarius eminet, cujus ea laus est auctore [b] Marciano, ut primi versus finem teneat; comprobata etiam à nostris ratione, qui notas numerales Arabum, quas *Cifras* appellamus, eodem limite arctaverunt, non temerè aut fortuitò, sed consultò & sapienter. At multiplex usus calculorum facit, ut antiquos aliquot candidos lapillos Romae erutos, tum minutos, tum grandiusculos, curaverim hîc apponi, literis & quibusdam aliis caelaminibus insignes. Quos ego quidem arbitror, non longè abesse ab athleticis illis calculis, quibus ex [c] Apocalypsi, & ejusdem

a *Plutarch. in Apopht.* b *Lib. 7.* c *cap. 2. vers. 17.*

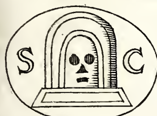

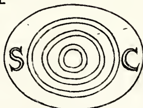

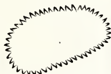
Eadem utrimque.

Idem utrimque.

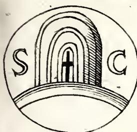

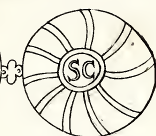

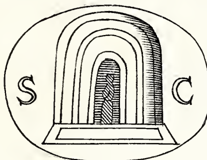

Serratus & læuis utrimq;

Eadem in aduersis & auersis.

dem enarratore Areta, lucem attulit eruditissimus [a] FABER. Explicito Ratiocinio, ad NEGOCIATORES veniamus. horum ita meminit [b] Marcianus; *legatis servis, exceptis negociatoribus, Labeo scripsit, eos legato exceptos videri, qui præpositi essent negocij exercendi causa, veluti qui ad emendum, locandum, conducendum præpositi sunt.* Negociationes vero, ut multæ erant, ita eos qui exercebant singulari nomenclatura insignibant. Ideoque BOARIOS, PVLLARIOS, FERRARIOS, ÆRARIOS, FRVMENTARIOS, VINARIOS, VESTIARIOS, SAGARIOS negociatores legimus non semel, aliosque non paucos. Pulchrè [c] Cassiodorus: *Negociatores, quos humanæ vitæ constat necessarios, huic potestati manifestum est esse subjectos, nam quicquid in vestibus, quicquid in ære, quicquid in argento,*

 quic-

a *Lib. 2. Agonist. cap. 33.* b *L. 65. ff. de Leg. 3.* c *lib. 6. variar. 7.*

quicquid in gemmis ambitio humana potest habere preciosum, tuis ordinationibus obsecundat &c. SARCINATORES ut huc referrem, monuit [a] Vlpianus; *licet mercis apellatio angustior sit, ut nec ad servos Fullones, vel Textores vel Venalitiarios pertineat, tamen Pædius lib.* XV. *scribit, ad omnes negociationes porrigendum edictum.* Nec ablegandæ videntur SARCINATRICES, quas recensuerunt Festus, & antiquus titulus,

DIS. MANIBVS
IDES
SARCINATRICIS

Neque verò fidem faciunt fragmenta quædam, Cornelii Frontonis nomine edita, in quibus legitur, *Sartrix quæ sarcit; Sarcinatrix quæ sarcinas servat.* nisi hic sarcinarum nomine veniat mundus muliebris, quod non omnino improbandum videtur,

a *Leg.* I. *ff. de tribut. act.*

detur, cum legatur in antiquo marmore,

JVLIA. JVCVNDA
AVG. L. SARCINATR
A. MVNDO. MVLIE. &c.

Et ſanè mundus hic plerumque non ſarcinas modò, ſed & impedimenta militaria æquaverit. At Frontonem tuetur [a] Nonius. Servos etiam magiſtros NAVI præpoſitos fuiſſe docet [b] Africanus. Magiſtrum autem navis accipere debemus eum, cui totius navis cura mandata eſt. Magiſtri verò imponuntur locandis navibus, vel mercibus, aut vectoribus conducendis, armamentisve emendis. & hoc eſt à ſervo navem exerceri, ut apud [c] Jul. Paulum legimus. Et quoniam, ut ſuperius attigimus, quæſtus non modicus ex mancipiis venalibus

a *Sarcinatrices.* b *Leg. ult. ff. de exerc. act.* ναυκλήρους *vocat Plutarch.* c *Leg.* 19. §. *ſi ſervus ff. de noxal. action.*

proveniebat, erant in familia & VENALITIARII, alias VENALICII. Venalitium autem fuit etiam loci nomen, ut apud Petronium, in quo tituli aliquando pingebantur. in [a] titulo autem ex edicto Ædilium Curulium scribebantur morbi, vitiaque mancipiorum, & quidquid aliud emptoris intererat non nescire. [b] Seneca hoc sibi voluit: *stare ante limen Calixti dominum suum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter ridicula mancipia produxerat, alijs intrantibus excludi.* [c] Suetonius; *nam apud majores* (ait) *cum familia alicujus venalis produceretur, non temerè quem litteratum in titulo, sed litteratorem inscribi solitum esse; quasi non perfectum litteris, sed imbutum.* [d] Petrus Chrysologus: *hoc implebat Paulus, qui servitutis suæ titulos sic scribebat: usque ad hanc horam esurimus, & sitimus,*

a *Gell. lib 4. cap. 2.* b *Epist. 47.* c *de ill. Gram. cap 4.* d *Serm 141.*

timus, *& nudi sumus*, *& colaphis cædimur*. Pendebat autem aliquando hic titulus per colla. [a] Propertius,

Aut quorum titulus per barbara colla pependit,
Cælati medio cum saliere foro.

Et hæc quidem de titulo. Venalium autem nomine peculariter veniebant servi novitii. [b] Quintilianus: *item quod commune est & aliis nomen, intellectu alicui rei peculiariter tribuitur; ut urbem, Romam accipimus: & venales, Novitios; & Corinthia, æra.* Mangonum fraudes & imposturas si quis adhuc aveat recenseri, [c] Senecam audiat: *mangones, quidquid est quod displiceat, aliquo lenocinio abscondunt, itaque ementibus ornamenta ipsa suspecta sunt: sive crus alligatum, sive brachium aspiceres, nudari juberes, & ipsum tibi corpus ostendi.* Thoranius sanè ut Antonium

a *Lib.* 4. *el.* 5. b *Lib.* 8. *c.* 2. c *Epist.* 80.

circumscripserit, prodidit [a] Plinius. Illa translatitia erat, & quæ ad omnes venales aptaretur [b] cantilena;

——— hic est
Candidus, & talos à vertice pulcher ad imos.

ut,

Verna ministeriis ad nutus aptus heriles,
Litterulis Græcis imbutus, idoneus arti
Cuilibet. ———

affinia illis [c] Terentianis:

——— fac periculum in litteris,
Fac in Palæstra, in Musicis: quæ liberum
Scire æquom est adulescentem, sollertem dabo.

d Vlpianus: *sciendum tamen est, quædam, & si dixerit, præstare eum non debere: scilicet ea quæ ad nudam laudem servi pertinent, veluti si dixerit frugi,*

a *lib.7. cap.* 12. b *Horat. lib.* 2. *Epist.*2. c *Eunucho. act.* 3. *sc.* 2. d *L.* 19. *ff. ædil. ed.*

frugi, probum, dicto audientem. De his satis dictum. Deinceps ad INSTITORES transeamus. *Institor is est* (inquiunt [a] Paulus & Vlpianus) *qui tabernæ, locove, ad emendum vendendumve præponitur.* hujusmodi verborum extat mentio in hæc verba; [b] *Servus cujus mihi usus legatus est, acquirit mihi, si institor sit, & operis ejus utar in taberna.* [c] item: *si duo, pluresve tabernam exerceant, & servum quem ex disparibus habebant partibus, institorem præposuerint* &c. Veteres autem auctores (quod ego quidem observarim) meminerunt tabernarum, *castariæ, cauponiæ, fulloniæ, lanioniæ, pistoriæ, unguentariæ, diversoriæ, pellesuinæ, sutrinæ, purpurariæ, argentariæ, vinariæ, cretariæ, & medicinæ exercendæ causa.* In tabernis videtur fuisse canis custodię gratia. [d] Paulus ICs. *si quis aliquem evitans, magistratum fortè, in tabernam proximam se im-*

a *Leg.* 18. & 3. *ff. de Instit. act.* b *Leg.* 2. *ff. de usu & habit.* c *Leg.* 13. §. 2. *ff. de instit. act.* d *Leg.* 2. §. 1. *ff. si quadr. paup. fec. dic.*

immisisset, ibique à cane feroce læsus esset, non posse agi canis nomine quidam putant. at si solutus fuisset, contra. Illud sanè notandum est, in tabernis quandoque fuisse adfixos [a] titulos, qui cum aliquo servo prohiberent negocium geri. Horum opera stataria & sedentaria videtur fuisse, ut ideo vestes non succingerent, sed demitterent. Vertumnus apud [b] Propertium canit de se ipso,

——— & ibo
Mundus, demissis Institor in tunicis.

Ceterum [c] Vlpianus cum Institoribus enumerat INSVLARIVM; ÆDIFICIO, vel FRVMENTO emendo præpositum; PECVNIIS FENERANDIS; AGRIS COLENDIS; MERCATVRIS REDEMPTVRISQ. faciendis &c. De Insulario nos infra. Quod ad redem-

a *Leg. 47. ff. de pecul.* b *lib. 4. eleg. 2.* c *Leg. 5. ff. de instit. act.*

redempturas attinet, lepidè [a] Juvenalis,

—— vivant Artorius isthic
Et Catulus, maneant qui nigrum in candida vertunt,
Queis facile est ædem conducere, portus,
Siccandam eluviem, portandum ad busta cadaver.

CIRCITORES, quorum item meminit [b] Vlpianus, sunt, quibus *Vestiarij, vel Lintearij dant vestem circumferendam, distrahendamque.* Extat antiquus lapis Romæ ad D. Balbinæ ita inscriptus;

✝ LOCVS OPORTV
NI CIRCITORIS CON
IVGISQVE EIVS ALBI
NAE ATQVE FILIORVM
EORVM PALATINAE
ET VRBICI

REQVIESCENTIVM
IN PACE

His

a *Sat. 3. vers. 29.* b *loco citato.*

His omnibus adjungemus servum merci [a] OLEARIÆ præpositum, cujusmodi legitur in veteri marmore CRESCENS quidam natione Bessus. Hi negociatores, quorum ministeria, uti & superiorum pertexuit [b] Philo: *alios servili natos genere, benignitas fortunæ promovit ad ingenuorum officia, fiunt enim procuratores in amplis opibus, interdum etiam conservis præficiuntur ceteris. quibusdam uxorum, pupillorumque herilium tutela commissa est, ob spectatam ipsorum fidem, posthabitis amicis & necessariis: nihilominus tractant servilia, fœnerantur, emptitant, reditus colligunt, patronos suos demerentur obsequiis.* Reliqui sunt ARTIFICES, è quibus dominus non voluptatem modo consequi, sed & lucrum facere, operas eorum locando consueverat: GLADIATORES, AGITATORES, FVNAMBVLI, PALÆSTRITÆ & alii hujus generis. GLADIATORES seu ARENARII

a *L. 13. ff. de Instit. act.* b *Quod omnis probus liber.*

NARII in familia privata fuerunt non raro. [a] Cornel. Tacitus; *& singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis invidiæque concivit, ut pars militum Gladiatores, qui è servitio Blæsi erant, pars ceteram ejusdem familiam vincerent.* Gladiator apud [b] Quintilianum: *certa enim arena destinabar victima, nemo Munerario vilius steterat.* [c] Asconius: *sequebatur eos magnum servorum agmen, inter quos Gladiatores quoque erant, ex quibus duo noti, Eudamus, & Birria.* De servo AGITATORE hæc [d] Paulus; *planè si in tantum precium excessisse proponas, ut non sit cogitatum à venditore de tanta summa, veluti si ponas Agitatorem postea factum.* quæ verba is intelliget, qui apud [e] Suetonium legerit, *Agitatori Cythico comessatione quadam in apophoretis, vicies* HS *collata,* & in veteribus monumentis notaverit, præmia decreta M. Aurelio Diocli Agitatori factio-

a *Annal. lib.* 1. *cap.* 23. b *Declam.* 9. c *in argumento Milon.* d *Leg.* 43. *ff. de action. empti.* e *Caio cap.* 55.

factionis russatæ. FVNAMBVLI meminit [a] Labeo. Et hic est, quem Schœnobaten vocat [b] Juvenalis, Funirepum [c] Appuleius. Transtulit autem eleganter [d] M. Cœlius; *ego qui scirem Q. Pompeium Baulis schœnobaticam facere, & usque eo, ut ego misererer ejus esuriei, non sum commotus* Schœnobaticam dixit facere Pompeium, quod iis premeretur angustiis rei familiaris, ut illi pedes, quod Funambuli solent, diducere non liceat. hoc planè est [e] Tullianum illud: *quid erat in terris, ubi in tuo pedem poneres?* PALÆSTRITAM servum recensuit [f] Martialis,

At ille sima nare, turgidis labris,
Ipsa est imago Pannici Palæstritæ.

[g] Vlpianus: *nam si Librarium rus mittat, & qualum, & calcem portare cogat, vel Histrionem Balneatorem faciat, vel de Symphoniaco Atriensem,* vel

a *Leg. 54. ff. de act. empti.* b *Sat. 3.* c *lib. 4. Floridor.* d *lib. 8. ep. 1.* e *2. Phil.* f *Lib. 6. 39.* g *Leg. 15. ff. de usufr.*

vel de Palæstra, stercorandis latrinis præponat, abuti videbitur proprietate. [a] Seneca; *accedunt pessimæ notæ mancipia in magisterium recepta; homines inter oleum & vinum occupati, quibus ad votum dies est actus, si benè desudaverunt.* At hic nescio an collocandi sint MAGICI pueri, cujusmodi recenset [b] Appuleius Nigidianos, & nescio quos alios pueros *Puella* certè in historia [c] Apostolica, quæ *habens spiritum Pythonem, quæstum magnum præstabat dominis suis divinando*; & servus apud [d] Jurisconsultum. *qui inter fanaticos caput aliquando jactavit, & aliqua profatus est,* huc pertinent. Nec non & servus ille, cujus meminit [e] Porphyrius, qui locutiones avium optimè perciperet. Et hi quidem artifices fuerunt voluptatum. Qui sequuntur, usui & cultui Patrisfamilias & Familiarium, lucroque inserviebant.

PICTV-

a *Eph.* 15. b *Apolog.* c *Actor. c.* 16. *vers.* 16. d *Leg.* 1. §. 9. *ff. de ædil. edict.* e *de abstin. lib.* 3. *Lege & Cedrenum in Michaële Curopalata.*

PICTVRAM servitiis interdictam apud Græcos, Romani servis suis, ut sibi haberent [a] permiserunt. [b] Juvenalis cum CÆLATORE domestico Pictorem conjungens;

Sit mihi præterea curvus Cælator, & alter
Qui multas facies pingat citò. —

[c] Marcianus; *Pictoris instrumento legato, ceræ, colores, similiaque horum legato cedunt.* [d] Jul. Paulus: *instrumento Pictoris legato, colores, penicilli, cauteria, & temperandorum colorum vasa debebuntur.* Ceras & cauteria ad Encausticen refero, cujus præter Varronem, Vitruvium, Plinium, Flaccum, Statium, Appuleium, Ausonium, Prudentium, ita meminit [e] Ovidius;

Quique moves cælum, tabulamque coloribus unis,

Qui-

a *lib.* 35. *cap.* 10. *Plin.* b *Sat.* 9. *vers.* 145. c *Leg.* 17. *ff. de instruct. vel instr. legato.* d *lib.* 3. *Sent.* e *lib.* 3. *Fastorum.*

Quique facis docta mollia saxa manu.

quorum quidem versuum priorem illum fuit qui legeret,

Quique moves cæstrum. ——

submonente [a] Plinio; *Encausto pingendi duo fuisse antiquitus genera constat. cera, & in ebore cestro, id est viriculo.* Idem [b] auctor: *Lala Cyzicena perpetua virgo, M. Varronis juventa, Romæ & penicillo pinxit, & cestro in ebore imagines mulierum maximè.* Sed pro vulgata lectione stat, [c] Servius ad illa,

—— *cælataque in auro*
Fortia facta patrum. ——

scribit namque: *insculpta, tamen hoc nomen in principali aliam habet naturam, in derivatione mutat. nam cœlum est unde operantur argentarii: quod producitur naturaliter* &c. nihil ergo apud Ovidium mutamus. Et quoniam Roma,

a *lib.*35. *cap.*11. b *ibid.* c *Lib.*1. *Æn.*644.

Roma, quod & hodie experimur lutulenta hyeme fuit, æstate pulverulenta, ideo vestes exegerunt & ipsę Balneatores suos, FVLLONES videlicet; eosque non raro familiares. [a] Jabolenus: *qui habebat Flaccum Fullonem, & Philonicum Pistorem, uxori Flaccum Pistorem legaverat.* [b] Vlpianus tamen negociatoribus adcensuit, [c] Varro adscripsit rusticæ familiæ, nec malè, quia & ruri eorum usus fuit, & ex artificio negotium prodit. Horum officinæ, Fullonicæ, & Fullonica dicebantur, in Fullonia sanè natus est [d] Andriscus, qui dubium liber an servus, regium nomen animo regio implevit. hujus classis erunt & TEXTORES. [e] Marcianus: *si unus servus plura artificia sciat, & alii Coci legati fuerint, alii Textores, alii Lecticarii, ei cedere servum dicendum est, cui legati sunt in quo artificio plerumque versabatur.* Sue-

a *Leg. penult. ff. de reb. dub.* b *Leg.* 1. §. 1. *ff. de de tribut. act.* c *lib.* 1. *de R. R. c.* 16. d *Ammianus extremo lib.* 14. e *Leg.* 65. §. 2. *ff. de Leg.* 3.

[a] Suetonius; *Remmius Palæmon Vicentinus, mulieris verna, primo, ut ferunt, textrinum, deinde herilem filium dum comitatur in scholas, litteras didicit.* Textori succedet Phrygio. [b] Titinnius;

Phrygio fui primo, beneque id opus scivi:
Reliqui acus, aciasque hero, atque heræ nostræ.

Agmen claudent SUTOR & CERDO. de Sutore [c] Martialis,

Dentibus antiquas solitus producere pelles,
Et mordere luto putre vetusque solum;
Prænestina tenes defuncti rura patroni,
In quibus, indignior, si tibi cella fuit.

ut quia ex Ergastulo fuisset. [d] Juriscon-

a *de ill. Gramm. c.* 23. b *Nonius.* c *Lib.* 9. 5?
d *Leg.* 78. §. *heredum ff. ad SC. Trebellian.*

consultus *hoc amplius eidem alumno meo hominem collactaneum, & vernam Sutorem, qui eum artificio suo, mercede delata, alere possit.* hujus instrumentum erant scalpra, & formæ. [a] Horatius;

Si quis emat citharas, emptas comportet in unum,
Nec studio citharæ, nec Musæ deditus ulli:
Si Scalpra, & Formas non Sutor ---

[b] Vlpianus: *si Sutor puero parum benè facienti, forma calcei tam vehementer cervicem percusserit, ut ei oculus effunderetur, esse ex locato actionem patri ejus.* Opera fuerunt Caligæ, Sandalia, Soleæ, Crepidæ, Calcei; à quibus SOLEARII, SANDALIARII, SVTORES CALIGARII dicti sunt. [c] Horatius;

sapiens crepidas sibi numquam,
Nec

a *lib.* 2. *Sat.* 3. b *Leg.* 5. § 3 *ff. ad leg. Aquill.* *Leg.* 14. *ff. locati conduct.* c *lib.* 1. *Sat.* 3.

Nec soleas fecit: Sutor tamen est
sapiens. ———

[a] Phædrus elegantissimus fabulator, de malo Sutore medicum professo,

Quantæ putatis esse vos dementiæ,
Qui capita vestra non dubitatis credere,
Cui calceandos nemo commiserit pedes?

De Sutore autem Cæsariano festiva extat narratiuncula apud [b] Arrianum. Servi CERDONIS meminit [c] Papinianus, nisi tamen ibi Cerdo proprium nomen hominis sit, non artificii. Marcionis enim magistrum, illum cujus meminerunt Philastrius & Theodoretus, Cerdonem nominatum fuisse legimus. Ceterum Cerdoni subulam tribuit [d] Martialis;

Q *Das*

a lib. 1. fabular. 14. b in Epict. lib. 1. cap. 19. c Leg. 42. ff. de oper. Libert. d lib. 3. Epigr. 16.

Das Gladiatores, Sutorum regule, Cerdo,
Quodque tibi tribuit Subula, Sica rapit.

At ne quis dominarum nos omnino oblitos putet, lustrabimus mollem hanc & delicatam legionem, de qua apud [a] Tacitum legitur justa Severi Cæcinnæ conquestio; *inesse mulierum comitatui, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, & Romanum agmen ad similitudinem barbari incessus convertant.* Et sanè mater Juliani martyris apud [b] Surium, *in publicum prodit cum innumerabili familia utriusque sexus.* Nec hyperbolicè quidem locutus est Cæcinna, si [c] Ammianum Marcellinum audimus, qui matronarum comites recenset, Textrices, Coquos, Spadones, & universum promiscuè servitium. Respexit huc [d] Juvenalis,

— gravis occursu, teterrima vultu,
Balnea

a *lib.3 Annal.* b *Tomo 1.* c *Lib.14.* d *Sat.6.v.417.*

Balnea nocte subit, conchas, & castra moveri
Nocte jubet. ———

Castra appellat agmen immodicum. Ejus nunc nos officia explicabimus, sive illa ministeria sint, & ab EVNVCHIS exordiemur, qui in familia Palatina,

——— *præfecti gemmis, vestique dabantur*
Custodes, sacroque adhibere silentia somno.

ut cecinit [a] Claudianus. præter quæ [b] Corippus,

Illis summa fides, & plena licentia sacris
Deservire locis, atque aurea fulcra parare,
Regales mensas epulis onerare supernis,

a *in Eutrop.* b *Lib. 3.*

Conservare domum, sanctumque intrare cubile,
Internas munire fores, vestesque parare.

Tetigit sanè Corippus munera Eunuchorum, inter quæ recensuit custodiam Lectorum cubicularium, & eorumdem ornatum. quod & privatis dominis jam olim placuit. [a] Appuleius: *Dij boni! qualis ille, quamque præclarus apparatus! Quatuor Eunuchi confestim pulvillis compluribus ventose tumentibus, pluma delicata, terrestre nobis cubitum præstruunt: sed & stragula veste, auro ac murice Tyrio depicta, probè consternunt.* Imo & in hunc usum paratæ erant ancillæ [b] Virgilius:

Nec victoris heri tetigit captiva cubile.

Agamemnon apud [c] Homerum,

Τὴν δ' ἐγὼ οὐ λύσω, πρίν μιν καὶ γῆρας ἔπεισιν,
Ἡμετέρῳ ἐνὶ οἴκῳ ἐν Ἄργεϊ τηλόθι πάτρης
Ἱστὸν ἐποιχομένην, καὶ ἐμὸν λέχος ἀντιόωσαν.

Et

a *lib.10. metam.* b *lib.3. Æn.* c *Iliad. A, 29.*

Et licet harum opera ad officium corporis, concubitumque referri possit, & debeat; perspicuè tamen Ariadna apud [a] Catullum,

Si tibi non cordi fuerant connubia nostra,
Sæva quod horrebas prisci præcepta parentis:
Attamen in vestras potuisti ducere sedes,
Quæ tibi jucundo famularer serva labore,
Candida permulcens liquidis vestigia lymphis,
Purpureave tuum consternens veste cubile.

Neque verò honorifico muneri non accessit honorifica appellatio. siquidem Chrysaphius, qui à [b] Marcellino comite Eunuchus dicitur, [c] Victori Tunnunensi PRÆPOSITUS Imperatoris est; & Johannes, &

 Paulus

a *de nuptiis Pelei & Thetidos.* b *in Chron.* c *Chron.*

Paulus clarissimi martyres Eunuchi, Præpositus alter, PRIMICERIVS alter à [a] Terentiano, qui eorum gesta conscripsit, appellantur. Præpositum, cubiculo intelligo. [b] Martyrologium Romanum: *item Romæ, via Appia, natalis sanctorum Caloceri & Parthenii eunuchorum, quorum prior cum esset Præpositus cubiculi uxoris Decii imperatoris, alter vero alterius muneris Primicerius, nolentes idolis sacrificare, ab eodem occisi sunt.* D. [c] Ambrosius; *denique etiam speciali expressione Calligonus præpositus cubiculi, mandare mihi ausus est; me vivo tu contemnis Valentinianum? caput tibi tollo. respondi, Deus permittat tibi, ut impleas quod minaris, ego enim patiar quod Episcopi: tu facies quod Spadones.* Et sanè impotenti quodam dominatu Spadones Imperio tunc, & longè ante incubuerant. [d] Ammianus de Constantio Augusto; *uxo-*

a *Sur. To.* 5. b 19. *Maii.* c *in epist. ad Marcell.* d *Lib.* 21.

uxoribus ac Spadonum gracilentis vocibus, & Palatinis quibusdam nimium quantum addictus. Egregie [a] Alexander Severus, qui *Eunuchos de ministerio suo abjecit, & uxori ut servos servire jussit, & cum Elagabalus mancipium Eunuchorum fuisset, ad certum numerum eos redegit, nec quidquam in Palatio curare voluit, nisi balneas fœminarum, cum plerosque Eunuchos Rationibus, & Procurationibus præposuisset Elagabalus, his ille & veteres sustulit dignitates. Idem tertium genus hominum Eunuchos esse dicebat, nec videndum, nec in usu habendum à viris, sed vix à fœminis nobilibus.* Ex hoc luto, seu cœnum malumus appellare, eruit quandoque DEUS Opt. Max. preciosissimas gemmas, ut de Johanne & Paulo, de Calocero & Parthenio vidimus, qui vitam pro Christi nomine profuderunt. [b] Nereus itidem, & Achilleus Eunuchi cubicularii Fl. Domitillæ nobilissi-

a *Æl. Lamprid. cap.* 23. b *Sur.* 10. 3.

mæ virginis, cervices pro veritate & pietate fortissimè dederunt. Apud eosdem Cæsares Eunuchi aliquando functi sunt officio Prægustatorum. [a] Suetonius: *quidem tradunt, epulanti in arce cum Sacerdotibus, per Halotum Spadonem Prægustatorem: alii domestico convivio per ipsam Agrippinam, quæ boletum medicatum, avidissimo ciborum talium obtulerat.* Pocillatores etiam non raro fuerunt. [b] Tacitus: *id Druso datum* (venenum) *per Lygdum Spadonem, ut octo post annos cognitum est.* SILENTIARIOS etiam fuisse Eunuchos, faciunt ut credam verba Claudiani, quæ nuper citavimus.

——*sacroque adhibere silentia somno.*

QVIETIS ministros dixisset [c] Procopius. quo munere an functi fuerint etiam in familia privata, mihi quidem non omnino liquet. Neque vero

a *Claudio cap* 44. b *lib.* 4 *Anna.* c *lib.* 2. *de bel. Pers.*

vero hoc prorſus abnuerim, cum apud [a] Salvianum mentio extet ſilentiariorum: *pavent quippe Actores, pavent Silentiarios, pavent Procuratores; propè ut inter iſtos omnes, nullorum minus ſervi ſint, quàm dominorum ſuorum: ab omnibus cæduntur, ab omnibus conteruntur.* Et hæc nomenclatura Præfecturæ, quæ conſervis ſilentium commendabat, utique videtur vel cum ipſo Salviano, vel paulo ante ipſum in lucem prodiiſſe. Quod enim ad [b] Senecam referunt nonnulli, magiſterium magis, quàm nomenclaturam indicat. *Virga* enim apud Senecam, *qua murmur omne famulorum compeſcebatur*, videtur fuiſſe inſigne Tricliniarcharum in ipſo Triclinio, extra quod Actoribus, ſeu Diſpenſatoribus conveniret; docente [c] Ammiano Marcellino, qui præpoſitos urbanæ familiæ, digeren-

a *lib.* 4. *de Gubern.* b *Epiſt.* 47. c *Lib.* 14.

rentes comitatum matronarum prodeuntium, dextris aptata virga insignes recenset. Nota autem est virga & arundo Janitoris apud Petronium & Senecam. Affines Silentiariis sunt illi, quos ad SOMNVM appellat [a] Curtius. *at ne in vicinia quidem diversorii quemquam commilitonum receptum esse; sed per dispositos, quos ad somnum habebat, omnes procul relegatos, ne fœmina illa murmurantium inter se silentio verius quàm sono excitaretur.* In Palatio, ut diximus, Eunuchis gravissimarum rerum tractatio credita est. ideoque Claudio Cæsari [b] Narcissus ab epistolis fuit, quem Eunuchum fuisse adnotavit antiquus [c] Scholiastes Juvenalis, & quidem ditissimum, ad summam, nihil omnino fuit, quod non illis pateret. Apud privatos custodiebant pueros, Pædagogorum vicibus functi. nec aliter interpretantur

a *Lib. 6.* b *Sueton. Claudio cap. 28.* c *Sat. 14. in fin.*

tur illud [a] Juvenalis veteres Glossæ,

Discipuli custos præmordet Accœnonœtus,

quam de Eunucho dictum esse Pædagogo, & Papate, cujus proprium sit communi sensu carere. PAPAS ergo Pædagogus est: & hinc datur intelligi quid sibi velint [b] Acta Viti, & Modesti martyrum? *Angelus autem Domini apparuit Papati ejus religioso viro, Modesto nomine.* confirmant hoc glossæ quæ feruntur Isidori; *Papas Pædagogus qui sequitur studentes.* Tuebantur præterea mulierum pudicitiam, licet aliquando nomine tenus. [c] Terentius;

Edicit ne vir quisquam ad eam adeat:
& mihi ne abscedam imperat.

Aderant lavanti dominæ [d] Claudianus;

——— *Eous rector, Consulque futurus*

a *Sat.* 7. v. 218. b *Sur. To.* 3. c *Eunucho, act.* 3. *sc.* 5. d *in Eutrop. lib.* 1.

Pectebat dominæ crines, & sæpè lavanti
Nudus in argento lympham gestabat alumnæ:
Et cum se rapido fessam projecerat æstu,
Patricius roseis pavonum ventilat alis.

ubi quod ad LYMPHAM attinet, cum venia honestarum matronarum, monebimus Lectorem, [a] AQVARIOS, AQVARIOLOS, & BACCARIONES huic loco deberi. Et in hujus interioris tutelæ gratiam dicti custodes sunt. [b] Juvenalis:

——— decipit illa
Custodes, aut ære domat, ———

Hinc magno in precio erant, non tantum apud Barbaros, sed & apud Romanos. Apud [c] Pharaonem præpositus Pincernis, & magister Pistorum

a *Scaliger ad Festum*, *Turnebus lib.* 14. *Adver.* c. 12. b *Sat.* 6. c *Gen. cap.* 40.

rum eunuchi fuerunt. Hermotimus apud [a] Xerxem in maximo honore eſt habitus. [b] Bagoas apud Alexandrum nihil non potuit. [c] Vſthazanes, Perſa martyr, Saporis Regis nutricius, principem locum in familia regia obtinuit. [d] Eunuchus, quem Philippus baptizavit, fuit δυνάστης Κανδάκης τῆς βασιλίσσης τῶν αἰθιόπων, ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τῆς γάζης αὐτῆς. de hoc [e] Arator ita cecinit.

Angelus alloquitur plenum virtute Philippum,
Auſtralem celerare viam, qua Spado jugatis
Æthiopum pergebat equis, qui fidus in aula
Reginæ ſervabat opes ——

[f] Terentius ab eodem precio inducit Phædriam exprobrantem Thaidi.

—— *porrò Eunuchum dixti velle te,*

Q 7 *Quia*

a *Lib.* 8. b *Curt. lib.* 10. c *Sur. To.* 2. *& martyrol. Rom.* 21. *April.* d *Acta Apoſt. cap.* 8. e *Lib.* 1. f *Eunucho. act.* 1. *ſc.* 2.

Quia solæ utuntur his Reginæ: repperi.

Quocirca Imperator [a] Aurelianus; *Eunuchorum modum pro Senatoriis professionibus statuit, idcirco quod ad ingentia pretia pervenissent.* [b] Vlpianus: *& si puerum quis castraverit, & preciosiorem fecerit, Iulianus scribit cessare Aquilliam.* Et hæc sanè, ut pleraque alia, [c] Justinianus Cæsar moderatus est, qui Eunuchos, ætatis & artificii habita ratione, XXX, L, & LXX solidis æstimari voluit. Ne videlicet essent amplius, qui C. [d] Ælio Sejano inviderent, enormi comparatum pecunia nescio quem ex hoc semivirorum, vel potius fœminivirorum grege. Olim quidem pœna legis [e] Corneliæ tenebatur, qui hominem castravisset; ut sileamus mali ominis fuisse amputare sibi virilia,

a *Vopiscus. cap.* 49. b *Leg.* 27. §. *& puerum ff. ad L. Aquill.* c *L.* 3. *C. comm. Leg. L.* 1. §. 5. *Cod. de comm. servo man.* d *Plin. lib.* 7. *cap.* 39. e *Leg.* 3. §. 4. *Leg.* 4. 5. & 6. *ad L. Cornel. de Sicar.*

virilia, etiam [a] religionis causa. Et quamvis [b] Domitianus, & [c] Nerva Cæsares castrari mares vetuerint, prævalente tamen luxu, antiquatum est quidquid illi edixerunt. [d] Constantinus profectò & ipse inhibuit, pœna capitis proposita. [e] Leo autem Augustus Romanos nusquam, Barbaros alicubi secari permisit. Scilicet aula Constantinopolitana his carere non poterat diu. notat enim [f] Luitprandus, se Imp. Constantino obtulisse Loricas optimas novem, Scuta optima cum bullis deauratis septem, Cuppas argenteas deauratas duas, enses, lanceas, verua, mancipia quattuor Carsamatia, Imperatori nominatis omnibus preciosiora. *Carsamatium autem Græci vocant* (inquit ille) *amputatis virilibus & virga, puerum Eunuchum, quos Verdunenses mercatores ob immensum lucrum*

a *Iul. Obsequens.* b *Statius lib.4. Sy'v.* c *Dion. lib. 68.* d *Leg. 1. Cod. de Eunuch.* e *Leg. 2. Cod. eod. tit.* f *Rer. per Europam gestarum lib. 6. cap. 3.*

crum facere solent, & in Hispaniam ducere. Et sane animadversione indignum non est, Eunuchis in Oriente continua quadam serie, in Regum animos, corpora, opes, caritates, magnum semper aditum patuisse. horum mores brevi elogio expressit [a] Ammianus Marcellinus his verbis; *quod si Numa Pompilius vel Socrates bona quædam dicerent de Spadone, dictisque religionum adderent fidem, à veritate descivisse arguerentur.* Ab his factitiis fœminis ibimus ad naturales & legitimas, è quarum numero OBSTETRICES taxavit [b] Justinianus Imperator solidis LX. meminerunt veteres inscriptiones,

SEX.

a *Lib.* 16. b *Leg.* 3. *Cod. comm. de legat.*

SEX. POMPEIVS
SEX. L. DAPHNIS
GRAM
CHLOE. POMPEIAE
APPI. OPST

& in eodem marmore,

ATIA. DYNAMIS
OPST

alibi,

SALLVSTIA. Q. L. IMERIA
OPSTETRIX

Porrò ad hanc rationem ſcribendi, verbi etymon direxit [a] Donatus; *quæ opem tulerit parienti, opſtetrix dicitur, unde & parturientes fer opem clamant.* ADSTETRIX quæ dicitur, perierat, niſi [b] CUIACIUS vir magnus, utique ſervaviſſet: hujus officium tangit [c] Ovidius,

Vna miniſtrarum media de plebe Galanthis,

Flava

a apud Terentium in Andria. b in commenta. ad Tit. de ver. ſign. Leg. 236. b lib. 9. metam.

Flava comas, aderat, faciendis
ſtrenua juſſis,
Officiis dilecta ſuis. ———

& poſt Ovidium D.[a] Hieronymus: *ipſum jactant aſſidere lectulo, obſtetrices adhibere languenti, portare matulam, calefacere lintea, plicare faſciolas.* His ſuccedunt NVTRICES. [b] Tacitus, *at nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adjungitur unus, aut alter ex omnibus ſervis plerumque viliſſimus.* Favorinus apud [c] Gellium; *præſertim ſi iſta, quam ad præbendum lactem adhibebitis, aut ſerva aut ſervilis eſt, ut plerumque ſolet, externæ atque barbaræ nationis.* D. [d] Hieronymus ex Theophraſto: *vocanda domina, celebrandus natalis ejus, jurandum per ſalutem illius, ut ſit ſuperſtes optandum, honoranda Nutrix ejus, &* GERVLA. & de hac idem ipſe [e] Hieronymus;

a *lib. 2. epiſtolar. ſelect. ep.* 9 b *in Dial. de cauſis corr. Eloq. cap.* 29 c *lib.* 12 *cap.* 1. d *lib.* 1. *adverſ. Iovinian.* e *ad Lætam.*

mus; *Nutrix ipsa non sit temulenta, non lasciva, non garrula, habeat modestam gerulam, nutricium gravem.* Neque verò videtur hæc opera discreta semper fuisse, cum quæ fuit Nutrix, fuerit eadem & Gerula. [a] Plautus:

Nutrices pueros infantis minutulos
Domi ut procurent, neu quæ spectatum afferant,
Ne & ipsæ sitiant, & pueri pereant fame.

Et hæ Nutrices fuerunt re & nomine. illæ honorariæ, & ut ita dicam, nominales, quæ diligentiam infantibus, & munditiam adhibebant, ut loquitur antiquus glossator ad illud [b] Juvenalis,

Hoc monstrant vetulæ pueris repentibus assæ.

Quod autem [c] vir doctus & eruditus nota-

a *Prologo Pænuli. Turneb. lib. 28. adver. cap. 6.*
b *Sat. 14. Non. Marcellus in ASSAS.* c *B. Vulcan. ad Appul. de Mundo.*

notavit, à Scholiaste Sophoclis, in Ajace flagellifero, vocari παιδαγωγοὺς, sive παιδοτρίβας, βαϊούλους ideo, quod bajuli essent servi, & quia servi ad docendos pueros olim adhiberentur, id sanè mihi suspectum est. Bajuli enim ibi GERVLI sunt, NVTRITORES, & NVTRICII; hoc nomine appellati, quod bajulent gestentque ulnis pueros. Et hinc [a] in aula Constantinopolitana fuit olim magnus Bajulus. Italicè hi sunt *Balio*, & *Balia*, sive, ut nostrates vocant, *Bailo* & *Baila*, quæ apud Vicetinos *Bela* est, à verbo Latino antiquo [b] *Beolare*, quod est βαστάζειν. Hujus loci CVNARIA est à cunis dicta ut videtur, veluti & [c] Cunina quam Deam vocabant, infantium in cunis tutricem, & fascini summotricem. vetus lapis,

D

a *Georgius Codinus.* b *Glossarium.* c *Lactant. lib.* 1. *cap.* 20.

D M
TEIAE. THREPTE. SO
ROR. PIISSIMAE. CVNA
RIAE. RVFINAE. V. V. &c.

Alludit huc D. [a] Hieronymus; *jam tibi & scalæ, per quas deponeres miseram, parabantur: jam iter dispositum, decreta navigia, condicta dies, fuga animo pertractata, & ecce Angelus ille cubiculi Mariæ Ianitor, Cunarum Domini custos, & infantis Christi gerulus, coram quo tanta faciebas, ipse te prodidit.* [b] Martialis: *Cunarum fueras motor Charideme mearum.* & hic proprie CVNARIVS. EDVCATOREM hic ratione contubernii interseremus. [c] Justinianus, *justæ autem manumissionis causæ hæ sunt, veluti si quis patrem aut matrem, filium filiamve, aut fratres sororesve naturales, aut pædagogum, aut Nutricem, aut Educatorem, aut Alumnum* &c. [d] Appulejus:

a *ad Sabinianum Diaconum.* b *lib.* 11. 40. c *lib.* 1. *Institut. Tit.* 6. d *lib.* 2. *Metam.*

jus: *ego ſum Byrrhena illa, cujus fortè ſæpicule nomen inter tuos frequentatum Educatores retines.* & hic idem, qui NVTRITOR, & NVTRICIVS. [a] Acta Nerei, & Achillei martyrum: *eorum autem corpora rapuit Auſpicius diſcipulus eorum, Nutritor ſanctæ virginis Domicillæ.* [b] Cæſar: *erat in procuratione Regni propter ætatem pueri, nutricius ejus eunuchus, nomine Photinus.* Porro Nutrices & Nutricios TATAS & MAMMAS appellabant. Romæ,

DIS. M.
ZETHO. CORINTHVS
TATA. EIVS. ET. NICE
MAMMA. F.
V. A. I. DXVI.

Egregiè vero [c] Petrus Chryſologus; *Nutritor pius, niſi totus fuerit redactus in parvulum, numquam parvulum perfectum perducit in virum:* de-

a *Sur.* 10. 3. b *lib.* 3. *de bello.civ.* c *Serm.* 61.

denique tunc vocem tenuat, verba ponit, agit nutibus, ſenſus ſeponit, infirmat viſcera, abjicit vires. membra diſſolvit, greſſum tardat, geſtit non ambulare, ſed repere, ridere ſimulat, timere fingit, flere mentitur; quia eſt in illo mendacium pietas, deſipuiſſe prudentia eſt, eſt infirmitas virtus. D. [a] Hieronymus: *nunc & Gerula quondam, jam anus; & nutricius, ſecundus poſt naturalem pietatem pater, clamitat, morituros expecta pauliſper, & ſepeli, forſitan & laxis uberum pellibus mater, arata rugis fronte, antiquum referens* MAMMÆ *lallare congeminet.* Lalla autem ſolemnis eſt nænia Nutricum. [b] Cornutus ad Perſium: *aut cur à Nutrice juſſus dormire ploras? quæ infantibus ut dormiant, ſolent dicere ſæpè, lalla, lalla; aut dormi, aut lacte.* Et hæc cantio apud noſtrates Mammas etiam hodie exauditur. Hujus ordinis ſunt ALVMNVS, & COLLACTA-

a *ad Heliodorum;* b *Sat.* 3.

LACTANEVS. de hoc D. [a] Hieronymus : *nec Procurator calamistratus, nec formoſus collactaneus, nec candidulus, & rubicundulus aſſecla, adhæreat lateri tuo.* de illo [b] Vlpianus : *denique concubinam, filios naturales, alumnos, conſtitit generali obligatione non contineri, & ſi qua alia ſunt hujusmodi miniſteria.* de ALVMNA [c] Jul. Paulus : *in teſtamento, quod perfectum non erat, Alumnæ ſuæ libertatem & fideicommiſſa dedit.* Collactaneus autem in veteribus monumentis, *Collacteus* & *Colactius* appellatur. Parmæ, ubi deſcripſimus oculata fide;

D . M
KALOCERVS
PVBLICVS
ELAENO
COLACTIO
B . M

Romæ

a *ad Furiam.* b *Leg.* 8. *ff. de Pignor. & Hypoth.*
c *Leg.* 38. *ff. de fideicomm. libert.*

Romæ in hortis Cyriaci Matthesii,

COMMMVNIO VERNA
ANTONIAE AVGVSTAE
V. A. II. MES. X
COLLACTEVS. DRVSI
BLANDI. F

Juvenalis & Marcianus Capella Collactaneam, Collacteam vocant. [a] Ille,

Tullia quid dicat notæ Collactea Mauræ.

[b] hic: *sed quod sororis ejus Collactea, & indiscreto amica fœdere videretur.* Hoc fuit eandem Nutricem simul bibere, ut loquitur [c] Appuleius. Et hic disquirendum est, an de hujusmodi ministeriis [d] Vlpianus intellexerit; *si servi* (inquit) *ususfructus legatus est, cujus testator quasi ministerio vacuo utebatur* &c. Alumni & Collactanei quasi ministrare dici poterant. Et hujus

a *Sat.* 6. *vers.* 306. b *Lib.* 1. c. *lib.* 2. *Met.* d *Leg.* 27. §. 2. *ff. de ususfr.*

demum generis ministeria, longè post abolitos omnino servos, diu perduraverunt; licet enim servi, [a] Bartoli ICti. ætate penitus desiissent, Collactanei tamen in usu erant, quod patet ex [b] Petro Paulo Vergerio, qui in vita Vbertini Carrariensis hæc habet: *ejusdem fuit domesticum judicium, quod sequitur. Longettus erat ei hereditarius servus, & semper una nutritus: nam usque ad ea tempora propagandorum servorum mos in Italia manserat, qui nunc prorsus obsolevit. ei Vbertinus confidebat plurimum, & facilè omnia fidei ejus credebat. is aliquando ab Carentana Vbertini concubina pulcherrima fœminarum, in domestica contentione, servus est appellatus, ad quam Longettus, ejus inquit sum servus, cujus & tu meretrix es. quo nihil illa molestius exprobrari sibi audire potuisset, & speciei*

a *Idem Bartolus ad Leg. Hostes, de capt. & postl. rev. citatus à Genebr. Anno D. MCCXVI.* b *Latet adhuc in forulis nostratium Bibliothecarum.*

ſpeciei igitur confidens, erat enim eximia forma corporis, & pignoribus ex Vbertino ſuſceptis, non niſi illius ſanguine ſuæ ſatis injuriæ fieri poſſe arbitrabatur. itaque filiolam, quæ erat in deliciis patri, allegat quæſtum de matris injuria, ſed & ille quoque Vbertini amicos, qui ei in conſiliis ſemper aderant, patroni ſibi ut eſſent oraverat. mentione igitur per puellam inducta, & per eos qui aderant interrupto crebro ejus ſermone, mulier quæ ex ſuperiore ſpecula omnia intuebatur, indignata non audiri ſuam querelam, effrænis decurrit, à Longetto ſe contumelioſe habitam queritur. Vbertinus inſolita mulieris audacia nihil motus, edicere illum jubet quo ſe pacto res haberet. qua cognita, ego inquit, quantum in me fuerit, eo, quod eſt contumeliæ cauſa, utrumque veſtrum abſolvam, & Tabellionem qui conſcriberet juſſit advocari, tunc ad Longettum, vis ne liber eſſe? nequeo, inquit ille, liber tibi eſſe: nam ſi me ita ſinis, ſum tibi ſervus natus, nec me qui

tali domino servio, meæ conditionis pudet. sin manumittis, tanto me precio datæ libertatis emis, ut liber esse à te non possim. animo (inquit Vbertinus) ut voles, utque te decebit, nunc necessitate conditionis, qua mihi addictus tenebare, liber esto. deinde ad illam conversus: & tibi quoque, inquit, quando meæ consuetudinis te pudet, liberum est abire, esto à me absoluta, tum illa flens, atque insperato eventu penè exanimis, per hanc tuam te prolem inquit oro, ne me deseras, neu abjicias, ego ne te quidem domino digna sum serva, cumque multa & flere & dicere pergeret, jussit ut unde venerat rediret, ac ne se in reliquum talibus querelis molestaret. itaque uno judicio homini benè merito gratiam reddidit, & illam admonuit, non debere se conditionis pudere, quam non modo spontè, verum etiam cupidè admisisset. Hactenus Vergerius, cujus narrationem describere operæ precium duxi, tum quod auctor nondum editus est; tum quod lectorem possit recreare

recreare longæ & morosæ lectionis tædio affectum. Et quia nobiles matronæ catulis delectabantur, veluti Melitæis, inde factum est ut legamus in antiqua tabella marmorea,

OSSA

AVRELIAE. LIVIAE. AVG
SER. A CVR. CATELLAE &c.

modestè sanè, & non ut illa apud [a] Lucianum, quæ Philosophum, catellæ curatorem habuit. Eidem Liviæ legimus fuisse ministram ab ARGENTO POTORIO. nec absurdum videtur miscuisse illi mulierem, & stetisse ad cyathum & vinum. ut quid enim [b] Romana Juno cœlestem Junonem non æmularetur, cui *formosa Herculis uxor* (ut canit [c] Juvenalis) fuit *ad cyathos*? Et hoc munere apud Herodem Sophistam functa puella est, ut scribit in

a *de merc. cond.* b *Prudentius lib.* 1. *adv. Sym.*
c *Sat.* 13. *vers.* 43.

ejusdem vita Philoſtratus; puella nimirum (ſit venia dicto) apud mulierculam. Ornatum muliebrem tractabant, COSMETÆ & ORNATRICES. at quis hic ornatus muliebris? [a] Tertullianus: *habitus fœminæ duplicem ſpeciem circumfert; cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem convenit dici. ille in auro & argento & gemmis, & veſtibus deputatur. iſte in cura capelli & cutis, & earum partium corporis, quæ oculos trahunt.* [b] Macrobius: *eadem Iulia mature habere cœperat canos, quos legere ſecreto ſolebat. ſubitus interventus patris aliquando oppreſſit Ornatrices.* recte ergo Tertullianus, qui curam capelli in ornatu repoſuit. Coſmetarum autem meminerunt [c] Juvenalis & [d] Vlpianus. Ad ornatrices quod attinet, notandum eſt, illas tradi conſueviſſe magiſtris, ut ediſcerent artificium ornan-

a *de habitu mulitbri.* b *lib. 2. Satur. cap. 5.*
c *Sat. 6. verſ. 476.* d *Leg. 49. ff. de Leg. 3.*

ornandi, id quale esset describet nobis [a] Manilius partim, partim alii:

Illis cura sui vultus, frontisque decoræ
Semper erit, tortosque in flexum ponere crines,
Aut nodis revocare, & rursus vertice denso
Fingere, & appositis caput emutare capillis.

[b] Tertullianus graphicè: *quid crinibus vestris quiescere non licet, modo substrictis, modo relaxatis, modo suscitatis, modo elisis? aliæ gestiunt in cincinnis coërcere, aliæ ut vagi & volucres elabantur, non bona simplicitate. affigitis præterea nescio quas enormitates sutilium, atque textilium capillamentorum: nunc in galeri modum quasi vaginam capitis, & operculum verticis, nunc in cervicem retro suggestum*

a *Lib.* 5. b *de cultu fœminar.*

geſtum &c. qui ſanè locus Tertulliani torſit nonnullos aliquantisper, quid enim Galero cum Vagina? veniebat illis porro in mentem, Galeri loco Galeam ſubſtituere, præſertim cum Romæ legatur in veteri marmore.

CALPVRNIA
L. ET. Ɔ. L. GALEAE
ORNATRIX

videbantur confirmare veteres nummi, qui exhibent imagines mulierum Auguſtarum, quæ vixerunt Tertulliano ſcribente: harum enim capillitium ad galeam propius, quam ad galerum accedit. at pro galero facit [a] Juvenalis verſus,

Sed nigrum flavo crinem abſcondente Galero.

ubi hæc habet ad verbum antiquus enarrator: *crini ſuppoſitio, rotundo, in modum Galeæ facto, quo utebantur*

a *Sat.* 6 *verſ.* 120.

PLOTI NAE AVG

SABINA AVGVSTA HADRIANI AVG. P.P.

bantur meretrices. Tertulliano brevior & concinnior [a] Juvenalis;

Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput. ——

hujusmodi conſtabat compagibus Flamminicæ [b] Tutulus, & præter eas vitta purpurea crinibus innexa. Romæ olim in Muſæo Carpenſi,

APONIAE. SVCCESSAE
A. TVTVL. ORNATR
C. BATONIVS. EPIGONVS
ATRIENSIS

Ex hujusmodi miniſterio ancilla apud Petronium, *Gytona in partem navis inferiorem ducit, corymbioque dominæ pueri adornat caput. imo ſupercilia etiam profert de pyxide, ſciteque jacturæ lineamenta ſecuta, totam illi formam ſuam reddidit.* Pyxis enim continebatur inſtrumento Ornatri-

a *Sat. 6. verſ. 500.* b *Feſtus.*

natricum, & Cosmetarum. [a] Martialis;

Cum sis ipsa domi, mediaque ornere Suburra,
Fiant absentes & tibi, Galla, comæ;
Nec dentes aliter, quam Serica nocte reponas,
Et lateas centum condita pyxidibus.
Nec tecum facies tua dormiat, innuis illo,
Quod tibi prolatum est, mane supercilio.

En integram officinam ornatoriam, geminam plane illi Petronianæ, Comas, Pyxidem, Supercilia. Ab eadem ratione Venus apud [b] Appuleium; *sume istam Pyxidem: & dedit protinus; usque ad inferos & ipsius Orci ferales penates te dirige, tunc conferens Pyxidem Proserpinæ; petit de te*

a *Lib.* 9. 37. b *lib.* 6. *Metamorph.*

te Venus, dicito, modicum de tua mittas ei formositate &c. [a] Zeno martyr: *quid hoc est? ecce rursus ad lenocinia redis, colorem de pyxide mutuaris paulò ante damnatum. ecce indulgenter excolis crinem: odorato pulvere luctus pulverem mutas: in stibio fletus includis: ornamento ligas, quod suspendio voveras collum, ab speculo oracula inquiris, quam commodè possis circumscribere petitorem.* Apud Petronium eadem illa quæ Gytona exornaverat, evocatum Encolpion *non minus decoro exornavit capillamento: imo commendatior vultus enituit, quia flavum corymbion erat.* Itaque ne in hac quidem parte superari se à fœminis viri passi sunt. testis est [b] Columella: *contemptissimorum vitiorum officinas, gulosius condiendi cibos, & luxuriosius fercula struendi, capitumque & capillorum concinnatores, non solum esse audivi, sed & ipse vidi.* Et hos Tertullianus appellat structores capillaturæ.

a *Serm. de continentia.* b *Præfat. lib.* 1.

turæ. confirmat Manilius, Juvenalis, & notiſſimus ille Othonis Aug. [a] Galericulus. Imo & [b] Clemens Romanus, qui ſcribit non licere Chriſtiano nutrire capillum, & in unum complicare, vel diſcerniculo diſcriminare, neque vero intortum calamiſtris criſpare, vel flavum facere. Hinc Servius in x. Æneid. ad illud,

——— *comptos de more capillos*,

hoc quod diximus confirmat argumento perſonarum Tragicarum, *quæ ſimiles erant in utroque ſexu, quantum ad ornatum pertinet capitis.* Neque vero barbam inornatam ſinebant ſemiviri hi noſtri; ut apud Cyprianum & Tertullianum [c] alii notaverunt. Ad fœminas ut redeamus, capillorum cura illis præcipua fuit, non in ſtructura tantum,

 ſed

a *Suetonius Othone cap.* 12. b *lib.* 1 *cap* 4.
c *Pamelius.*

ſed & in colore & cincinnis. [a] Propertius;

Nunc etiam infectos demens imitare Britannos,
Ludis & externo tincta nitore caput.
Vt natura dedit, ſic omnis recta figura,
Turpis Romano Belgicus ore color.
Illi ſub terris fiant mala multa puellæ,
Quæ mentita ſuas vertit inepta comas.

[b] Tertullianus: *video quasdam & capillum croco vertere. pudet eas etiam nationis ſuæ, quod non Germanæ aut Gallæ ſint procreatæ: ita patriam capillo transferunt.* A Cincinnorum ſtudio CINERARII miniſtri appellati ſunt. [c] Varro: *Calamiſtri, quod his calefactis in cinere, capillus ornatur.* qui

a *lib. 2. El. 18.* b *de cultu famin.* c *lib. 4. de L. L.*

qui ea ministrabat, à cinere Cinerarius est appellatus. Meminit & [a] Seneca: *quidem se à Cinerario impulsos molestè ferunt, & contumeliam vocant Ostiarii difficultatem, Nomenclatoris superbiam, Cubicularii supercilium.* [b] Acron eleganter: *Ciniflones & Cinerarii eadem significatione apud veteres habebantur, ab officio Calamistrorum, id est, verum in cinere calefaciendorum, quibus matronæ capillos crispabant.* cujus rei & [c] Virgilius meminit, dicens:

Vibratos calido ferro. ——

Porro Servius ad illum Virgilii locum hæc habet; *crispatos calamistro. nam calamistrum est acus major, quæ calefacta & adhibita intorquet capillos.* Idem Servius in XII. *etiam ille pulvis, quo utuntur puellæ, cinis vocatur. unde etiam & Ciniflones dicti sunt.* [d] Horatius;

Custodes, Lectica, Ciniflones, Parasitæ.

Ca-

a *De constant. Sapient. cap.* 14. b *lib* 1. *Sat.* 2. c. *lib.* 12. *Æn. vers.* 100. d *Serm. lib.* 1. *Sat.* 2.

Calamiſtros autem σιδηρᾶ ὄργανα vi-videtur appellare [a] Lucianus, quibus modicè calefactis cincinni excitabantur. [b] Ovidius:

Quam ſe præbuerant ferro patienter & igni,
Vt fieret torto nexilis orbe ſinus!
Clamabam, ſcelus eſt; iſtos ſcelus urere crines,
Sponte decent: capiti, ferrea, parce tuo.
Vim procul hinc remove. non eſt qui debeat uri;
Erudit admotas ipſe capillus acus.

Et ſanè calamiſtrum, acum ferream non ſemel eſt interpretatus [c] Iſidorus. quo forſan reſpexerunt Feſtus & Juvenalis. ille: *Acus dicitur, qua Sar-*

a *in amoribus.* b *lib.* 1. *amor. El.*14. c *lib.*10. *&* 20. *origin.*

Sarcinatrix vel etiam Ornatrix utitur. [a] hic:

> *Est in consilio materna, admotaque lanis,*
> *Emerita quæ cessat acu* ——

ubi antiquus interpres explicat, *Lanipendiam matris factam ornatricem quasi magistram.* Erant autem usui & minores acus, quibus sustinebantur & figebantur capilli. [b] Prudentius;

> —— *crinalis acus, redimicula vittæ.*

[c] Appuleius: *ad hunc modum vaticinata mulier, acu crinali capite deprompta, Thrasylli convulnerat tota lumina.* De prioribus illis cecinit [d] Ovidius;

> *Forma viros neglecta decet: Minoïda Theseus*
> *Abstulit, à nulla tempora comptus acu.*

Hujus

a *Sat. 6. vers. 496.* b *Psychom.* c *lib. 8. Met.* d *lib. 1. de arte amandi.*

Hujus miniſterii inſtrumenta erant Diſcerniculum, Pecten, Speculum. de hoc [a] Ovidius:

Nec tibi turpe puta, quamvis ſit turpe, placebit:
Ingenua Speculum ſuſtinuiſſe manu.

fuit enim officium ſervile, quod ingenuum hominem non usquequaque decebat. [b] Propertius;

Deliciæque meæ Latris, cui nomen ab uſu eſt,
Ne ſpeculum dominæ porrigat illa novæ.

hinc [c] Juvenalis.

Ille tenet ſpeculum patici geſtamen Othonis,
Actoris Arunci ſpolium: quo ſe ille videbat
Armatum, cum jam tolli vexilla juberet.

Ab

a *lib. 2. de arte am.* b *lib. 4. El. 7.* c *Sat. 2. verſ. 99.*

Ab hac eadem opera Triton in Veneris comitatu, ſub oculis dominæ ſpeculum [a] prægerit. præclare autem [b] Claudianus;

Cæſariem tunc forte Venus ſubnixa coruſco
Fingebat ſolio: dextra lævaque ſorores
Stabant Idaliæ. largos hæc nectaris imbres
Irrigat, hæc morſu numeroſi dentis eburno
Multifidum diſcrimen arat: ſed tertia retro
Dat varios nexus, & juſto dividit orbes
Ordine, neglectam partem ſtudioſa relinquens.
Plus error decuit, ſpeculi nec vultus egebat
Iudicio. ——

Hic ornatricum altera cæſariem Veneris

a *Appul. lib. 4. Met.* b *de nupt. Honor. & Mariæ.*

neris nectare irrigat, ut alludatur ad illud ministerium, quod innuit [a] Juvenalis;

Disponit crinem laceratis ipsa capillis,
Nuda humero Psecas infelix —

Ornatrices enim *crinem componentes* (ut ibi habent veteres glossæ) *rarum ac parum aquæ solent mittere, ac velut* ψεκάζειν. altera pectine utitur, quem Eunucho tribuit [b] Claudianus, ut vidimus. [c] Appuleius in præconio capilli; *vel nunc guttis Arabicis obunctus, & pectinis arguti dente tenui discriminatus* &c. Non abit à pectine Discerniculum. [d] Ovidius;

Munditiis capimur: nec sint sine lege capilli:
Admotæ formam dantque negantque manus.

Nec

a *Sat.* 6. *vers.* 488. b *in Eutropium.* c *lib.* 8. *Met.* d *lib.* 3. *de arte amandi.*

Nec genus ornatûs unum est: quod quamque decebit,
Eligat: & speculum consulat ante suum.
Longa probat facies capitis discrimina puri;
Sic erat ornatis Laodameia comis.

[a] Varro: *Discerniculum, quo discernitur capillus. Pecten, quod per eum explicatur capillus. Speculum à speciendo, quod ibi se spectant.* Et hæc fuit præfectura capillorum, cujus meminit [b] Ovidius;

Ponendis in mille modos præfecta capillis,
Comere sed solas digna Cypassi Deas,

cujus malè administratæ illa fuit pœna, quam tetigit idem [c] Poëta;

At

a *lib. 4. de L. L.* b *lib. 2. amorum El. 1.* c *lib. 3. de art. amandi.*

At non pectendos coram præbere capillos,
Vt jaceant fusi per tua colla, veto.
Illo præcipuè ne sis morosa, caveto
Tempore, nec lapsas sæpè resolve comas.
Tuta sit Ornatrix: odi, quæ sauciat ora
Vnguibus, & rapta brachia figit acu.
Devovet, & tangit dominæ caput illa: simulque
Plorat ad invisas sanguinolenta comas.

& [a] idem alibi;

Non acus abrupit, non vallus pectinis illos:
Ornatrix tuto corpore semper erat.
Ante meos oculos sæpè est ornata, nec unquam
Brachia direpta saucia fecit acu.

[b] Juvenalis:

Altior hic quare cincinnus? Taurea punit

Con-

a *Lib.* 1. *amor. eleg.* 14. b *Sat.* 6. *vers.* 490.

Continuo flexi crimen, facinusque capilli.
Quid Psecas admisit? quænam est hic culpa puellæ
Si tibi displicuit nasus tuus? altera lævum
Extendit, pectitque comas, & volvit in orbem.

Immundi muliebris altera pars erant cutis, facies, & hujusmodi reliqua, fœminis procurata ad insaniam usque. [a] Tertullianus: *in illum enim delinquunt, quæ cutem medicaminibus ungunt, genas rubore maculant, oculos fuligine collinunt.* D. [b] Zeno; *intere miris excolit artibus sese, faciemque suam in se, quam non habet, quærit. pingit se in ipsam, & lenocinante vario magistri medicaminis fuco, vultum suum vultibus vertit alienis. hoc futura, non quod natura præstitit, sed quod ei ad examen speculi arbitrium temporale dictaverit.* [c] Prudentius,

Tædet

a *de cultu fœmin.* b *Sermone de pudicitia.* c *in hamartigenia. vers.* 274.

Tædet ſacrilegas matrum percurrere
curas,
Muneribus dotata Dei quæ plaſma-
ta fuco
Inficiunt , ut figmentis cutis illita
perdat
Quod fuerat , falſo non agnoſcenda
colore.

D. [a] Cyprianus: *illi & oculos circum-ducto nigrore fucare , & genas menda-cio ruboris inficere , & mutare adulte-rinis coloribus crinem , & expugnare omnem oris & capitis veritatem , cor-ruptelæ ſuæ impugnatione docuerunt.* [b] Ovidius;

Non tamen expoſitas menſa depren-
dat amator
Pyxidas: ars faciem diſſimulata
juvat.
Quem non offendat toto fæx illita
vultu,
Cum fluit in tepidos pondere lapſa
ſinus?

Juve-

a *De diſcipl. & habitu virgin.* b *lib. 3. de arte.*

[a] Juvenalis.

Interea fœda aspectu, ridendaque multo
Pane tumet facies, aut pinguia Poppeana
Spirat, & hinc miseri viscantur labra mariti.

Ejusdem ordinis fuit auriculæ ornatrix. Romæ:

IVLIAE ⸙ LIVIAE ⸙ AVGv
AVRICLA'E
ORNATRIX

[b] Cyprianus: *an vulnera inferri auribus Deus voluit, quibus innocens adhuc infantia, & mali sæcularis ignara crucietur, ut postea de aurium cicatricibus & cavernis preciosa grana dependeant, gravia, etsi non suo pondere, mercium quantitate?* De

S ornatu-

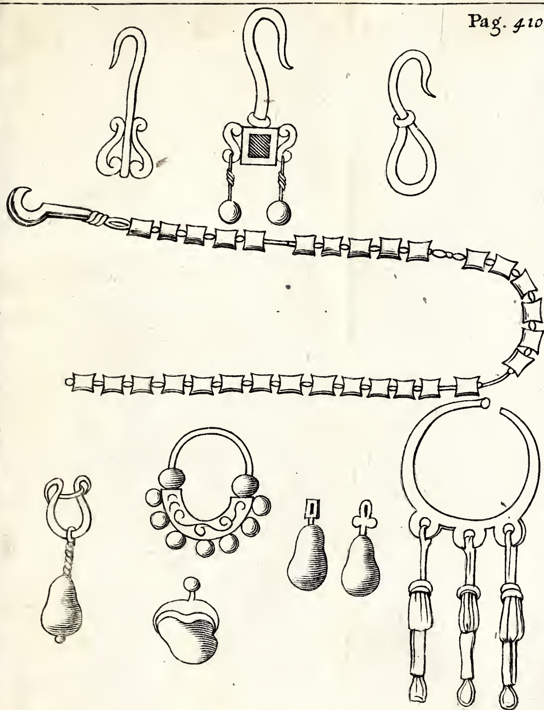
a *Sat. vers.* 459. b *loco proxime citato.*

ornatu ſatis pro inſtituto noſtro. Cultus inſtrumenta hæc damus, quæ olim extabant Romæ apud LÆLIVM PASCHALINVM. Spectantur hic aureæ acus crinales, leviter à ſummo inflexæ, ad crines comendos, & earum nonnullæ puræ, nonnullæ gemmatæ; adeſt viriola è minutis ſmaragdis, quam licet magnus [a] CVIACIVS obſervet brachialem fuiſſe, ego tamen collo quoque aptaverim. [b] Juvenalis,

Nil non permittit mulier ſibi, turpe
putat nil,
Cum virides gemmas collo circumdedit. ———

Adeſt inauris ærea, gemmis tribus vitreis oblongis dependentibus ornata, è mundo tenuioris alicujus & paupertinæ fœminæ. Viſitur & ſtalagmium è rudi amethyſto. Inaures præ-

a *lib.* 10. *obſerv. cap.* 17. b *Sat.* 6. *verſ.* 455.

4
o
(
q
I
S
le
c
n
a
q
o
n
v

A
vi
n:
p:
la

præterea, altera ex auro tota, altera diſtincta margaritis, & quidem ad figuram noſtrarum recentium proximè accedens. Bini inſuper elenchi. [a] Plinius de margaritis ſcribens; *& procerioribus ſua gratia eſt. Elenchos appellant faſtigiata longitudine. alabaſtrorum figura, in pleniorem orbem deſinentes.* [b] Juvenalis;

Cum virides gemmas collo circumdedit, & cum
Auribus extentis magnos commiſit elenchos.

ubi gloſſæ antiquæ habent, *uniones, margaritas oblongas, magnarum gemmarum elenchos, quos & titulatos appellant.* ego malim tutulatos: & ſanè legimus ſuperius ORNATRICEM A TVTVL. Et quidem Tutulus Pontificalis, cujus imaginem cernimus in denariis gentis Juliæ, non admodum diſſimilis elencho eſt,

S 2 fuit

a *lib. 9. cap. 35.* b *Sat. 6. verſ. 456.*

PARENS PATRIAE CAESAR

LEPIDVS · IMP · P · M · PON · IMP · CAESAR ·

fuit enim metali figura, ut inquit [a] Festus. Vidimus autem apud eundem aureas inaures ea planè figura, qua conspiciuntur in antiquis denariis: acus crinales, è quarum altera dependet Cupido fistulam inflans: annulos multiformes, redimiculum seu minutum monile aureum, & alia multa. Huc referenda sunt illa [b] Cypriani verba: *non inferantur auribus vulnera, nec brachia includat aut colla, de armillis & monilibus catena pretiosa. sint à compedibus aureis pedes liberi, crines nullo colore fucati, oculi conspiciendo Deo digni.* Hujus loci sunt & Aur. [c] Prudentii carmina;

Ac velut artificis Domini manus imperfectum
Os dederit, quod adhuc res exigat, aut hyacinthis
Pingere sculptilibus redimitæ frontis in arce,

 Colla

a *v. Tutulus.* b *de discipl. & hab. virg.* c *Hamartig. vers. 267.*

Colla vel ignitis ſincera incingere
ſertis,
Auribus aut gravidis virides ſu-
ſpendere baccas,
Nectitur & nitidis concharum cal-
culus albens
Crinibus, aureolisque riget coma
texta catenis.

Præclara illa [a] Zenonis martyris apoſtrophe: *ancilla Chriſti falſum idolum reſpuis? mihi crede in te colis, cujus ornatum, cujus imaginem non deponis. ad Eccleſiam Dei opere vario totum inaurata corpus, execrabili metallo procedis onuſta, ubique delicata, ſub mollibus fortis. deque ipſo cultus rigore in oratione non flecteris: non manus tendis: tumidum monilibus pectus proſternere dedignaris. ſanè cervicem curvas non religione, ſed pondere. quando* ἐξομολόγησιν *facies, quæ plus pro ornatu es, quam pro ſalute ſollicita?* [b] Idem alibi & quidem vehementer: *ò quan-*

a *Serm.* 2. *de avaritia.* b *Serm. de juſtitia.*

ò quantarum neces animarum in phaleris pendent ornatæ matronæ! ornamentum, cujus unum si solvas in precium, distribuasque necessitatibus singulorum, ex eorum respiratione cognosces, quantorum malo ille constat ornatus. Concludamus hæc omnia verbis antiquæ inscriptionis,

D M
T. FL. AVG. LIB
PARTHENOPAEI
POPPEANI. EVNVCHI
AB. ORNAMENTIS &c.

VESTIPLICÆ hujus corporis erunt, quarum munus ex ipsa voce dignoscitur. [a] Fabius major: *ter de stupro uxoris, adjecto precio appellatus, vestiplicam dominæ habitu misit.* [b] Seneca: *placet non in ambitionem cubile compositum, non ex arcula prolata vestis, non mille ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressa: sed domestica*

a *Declam.* 363. b *lib.* 1. *de Tranq. cap.* 1.

ſtica & vilis: nec ſervata, nec ſumenda ſollicitè. [a] Ammianus: *dein quum à Silvani lavacro, vel Mammeæ aquis ventitant ſoſpitalibus, ut quisquam eorum egreſſus tenuiſſimis ſe terſerit linteis, ſolitis preſſoriis veſtes luce nitentes arbitra diligenter explorat, quæ una portantur ſufficientes ad juvandos homines undecim* &c. Quid autem ſi veſtiplicæ VESTISPICÆ ſint? quæ ut ait [b] Varro veſtem ſpicerent. Apud [c] Plautum ſanè legitur,

Veſtiſpicæ, unctor, auri cuſtos, flabellifera, ſandaligerulæ.

ubi Nonius Marcellus legit *veſtiſpici.* In veteribus autem monumentis VESTIFICOS legimus, & VESTIFICAS, quos non malè & his adcenſebimus. Roſemunda verò Alboini VESTIARIAM habuit, in cujus lectulo ſe Peredeo ſuppoſuit; ut ſcribit [d] Diaconus. At

a *Lib.* 28. b *lib.* 6. *de L L.* c *Trinummo. act.* 2. *ſc.* 1. d *lib.* 2. *de geſt. Long. cap.* 28.

At veſtium colores nonnullos recenſet [a] Ovidius;

Quid de veſte loquar? non jam ſegmenta requires,
Nec quæ bis Tyrio murice lana rubet.
Cum tot prodierint precio leviore colores:
Quis furor eſt cenſus corpore ferre ſuos?
Aëris ecce color, tum cum ſine nubibus aër,
Nec tepidus pluvias concitat Auſter aquas.
Ecce tibi ſimilis, qui quondam Phryxon & Hellen
Diceris Inoïs eripuiſſe dolis.
Hic undas imitatur, habet quoque nomen ab undis,
Crediderim Nymphas hac ego veſte tegi.
Ille crocum ſimulat, croceo velatur amictu,

S 5 *Ro-*

a *lib. 3. de arte amandi.*

Roscida luciferos cum Dea jungit equos.

Hic Paphias myrtos : hic purpureos Amethystos :

Albentesve rosas : Threïciamve gruem.

Nec glandes, Amarylli, tuæ, nec amygdala desunt,

Et sua velleribus nomina cera dedit.

Aliquot etiam enumerat Nonius, veluti Cymatilem aut Marinum ; Molochinum ; Impluviatum ; eos qui sunt à Calta & Croco, Cetrinum, Ferrugineum, Ostrinum, Luteum, Violaceum, Pullum, Anthracinum. At hæc hujus loci non sunt. Et quia laudatas matronas lanam fecisse laudatum olim fuit, ideò Textrinum instruemus. [a] Cajus Iurisconsultus *& ancillarum & filiarumfamilias nomine, de peculio actio datur, maximè si qua Sarcinatrix, aut* TEXTRIX *erit.*

a *Leg. 27. ff. de peculio.*

erit. Vlpianus; *quare si lanam conduxerit usuarius expediendam, poterit etiam per usuarias ancillas opus perficere. itemque si vestimenta texenda redemerit* &c. [a] Portius Latro; *ex omni rupe conchylium trahitur, quo vestis cruentetur, infelices ancillarum greges laborant, ut adultera tenui veste perspicua sit.* Et hoc artificium adeò ancillas decuit, ut [b] Ammianus universas unico textrini nomine comprehenderit. De lana autem & lino quatenus in textrinum recipiuntur, legendus omninò est [c] Vlpianus. LANIPENDIÆ, quas nominavit [d] Pomponius, inter LANIFICAS pensa partiebantur, quando ea munera sordere dominabus visa sunt. [e] Plautus

——servir serviren' tibi
Postulas viros? dare una opera pensum postules;

S 6 *Inter*

a *apud Sen. lib. 2. controv. in fi.* b *Lib. 14.* c *Leg. 70. ff. de Legat. 3.* d *Leg. 32. ff. de donat. int. vir. & uxor.* e *Menachmu act. 5. sc. 2.*

Inter ancillas ſedere jubeas, lanam carere.

QVASILLARIÆ à Quaſillo, ſeu calatho dictæ ſunt. Petronius; *nec contenta mulier tam gravi injuria mea, convocat omnes Quaſillarias, familiaque ſordidiſſimam partem, ac me conſpui jubet.* Romæ olim,

MVSA. QVASILL
VIX. ANN. XXX
CRATINVS LANIPEND
DE SVO

[a] Propertius;

Et graviora rependit iniquis penſa Quaſillis,
Garrula de facie ſi qua locuta mea eſt.

D. [b] Hieronymus: *diſcat & lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calathum, rotare fuſum, ſtamina pollice*

a *lib.4. El. 7.* b *ad Lætam.*

lice ducere, ſpernat bombycum telas, ſerum vellera, & aurum in fila lenteſcens. talia veſtimenta paret quibus pellatur frigus, non quibus veſtita corpora nudentur. [a] Idem; *dolet ſibi prælatum juvenem, non quidem comatum, non veſtium ſericarum, ſed toroſulum & in ſordibus delicatum, qui ipſe ſacculum ſignet, textrinum teneat, penſa diſtribuat, regat familiam, emat quidquid de publico neceſſarium eſt diſpenſator & dominus, & præveniens officia ſervulorum, quem omnes rodant famuli, & quidquid domina non dederit, illum clamitent ſubtraxiſſe.* Et in his quidem D. Hieronymi, illa verba (*non veſtium ſericarum*) non videntur carere mendo, rectius enim legentur (*non veſtitu ſericatum*) ut ſibi per omnia conſtet ἰσόκωλον. Hæc mulieres mancipia domi ad uſum habuerunt, ut diximus. nunc recenſebimus quæ foris ad oſtentationem ANCILLVLAS ex Æthiopia, ut

S 7 loqui-

a *lib. 2. epiſt. ſelect. epiſt. 9.*

loquitur [a] Terentius, ne videlicet viris inviderent Mauros & Æthiopes ſervulos. Imò & hos habuerunt. [b] Tibullus de ſua Nemeſi;

Illi ſint comites fuſci, quos India torret,
Solis & admotis inficit ignis equis.

Et verò quid venuſtatis in ominoſa Æthiopis facie deliteſceret, ego quidem non video, niſi dicamus fefelliſſe has noſtras, quod vulgò Æthiopes, ut notat D. [c] Hieronymus, vocarentur argentei. Inter ancillas conſpicuæ fuerunt FLABELLIFERÆ, quarum meminit [d] Plautus. Flabellum autem domi Eunuchorum fuit, ut indicat nobis Eunuchum mentitus Chærea Terentianus, & Claudiani Eutropius: aliquando etiam mulierculæ alicujus, velut illius apud

a *Eunucho. act.* 1. *ſc.* 2. b *lib.* 6. *eleg.* 6. c *lib.* 1. *epiſt. ſelect. epiſt.* 16. d *Trinummo.*

apud [a] Martialem, quæ *prasino flabello tenue ventilabat frigus* æstuanti Zoïlo. & hinc D. [b] Hieronymus inter ancillarum officia enumerat flabellum tenere. VMBELLIFERÆ etiam in hoc agmine. [c] Ovidius;

Ipse tene distenta suis umbracula virgis;
Ipse face in turba, qua venit illa, locum.

hortatur nimirum amatorem, ut ad captandam puellæ gratiam, servilia etiam obeat ministeria. Et hoc est, quod insolens & contumeliosum in Atheniensibus notat [d] Ælianus, quod inquilinorum puellas adigerent σκιαδηφορεῖν ἐν ταῖς πομπαῖς. SANDALIGERVLÆ & ipsæ cum aliis aliquot bajulæ fuerunt Veneriæ hujus pompæ. [e] Ovidius;

Nec dubita tereti scamnum producere lecto:

Et

a *Lib. 3. 40.* b *in epitaph. Paulæ.* c *lib. 2. de arte am.* d *lib. 6. cap. 1.* e *Loco cit.*

Et tenero soleam deme vel adde pedi.

Exequebantur hæc pueri ad pedes, & ancillæ quas tetigimus à SANDALIO. Expressit utrumque munus D. Johannes Baptista, apud[a] Matthæum, & ceteros Euangelistas, ut notavit doctissimus MALDONATVS. Erant autem non raro aurea Sandalia hæc; ne videlicet virides umbellæ, prasina & pavonina flabella unicè perstringerent oculos, & pedum tegmina jacerent. Quin *& crepidarum obstragulis* (ut ait[b] Plinius) *& totis socculis addebant margaritas*; quos & ipsos prælatos ab aliqua ancillarum non dubitaverim. Et huic lepido puellarum collegio adscripserim ego ancillam meretriculæ illius, è cujus manu aquila calceum corripuit lavantis dominæ, ut demitteret Memphi in gremium Psamme-

a *cap.* 3. *Marc.* 1. *Luc* 3. *Ioan.* 1. b *lib.* 9. *cap.* 35.

metychi Regis, cum ille jus diceret. Imò & virum Consularem & Censorium, Imperiique Curatorem L. Vitellium, qui *miri in adulando ingenii* (verba [a] Suetonii sunt) *pro maximo munere à Messalina petiit, ut sibi pedes præberet excalceandos; detractumque socculum dextrum, inter togam tunicasque gestavit assiduè, nonnunquam osculabundus.* O togatum mancipium! Præibant ex officio ANTEAMBULATRICES. subsequebantur PEDISSEQUÆ, & quas δουλάρια vocat in universum [b] Lucianus. [c] Plautus;

—— illi rei studet,
Volt placere sese amicæ, volt mihi, volt pedissequæ.

[d] Marcianus Capella; *Periergia verò aliis comitata pedissequis, dotalibusque mancipiis, curiose universa perscrutans*

a *Vitell. cap.* 2. b *Lexiphane.* c *Asinaria. act.* 1. *sc.* 3. d *Lib.* 2.

tans, atque interrogans sequebatur. idem auctor. *præcedit illico conscendentem Musarum concinentium pompa, & prædictarum comitum venerabilis multitudo.* Pueri etiam ipsi non sine comitibus & pedissequis prodibant. [a] Cornificius; *Gorgia pedissequa puerorum, absconde pueros, defende, fac ut incolumes ad adolescentiam perducas.* COMITEM inquit [b] Vlpianus: *accipere debemus eum, qui comitetur & sequatur; & ut Labeo ait, sive liberum sive servum, sive masculum, sive fœminam.* Subdit autem: *inter comites utique & pædagogi erunt.* [c] Macrobius: *averterant in se populum in spectaculo gladiatorum Livia & Iulia, comitatus dissimilitudine. quippe, cingentibus Liviam gravibus viris, hæc juventutis, & quidem luxuriosa grege circumsidebatur.* Ille de hoc numero apud [d] Appuleium; *hujus adhærebat lateri senex jam gravis annis, qui*

a *Lib.* 4. b *Leg.* 15. §. 16. *ff de injur.* c *lib.* 2. *Saturn. cap.* 5. d *Lib.* 2.

qui ut primum me conspexit: est, inquit, Hercules hic Lucius: & offert osculum, & statim incertum quidnam in aurem mulieris obganniit. In horum contubernio videntur fuisse cincinnatuli, & calamistrati illi, quos D. [a] Hieronymus procul arcet à Christianæ virginis comitatu. *non ambulet* (inquit) *juxta te calamistratus Procurator, non Histrio fractus in fœminam.* [b] Martialis,

Crispulus iste quis est, uxori semper adhæret
Qui, Mariane, tuæ? Crispulus iste quis est?
Nescio quid dominæ teneram qui garrit in aurem,
Et sellam cubito dexteriore premit?
Per cujus digitos currit levis annulus omnes:
Crura gerit nullo qui violata pilo.

Nil

a *ad Salvinam.* b *Lib. 5. 61.*

Nil mihi respondes? uxoris res
agit, inquis,
Iste mea ———

Quæ sanè videtur Martialis ab [a] Ovidio accepisse;

Tuta frequensque via est per amici
fallere nomen:
Tuta frequensque licet sit via,
crimen habet.
Inde Procurator nimium quoque
multa procurat,
Vt sibi mandatis plura videnda
putet.

Hujus comitatus portio apud parum pudicas mulieres fuerunt SALVTI-GERVLI pueri, INTERNVNCII ministri, quorumque meminit [b] Juvenalis;

Vt non ter decies respiret: conscia
matri
Virgo fuit, ceras nunc hac dictante
pusillas

Im-

a *lib.* I. *de arte amand.* b *Sat.* 14. *vers.* 28.

Implet, & ad mœchum dat eisdem ferre cinædis.

Ad hos respexit [a] Appuleius; *hos Græco nomine δαίμονας nominant, inter terricolas cœlicolasque vectores, hinc precum, inde donorum. qui ultro citroque portant, hinc petitiones, inde suppetias: ceu quidam utriusque interpretes & salutigeri.* Hujus agminis sordes & quisquiliæ sint MVLIONES, BASTERNARII, CARRVCARII, CISIARII, LECTICARII, RHEDARII, IVNCTORES, & alii nescio qui inter bestias & vehicula occupati, quorum opera dominis, & dominabus promiscuo usui erat. Muliones in urbe etiam fuisse, nemini dubium esse arbitror. vehebantur enim matronæ vehiculo [b] carpentario; quod à junctis mulabus trahebatur. id quale esset, indicant nummi veteres signati nomine

a *de Deo Socr.* b *Liv. lib.* 34.

SPQR
MEMORIAE
AGRIPPINAE

S.P.Q.R.
IVLIAE AVGVST

ne & imaginibus Juliæ & Agrippinæ Augustarum. At quia carpentum ab his, velut etiam à [a] magistratibus usu cœptum conjicio, inde factum est, ut matronæ ad Basternas sese reciperent. D. [b] Hieronymus; *praecedit caveas Basternarum, ordo semivirorum.* antiquus [c] epigrammatographus;

Aurea matronas claudit Basterna pudicas,
Quæ radians patulum gestat utrimque latus.
Hanc geminus portat duplici sub robore Burdo,
Provehit & modico pendula septa gradu.

Duplex robur Amites Basternarum sunt, ut vocat [d] Palladius. Asseres videlicet, seu perticæ aucupalibus similes, quarum Festus, & idem [e] Palladius meminerunt. Eadem pene ne

a *Fl. Vopiscus in Aureliano. Pollio in Claudio.*
b *ad Eustochium:* c *Collect. Pithæi.* 1. *edit. Lugd.*
d *lib.* 7. *Tit.* 2. e *Tit.* 12.

nè quæ antiquus poëta habet & [a] Iſidorus. Nec diverſa tradit [b] Servius ad illud,

Pilentis matres in mollibus ———

Pilenta (inquit) *ſunt vehicula, ſicuti nunc Baſternas videmus. erant autem tunc veneti coloris, non ut nunc ſunt ruſſati, quibus niſi caſtæ matronæ uti non poterant.* Burdonum meminit [c] Vlpianus his verbis *item jumenta, vel lectica, vel ſella, vel Burdones.* Quos ſcimus & [d] Carrucam dormitoriam portaviſſe, qua matronæ utebantur. Carrucæ nomen debent [e] CARRVCARII. D. [f] Paulinus deſcribens comitatum ſanctæ Melaniæ, Neapoli Nolam proficiſcentis: *tota hujus ſæculi pompa, qua honorati & opulenti poterant, circumflui Senatores proſequebantur. Carrucis nutantibus, phaleratis equis, auratis pilen-*

a *lib.*20. *orig. cap.* 12. b *Lib.*8. *Æneid. verſ.*666.
c *L.* 48. *de Leg.* 3. d *L.* 13. *de au & arg. leg.*
e *Leg.* 13. *ff. locati.* f *Epiſt.* 10. *c. Aſcens.*

pilentis, & carpentis pluribus gemente Appia atque fulgente. Et Carrucis quidem ad luxus rationem utebantur deauratis. [a] Abdias; *denique Nicolaus quidam ex civium numero, exhibens carrucam deauratam, cum quatuor mulis candidis, totidemque equis, obtulit beato Apostolo, dicens &c.* Imò & aureis. [b] Martialis.

Aurea quod fundi precio carruca paratur,
Quod pluris nulli est, quàm domus empta tibi.

Et hi aliquando dicti sunt MULIONES CARRUCARII, ut apud Capitolinum in Maximino juniore. Cisium vehiculi biroti genus fuit, ut & Carpentum, à quo [c] Cisiarii. De Rheda [d] Cicero: *cum hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparasset, cum uxore veheretur in Rheda, penulatus, vulgi magno impedimento,*

T

a *Lib.3.* b *Lib.3.62.* c *Leg.13. ff. locat* d *in Miloniana.*

to, ac muliebri & delicato ancillarum, puerorumque comitatu. fit obviam Clodio ante fundum ejus, hora ferè undecima, aut non multò secus. statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum, adversi Rhedarium occidunt. Et quidem mulæ rhedariæ apud [a] Varronem huc pertinent. Est autem animadvertendum, quod Cicero de puerorum tetigit delicato comitatu, id à [b] Martiale explicari;

Cum cathedralicios portet tibi Rheda ministros,
Et Libys in longo pulvere sudet eques.

CATHEDRALICII enim pueri hujusmodi, à Cathedris fœminarum dicti sunt. [c] Horatius;

——— *Demetri, teque Tigelli*
Discipularum inter jubeo plorare cathedras.

Pro-

a *lib. 3. de R. R. cap. ult.* b *lib. 10. 13.* c *lib. 1. Sat. ult.*

[a] Propertius,

Supplex ille ſedet, poſita tu ſcribe cathedra
Quidlibet, has artes ſi pavet ille, tenes.

[b] Phædrus,

Habebat quidam filiam turpiſſimam.
Idemque inſigni & pulcra facie filium.
His ſpeculum in cathedra matris ſuppoſitum fuit &c.

[c] Martialis:

Inter fœmineas tota qui luce cathedras
Deſidet, ——

[d] Juvenalis,

—— *famam contempſerat olim,*
Cujus apud molles minima eſt jactura cathedras.

T 2 Pli-

a *lib. 4. eleg.* 5. b *Lib.* 3. 8. c *Lib.* 3. 63.
d *Sat. 6. verſ.* 90.

[a] Plinius junior de Arria noſtra; *dum hæc dixit, exiluit cathedrâ, adverſoque parieti caput ingenti impetu impegit, & corruit.* De Lecticariis hæc habet [b] Seneca; *quid refert quot habeat Lecticarios, quam oneratas aures, quam laxam ſellam?* [c] Juvenalis,

Nec melior, ſilicem pedibus quæ conterit atrum,
Quam quæ longorum vehitur cervice Syrorum.
Vt ſpectet ludos, conducit Ogulnia veſtem,
Conducit Comites, Sellam, Cervical, Amicas,
Nutricem, & flavam, cui det mandata, puellam.

Et ſanè hæc oſtentatio Romæ olim & viros adegit, ut conducerent greges AMICORVM; eo videlicet con-

a *lib.* 3. *ep.* 16. b *De conſtant. Sap. cap.* 14.
c *Sat.* 6. *verſ.* 349.

consilio ut divitias & opulentiam jactarent. [a] Martialis:

Cinctum togatis post & ante Saufellum,
Quanta reduci Regulus solet turba,
Ad alta tonsum templa cum reum misit
Materne cernis? invidere nolito.
Comitatus iste sit, precor, tuus nunquam,
Hos illi amicos & greges togatorum
Fusciculenus præstat, & Faventinus.

Imò ut ipsa jactantia se proderet magis, Kalendaria (ut ita dixerim) amicorum excogitata sunt, in quæ nomina illorum referrentur. [b] Seneca: *nescis quantum sit precium amicitiæ, si non intelligis multum te ei daturum, cui dederis amicum; rem*

a *Lib.*2 74. b *lib.* 6. *de Benef. cap.* 33.

non domibus tantum, ſed ſæculis raram, quæ non alicubi magis deeſt, quàm ubi creditur abundare. Quid? iſtos tu Libros, quos vix Nomenclatorum complectitur aut memoria aut manus, amicorum exiſtimas eſſe? Non ſunt iſti amici, qui agmine magno januam pulſant, qui in primas & ſecundas admiſſiones digeruntur. conſuetudo iſta vetus eſt Regibus, Regesque ſimulantibus, populum amicorum deſcribere. Neſcio quid ſimile ſtomachatur Vmbricius apud [a] Juvenalem; ex novitia tamen & nuper recepta lectione,

—— omnia Romæ
Cum precio, quid das ut Coſſum aliquando ſalutes?
Vt te reſpiciat clauſo Vejento labello?
Ille metit barbam, crinem hic deponit amati.
Plena domus Libris venalibus. —

At

a *Sat.* 3. *verſ* 183.

At in aula Palatina erant Liberti, qui curam gererent amicorum Principis. olim legebantur Romæ epigrammata ſepulchralia,

TI. CLAVDIVS. AVG
LIB. FORTVNATVS. A
CVRA. AMICORVM

&,

D M
LIBERTORVM
T. FLAVI. AVG. LIB
VICTORIS
A CVRA. AMICORVM

&

M. VLPIVS
AVG. L.
A CVRA AMICORVM

At hæc frequenter dicis cauſa facta ſunt. *etenim in Principum domo* (ſcribit [a] Plinius) *nomen tantum amicitiæ, inane ſcilicet, irriſumque remanebat. nam quæ poterat eſſe inter eos amicitia,*

a *in Panegyr.*

citia, quorum sibi alii domini, alii servi videbantur? Vtcunque sit, fuit hæc tam apud Principes, quam apud privatos caritatis & benevolentiæ plena compellatio. hinc illæ voces [a] Drusi; *ecquando, propinqui amicique similem mei civem habebit Respublica?* [b] Tiberii in codicillis, *compotores & coëpulones* Pomponium Flaccum, & L. Pisonem, *jucundissimos & omnium horarum amicos* profitentis. Trimalcionis apud Petronium; *amici, nondum mihi suave erat in triclinium venire.* &, *amici, pavonis ova gallinæ jussi supponi.* [c] Titi Cæsaris; *amici, diem perdidi.* [d] Socratis; *hic ille erat, amici, de Academia cupidinis cygnus.* Ita convivii dominus apud [e] Lucam Euangelistam: φίλε, προσανάβηθι ἀνώτερον. ipse [f] CHRISTVS dominus discipulos alloquens; ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ. Idem voluit vox ἑταῖρος. Rex apud

a *Vell. Patercul. lib.* 2. b *Sueton. Tiber. cap.* 42. c *Sueton. Tito, cap.* 8. d *Appuleius de dogm. Plat.* e *cap.* 14. f *Iohan.* 15.

apud [a] Matthæum: ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε, μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου. IESVS apud [b] eundem; ἑταῖρε, ἐφ' ᾧ πάρει; Socrates apud [c] Cassianum; πάνταθε ἑταῖροι, εἰμὶ γὰρ, ἐπέχω δέ. unde forsan magnus [d] Eteriarches in aula Constantinopolitana. Ad rem. IVNCTORES jungebant rhedam equis, vel mulis, & meminit [e] Alfenus his verbis: *& sibi videri eos demum usus sui causa patremfamilias habere, qui ad ejus corpus tuendum, atque ipsius cultum præpositi destinatique essent.* quo in genere Junctores, Cubicularii, Coci, Ministratores atque alii. Et quamvis [f] CVIACIVS & [g] VICTORIVS *Unctores* legant, non placet tamen à pandectarum Florentinorum lectione discedere, adstipulante præsertim [h] Cujacio; Jungere enim hoc sensu probum

a *cap.* 22. b *cap.* 26. c *collat.* 13. *cap.* 5. d *apud Curopalat.* e *L.* 203. *de verb. sign.* f *ad dictum caput Alfeni in comm. ex Bibl. T. Pithœi.* g *lib.* 37. *Var. cap* 1. h *qui retractavit lib.* 14. *obser. cap.* 3.

verbum eſt. & inde *junctura* apud [a] Capitolinum : *data etiam vehicula cum mulabus ac mulionibus , cum juncturis argenteis , ut ita de convivio redirent.* Ancillas præter has omnes, negociationi à dominabus fuiſſe præpoſitas [b] ICti teſtantur. Reſtat nunc urbani ſervitii quam recenſeamus extrema cohors ; illa ſcilicet , quæ nomen ſortita fuit ab ædium partibus , ſive malumus membris. Ædes verò ipſæ ea laxitate fuerunt , ut non excluderent myriadas illas ſervorum, quas alibi explicuimus. [c] Seneca certè capacia POPVLORVM tecta , domos inſtar VRBIVM , non ſemel inculcat. [d] Ejusdem hæc ſunt : *ubi luxuriam latè felicitas fudit, cultus primum corporum eſſe diligentior incipit. deinde ſuppellectili laboratur. deinde in ipſas domos impenditur cura , ut in* LAXITATEM RVRIS *excurrant , ut parietes advectis trans maria mar-*

a *in L. Vero.* b *Leg.7. & .8. ff. de inſtit act. Leg.5: §. 2. ff. de tribut. act.* c *Epiſt. 90.* d *Epiſt. 114.*

marmoribus fulgeant, ut tecta varientur auro, ut lacunaribus pavimentorum respondeat nitor. &c. [a] Juvenalis eadem expressit carmine;

Quid refert igitur quantis jumenta fatigat
Porticibus? quanta nemorum vectetur in umbra;
Iugera quod vicina foro, quas emerit ædes?

Nec verò non respondebant hisce spatiis aulæ æmulæ urbium, capaces populi, & Cœnationes, & Porticus, Vestibula, Atria, Peristylia, Bibliothecæ, Pinacothecæ, Basilicæ, & alia ad decorem majestatis perfecta, & publicorum operum magnificentiam comparata. In summa, domorum ea fuit amplitudo, ut domini (prout temporis conditio exigebat) quibusdam membris [b] uterentur, quibusdam non. OSTIARIUS, quem

a *Sat.* 4. *vers.* 5. b *Leg. penult. ff. de usu & habitat.*

Claustrituum appellat [a] Lævius, *puerum ab Ianua* [b] Cornelius Nepos, aditum obsidebat, ut admitteret nimirum vel demitteret nimirum eos, qui dominum conveniebant. D. [c] Bernardus; *cum enim* CHRISTVS *cordis ostium custodit, & est cordis ostiarius, ut per illum ingrediantur & egrediantur omnes familiæ cordis, consequenter adsunt millia millium Angelorum, ad fores exteriorum sensuum excubantium: nec audet alienigena irrumpere terribiles illas acies, propter Ostiarii reverentiam, & Angelorum custodiam.* [d] Cicero: *neminem à congressu meo neque Ianitor meus, neque somnus absterruit.* [e] Martialis,

Illud adhuc gravius, quod te post mille labores,
Paule, negat lasso Ianitor esse domi.

EXCVBIÆ, quas tangit D. Bernar-

a *apud Gell. lib.* 12. *cap.* 10. b *Hannibale.* c *meditationum cap.* 5. d *pro Plancio.* e *Lib.* 5.22.

nardus, Regum & Cæſarum fuerunt. [a] Statius;

Non impacatis Regum advigilantia ſomnis
Pila, nec alterna ferri ſtatione gementes
Excubiæ. ——

[b] Cornelius Tacitus: *conjuratis tamen metu proditionis placitum, maturare cædem apud Bajas, in villa Piſonis, cujus amœnitate captus Cæſar crebro ventitabat, balneasque & epulas inibat, omiſſis excubiis, & fortunæ ſuæ mole.* [c] Rutilius Numatianus,

Præbet equos, offert etiam carpenta Tribunus,
Ex commilitio carus & ipſe mihi:
Officiis regerem cum regia tecta magiſter,
Armigerasque pii Principis excubias.

Et hæ EXCUBIÆ & CUSTODES

a *lib.* 1. *Thebaid.* b *lib.* 15. *annal.* c *Lib.* 1.

in vestibulis fuerunt. [a] Virgilius *Buten fidum ad limina custodem* appellat. Idem [b] poëta;

Tisiphoneque sedens, palla succincta cruenta,
Vestibulum insomnis servat noctesque diesque.

quem imitatus est [c] Silius;

Ante aulam atque aditus, & inexorabile limen
Quanta cohors, omni stabulante per avia monstro,
Excubat? ——

[d] Virgilius;

—— *cernis* CVSTODIA *qualis*
Vestibulo sedeat? ——

[e] Appuleius; *ante fores viri fortes, stipatoresque regalium laterum, tutela pervigili;* CVSTODIAM *per vices sor-*

a *lib.* 9. *Æneid. vers.* 647. b *lib.* 6. *Æneid. vers.* 55. c *Lib.* 13. d 6. *Æneid. vers.* 575. e *de mundo.*

ſortium ſuſtinebant. erant inter eos diviſa officia, in comitatu Regio armigeri quidam, at extrinſecus ſinguli cuſtodes locorum erant, & Ianitores, & Atrienſes. Et hinc Nautam ſtationarium in ſcapha, CUSTODEM appellat Petronius. Fuit enim ſchapha veſtibulum navis. Hinc Diphilus apud [a] Athenæum ſcriptum reliquit;

Αὐλὰς θεραπεύειν ἐςὶν ὡς ἐμοὶ δοκεῖ
Ἢ φυγάδος, ἢ πεινῶντος, ἢ μαςιγίου.

Ceterum Excubiarum Palatinarum imaginem nemo melius [b] Corippo expreſſit. Neque verò privati non habuerunt & ipſi ſuas Excubias, ut inferius videbimus, & adnotavit ad Tacitum eruditiſſimus I. [c] LIPSIUS. Ad Oſtiarium ut revertamur, is fuit cathenatus. [d] Columella: *an putem fortunatius à cathenato repulſum Ianitore, ſæpè nocte ſera foribus ingratis adjacere?* Et hæc ſunt Oſtiarii impe-

a *Lib.* 5. b *Lib.* 3. c *lib.* 14. *annal.* d *in præfat. Lib.* 1.

impedimenta apud [a] Afranium. [b] Suetonius: *L. Votacilius Pilitus serviſſe dicitur, atque etiam Oſtiarius veteri more in cathena fuiſſe.* Quod autem idem auctor de Lenæo Grammatico ſcriptum reliquit: *puerum adhuc cathenis ſubreptum refugiſſe in patriam*, non eſt quod de Oſtiario interpretemur. Scriptura enim (me conjectore) liquido mendoſa eſt, quam unius elementi detractione emendabimus, legendo; *traditur autem puer adhuc Athenis ſubreptus, refugiſſe in patriam, perceptisque liberalibus diſciplinis, precium domino ſuo retuliſſe: verum ob ingenium & doctrinam gratis manumiſſus.* Notanda autem ſunt Suetonii verba, *veteri more*, quæ indicant non ita factum fuiſſe ætate Suetonii. Et ſanè longo etiam poſt ipſum intervallo legimus apud [c] Corippum, cathenas à Janitore in Januam translatas fuiſſe;

Et

a *Feſtus in Trintinnare.* b *de clar. Rhetor.*
c *Lib* 1.

Et jam crebra manus veloci concita pulſu,
Limina quaſſabat ductis munita cathenis.
Ad ſtrepitum cuſtos, cura eſt cui clauſtra tueri,
Sic ait indignans ——

Oſtiarii comes plerumque fuit canis. [a] Plautus;

—— *Tranio, age canem*
Iſtam à foribus face abducas ——

[b] Suetonius de Vitellio Imp. latebras quærente: *confugitque in cellulam Ianitoris, religato pro foribus cane.* [c] Seneca: *iratum vidiſti amicum tuum Oſtiario Cauſidici alicujus, aut divitis, quod intrantem ſubmoverat, & ipſe pro illo iratus extremo mancipio fuiſti. iraſceris ergo cathenario cani? & hic cum multum latravit,* objecto

a *Moſtellaria.* b *cap.* 16. c *lib.* 3. *de ira cap.* 37.

objecto cibo mansuescit. Et hic erat mutus, vel potius vocalis custos, qui Excubitore dormiente vigilaret. Janitori enim vigilia indicta erat. [a] CHRISTVS dominus noster: *sicut homo, qui peregrè profectus, reliquit domum suam, & dedit servis suis potestatem cujusque operis, & Ianitori præcepit ut vigilet.* Allusit ad hoc (ita liceat appellare) cynicum munus, parabola quæ extat divitis comessatoris apud D. [b] Lucam, ut rectè animadvertit [c] Petrus Chrysologus. Inquit enim; *sed dicis dives; ego etsi vinum negavi, aquam peto, quam communem cunctis animantibus auctor ipse omnium præstitit & natura. puto dives, quod & aquam pauperi tu negasti, cui ne ingrederetur Ianuam tuam, ne ad tuum puteum perveniret, canes quamplurimos objecisti.* Erant autem & qui pone Januam canem pictum haberent, ut apud Petronium Trimalcio.

At

a *Marci* 13. *vers.* 34. b *cap.* 16. *vers.* 20.
c *Serm.* 123.

At quid ad hæc pictores noſtri? qui in Triclinio divitis Lazarum delineant? poteſtne quidquam ineptius aut cogitari aut fingi? ſcilicet Ianitores admiſiſſent hominem ſcatentem ulceribus, dorſo ipſi luituri quidquid oculos nauſeabundi domini offendiſſet. Canes vero immanes illi Villatici & Venatici, num oblectabant cenantem dominum? apage. Catelli quidem in deliciis tricliniaribus habiti ſunt, ut teſtatur mulier Chananæa apud [a] Matthæum, & indicant ſcalpturæ antiquorum [b] marmorum: ceterum Moloſſos, & ejus generis reliquos, nemo in convictum, niſi amens aut ruſticus recepiſſet. At quisquis pictorum noſtrorum penè omnium pravitatem corrigere voluerit, is profecto ocium deſperaverit omnino: adeo ineruditi ſunt, adeo cognitionem omnem antiquitatis turpiter abjecerunt.

a *cap.* 15. *verſ.* 27. b *F. Vrſinus in append. ad Ciaccon. de Triclin.*

runt. Janitorum erat ignem ſervare, ut memini me alicubi apud [a] Ariſtidem obſervaſſe. Ignem videlicet Larum familiarium, qui in Atrio fuit non procul ab Janua. [b] Ovidius,

Omnis habet geminas hinc atque
hinc Ianua frontes,
E quibus hæc populum ſpectat, at
illa Larem.

Lar autem Genius Focorum fuit inquit [c] Arnobius. ideoque Lares nigros vocavit [d] Prudentius; & in veteri denario gentis Cæſiæ, Laribus Vulcanus ſuperponitur. [e] Servius autem Tullius Lari familiaris filius creditus, quod ejus mater conceperit in Foco: in cujus conceptus gratiam compitalia Laribus, & Ludos idem inſtituit. His venerationis gratia conſueverat ignis accen-

a *Sacr. Serm.* 5. *in princ.* b *Lib.* 1. *Faſt.* c *Lib* 4. d *Lib.* 1. *contra Symm.* e *Dionyſius Halicarnaſſ. lib.* 4.

accendi. [a] Capitolinus; *& cum apud Lares sacrificaret, carbones vivacissimi extincti sunt, cum inflammari soleant.* Et hinc apud nos vernacula vox *Focolare*, quasi Focus Laris, quod & alii notaverunt. Hinc [b] Sedulius:

Hic laticem colit, ille Larem: sed jungere sacris
Non audent inimica suis, ne lite propinqua,
Aut rogus exiguas desiccet fortior undas,
Aut validis tenues moriantur fontibus ignes.

Et ex his quæ contexuimus, non malè divinet quispiam, Sarmentum illum, cujus meminerunt [c] Plutarchus; [d] Horatius, & Juvenalis, Janitorem aliquando in cathena fuisse. Horatius videtur asserere;

Multa

a *Pertinace.* b *lib.* 1. *Carm.* c *Antonio.* d *lib.* 1. *Sat.* 5. e *Sat.* 5. *vers.* 3.

Multa Cicerrus ad hæc: donasset
jamne cathenam
Ex voto Laribus, quærebat. Scriba
quod esset,
Deterius nihilo dominæ jus esse. -----

Confirmat Petronius, qui Lares argenteos apud Trimalcionem, in ædicula inter januam & atrium videtur locare, in armario videlicet, ut infra explicabit nobis Plinius. Aliud Ostiarii ministerium tangit Petronius: *in aditu ipso stabat Ostiarius prasinatus, cerasino succinctus cingulo, atque in lance argentea pisum purgabat.* vile nimirum & sordidum opus, quo & Venus [a] Psychen exercuit. Invenimus quandoque mulieres etiam IANITRICES. [b] Plautus.

Anus hic recubare solet custos Ianitrix.

Petronius: *quamvis non minus sudo-*
ris

a *Appul. lib. 6. Metam.* b *in Curculione.*

ris habuimus etiam postquam ad stabulum pervenimus. Anus enim ipsa inter diversitores diutius ingurgitata, ne ignem quidem admotum sensisset: Inferius: *Anus præcipuè lippa, sordidissimo præcincta linteo, soleis ligneis imparibus imposita, canem ingentis magnitudinis cathena trahit, instigatque in Eumolpum.* [a] Pausanias etiam notat apud Homerum Ianitrices cæli horas. [b] Acta Paphnutii martyris: *Beatus vero Paphnutius, cum per urbem ambularet, vidit januam cujusdam ditissimi hominis patefactam, accessit igitur, & mulieri quæ januam custodiebat, da inquit mihi filia paulum aquæ ut bibam.* Ab hoc more sunt ancilla ostiaria in [c] Euangelio, & Rhode puella in [d] Actis Apostolorum, quæ pulsante ostium Petro processit ad audiendum, [e] Janitores autem & Ostiarii, ideo fores observabant, quia

a *Lib.* 5. b *apud Surium To.*2. c *Matthæi* 26. *Marci* 14. *Lucæ* 22. *Ioh.* 18. d *cap.* 12. e *Plutarchus de curiosit.*

quia ſordidum videbatur appenſo ut olim marculo eas pulſare. Nos hac ſoluti religione, marculos recepimus, præclarè nobiſcum actum cenſentes, ſi oſtiarium non alamus. Janitori proximus fuit miniſter, qui A IANO dictus eſt. Jano enim, à quo Januæ, aras Græci ante focos ſtatuebant, a Macrobio auctore. Latini videntur intus, & non uno in loco domus coluiſſe, ut qui apud ipſos omnibus Januis præeſſet. Ideoque homines recenſentur in antiquis monumentis A IANO PRIMO PALATINO. A IANO MEDIO. A IANO AB ATRIO. Scio futuros, qui hæc carpant, quod Jani ædificia grandia & pervia eſſent, non Signa, Fornices & Arcus publici, non Aræ privatorum. Hoc utút verum ſit, concedent tamen illi mihi, propè Atrium alicubi extitiſſe Janos, quod perinde eſt, ac ſi dicamus, intra domeſticos parietes, cum præſertim non

a *lib. 1. Saturnal. cap. 9.*

non omnino repugnet, ſub Jano ſignum Jani collocatum fuiſſe, cum [a] Auguſtus *Pompeii ſtatuam marmoreo Iano ſubpoſuerit.* Hæc nos timidè & dubitanter aſſerimus, non ignari tractari à nobis plerumque craſſiſſimas tenebras, quas ſi perrumpere aliquando nitamur, luce aliqua crepera, & dubia, nemo nobis paulo humanior vitio vortet. Subſequuntur ATRIENSES. poſt Veſtibulum enim Atrium, à quo & ATRIARII. Et hujus proximitatis ratione antiquæ Gloſſæ illud [b] Juvenalis,

> ——— *cum, deſertis Aganippes*
> *Vallibus, eſuriens migraret in atria*
> *Clejo.*

de Oſtiario & cuſtode Atrienſi dictum interpretantur. Horum fuit Atrium tueri. [c] Varro; *ſi ab æde & tuendo Æditunus eſt, cur ab Atrio & tuendo*

a *Suetonius Aug. cap.* 31. b *Sat.* 7. *verſ.* 7. c *lib.* 7. *de L. L.*

tuendo non Atrituus sit potius, quàm Atriensis? [a] Servius ad carmen Virgilianum;

Armiger ante fuit, fidùsque ad limina custos.

Æditurus (inquit) *fuit, quod, ut supra diximus in ingenti honore apud majores fuit: illic enim & epulabantur, & Deos colebant. Census etiam omnes illic servabant, quod etiam Plautus in Asinaria, qua inducit Sauriam servum Atriensem in tota familia plurimum posse.* Et sanè operæ precium erit legisse ejusdem fabulæ *actus secundi ultimam scenam*, nobilem planè. Idem Grammaticus in 1. Æneidos:

——— *vocemque per ampla volutant Atria* ———

ibi inquit & pecunias habebant. unde qui honoratiores erant, liminum custodes adhibebantur. ut

——— *qui Dardanio Anchisæ Armi-*

a *lib. 9. Æneid. vers. 648.*

Armiger ante fuit, fidusque ad limina custos.

ibi & culina erat, unde & atrium dictum est, quod atrum erat ex fumo. hucusque Servius. [d] Cicero: *atque ut in magna familia sunt alii lautiores, ut sibi videntur servi, sed tamen servi, ut Atrienses, alii inferiore loco, ut Mediastini*, &c. idem: *quid enim censes, si L. Mummius aliquem istorum videret, Mattellionem Corinthium cupidissimè tractantem, utrum illum civem excellentem, an Atriensem servum diligentem putaret?* idem [b] Cicero, *exstructa mensa non conchyliis aut piscibus, sed multa carne subrancida. Servi sordidati ministrant, nonnulli etiam senes, idem coquus, idem Atriensis.* omnia apposítè ad ea, quæ tradit Servius; ut & illa Euangelica de Atrio summi Sacerdotis, in quo ad ignem & prunas calefaciebat se Petrus. Imò & quæ habentur

 apud

a 5. *Parad.* b *in Pisonem.*

apud [a] Lucam & [b] Matthæum; *cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet.* mirifice illustrantur carmine [c] Virgiliano;

Armiger ante fuit, fidusque ad limina custos.

An verò Atrium lacunatum esset, vel sub divo, implicita quæstio est. [d] Vitruvius lacunaria non obscure in Atriis collocat. [e] Ovidius etiam;

Pumice multicavo, nec levibus atria tophis
Structa subit, molli tellus erat humida musco.
Summa lacunabant alterno murice conchæ.

[f] &

Quin etiam blandas movere per aëra caudas,

No-

a *cap.* 11. 21. b *cap.* 12. 29. c *lib.* 9. *Æneid. vers.* 648. d *lib.* 6. *cap.* 4. e *Lib.* 8. *Metamorph.* f *Lib.* 14.

Noſtraque adulantes comitant ve-
ſtigia; donec
Excipiunt famulæ, perque Atria
marmore tecta
Ad dominam ducunt. ———

[a] Appuleius: *ſed & Medici cum intraverint ad ægrum uti viſant, nemo eorum quod Tabulina perpulchra in ædibus cernant, & lacunaria auro oblita* &c. At lacunaria, & tablina non propriè in Atrio, ſed circa Atrium viſebantur; in porticibus nimirum quæ impluvium cingebant. Atrium enim ὕπαιθρον erat. Ovidius autem & Auſonius (ut etiam [b] vir eruditiſſimus notat) pro Aula uſurpaverunt. De ſervo Atrienſe hæc habet [c] Phædrus;

Ex alticinctis unus Atrienſibus,
Cui tunica ab humeris linteo Peluſio
Erat deſtricta, cirris dependentibus.

V 3 ubi

a lib. 4. Floridor. b Caſaubonus ad Suetonium. c lib. 2. Fabul. 5.

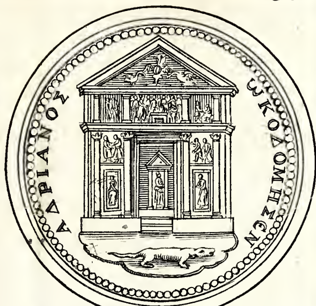
ubi quærat aliquis, quid ſibi per cirros voluerit Phædrus. Puerum ille cirratum intelligit, ut loquitur Perſius; qualem nobis exhibent imagines Antinoi, quem Imp. Hadriani Atrienſem fuiſſe teſtatur apud [a] Euſebium Hegeſippus. In hujus icones non omnino convenit illud [b] Martialis,

—— mollesque flagellent
Colla comæ: ——

cum ſint neque promiſſo capillo, neque detenſo, ſed cirrato & leviter diffuſo, quem comæ tenorem ſervant omnes Antinoi imagines. Vt ex his & Phædri carmine liceat ſuſpicari, Atrienſes perpetuo cirratos fuiſſe, neque aluiſſe comam prolixam, vel attondiſſe eandem, ſed longiuſculam ſiviſſe in uſum cirrorum. Et hic quidem ſuit cynædus ille de pædagogio aulico deus, cujus me-

a *lib. 4. hiſtor. Eccl. cap. 8. ex verſione Chriſtophorſon.* b *Lib. 4 42.*

in Achate gemma

meminit [a] Tertullianus, dignus planè, quem Ganymedes conſeſſu dignaretur, & reciperet in contubernium Zamolxis, è fugitivo Pythagoræ apud barbaros [b] deus. Erat autem in Atrio [c] Tablinum, in quo ſervabantur [d] codices rerum in magiſtratu geſtarum: erant [e] Armaria, quæ imagines majorum continerent. Quo reſpexit [f] Val. Maximus; *imaginem in cella Iovis Opt. Max. poſitam habet, quæ quotiescumque funus aliquod Corneliæ genti celebrandum eſt, inde petitur; uniqueillì inſtar Atrii Capitolium eſt.* In locum imaginum irrepſerunt exinde (ut conqueritur [g] Plinius) ſigna externorum artificum, æra & marmora, ut etiam notavit in Atrio Trimalcionis Petronius. Neque alius quam Atrienſis videtur fuiſſe, qui ab ATRIO CURANDO, vel ATRI

a *Apologet. cap.* 13. b *Æneas Gazæus in Theophr.* c *Vitruv. lib.* 6. *cap.* 4. d *Plin. lib.* 35. *cap.* 2. e *Iuvenalis Sat.* 8. f *lib.* 8. *cap.* 15. g *Loco cit.*

CVRANDI appellatur in antiquo elogio. Nisi dicamus fuisse recensitorem quempiam officiosorum hominum, quorum catervæ in Atrio disponebantur. Et quidni Nomenclatorem, qui domino salutantium nomen insusurraret? Bibliothecæ autem, quarum hic apta omninò statio est, adeò insederant omnes domos, ut in ipsas declamaverit [a] Seneca his verbis; *Studiorum quoque quæ liberalissima impensa est, tamdiu rationem habebo, quamdiu modum. quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus vix tota vita sua indices perlegit?* Et: *sicut plerisque ignaris etiam servilium litterarum, libri non studiorum instrumenta, sed cœnationum ornamenta sunt.* De hominibus qui hæc tractabant quoniam nonnihil diximus supra, ad Pinacothecas transeamus, quæ & ipsæ ad insaniam usque receptæ privatim sunt. [b] Vitruvius in ædium metatione,

a *de Tranquill. cap. 9.* b *lib. 6. cap. 7.*

tione, ipsarum rationem non semel sibi habendam constituit: improbavitque [a] Plinius nimium studium, quod in illis instruendis & referciendis passim ponebatur. Et quidem tabulas pictas videntur curasse Pictores, quos semel indicavisse sufficiet. Jam vero OFFICINATOR A STATVIS, cujusmodi legitur fuisse Eutyches nescio quis Augustorum libertus, & Hermeros Ti. Claudii Cæsaris servus Theamidianus AB MARMORIBVS MAGISTER, faciunt ut credam, apud Cæsares saltem, non Pinacothecas tantum, sed & Agalmatothecas (ita liceat appellare) in deliciis fuisse, privati enim his Atria referserant sua. Officinatorem à statuis, intelligo Fabrum statuarium, proximè ad vim vocis, quam & [b] Vitruvius, aliis intactam usurpavit. Explicat autem BERNARDINVS BALDVS, in perpetuo ad Vitru-

a *lib.35. cap. 2.* b *lib.6. cap. ult.*

truvium commentario. Interioris domus portio cūbicula ſunt, in quæ quod etiam moribus noſtris, introire paſſim non licet, ADMISSIONALES evocabimus. [a] Macrobius; *dum iſta narrantur, unus à famulitio, cui provincia erat admittere volentes dominum convenire, Euangelum adeſſe nunciat cum Dyſario.* [b] Lampridius: *cum amicis tam familiariter vixit, ut communis eſſet, ei ſæpè conſeſſus, iret & ad convivia eorum: aliquos autem haberet quotidianos etiam non vocatos; ſalutaretur vero quaſi unus de Senatoribus, patente velo, Admiſſionalibus remotis.* [c] Seneca huc reſpexit: *Ignovit abavus tuus victis. nam ſi non ignoviſſet, quibus imperaſſet? Salluſtium, & Cocceium, & Duillios, & totam cohortem primam interioris admiſſionis, ex adverſariorum caſtris conſcripſit.* rectè, *interioris admiſſionis.* erat enim non unica tan-

a *lib.* 1. *Saturnal. cap.* 7. b *in Alexandro. cap.* 4. c *de Clementia cap.* 10. *lib.* 1.

tantum admiſſio. idem [a] auctor: *Eſt proprium ſuperbiæ magno æſtimare introitum ac tactum ſui liminis, & pro honore dare, ut oſtio ſuo propius aſſideas, ut gradum prior intra domum ponas, in qua deinceps multa ſunt oſtia, quæ receptos quoque excludant.* Nec alios quam Admiſſionales innuit moleſtus ille nugator apud [b] Horatium;

——— haud mihi deero:
Muneribus ſervos corrumpam, non, hodie ſi
Excluſus fuero, deſiſtam: ———

In aula apud Cæſares his præerat MAGISTER ADMISSIONVM. [c] Ammianus; *ſummiſſis verbis fit Vrſicini mentio, ut conſilii rei bellicæ præſtantiſſimi, fruſtraque gravi injuria laceſſiti, & per Admiſſionum magiſtrum, qui mos eſt honoratior, accita eodem, ingreſſo conſiſtorium offertur purpura.* &c. hic autem MAGI-

a *lib.* 6. *de benef. cap.* 33. b *lib.* I. *Sat.* 9.
c *Lib.* 15.

STER etiam dictus est sine ulla alia adjectione, & hinc apud [a] Cassiodorum legitur formula magisteriæ dignitatis : & apud Corippum infra videbimus. Admissionales ipsi, ex officio admissionis aliter dicebantur. [b] Suetonius ; *trepidum eum interdicta aula sub Nerone, quærentemque quidnam ageret, aut quo abiret, quidam ex officio Admissionis simul expellens, abire Morboniam jusserat.* Magistro ipsi, quem diximus, is videtur adsignatus vicarius, quem *proximum Admissionum* vocat [c] Ammianus, & *adjutorem magistri* [d] Cassiodorus. At quia retulimus, Alexandrum Imperatorem salutari consuevisse *patente Velo* ; Velum (ut in hæc etiam intima lectorem nostrum calamo ducamus) obtendebatur foribus cubiculi Imperatorii, ut oculos arceret. [e] Corippus ;

Vt

a *lib. 6. variar.* b *Vespas. cap. 14.* c *Lib. 28.* d *lib. 6. variar.* e *Lib. 3.*

Vt lætus Princeps ſolium conſcendit in altum,
Membraque purpurea præcelſus veſte locavit,
Legatos Avarum juſſos intrare Magiſter,
Ante fores primus divinæ nunciat aulæ.
Orantes ſeſe veſtigia ſacra videre
Clementis domini; quos voce & mente benignus
Imperat admitti. ———

idem;

Verum ut contracto patuerunt intima Velo
Oſtia, & aurati micuerunt atria tecti,
Cæſareumque caput diademate fulgere ſacro
Ter gazis ſuſpexit Avar. ———

Et hoc [a] Paulo Diacono ſacrum velamen

a *lib.* 16. *de geſt. Rom.*

men eſt: *Italiam ei per pragmaticum tribuens, ſacri etiam velaminis dono confirmavit.* Ante Corippum Lampridius de Elagabalo ſcribens: *qui ſubito militum ſtrepitu exterritus, in angulum ſe condit, objectuque* Veli cubicularis, *quod in introitu erat cubiculi, ſe texit.* Videntur autem in Palatio frequentia fuiſſe Vela, tum quia [a] Suetonius ſcribit, prætenſa fuiſſe foribus etiam ſolarii Vela, tum quia VELARIORVM præſidatum & præfecturam domo Auguſta fuiſſe liquidum eſt. Neapoli;

D . M
L. FLAVI. AVG
LIB. PRIMIGENI
SVPRA. VELARIOS
DE. DOMV. AVG

Romæ;

TI. CL. THALLVS
PRAEPOSITVS. VELARIORVM
DOMVS. AVGVSTAE & rel.

Neque

a *Claudio cap.* 10.

Neque Romani tantum Principes conclavium fores Velis obtexerunt, ſed & Barbari. [a] Sidonius de Theodorici Regis Wiſigothorum ſtipatoribus: *circumſiſtit ſellam comes armiger, pellitorum turba ſatellitum ne abſit, admittitur; ne obſtrepat, eliminatur; ſicque pro foribus immurmurat excluſa Velis, incluſa cancellis.* Quod autem diximus hoc factitatum fuiſſe, ut Velum viſum arceret, ea quidem cauſa fuit, ſed & alia propior & penè ſola, ratio venerationis, quæ & in privatorum ædibus (ut dicemus) pro ſuo modo fuit. Deorum ſanè ſimulachra antiquitus objecto Velo abdebantur. [b] Appuleius: *ac dum Velis candentibus reductis in diverſum, Deæ venerabilem conſpectum apprecamur.* [c] Sulpicius Severus; *quia eſſet hæc Gallorum ruſticis conſuetudo, ſimulachra Dæmonum, candido tecta velamine, miſera per agros ſuos cir-*

a *Lib.* I. *epiſt.* 2. b *lib.* II. *meta.* c *lib* I. *de vita D. Martini.*

circumferre dementia. Hoc autem à Diabolo fuit, qui Velum tabernaculi, & Velum templi ridiculè voluit æmulari, ut & alia hujus generis sexcenta. A simulachris, Velamentorum objectus transivit ad consistoria Judicum. [a] Constantius Imperator; *non sit venale Iudicis Velum, non ingressus redempti, non infame licitationibus Secretarium, non visio ipsa Præsidis cum precio.* Ab his ad limina Grammaticorum, in honorem secreti, an verò in tegumentum erroris, dubitat D. [b] Augustinus. In summa quidquid abdendum fuit, Velo condebatur. [c] Martialis;

At meretrix abigit testem, Veloque seraque

extulitque [d] Ausonius proverbii loco,

Non occursator, non garrulus, obvia cernens;

Val-

a *L.* 1. *C. Th. de Offic. Rector. Prov.* b *lib.* 1. *confess. cap.* 12. c *lib.* 1. 34. d *Epiced. in Patrem*

Valvis & Velo condita non adii.

Quo forſan alludunt Vela in thalamo, quæ recenſet [a] Chryſologus: *ex quo ad deſponſandum ſuam Eccleſiam Chriſtus advenit, thalamus ornatur Sponſæ, & ornatur auro fidei, argento ſapientiæ, virtutum gemmis, ſanctitatis Velis.* [b] Servius: *ideò autem etiam in domibus tendebantur aulæa, ut imitatio tentoriorum fieret, ſub quibus bellantes ſemper habitavere majores, unde & in thalamis hoc fieri hodie conſpicimus.* Apud nos, retento Hebræorum more, velabantur olim aditus templorum & interni, & externi. [c] D. Hieronymus; *erat ergo ſollicitus ſi niteret altare, ſi parietes absque fuligine, ſi pavimenta terſa, ſi Ianitor ſemper in porta, ſi Vela ſemper in oſtiis.* [d] Gregorius Turonenſis: *alia quoque vela, quæ vel parietibus, vel oſtiis dependebant, ad primum*

a *Extremo ſermo.* 22. b *Æneid. verſ.* 701. c *in Epitaph. Nepotiani.* d *de glor. confeſſor cap.* 55.

primum flammæ flatum exusta sunt. Indicant hæc veteres è musivo picturæ, quas nos in absidibus Altarium Romæ non semel contemplati sumus. Imo supersunt etiam hodie ibidem porticus templorum, veluti Alexii, Sabinæ, Augustini in schola Græca, Cosmatis, & Chrysogoni, in quibus cernuntur annuli velares inserti adhuc ferreis vectibus. Anastasius Bibliothecarius non semel; *Vela de fundato, Vela de Chrysoclavo, Vela de quadrapulo, Cortinam Alexandrinam, Vela alba holoserica:* Et hujus quidem forsan est inscriptio, quæ visitur Coloniæ Agrippinæ;

CASSIVS
VELARIVS
FANI. S. GER P
COM. STIP. XXXVIIII. &c.

Cathedræ Episcoporum & ipsæ velatæ fuerunt, ut notavit magnus

[a] BARONIVS. Summi etiam Pontifices hæc videntur non rejecisse; cum [b] Johannes Diaconus scribat, Hebræos mercatores nunquam fuisse admissos ad collocutionem, seu obtutum summi Pontificis, sed extra Velum longissimæ porticus, non quidem in scamnis, sed in pavimento sedentes, suscepta precia numerasse. Sepulchris etiam nostrorum Vela prætendi consuevisse testatur abundè [c] Prudentius;

Hinc maxima cura sepulchris
Impenditur, hinc resolutos
Honor ultimus accepit artus,
Et funeris ambitus ornat.
Candore nitentia claro
Prætendere lintea mos est.

[d] Sedulius Judam incessens;

——*sed nil tibi gloria sæve*
Traditor illa dabat, pedibus consistere nudis,

Qui

a *in not. ad martyrolog.* 18. *Ianuar.* b *in vita D. Gregorii apud Sur. Tom.* 2. c *Cathemerin. Hym.* 10. d *lib.* 5. *carmi.*

Qui ſenſu pollutus eras, velut omne ſepulchrum
Exteriora gerens albæ velamina formæ,
Sordibus interius, fœdoque cadavere plenum.

Hic autem candor videtur perveniſſe ad nos ab Hebræorum conſuetudine, apud quos ſepulchra viſebantur [a] dealbata: & mirum eſt, niſi huc alluſerit Paulus, Ananiam vocando *parietem dealbatum.* Quod & apud Ethnicos videtur obtinuiſſe. [c] Ammianus: *ſuaſitque conſarcinatis mendaciis, læſæ majeſtatis arceſſere maritum inſontem, & fingere quod velamen purpureum à Diocletiani ſepulchro furatus quibusdamconſciis occultabat.* [d] Alcimus Avitus;

Ille quidem celſa, dudum qui floruit aula,

Fletibus

a *Mathæi* 23. *verſ.* 27. b *Actor.* 23. *verſ.* 3.
c *Lib.* 16. d *lib.* 3. *cap.* 10.

Fletibus ad tumulum ſtipato funere
fertur,
Auratoque datur conditus membra
ſepulcro,
Et precioſa tegunt elatum lintea
marmor.

Tranſtulit autem & hunc ornatum ad ſepulchra Sanctorum Chriſtiana pietas, pallis lineis, & holoſericis impoſitis, ut videre ſæpè eſt apud Gregorium Turonenſem. Hæc de publicis Velis. Privati & ipſi foribus ſuis prætendebant. [a] Seneca: *nemo irrumpit, nemo cogitationem meam impedit; quæ hac ipſa fiducia procedit audacius. Non crepuit ſubinde oſtium, non allevatur Velum.* [b] Vlpianus; *ſicut prothyrum domus, ſi velamen eſt*, inquit, *inſtrumento domus continetur:* Meminit autem idem Jurisconſultus Velorum, quæ frigoris vel umbræ cauſa in domo eſſent: Velo-

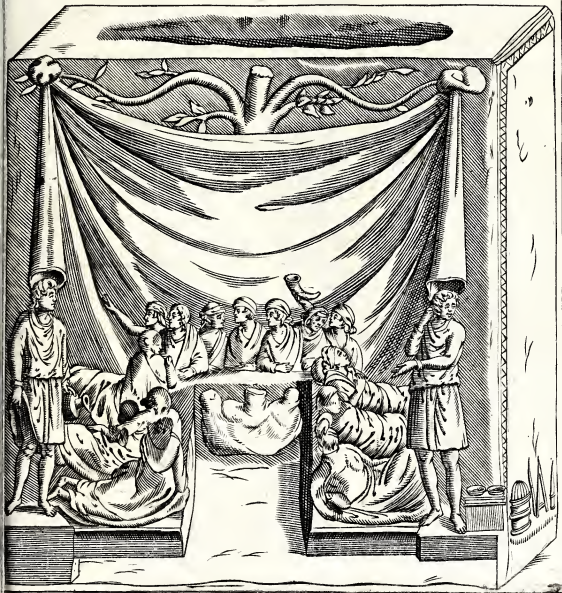
a *Epiſt* 80. b *Leg.* 12. *§. Papinianus. ff. de inſtruct. vel inſtrum. leg.*

Velorum ciliciorum, quæ ideo pararentur, ne ædificia vento vel pluvia laborarent. Velorum quæ in hypæthris, quæ circa columnas extenderentur; quibus addemus & nos Vela, & * *Aulæa* triclinaria, item Vela amphitheatralia, quæ per milites classiarios (inquit [a] Lampridius) duci mos fuit. Admissionalium vicem functi sunt apud privatos frequentius CVBICVLARII. [b] Cicero: *jam cetera Iurisdictio nec imperita & clemens, cum admirabili facilitate. aditus autem ad me minime provinciales. nihil per cubicularium, ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus.* Hi dominum tuebantur. quo fit ut [c] Alfenus cubicularios numeret

a *in Commodo.* b *lib.6. ad At. ep.2.* c *Leg.203. de verbor. signif.*

* *Quo tempore*, inquit Varro, *usus cameræ ignorabatur* vela *ad excipiendum pulverem, ne super mensas spargeretur, atque dapes simul Conspurcaret & convivas, solebant in trielinius suspendi*, ab Horatio lib. 2. Serm. Sat. 8. *aulæa* vocata, hæc, & alia ad triclinium spectantia clarissime repræsentantur in vetustissimo lapide Rhamnusiano, quem tibi bona fide delineatum hic inseri curavimus.

MARMOREVM TRICLINIVM
vetustissimum Patavij in ædibus Rhamnusianis, post Curiam Vrbis Præfecti.

Vel
rar
via
pæ
der
Vel
Vel
tes
duc
cen
que
cer
rita
tate
vin
luc
did
qu

a
de v
*
rab
men
& co
ratio
ad tr
vetu
fide

meret inter eos, *qui ad patrisfamilias corpus tuendum præpositi destinatique essent.* [a] Quintilianus: *an vero parum justas sæviendi causas habebam adversus cubicularium? dominum suum non defenderat, non servaverat, nesciebat quis dominum suum occidisset.* Hac ex causa [b] Tacitus excubias vocat: *sane consilium occuluit, telum inter ignaros paravit, num excubias transiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, cædem patraret, omnibus nesciis?* Nec aliud [c] Cæsarem movit, cum in prædones incidisset, ut ceteris comitum servorumque dimissis, detineret Medicum & Cubicularios. scilicet illis carere poterat, his non poterat. In Palatio autem, *Præpositum* fuisse *cubiculo*, perhonestum munus fuit; ut de Helicone præfecto cubiculo Caij Cæsaris testatur [d] Philo. Contigit hoc Calligono, ut vidimus Valentiniani, & Parthenio Domitiani

a *Declam.* 328. b *Lib.* 6. 14. *Annal.* c *Sueton.* *cap.* 4. d *de legatione.*

tiani apud [a] Suetonium. qui & [b] Saturium quendam recenſet decurionem cubiculariorum. Erant enim non unus aut alter, qui apud Cæſares hoc munere fungerentur. [c] Capitolinus: *reliqui autem cubicularii Palatini (nam ſuos, ſtatim ut Imperator factus eſt, filiis emancipatis dederat) diffugerunt*, confirmat antiquum epigramma;

M. LIVIVS. AVGVSTÆ
L. AMARANTHVS
SVPRA. CVBVCLARIOS

Hi verò gratioſi apud dominum, maximis quibusque muneribus præficiebantur. [d] Caſſius enim cubicularius Alexandri Imperatoris, accerſit Martinam virginem. Neſcio quis [e] alius ejusdem ordinis, Manuel, Sabel, & Iſmaël martyres invitat ad ſacrificandum, Juliani Cæſaris nomine. [f] Maximus Almachii Præfecti

a *cap.* 16. b *cap.* 17. c *Pertinace.* d *Sur. To.* 3. e *Breviar. Rom.* 14. *April.*

fecti urbi cubicularius, Valeriani & Tiburtii ſupplicium exigit. Hinc Tyrii & Sidonii, quibus infenſus erat Herodes, [a] Blaſto, qui erat ſuper cubiculum Regis, deprecatore uſi ſunt. Eodem reſpexerunt Legati Hebræorum, [b] Heliconem libertum præfectum cubiculo Caii Cæſaris, obſequio & muneribus conati ſibi devincire. Notatque Lampridius, Commodum omnia ex nutu cubiculariorum ſemper feciſſe. Quod nemini mirum videri debet, cum Regium cubiculum ad rerum prope divinarum venerationem accederet. [c] Petrus Chryſologus: *quantum ſecretum cubiculi ſit regalis, quali reverentia, quo tremore locus habeatur, ubi ipſa Principis requieſcit poteſtas, quam nulli extraneo, immundo nemini, nulli infideli pateat illuc & permittatur acceſſus; quam munda, quam caſta, quam fidelia ibidem præſtolentur obſequia,*

X *Im-*

a *Actor. Apoſtolic.* cap. 12. b *Philo de Legat.* c *Serm.* 141.

Imperialis aulæ manifestis docetur insignibus. Cubicularii autem armigerorum opera aliquando impleverunt. [a] Ammianus; *post abruptum periculum, cui adeo proximus fuit, ut galeam ejus cubicularius ferens, auro lapillisque distinctam, cum ipso tegmine penitus introiret.* Quin & copiarum ductores fuerunt. [b] Anastasius: *eodem tempore misit Imperator Iustinianus Narsetem eunuchum, & cubicularium suum in Italiam* &c. Quo fit, ut minime sit mirandum, apud Reges [c] Anglorum, cubicularium, qui & *camerarius* dicebatur, æs regium adservasse. Item apud [d] Francos cubiculariis Regiis honorem aliquando maximum delatum fuisse. Et ab hac interiore custodia cubicularii nostri, ut dominicorum facinorum conscii, in caput quandoque dominorum torquebantur, velut etiam

a *Lib.* 27. b *in Virgilio.* c *Ealredus in vita S Eduardi, apud Surium Tomo* I. d *Massonius in Ludovico Balbo.*

etiam alii promiſcuè ſervi. ut [a] Appuleius, & [b] Ammianus teſtantur. Habebat autem & cubiculum ſuos Lares. [c] Suetonius: *puer qui curæ Larium cubiculi ex conſuetudine aſſiſtens, interfuit cædi, hoc amplius narrabat* &c. Neque enim hæc de Laribus communibus accipio, ſed Larario, ut vocat [d] Lampridius: *uſus vivendi* (inquit) *eidem hic fuit, primum ut, ſi facultas eſſet, id eſt, ſi non cum uxore cubuiſſet, matutinis horis in Larario ſuo, in quo & divos Principes, ſed optimos & lectos, & animas ſanctiores, in queis & Appollonium, & quantum ſcriptor ſuorum temporum dicit, Chriſtum, Abraham, & Orpheum, & hujuſcemodi Deos habebat.* Idem ſecundi Lararii meminit, & Lararii majoris. Quod autem apud [e] Suetonium de Auguſto legimus; *Thurinum cognominatum, ſatis certa probatione tradiderim, nactus pue-*

a *lib.* 10. *metam.* b *Lib.* 28. c *Domitiano cap.* 17. d *in Alexandro Severo.* e *cap.* 7.

puerilem imagunculam ejus aream veterem, ferreis ac pene jam exolescentibus literis, hoc nomine inscriptam; quæ dono à me Principi data inter cubiculares colitur;) hoc sane ad cubicularios Lares referendum est. Nec alibi, quam in hoc secreto Larario L. [a] Vitellius Auli Imperatoris pater, imagines videtur coluisse aureas Narcissi, & Pallantis libertorum. Et quia sanctos & beatos viros dormire in Domino usurpat ecclesiastica loquendi consuetudo, unde cœmeteria, & decantata septem dormientium memoria; ideo [b] Leonem I. sanctissimum Pontificem legimus, sepulchris Apostolorum custodes adhibuisse, qui dicuntur cubicularii, ex Clero Romano. Collegam cubiculario adsignabimus illum, cujus meminit [c] Ovidius;

Fac

a *Sueton. cap. 2.* b *Anastasius Bibliothec.* c *lib. 2. de arte amandi.*

Fac plebem (mihi crede) tuam: sit semper in illa
Janitor, & thalami qui jacet ante fores.

à qua consuetudine narrat [a] Dionysius Halicarnasseus, Tarquinium, clam Janitoribus, qui ad cubiculi januam dormiebant, stricto gladio cubiculum Lucretiæ ingressum fuisse. Et hi erant CVSTODES cubiculares. [b] Juvenalis,

Pone seram, cohibe. sed quis custodiet ipsos
Custodes? ——

[c] Appuleius; *Barbarus iste, cum necessariam profectionem pararet, pudicitiamque caro conjugio conservare summa diligentia cuperet, servulum suum Myrmecen, fidelitate præcipua cognitum, secretum commonet, suæque dominæ* CVSTODIAM *omnem*

a *lib.* 4. *de his Fabius minor multa, Declam.* 1. *&c.* b *Sat.* 5. *vers.* 346. c *lib* 9. *metamorph.*

omnem permittit. Briſeïs apud [a] Ovidium,

Sæpe ego decepto volui cuſtode reverti,
Sed, me qui timidam prenderet, hoſtis erat.

[b] Ovidius ipſe:

Quem penes eſt dominam ſervandi cura, Bagoë.

[c] &,

Heu mihi, quod dominam, nec vir nec fœmina ſervas.

In hæc ædium intima conjiciemus exoletos, imitatos fœminas pueros, in deliciis habitos, quos præterimus lubentes, ne turpi recenſendo miniſterio, honeſti lectoris, qualem nobis contingere cupimus, modeſtiæ incommodemus. Neque vero huic noſtræ cubiculi collocationi adverſantur

a *Epiſt. 3. Hero.* b *lib. 2. amor. Elegia 2.*
c *Elegia 3.*

ſantur dicta CHRISTI domini Lucæ XI. Quod enim ibi paterfamilias lectum & cubiculum januæ videtur applicuiſſe, id extra ordinem fuit, & magno cum myſterio. *O quam dare vult* (exclamat [a] Chryſologus) *qui ſe inquietari taliter, taliter patitur ſuſcitari! O quam neceſſitatis eſſe ſuæ, quod ſuæ poteſtatis eſt, vult videri! O quam pulſanti iſte geſtivit occurrere, qui ſic ſecreti ſui cubile ipſam collocavit ad januam!* DIÆTARIIS ſeu ZÆTARIIS diæta nomen impoſuit. Diæta autem fuit vel cœnatio, vel cubiculum; vel cubiculum & triclinii appendix. [b] Abdias: *jam enim regnum paratum vobis, & ex coruſcantibus gemmis Zætas inſtructas, plenas gaudii, plenas epulis, plenas deliciis, plenas denique vita perpetua, & lumine æterno, parvo tempore amiſiſtis.* D. [c] Sebaſtianus: *quanto magis illarum vos debet pulcri-*

 tudo

a *Serm.* 39. b *lib.* 5. *hiſtor. eccl.* c *apud Sur. Tom.* 1.

tudo invitare domorum, ubi ſunt triclinia auro puro radiantia, quæ ex gemmis & margaritis habent Zætas instructas? Meminit autem non ſemel [a] Plinius junior. Has, quia multæ erant in unica domo, diſcernebant appoſito nomine numinis alicujus, vel alterius cujuſpiam rei. Exemplo ſit celebris apud Lucullum Appollinis diæta, & illa altera eidem cognominis, cujus in veteri lapide adhuc extat mentio;

GESTATIO
CIRCINI. EXTERIOR
A DIAETA. APOLLINIS
AD. DIAETA. EANDEM
IN. CIRCVITV. P. ∞. CC
LXXVII.

Item in Palatio *Hermæum*, in quod receſſerat [b] Claudius, excluſus ab inſidiatoribus Caii Cæſaris. In eodem Palatio fuit cœnatio nomine Jovis,

a *lib. 2. ep. 17. lib. 5. ep. 6.* b *Suetonius Claudio, cap. 10.*

Jovis, cujus meminit in Pertinace Capitolinus. Mica Domitiani, & Timonion Antonii, indice non egent, cum per se nota sint satis. Verba etiam Dominica apud [a] Matthæum Euangelistam; ἔισελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου, *intra in gaudium Domini tui*; vix aliter Grammatice, quam de diæta, seu cœnaculo possunt intelligi, quod Dominus χαρὰν vel appellasset vel inscripsisset. Et verò hæc seu inscriptio, seu appellatio, non decebat locum, in quo (ut parce dicam) gaudium & hilaritas debacchabantur. Ad hæc, ver- verbum ἔισελθε, quod Latine est *intra*, vel *subi*, eo nos ducit etiam invitos, uti etiam sentit Vir Clarissimus IOH. GEORGIVS HERVVARTVS, Serenissimi BAVARIÆ DVCIS intimus Consiliarius, abstrusarum antiquitatum promus & condus. Vox quoque ipsa χαρὰ de epulis sumitur, ut animadvertit nobilissimus idem

a *cap*. 25.

vir ; in libro [a] Esther ; ἦγον αὐτὴν ἡμέραν μετὰ χαρᾶς, καὶ εὐφροσύνης. Servo autem id quod erat exuere cupienti, nihil fermè jucundius obtingere poterat, quam cœnæ & convictus dominici participem fieri. Et quidem [b] Jurisconsulti recensuerunt speciem manumissionis per accubitum servi à domino invitati, desumpto forsan more è Saturnalibus feriis, quibus libertate Decembri, ut ille ait, servi dominabantur, domini serviebant. Quod autem verba CHRISTI Domini de convivio & diæta accipienda sint, confirmatur ex illis, quæ leguntur apud eundem [c] Matthæum; καὶ τὸν ἀχρεῖον δοῦλον ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. id est, *& inutilem servum ejicite in tenebras exteriores.* tenebræ enim exteriores, ut animadvertit acutissimus MALDONATVS, opponuntur copioso tædarum, lampadarum,

a *cap. 9.* b *Cajus institutionum lib. 1. cap. 1.*
c *eod. cap. 25.*

darum, lychnorum lumini, quo cœnaculum illustrabatur. Neque non huc pertinent ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. *fletus, & stridor dentium.* Exclusum enim & ejectum, amictum sindone super nudo, ut ab Euangelio non abeamus, agentem sub dio in tenebris, & metuentem sibi, reputantemque ignominiam suam, ecquid aliud manebat quam fletus & stridor dentium? Quæ si libero capiti contingebant, cur negemus eadem accidere potuisse infelici servulo, quem vili tunicula indutum, torqueret mala conscientia perperam factorum, & domini præceps ira, ad flagella & cruces properantis? illa vero ejusdem Matthæi; ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω, videant eruditiores, an adaptari possint ad triclinium C. Pompeii Trimalcionis, in cujus prima parte, ut ait Petronius, Procurator rationes accipiebat. Diætarios legimus, tum Philodespotum illum ex Hermæo, cujus

[a] meminimus, tum hoſpitem Sanctorum martyrem Caſtulum, qui Zætarius Palatii inſcribitur in [b] martyrologio. Zæta autem & Zætarius Diæta ſunt & Diætarius, ea formatione, qua [c] Zarrhytum pro Diarrhyto, pro Diabolo [d] Zabulum, pro Dianio Zanium & pronunciari, & ſcribi alii obſervaverunt. Neque adeo mirum videri hoc ſinunt voces non paucæ, Latinæ ortu & notione, in quibus efferendis nos D in Z vertimus, ex communi tum Italicarum dialectorum, tum [e] nationum fere omnium conſenſu. Nomen DEI ipſius apud Latinos ſunt qui derivent à voce Græca ΖΕΥΣ, ſolerti profecto & valdè probanda conjectura. Lapicidinæ ſeu Latumiæ in agro Vicentino ſunt, indigenis & peregrinis ob novitatem ſpectaculi celeberrimæ, in quibus naturæ & artis

a *Vet. inſcrip.* b *26. Martii.* c *Surita ad itiner. Anton.* d *Lipſius de pronunc. cap. 16. Iſidor. lib. 20. orig. cap. 9.* e *Mitalerius ad Val. Max.*

artis pugna major ſit an concordia, merito ambigimus. Eas patria voce appellamus *Coſtoza*, antiquo nomine ſenſim & per licentiam, quam diximus, immutato; majoribus enim noſtris procul dubio re & nomine *cuſtodia* fuit. Et hæc in gratiam hominum noſtrorum dicta ſint. Ad Diætarios porro ut revertamur, Diætis præfuit DIÆTARCHVS. Romæ;

DIS. MANIBVS. DEXTRI
CAESARIS. SERVO. DI
AETARCHO. DOMVS
AVG. TREBONIA. LAV
DICE. &c.

Quod verò habent gloſſaria. *Atrienſis* Διαιτάριος, Διαιτάρχης, ex eo capite non improbamus, quod in Atrio, ut diximus, cœnabant veteres, & Diæta, ut vidimus, cœnatio fuit, & cœnaculum. Oblectamenta domus, Silvæ, Ambulationes, Viridaria,

licet [a] pensilia essent aliquando, in superficiario tamen habitationis solo ut plurimum constituta erant. [b] Horatius;

Nempe inter varias nutritur Silva columnas,
Laudaturque domus, longos quæ prospicit agros.

[c] Tibullus;

Et nemora in domibus sacros imitantia lucos,
Aurataque trabes, marmoreumque solum.

[d] Juvenalis;

Quid refert igitur quantis jumenta fatiget
Porticibus? quanta nemorum vectetur in umbra?
Iugera quot vicina foro, quas emerit ædes?

[a] Mar-

a *Fil. Seneca Ep.* 122. *Pater lib.* 5. *controv.* b *lib.* 1. *epist.* 10. c *lib.* 3. *El.* 3. d *Sat.* 4. *vers.* 5.

[a] Martialis:

Daphnonas, Platanonas, & aërias cyparissos;
Et non unius balnea solus habes.

[b] Plinius: *Iam quidam Hortorum nomine in ipsa urbe delicias, agros, villasque possident.* [c] Juvenalis, cum dixisset;

Tandem pro multis vix jugera bina dabantur
Vulneribus ——

[d] subdit;

Nunc modus hic agri nostro non sufficit horto.

His peculiares homines è servitio curam impendisse nemo negabit. Et Romæ olim profecto in musæo Carpensi legebatur;

SEX. POMPEIO. SALVIO. SEX. POM. SER. A'. PEN DICE. CEDRI. ITEM. AB. HORT. CVLT. H. S. E. &c.

En

a *lib.* 12. 50. b *lib.* 19. *cap.* 4. c *Sat.* 14. *vers.* 164. d *ibid. vers.* 172.

En ſervum A' PENDICE CEDRI, & AB HORTORVM CVLTVRA. Et hic ſanè adnotanda eſt *Pendicis* vox, quæ à noſtris civitate donata, neſcio an alibi apud auctores Latinos legatur. Hanc frequentem apud Poëtas noſtros, inepti profecto ſunt, qui ab *appendice* derivant. Ab horti cultura fuit genero Vandalorum Regis in Africa [a] Paulinus Epiſcopus, ſanctiſſimus vir, qui ſeipſum pro redimendo viduæ filio, in ſervitutem dedit. At in familia Cæſarum VILLICI ſeu PROCVRATORES HORTORVM fuerunt, tam urbanorum, quam ſuburbanorum, pro dignitate videlicet, ne dicam ſuperbia, divinæ domus;

D M
FELICI. CAES. SER
VILLICO. HORTORVM
MAIANORVM &c.

&;

a *Gregor. lib. 3. Dial. cap. 1.*

&c;

GENIO
COETI. HERODIAN
PRAEGVSTATOR
DIVII. AVGVSTI
IDEM. POSTEA. VILLICVS. IN
HORTIS. SALLVSTIANIS &c.

item;

LOCVM ADSIGNATVM. A. MOSCHO. PROC
HORTORVM, MAIANORVM. ET. LAMIANOR

Reſpexit ad hoc hortenſe Cæſarum patrimonium junior [a] Plinius: *circumfertur ſub nomine Cæſaris, tabula ingens rerum venalium, quod ſit deteſtanda avaritia illius, qui tam multa concupiſcebat, cum haberet ſupervacua tam multa. tunc exitialis erat apud Principem huic laxior domus, illi amœnior villa. nunc Princeps in hæc eadem dominos quærit, ipſe inducit ipſos. illos magni aliquando Imperatoris hortos, illud numquam niſi Cæſa-*

a *Panegyr.*

Cæsaris suburbanum, licemur, emimus, implemus. Et de his demum illud majoris [a] Senecæ jure dici poterat, *latiusque nunc Villici, quam Reges imperant.* SVBVILLICVS hujus ordinis fuit, ut indicat titulus antiquus,

HERMEROTI. VICARIO. SVO
LVPERCVS. SVBVILLICVS
HORTORVM.ANTONIANOR
BENEMERENTI. FECIT.

Hoc autem muneris tetigit fortè [b] Seneca: *quo, inquam, te isti efferunt? ad ostium alicujus ostiarii, ad hortos alicujus ne* ORDINARIVM *quidem habentis* OFFICIVM. Viridiaria seu viridaria instructa fuisse hominibus qui colerent & ornarent, probat sepulcralis inscriptio,

L. CORNELII. L. L. SASAE
MAGNI. VIRIDIARII
MONVMENTVM & rel.

AQVA-

a *lib. 5. controv.* b *lib. 3. de benef. cap. 28.*

Aqvarii, præter illos publicos, etiam privati fuerunt, qui ſalientes curarent, pro familiarum quâ uſu, quâ voluptate. Aquæ ſanè in eam copiam immiſſæ ſunt in domos privatas, ut [a] Seneca Rhetor, in ſummis culminibus ædium, navigabilium piſcinarum freta haberi, alicubi teſtatus ſit. Horti adhæc, Cubicula, Cœnacula, Balnea, & corruptelæ denique omnes (ut conqueritur Frontinus) perpetuis ſalientibus inſtructæ fuerunt. [b] Julius Paulus: *domo cum omni jure ſuo, ſicut inſtructa eſt, legata, urbanà familia, item Artifices & Veſtiarii, & Zætarii. & Aquarii eidem domui ſervientes legato cedunt.* De publicis Aquariis ſuperius ſatis dictum eſt. Hoc unum erit appendiculæ loco, M. Cœlium Rufum cum Tabernariis & Aquariis pugnaſſe, & quidem non cum hisce noſtris, ſed cum illis qui ex familia publica erant. [c] Frontinus; *ac de vitiis*

a *lib.5. contr.* b *lib. 3. Sent. tit. 7.* c *de aquaduct.*

vitiis hujusmodi nec plura, nec meliora dici possunt, quam à Cælio Rufo dicta sunt in ea concione, cui titulus est de Aquis. Fuerunt & *Aquarii Cæsariani*, ut indicat antiquus titulus dedicationis, quem nos Romæ exscripsimus.

NYMP. SANC. SAC. EPICTETVS
AQVARIVS. AVG. N.

Aquariorum artes [a] Manilius recensuit.

Ille quoque inflexa, frontem qui projicit urna,
Cognatas tribuit juvenilis Aquarius artes.
Cernere sub terris, undas inducere terris,
Ipsaque conversis aspergere fluctibus astra,
Littoribusque novis per luxum ludere ponto;

Et

a Lib. 4

Et varios fabricare lacus, & flumina ficta:
Et peregrinantes domibus suspendere rivos;
Mille sub hoc habitant artes, quas temperat unda.

Neque verò lectori nostro injucundum fore arbitramur, si ad levandum tædium diuturnæ lectionis, ad amœnos illum fonticulos deduxerimus, ut assideat tantisper, & parva interjecta mora vegetior exurgat. [a] Martialis;

Fons dominæ, regina loci quo gaudet Hiantis,
Gloria conspicuæ, deliciumque domus:
Cum tua niveis ornetur ripa ministris,
Et Ganymedeo luceat unda choro:
Quid facit Alcides silva sacratus in ista? &c.

idem

a *Lib.* 7. 50.

[a] idem alibi:

Quis puer hic nitidis abſiſtit Hiantidos undis,
Et fugit ad dominam Najada? numquid Hylas?
O bene quod ſilva colitur Tyrinthius iſta,
Et quod amatrices tam prope ſervat aquas!
Securus licet hos fontes, Agrine, miniſtres. &c.

En miniſtros FONTANOS, annumerandos gregi non magis Aquariorum, quam Pocillatorum turbæ. Jurisconſulti autem noſtri vaſa hæc recenſent ſalientibus aquis accommodata; *plumbeum Caſtellum, Fiſtulas ſub terra miſſas, Ahenum lateribus circumſtructum, Fiſtulas fictiles, Epiſtomia, Canales, Automata, Cantharos, Perſonas, Crateres, Vaſa ænea.* Expreſſiones porro aquarum Silani vocabantur. Earumdem moduli aut ad

a *Lib.* 7. 15.

ad unciarum, aut ad digitorum rationem instituti erant. unde fit, ut apud [a] Paulum in epistola nescio cujus legamus, ὕδατος τοῦ ῥέοντος δάκτυλον, *aquæ fluentis digitum*, appositè ad veterem inscriptionem Svessanam, in qua ordo Decurionum Coloniæ Svessæ, C. Titio cuidam Chresimo permittit

VT. AQVAE. DIGITVS
IN. DOMO. EIVS. FLVERET

Aquariorum privatorum munera ex eorundem familia publica satis patebunt. TOPIARII hortos exornabant, uti & nunc faciunt, & id quidem Hedera, Myrto, Lauru, Buxo, Chamædaphne, Adiantho, Acantho, & ejusdem generis aliis. [b] Plinius de Cupresso loquens: *trahiturque etiam in picturas opere historiali, venatus classesve, & imagines rerum tenui folio, brevique & virente super-*

a *Leg. ff. penult. de servit. rust. præd.* b *lib.* 16. *cap.* 33.

ſuperveſtiens. junior [a] Plinius; *alibi ipſa buxus intervenit, in formas mille deſcripta, litteris interdum quæ modo nomen Domini dicunt, modo artificis.* Et: *poſt has Acanthus hinc inde lubricus & flexuoſus, deinde plures figuræ pluraque nomina.* legebatur olim Neapoli,

LVCRIO AVG.
TOPIARIO. EX HORTIS &c.

INSVLARII Inſulas cuſtodiebant. erant autem [b] Inſulæ ædes grandiores, quæ non jungebantur communibus parietibus cum domibus vicinis. quales Sex. Rufus, & P. Victor olim Romæ non paucas recenſuerunt. Veteres autem, domos vel portus, vel inſulas dixerunt, ut notant [c] Donatus & Feſtus. His videtur præfuiſſe nonnumquam PROCVRATOR. Petronius: *cum Procurator Inſulæ Bargates, à cœna excitatus, à duobus Lecticariis in mediam rixam*

a *lib. 5. ep. 6.* b *Feſtus.* c *Adelph. act. 4. Sc. 2.*

rixam perfertur. Tetigit hæc [a] Plinius in Domitianum invehens: *ergo in vestigia sedesque nobilium immigrant pares domini, nec jam clarissimorum virorum receptacula habitatore servo teruntur, aut fœda vastitate procumbunt. datur intueri pulcherrimas ædes, deterso situ auctas ac vigentes. magnum hoc tuum, non erga homines modo, sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera eodem, quo extructa sunt animo ab interitu vindicare. muta quidem illa & anima carentia, sentire tamen & lætari videntur, quod niteant, quod frequententur, quod aliquando cœperint esse domini non servientis.* Et quia in Horreis & Insulis preciosissimam plerumque partem fortunarum suarum homines opulenti reponebant, ideo servi CVSTODES appositi sunt, ut præter [b] Paulum Jurisconsultum indicavit [c] Juvenalis,

a *Panegyr. Traiani.* b *Leg.* 3. *ff. de off. Præf. vigil.* c *Sat.* 14.

——— *misera est magni custodia census.*
Dispositis prædives amis vigilare cohortem
Servorum noctu Licinus jubet, attonitus pro
Electro, signisque suis, Phrygiaque columna,
Atque ebore, & lata testudine ———

ubi antiquus interpres; *per translationem*, inquit, *disciplinæ militaris Sparteolorum Romæ, quorum cohortes in tutelam Vrbis cum amis, & cum aqua vigilias curare consueverunt vicinis.* [a] Paulus: *erat autem familia publica circa portas & muros disposita, unde si opus esset evocabatur. fuerunt & privatæ familiæ, quæ incendia vel mercede vel gratia extinguerent.* Neque verò frustra circa portas & muros disposita fuit familia publica: ut enim notat Donatus ad illa Terentii in [b] Adelphis,

---- *prius*-

a L. 1. ff. de off. Praf. vig. b Loco cit.

——— *priusquam ad portam venias, apud ipſum lacum.*

Varro docet, ſemper lacum portis additum: ſcilicet ob uſum jumentorum exeuntium & introëuntium: præterea ut adverſum hoſtilem ignem portis de proximo ſubveniretur. idem [a] Paulus: *ſciendum eſt autem Præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coërrare calceatum cum amis & dolabris.* Ad quem locum legendus eſt magnus [b] CVIACIVS, cujus obſervationem poſſunt nonnihil locupletare verba [c] Petri Chryſologi in Serm. cui lemma eſt de ſervo vigili: *ſint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris. nil de veſtitu, nil de ipſius occurſus apparatu ſervi vigiles admonentur, ſed tota in præcingendis lumbis mandatur cura.* De privatis noſtris [d] Appuleius: *nec ſecius Thraſileon, examuſſim capto noctis latrocinali momento, prorepit* ca-

a *Tit. cit. L.* 3 b *lib.* 13. *obſervat. cap.* 30. c *Serm.* 24. d *lib.* 4. *metamorph.*

cavea: ſtatimque cuſtodes, qui prope ſopiti quieſcebant omnes ad unum mox etiam janitorem ipſum gladio conficit. [a] Juvencus etiam;

> *Si ſciret certum furis inſiſtere tempus,*
> *Quisque domus cuſtos vigilaret, & obvia ferret*
> *Arma procul, ruptas ne quis penetraret in ædes.*

nec non & D. [b] Zeno: *tu ad hæc ſine dubio reſpondebis, omnia ſimul repoſita, ac recondita clauſtris validiſſimis, & ſignaculis tutiſſimis communivi. nulli quidquam tribui: quinimo & ad cuſtodienda ea vigilias addidi: meas curas impendi: ſolicitudines tribui.* Huc usque urbanum hunc gregem calamo luſtravimus; ſi non totum, ſumma ſaltem ejus capita. Supereſt autem, ut & ruſticam plebem in unum locum ante oculos philologi ſpectatoris

toris

a *lib. 4. hiſtor.* b *Serm. de duplici tentat. ſpecie.*

toris cogamus. Qui convenerunt ſpectatum, dent operam, & æquo animo adſint. auferent enim ſecum Exodiarii noſtri quidquid faſtidii non ferendi, ſuperbiſſima urbana mancipia, in hanc temporariam ſcenam invexerunt.

Ruſtica familia non fuit illa quidem (quod ad immenſitatem attinet) urbanę par; numeroſa tamen & ipſa, dignaque ob miniſteriorum aptam inter ſe rationem, quæ à nobis ſeorſum recenſeatur. Et ſane de numero teſtis nobis eſſe poterit Cæcilius is, qui teſtamento ſuo apud [a] Plinium edixit, *relinquere ſe ſervorum quatuor millia centum XVI. juga boum tria millia ſexcenta: reliqui pecoris ducenta quinquaginta ſeptem millia.* Quod enim hominum capita tot bobus, tot pecoribus præpoſita fuiſſe arbitrabimur? diligenti ſane ratiocinatori, illa quatuor millia ſervorum, quæ ipſe expreſſit, vix huic

a *lib. 33. cap. 10.*

ſummæ videantur ſufficere. [a] Valerianus Imperator aluit in villa privata vaccarum duo millia, ovium decem millia, caprarum quindecim millia, equas mille: ad quas ſanè copias quingenti ſervi ruſtici, quos notat Vopiſcus, pauci & infrequentes omnino ſunt. Jam vero arationes illas & latiſundia, quæ provincias occupabant, & maria (ut inquit [b] Seneca) cingebant; num credimus vaſtitatem & inanitatem fuiſſe? minime vero. Vnius Siciliæ ergaſtula, bello ſervili, centum & amplius millia fugitivorum effuderunt. [c] Probus ille præfectus Prætorio, qui per univerſum orbem Romanum patrimonia ſparſa poſſedit, eam multitudinem ruſticorum mancipiorum poſſederit neceſſe eſt, ut illam pro dignitate rei, diuturna vix poſſit aſſequi cogitatio. Age Senecam advocemus, qui definivit; [d] *Vnum putas*

a *Vopiſcus.* b *Epiſt.* 89. c *Ammianus lib.* 27. d *epiſt.* 114.

tas videri ventrem, cui tot consulum regionumque vina conduntur? aspice quot locis vertatur terra, quot millia colonorum arent, fodiant. unum putas videri ventrem, cui & in Sicilia & in Africa seritur? [a] idem alibi. *Quamdiu sationibus implebimus magnarum urbium campos? quamdiu nobis populus metet? quamdiu unius mensæ frumentum multa navigia, & quidem non ex uno mari subvehent.* Hujus familiæ recensionem illa nobis expedient, quæ scripta sunt à [b] Vitruvio & [c] Columella, describentibus villæ positionem. Et quidem hujus alterius topographiam sequi placet. Villa igitur erit aut urbana, aut rustica, aut fructuaria. Rursus urbana aut hyberna erit, aut æstiva. In hyberna paterfamilias per hyemem erat: in æstiva per æstatem. Hujus membra erant, cubicula, cœnationes, balnearia, ambulationes, & reliqua, ut in habitatione legitimè urba-

a *Epist.* 60. b *lib.* 6. *cap.* 9. c *lib.* 1. *cap.* 6.

urbana; quibus non immorabimur, quoniam instruebantur ministeriis eo translatis, quousque dominus ibi permansisset. Atriensibus exempli causa, Balneatoribus, Fornacatoribus, Diætariis, Ostiariis, Fullonibus, Mediastinis, Scopariis, Suppellecticariis, Tonsoribus, & reliquis aliis ad domini usum, & delicias. Atriensi autem rustico illud injungit [a] Columella, ut suppellectilem exponat, ut curet ferramenta nitidari, & liberari rubigine; quod utique apud parcos & attentos patresfamilias obtinuisse arbitramur, qui nollent supervacuum suppellecticariorum ministerium domi habere. Et hoc non rure modo, sed etiam in urbe aliquando placuit, cum [b] Cicero Atriensi comparet illum, qui Matellionem Corinthium cupide tractabat. Villæ rusticæ primas Columella assignat culinæ, quam in chorte constituit Vitruvius. Nos de Pistrino

a *lib.* 12. *cap.* 3. b *Paradox.* 5.

ſtrino primum agemus, quod utique oportunum fuit. Præcipit autem [a] Palladius, *ut ſi aquæ copia patiatur, fuſuram balnearum ſuſcipiant piſtrina, ut ibi formatis aquariis molis, ſine animalium, vel hominum labore, frumenta frangantur.* Quæ ſane verba indicant, non ita recentem eſſe uſum aquariarum molarum; ut quidam arbitrantur. Alioqui viros & mulieres in piſtrinum conjectos fuiſſe perſpicuum eſt, ubi nimirum non aderat aquæ vis. D. [b] Lucas in Euangelio δύο ἔσονται ἀλήθουσαι ἐπὶ τὸ αὐτό· ἡ μία παραληφθήσεται, &c. meminit etiam [c] Theophraſtus. Et hæ quidem mulieres. de viris diximus alibi: & patet ex iis, quæ narrat [d] auctor hiſtoriæ miſcellæ, de piſtrino quod Imperator Theodoſius Romæ ſuſtulit, mancipibus ſupplicio affectis. Culinæ adſcribemus mulieres, quæ [e] PVLMENTARIA ruſticis

a *lib. 1. c. penult.* b *cap. 17.* c *in characteribus.* d *lib. 13. tangit & Cedrenus.* e *Leg. 12. § 5. ff. de inſtruct. vel inſtr. legat.*

rusticis coquunt, item [a] eos qui CIBVM familiæ conficiunt. his adsignabimus [b] patinas & cacabos, sine quibus coqui non poterat pulmentarium. Expressit autem [c] Cato quid veniret nomine pulmentarii, at parcè (ni fallor) & crudum tantum respiciens, non coctum. Sunt hujus loci FOCARIAE, quarum meminerunt [d] Pomponius, [e] Vlpianus, & [f] Paulus. Focus enim fuit in coquinis. [g] Arnobius: *& quid, quæso, ut faciat præsidatum focorum Deus iste sortitus est? per humani generis coquinas currit, inspiciens & explorans, quibusnam lignorum generibus ardor in foculis excitetur* &c. [h] Sunt qui focarias concubinas interpretentur; & profecto non malè, possumus siquidem ex [i] Varrone conjecturam confir-

a *Columel. lib.* 12. *cap.* 3. b *Leg.* 18. *§.* 3. *ff. de instruct. vel instrum. legat.* c *Tit.* 58. d *Leg.* 15. *ff. de instruct. vel instrum. leg.* e *Leg.* 12. *ff. eod.* f *lib.* 3. *Sent. tit* 7. g *lib.* 4. *adver. Gent.* h *Gul. Furner. ex L.* 2 *C. de don. int. vir. & uxor.* i *lib.* 2. *de R. R. cap.* 10.

firmare, is enim de pastoritia concubina scribens: *sed eas* (inquit) *mulieres esse oportet firmas, non turpes, quæ in opere, ut in multis regionibus, non cedant viris: ut in Illyrico passim videre licet, quod vel pascere pecus, vel ad* FOCUM *afferre ligna, ac cibum* [a] *coquere, vel ad casas instrumentum servare possunt.* Et sanè FOCARII, quos vocat [b] Vlpianus, ad culinam pertinuerunt, cum eos ATRIARIIS adjungat. CELLARII vel CELLERARII à cella nominati, curabant aliquando ut essent salvæ rationes, inquit [c] Vlpianus. Ceterum [d] præbebant familiæ potionem & cibum; eorumque diligentiam præceptionibus instruxerunt [e] M Ambivius, Mænas Licinius, & C. Matius. Et hos [f] Varro PROMOS videtur appellare, ut & Columella. Culinæ proximum statue-

a *Turnebus lib.8. cap. 9.* b *Leg.1.§. 5. ff. Nautæ. Caup. Stabul.* c *L. 12. ff. de instr. vel instrum. leg.* d *Colum lib. 11. cap. 1.* e *Colum. lib. 12. cap. 4.* f *lib. 1. de R. R. cap. 16.* g *lib. 12. cap. 3.*

tuemus [a] VALETVDINARIVM primo, tum [b] Cellas ſervorum ſolutorum, quos in univerſum OPERARIOS vocabimus, ut appellat & [c] Varro; AGRICOLAS nimirum, & qui OPVS ruri faciebant inquit Terentianus [d] Geta. Hic eſt [e] MEDIASTINI locus, [f] SARRITORIS ſeu [g] SARTORIS, [h] OCCATORIS, [i] RVNCATORIS, [k] MESSORIS, & aliorum hujusmodi, quos [l] OPERAS vocat Horatius, ut & ruſtici noſtrates. Meſſores corbe inſignes erant. [m] Ovidius;

O quoties habitu duri meſſoris ariſtas
Corbe tulit, verique fuit meſſoris imago.

[n] Propertius,

Arma tuli quondam, &, memini, laudabar in illis:

Cordis

a *Colum. lib.* 11. *cap.* 1. *lib.* 12. *cap.* 3. b *idem lib.* 1. *cap.* 6. c *lib.* 1. *de R. R. cap.* 17. d *Thorm. act.* 2. *Sc.* 1. e *Colum. lib* 1. *cap. ult.* f *idem lib.* 2. *cap.* 13. *& Varro lib.* 1. *cap.* 29. g *Plautus Captivus.* h *Colum. lib.* 2. *cap.* 13. i. k *Columella loco prox. cit.* l *Lib.* 2. *Sat.* 6. m *Lib.* 13. *Met.* n *Lib.* 4. *El.* 2.

Cordis & imposito pondere messor
eram.

COLONI ex hoc numero ſunt, & recenſuit [a] Julius Paulus, à quibus videntur profluxiſſe *coloni originarii*, & *adſcriptii glebales*, quorum extat apud Juris tum Pontificii, tùm Cæſarei conditores celeberrima mentio. D. [b] Auguſtinus: *non ſicut appellantur Coloni, qui conditionem debent genitali ſolo, propter agriculturam ſub dominio poſſeſſorum, ſed, ſicut ait quidam Latini eloquii magnus auctor* &c. Adſcriptitii ſunt, glebæ quam incolunt adſignati, devoti aratris & raſtris, ut loquitur [c] Claudianus. Et horum contubernales mulieres nos utique non vexabimus, divellendo & alio transferendo. Imo & inibimus gratiam ab ipſis opinor, ſi [d] LANIFICAS & [e] LANIAS cohabitare permiſerimus. Et in hunc fortè

 uſum

a *Leg.* 24. *ff. de inſtruct. vel inſtrum. legato.*
b *lib.* 10. *de civit. Dei cap.* 1. c *lib.* 2 *in Eutrop.*
d. e *Leg.* 12. & 16. *ff. de inſtruct. vel inſtrum. legat.*

usum habiti sunt aliquando in fundo TEXTORES, & instituti Hystones inquit [a] Varro. Et sanè curam vestis conditæ uni villicæ præscribit [b] Columella. & insuper ut præparatas & pectitas lanas habeat, ex quibus sibi, actoribus, & aliis in honore, servilis vestis domi conficiatur. monet præterea ut ad telam accedat, ac si quid melius sciat, doceat. Textrinum & Textricem ob oculos ponit [c] Ovidius;

Haud mora; constituunt diversis partibus ambæ,
Et gracili geminas intendunt stamine telas.
Tela jugo vincta est; stamen secernit arundo:
Inseritur medium radiis subtemen acutis,
Quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum

Per-

a *lib.* 1. *de re R. cap.* 2. b *lib.* 12. *cap* 3. c *lib.*6. *metamorph.*

Percusso feriunt insecto pectine dentes.
Utraque festinant, cinctæque, ad pectora vestes,
Brachia docta movent, studio fallente laborem.

de textrino rustico hæc cecinit [a] Sidonius;

Continuata dehinc videas, quæ conditor ausus
Æmula Palladiis textrina ducere templis.
Hac celsi quondam conjux veneranda Leonti
(Qua non ulla magis nurus unquam Pontia gaudet
Illustris pro sorte viri) celebrabitur æde
Vel Syrias vacuasse colus, vel Serica fila
Per cannas torsisse leves, vel stamine fulvo
Prægnantis fusi mollitum nosse metallum.

Nunc

a *in Burgo Pontii Leontii Carm. 22. vers. 192.*

Nunc pergamus ad Ergaſtulum cum Columella. Fuit autem domicilium FOSSORVM, qui compediti erant: [a] Juvenalis:

Ipſe focis brevibus ponebat oluſcula quæ nunc
Squalidus in magna faſtidit compede Foſſor.

idem [b] alibi;

Quid ſuadet juveni lætus ſtridore catenæ,
Quem mire afficiunt inſcripta Ergaſtula, carcer
Ruſticus? ——

[c] Seneca pater: *arata quondam populis rura, ſingulorum nunc Ergaſtulorum ſunt, latiusque nunc villici, quam Reges imperant.* Ergaſtulorum eſſe rura dixit Seneca ea ratione, qua [d] Plinius ſcripſit, *coli rura Ergaſtulis peſſimum eſt*, id eſt mancipiis Ergaſtulo-

a *Sat.* 11. *verſ.* 79. b *Sat.* 14. *verſ.* 23. c *lib.* 5. *controv.* d *lib.* 18. *cap.* 6.

ſtulorum. At *quindecim vincti Ergaſtulum conſtituebant*, ſi [a] Appuleio credimus. His præerat ERGASTVLVS ut apellat [b] Nonius, quem ERGASTVLARIVM vocat [c] Columella. Eunus ſanè dux ille nobilis fugitivorum in Sicilia, Ergaſtularius ſervus fuit, teſte [d] Ammiano; licet [e] Florus videatur diſſentire. Horum opus erat fodere, unde dicti ſunt FOSSORES. Ideoque inviſam terram Foſſori canit [f] Horatius; ubi Porphyrio. Hujusmodi [g] Eutyches, Victorinus, & Maro martyres. Nerei & Achillei (ni fallor) conſervi, quos Aurelianus à Nerva Cæſare ſibi donatos, tamquam ſervos ſuos, per ſua prædia diviſit, *juſſitque eos tota die terram fodere, & cantabrum edere ad veſperam.* Cantabrum porro, ut olim docuit vir magni nominis [h] HADR. TVRNEBVS, furfur

a *Apologia (ut vocant) prima.* b *in Ergaſtulum.* c *lib.* 1. *cap.* 8. d *Lib.* 14. *in fi.* e *lib.* 3 *cap.* 19. f *lib.* 3. *carm. Ode* 18. g *Sur. Tom.* 3. h *adverſar. lib.* 15. *cap.* 16.

furfur eſt Apicio & Cœlio. Et quidem Apicius lib. VII. cap. I. & VII. cantabri meminit: at nusquam quid illud rei eſſet (quod ego quidem animadverterim) explicavit. [a] Cœlius Aurelianus de acutis morbis ad Hippocratem de pleuriticis juvandis; *utendum* (inquit) *etiam hordeo, vel orobo in aceto miti & calefacto, & celeriter ſaccello incluſo, tunc appoſito, ſive cantabro; eodem liquore fervefacto* &c. Apud quem notandum eſt, quod ubi in Hippocrate lib. II. de victu in morbis acutis, non longè à principio, *furfur* eſt, in translatione apud Aurelianum ad eumdem Hippocratis locum, eſt *cantabrum.* Idem auctor meminit cantabri etiam [b] alibi. Accedunt Turnebo medici omnes, Barbari præſertim, apud quos nihil eſt tritius. Galenus ipſe in Dynamidiis, & Vegetius in veterinaria, ſucci cantabri mentionem faciunt,

a *lib. 2. cap. 19.* b *Lib. de acutis morb. cap. 3. 8. & 17.*

faciunt, cremorem furfuris intelligentes, qui ut differebat PHILIPPVS MENZELIVS medicus Ingolstadiensis, cujus eruditioni hanc disquisitionem universam debet philologus lector, ita exprimi solet: In pugillos aliquot furfuris, seu cantabri, infunditur aqua, post horas aliquot refusa superflua aqua, furfures exprimuntur: furfuris succus albidus seu cremor sic est usui. In furfure enim, præsertim triticeo aut farreo, multum est farinæ, vel farinaceæ materiæ, quæ partim maceratione illa, partim expressione, cremorem conficit. Confirmantur hæc ex catholico F. Johannis de Balbis, edito Augustæ anno MDLXIX. in quo disertè legitur: *cantabrum purgamentum est frumenti vel farinæ, vel cibus caninus, quo canes pascuntur.* Itaque cantabrum ad vesperam edere, non erit herba cantabrica vesci, ut opinatus est Surius, sed furfuraceo isthoc pane, & canino more tractari, nedum

nedum ſervili. Voci vero originatio duplex affertur; altera à furfuraceo & contemptibili pane, captivis & ſervilibus dato cantabris, ex odio majore gentis, quæ duritie ſua tot annos Romanos exercitus fatigarit; altera ab elementaria ſubtractione, quod videlicet cantabrum dictum ſit quaſi *canabrum*, à caninis pultibus, quæ fere fiunt è furfuribus, & frumenti variis purgamentis. Hæc omnia quæ nos in epitomen redegimus, diſerte & copioſe dominus MENZELIVS, in gratiam M. VELSERI Clariſſimi viri, cujus laudes ſupra omnem laudationem ſunt Ego vero (ſi lucernam licet mero meridie accendere) addo illa [a] Juvenalis:

> ——— *cum poſſis honeſtius illic*
> *Et tremere, & ſordes farris mordere canini?*

cantabrum deſignare, ut etiam cenſuit antiquus gloſſator, qui adjecit, pa-

a *Sat.* 5. *verſ.* 10.

panem ſordidum, canum eſſe. Nec aliud ſibi voluit [a] Phædrus;

Canes legatos olim miſere ad Iovem,
Melioris vitæ tempus oratum ſuæ,
Vti ſeſe abriperet hominum contumeliis,
Furfuribus ſibi conſparſum quod panem darent. &c.

Nec alio forſan reſpexit [b] Suetonius Nerone; *panem quidem ſordidum oblatum aſpernatus eſt.* Imo & quoad etymon, videndum eſt, an huic pani dederit nomen Cantaber, cujus hoc elogium expreſſit [c] Silius Italicus;

Cantaber ante omnes hyemisque æſtusque famisque
Invictus, palmamque ex omni ferre labore.

Nimirum bellicoſum & aſperum populum, non alia videtur decuiſſe panis ratio, quam expedita hæc & parvo parabilis. Foſſoris imago cernitur

a *lib.* 4 *fabular.* 17. b *cap.* 48. c *Lib.* 3.

nitur in antiqua ærea icuncula, cujus hoc exemplar est. Caput cetera glabrum, nisi qua à vertice in occiput, capilli in geminum nodum constricti dependere videntur, in memoriam revocat illa D. [a] Cypriani ad martyres in metallo constitutos: *semitonsi capitis capillus horrescit, sed cum sit caput Christus, qualecumque illud caput deceat necesse est, quod ob Domini insigne est.* Jam vero [b] cuculli sagati forma quæ hic cernitur, habitum indicat operariorum rusticorum, qui alioqui [c] tunica induebantur. Et hi quidem semirasi fuerunt, velut etiam [d] ustores, & [e] pistrinarii. At [f] fugitivi omnino rasi. Et quia reditus agrorum non raro lapidicinis, cretifodinis, arenariis, auri, argenti, sulphuris venis constabat, ideo adhibebantur huic operæ homines vincti, qui cæderent,

a *Epist.77. item Artemidor. onirocrit. cap 22. lib. I.*
b *Colum. lib. 11. cap. I.* c *Cat. Tit. 59. Interpres D. Matthæi cap. 24. 18* d *Catullus.* e *Appuleius.*
f *Petronius & Æneas in Tactic.*

rent, foderent, eruerent. [a] Plautus;

Abducite iſtum actutum ad Hyppolitum fabrum:
Iubete huic craſſas compedes impingier.
Inde extra portam ad meum Libertum Cordalum
In lapidicinas facite deductus ſiet.

Et quidem [b] Athenæus narrat, Niciam Nicerati mille ſervos locaſſe ad fodinas argentarias. Cæſares certe, ad quos vectigalia, & portoria lapidicinarum [c] pertinebant, conſtituerant peculiares miniſtros, qui hæc procurarent. Ideo in elogiis ſepulcralibus leguntur, M. VLPIVS. MARTIALIS. AVG. LIB. A MARMORIBVS & T. FLAVIVS. FELIX. SVCCESSVS AVG. LIB. TABVLARIVS MARMORVM LVNENSIVM.

Z item

a *Captivis.* b *Lib. 6.* c *toto tit. de publican. & vectig.*

item HYMENAEVS CAES. N. SER. THAMYRIANVS A LAPIDICINIS CARYSTIIS. Et quidem metalla habitacula piorum erant. Clemens enim Pontifex & martyr Cherſonam deportatus, duo millia Chriſtianorum & amplius (ut in ejusdem [a] actis legitur) ibi reperit damnatorum ad ſecanda marmora. Et hæc fuit familiaris & frequens noſtrorum damnatio; in metallum videlicet, quæ & libertatem [b] adimebat: cujus non ſemel acta martyrum meminerunt. Hujus pœnæ appendix fuit ferri candentis inuſtio, vel in [c] pede, vel in [d] facie, vel in alia parte corporis. At quoniam plerumque Ergaſtulorum domini liberos & ſervos promiſcue ſupprimebant, ideo conſueverunt Principes Ergaſtula *recognoſcere*, ut fecit [e] Auguſtus: *repur-*

a *Breviar. Rom.* b *Leg. 8. ff. de pœnis, Leg. 17. 28. 36. ff. eod.* c *martyrol. Rom. 5. Maii.* d *Leg. 2. Cod. Theod. de pœnis.* e *Sueton. cap. 32.*

repurgare ut [a] Tiberius, *tollere* ut [b] Hadrianus. Horum, qui in ergaſtulis vel detinebantur, vel ſupprimebantur, ſolemnis & legitima nota fuit inſcriptio illa, quæ in fronte per inuſtionem imprimebatur. [c] Scribonius Largus Scriboniæ gentis Libertus, Claudianorum temporum ſcriptor hoc prodit, verbis tamen corruptiſſimis, quæ nos emendare conabimur. *Quatenus* (inquit) *acrium, & exulcerantium medicamentorum habita eſt mentio, ponemus qua ſtigmata tolluntur indignis & in multis. hæc calamitas ex transverſo accidit, ut diſpenſatori Sabini Calvi naufragio in ergaſtulo deprehenſo, quem Tryphon multis deluſum, & ne caſu quidem litteras confuſas ullo medicamento habentem liberavit.* Stigmoſa hæc, & quæ Tryphonis alicujus manus requirant. Tentemus igitur, & legamus: *quatenus acrium & exulcerantium medicamentorum habita eſt mentio,*

a *cap.* 8. b *Spartianus.* c *Compoſ.* 231.

tio, ponemus quo stigmata tolluntur indignis. etenim multis hæc calamitas ex transverso accidit, ut dispensatori Sabini Calvisii naufrago in ergastulo deprehenso, quem Tryphon à multis delusum, & ne casu quidem litteras confusas ullo medicamento habentem, liberavit. Dicit autem, calamitatem ex transverso accidere, ut multo ante [a] Cicero; *sed in te intuens Brute doleo, cujus, in adolescentiam per medias laudes quasi Quadrigis vehentem, transversa incurrit misera fortuna Reipublicæ.* Ita [b] auctor ad Herennium; *deinde ubi visum est ut in alveum descenderet, ecce tibi iste de transverso, heus, inquit, adolescens, pueri tui modo me pulsarunt, satisfacias oportet.* Ita Petronius: *quod non expectas ex transverso fit.* Quod autem Scribonius auxilio esse velit illis tantum, quibus per injuriam inusta fuisset frons, id vero summam rationem habet: Inscripti enim ob per-

a *in Bruto.* b *Lib. 4.*

perversitatem ingenii contumacis, ob noxam, digni utique videbantur illa oris contumelia. Sabini autem Calvisii [a] Tacitus & [b] Seneca meminerunt. Hunc ritum inspiciens [c] Juvenalis cecinit;

Quem mire afficiunt inscripta ergastula ——

Petronius etiam, sive apud Petronium Triphæna, decepta specie stigmatum atramentariorum, *sciscitari submissius cœpit, quod ergastulum intercepisset errantes.* Lepidium autem, allium, cantharides Alexandrinæ, sulphur vivum, & alia quædam è Scribonio adhibebantur inducendis cauteriorum signis in fronte extantibus. in quo artificio Cynnamus quidam, illene tonsor, an alius quispiam incertum est, videtur excelluisse. [d] Martialis;

At si quid nostræ tibi bilis inusserit ardor.

 Vivet

a *lib. 6. Annal.* b *Epist. 27.* c *Satyr. 14. vers. 24.* c *lib. 6. 64.*

Vivet & hærebit, totoque legetur in orbe.
Stigmata nec vafra delebit Cynnamus arte:

Cretam effoſſam tractabant [a] FIGVLI, è corpore ſervorum; in uſum videlicet fundi vaſa parantes, quibus exportarentur fructus, velut amphoras, & dolia; & in villæ ædificationem, tegulas; mercis etiam gratia, ut vaſa venirent. Figlinas autem in agro quomodo exerceri oporteret, Hoſtilii Saſernæ pater & filius libris editis monſtraverunt, ut teſtatur [b] Varro; qui etiam [c] affirmat, ſe *in Gallia transalpina, intus ad Rhenum, regiones aliquot acceſſiſſe, ubi agros ſtercorarent candida foſſicia creta.* Hujus loci fornax eſt, cujus [d] Cato meminit, & ſervus FORNACARIVS, quem nominat [e] Vlpianus. Ergaſtulo ſuccedunt pecudum ſtabula,

a *Leg.* 25. §. 1. *ff. de inſtruct. vel inſtrum. legat.*
b *lib.* 1. *de re. R. cap.* 2. c *cap.* 7. d *Tit.* 38.
e *Leg.* 27. §. 9. *ff. ad L. Aquil.*

la, Bubilia, Ovilia, Caprilia, Equilia; quæ omnia Columella in unum coëgit, licet Vitruvius alio ordine collocaverit. Bubilia instruuntur homine [a] ARATORE sive IUGARIO. Et illum quidem vetuit Imperator [b] Constantinus pignoris causa de possessionibus abstrahi, ne tributorum illatio retardaretur. Jugarii meminit Columella; qui & ejusdem operam recenset. Non alius ab his [c] BUBULCUS seu BUBSEQUA, quorum munera apud rei rusticæ scriptores latè extant. Bubulci imago extat apud [d] Ovidium,

Sæpe manu stimulos ridiga portabat, ut illum
Iurasses fessos modo disjunxisse juvencos.

Ovilium mancipia invenimus [e] TONSORES

a *Columel. lib.* 1. *cap.* 6. b *Leg.* 1. *Cod. Theod. de pignor* c *Leg.* 18. §. 6. *ff. de instruct. vel instrum. legat. & Cato tit.* 5. *Colum. lib.* 2. *cap.* 2. *&* 3. d *lib.* 14 *metamorph.* e *Varro de re R. lib.* 2. *cap.* 2.

SORES ovium, [a] OPILIONES seu [b] OVILIONES, ut appellat Jurisconsultus. hi oves [c] curabant, ut & [d] CAPRARII caprilia, [e] VIRVICARII verveces, [f] EQVISIONES armentaria equilia, quos equorum [g] MAGISTROS appellavit Appuleius. AGASONES Græcis sunt ἱπποκόμοι, seu [h] CVSTODES equorum, qui & [i] EQVITII & [k] GREGARII, cum equorum grex dicatur [l] Equitium: adstipulatur [m] Festus, licet usurpet latius Acron ad illud [n] Horatianum,

——— si patinam pede lapsus frangat Agaso.

Agaso proprie dicitur servus, qui jumenta curat. hic autem Satyrice escarum ministrum Agasonem appellavit,

quem

a. Virgil. Ecl. 10. b Leg. 25. §. 2. ff. de instr. vel instrum. legat. c Leg. 60. §. 3. ff. de Leg. 3. d Colum. lib. 3. cap. 10. lib. 7. cap 6. e Papinianus Tit. 4. f Appul. 7. Metam. g lib. 8. metamorph. h Lucianus in Gallo. i Epitome antiqua Iur. civ. k Appul. eod. lib. 7. l Epitome cit. m in agasones. n lib. 2. Sat. 8.

quem vulgo dicunt infertorem. Cum Festo tamen stat Servius ad illa [a] Virgilii,

Impendunt curas denso distendere pingui,

[b] &,

Circumstant properi aurigæ, manibusque lacessunt.

ubi aurigas impropriè pro agasonibus dici notat, & eorumdem fraudes recenset. Quamquam & equos jumentorum nomine venire non est usquequaque novum. SVPERJVMENTARII mentionem facit [c] Suetonius, seu apud Suetonium Claudius Cæsar, qui & conqueritur hujusmodi sibi pædagogum obtigisse: concinne sane ad sententiam Aristidis, cujus verba jam exscripsimus. Ab asinis dicti sunt servi ASINARII, vel quod agerent, vel quod curarent. & meminerunt

a 3. *Georg. vers.* 124. b 12. *Æneid. vers.* 85. c *Claudio cap.* 2.

[a] Cato & [b] Varro. Servius in 1. Georg.

Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli,

AGITATOR *verberator dictus ab agendo, ac per hoc aſinarius dicitur.* [c] Appuleius autem agaſonem & aſinarium promiſcue vocavit. Mulos regebant, curabant, agebant [d] MVLIONES, quos [e] Lucianus ὀρεοκόμους appellat. [f] SVBVLCI, ſues. [g] Martialis;

Præſta de grege ſordidaque villa
Tonſos, horridulos, rudes, puſillos
Hircoſi mihi filios ſubulci.

PORCVLATORIS & ſubulci diverſa fuit profeſſio, ſcribit [h] Columella. [i] ille namque obſervabat lactentes, [k] hic paſcebat adultos, ut & [l] PORCARIVS. Porculatio enim

a *Tit.* 11. b *lib.* 1. *cap.* 18. *& lib.* 3. *cap. ult.* c *lib* 6. *&* 8. *Metam.* d *Leg.* 99. §. 2. *ff. de leg.* 3. e *in convivio.* f *Varro de re R. lib.* 2. *cap.* 4. g *lib.* 10 98. h *in præfat. lib.* 1. i *lib.* 7. *Colum. cap.* 9. k *Varro lib.* 2. *cap.* 4. l *Papinianus tit.* 4. *Leg. Sal. tit.* 8. *ex edit. Baſ.*

enim nutricatus est ex Varronis sententia. At quos βόσκοντες habet Græca versio [a] Matthæi Euangelistæ, *pastores* reddidit vetus Latinus interpres. Et hi fere omnes [b] PASTORES dicebantur, quibus præfuit is, quem pecori [c] PRÆFECTUM, & pecoris * MAGISTRUM dicebant. Servius ad XII. Æneid.

—— *pavidi cessere magistri,*

propriè magistri sunt militum, pastores pecorum. sed reciproca sunt ista translationes. nam & ductor militum pastor vocatur, ut diximus supra, & magistros pecorum dicimus. Cicero; *quem magistrum pecoris esse dicebant.* hactenus Servius. Ad hanc regulam, quem armenti CUSTODEM vocat [d] Ovidius, Luctatius Grammaticus pastorem vocat armentorum. Pastor fuit [e] Athenio, Cilix ille, *qui in Sicilia,*

a *cap. 8. vers. 33.* b *Varro lib. 2. cap. 10. Leg. 8. 18. 25. de fund. instr.* c *Cic. pro Plancio.* * *Varro lib. 2. cap. 10. Colum. lib. 1. cap. ult.* d *lib. 11. metam.* e *Florus lib. 3. cap. 19.*

cilia, interfecto domino, familiam ergastulo liberatam; sub signis ordinavit; & veste purpurea baculoque argenteo & diademate mimicum Regem aliquamdiu egit. Juxta januam præcipiunt rei rusticæ [a] scriptores VILLICO habitationem fieri; quod huic familiæ tutelam, inquit * Appuleius, dominus permitteret, quod rationes & pecuniam dominicam custodiret. Hic Latinis Græcissantibus [b] EPITROPOS est. Hinc [c] Varro agriculturæ principem villicum appellat, ut & [d] Plautus villicationem, præfecturam. hinc villicari notavit Nonius villæ præesse. Successit enim villicus in domini locum, ut notat [e] Columella. Ideoque vicedominus dictus aliquando est, ut in actis SS. Nerei & Achillei. Victorinus loci vicedominum, triennium ex paralysi decumbentem, pre-

a *Varro lib.* I. *de re R. cap.* 13. *Colum. lib.* I. *cap.* 6. * *lib.* 8. *metam.* b *Auson. epist.* 8. c *lib.* I. *de re R. cap.* 2. d *in Casina.* e *lib.* 12. *in princ.*

precibus ſanavit. At hic quandoque diſtrahendis mercibus [a] præponebatur. ut Auſonianus ille Philon. Ejusdem munera videre eſt apud [b] Catonem, [c] Varronem, [d] Columellam, [e] Florentinum. Et hoc miniſterii nomen tranſtulit [f] Cicero eleganter ad magiſtratus; inquiens, *ſic Populus Romanus diligit magiſtratus, quaſi Reipublicæ villicos.* Quem imitatus [g] Juvenalis,

Pegaſus, attonitæ poſitus modo villicus urbi.

[h] &,

—— nam ſic labentibus obſtat
Villicus, & veteris Romæ contexit hiatum.

Accepit autem [i] Arnobius proprie

a *Lib.* 16. *de inſtitor. act.* b *Tit.* 5. & 142. c *lib.* 1. *de re R. cap.* 36. d *lib.* 11. *in princ. Lib.* 1. *cap.* 8. e *apud Conſtantin. lib.* 2. *cap.* 42. & 43. f *in oratione pro Plancio.* g *Sat.* 4. *verſ.* 77. h *Sat.* 3. *verſ.* 194. i *Lib.* 3. *adverſ. gent.*

& ſignanter; *Cæſius & ipſe aſſequens, Fortunam arbitratur & Cererem, Genium Iovialem, ac Palem, ſed non illam fœminam, quam vulgaritas accipit, ſed maſculini neſcio quem generis miniſtrum Iovis, ac villicum.* Villici contubernalis fuit [a] VILLICA, cujus miniſterium exequuntur ſupra ſcripti ruſtici præceptores. Et ſanè cum [b] matronæ olim ruris & inſtrumentorum agreſtium curam ſedulam haberent, non erat villicæ magna admodum opera, quod ipſi domini ſua quotidie inviſerent. At cum luxus & inertia peſſum laudatos mores dediſſent, neceſſaria viſa eſt villica, quæ matronæ officia tueretur. Curabat autem villica [c] pecora & ſalgama, præſertim ubi non aderant horum peculiares miniſtri. ideo [d] Juvenalis cum villicam nominaſſet;

——— *& montani*

Aſpa-

a *Leg.* 41. §. 15. *ff. de fideicom. libert.* b *Colum. lib.* 12. *in princ.* c *Colum. lib.* 12 *cap* 4. d *Sat.* 11. *verſ.* 68.

Asparagi, posito quos legit villica fuso.

statim subdit:

Grandia præterea, tortoque calentia fœno
Ova adsunt, ipsis cum matribus, & servatæ
Parte anni, quales fuerant in vitibus uvæ:
Signinum, Syriumque pyrum, de corbibus iisdem,
Æmula Picenis, & odoris mala recentis,
Nec metuenda tibi, siccatum frigore postquam
Autumnum, & crudi posuere pericula succi.

Imo & non semel occupabat coqui partes apud tenuiores. [a] Martialis:

——— è cathedra
Surgentem focus excipit superba
Vicini

a *lib.* 12. 18.

Vicini ſtrue cultus iliceti,
Multa villica quem coronat olla.

[a] ibidem;

Pinguis inæquales onerat cui villica menſas,
Et ſua non emptus præparat ova cinis.

Et imitatus hæc elegantiſſimus [b] MVRETVS.

O menſa, nec luxu affluens, nec ſordida,
Dapibus parata ruſticis!
Quas non, heri languentem ut irritet gulam,
Doctus ſaporavit coquus;
Sed filiis juvenibus & ſeni viro,
Severa coxit villica.

Non multum abfuit à villico * MONITOR, qui operariis verbo & exemplo præibat. Item DISPENSATOR

a *lib.* 1. 55. b *Ode ad Petrum Gerard.* * *Colum. Lib.* 1. *cap. ult.*

SATOR & PROCVRATOR. [a] Pomponius: *poteſt enim aliquis diſpenſator non eſſe urbanorum ſervorum numero: veluti is qui ruſticarum rerum rationes diſpenſet, ibique habitet, non multum abeſt à villico.* [b] Plinius minor; *poſſe utraque eadem opera, eodem viatico inviſere: ſub eodem procuratore, ac pene iiſdem actoribus habere, unam villam colere & ornare, alteram tantum tueri.* Procuratoris cellam ſupra januam conſtituit [c] Columella, ut villicum obſervet ex vicino, & intrantium exeuntiumque conſpectum habeat. Quam miniſterii conjunctionem agnovit & [d] Cicero. *cum Piliæ noſtræ villam ad Lucrinum, villicosque procuratores tradidiſſem.* ubi tamen videtur legendum, *villicosque & procuratores.* [e] Vlpianus; *Senatus cenſuit, ne fugitivi admittantur in ſaltus, neve protegantur à villicis, vel*

a *Leg.* 166. *ff. de verbor. ſignifi.* b *lib.* 3. *Epiſt.* 19. c *lib.* 1. *cap.* 6. d *Lib.* 14. *ad Atticum. epiſt.* 16. e *Leg.* 1. *ff. de ſervis fugitivis.*

vel procuratoribus possessionum. Idem [a] Cicero; *num igitur si cui fundus inspiciendus, aut si mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandum villico sit, Magonis Carthaginiensis sunt libri perdiscendi?* Cum Procuratore iidem fuisse videntur, qui MERCEDES præstare consueverant; & meminit Julius [b] Paulus. Procurator enim, sive ἐπίτροπος apud [c] Matthæum Euangelistam mercedem operariis reddit. Habuit & rus [d] ACTORES suos, de quibus nihil amplius hic dicemus, cum satis superque in urbana familia eorum expressa sit opera. Illud unum non videtur omittendum, in honore etiam ruri fuisse, ut scribit Columella. Præfecti enim & Præpositi, dominis non abnuentibus, nacti erant umbram honoris, ceteri pœnam, supplicium, ignominiam.

a *Lib 1. de Orat.* b *lib. 3. Sent. Tit. 7.* c *cap. 20.* d *Leg. quæsitum ff. de fund. instr. Colum. lib. 12. cap. 3.*

niam. Ignominioſum enim fuit & pœnale rure quempiam habitare jubere. Minitantur id paſſim domini apud Comicos: & Pomponius Tribunus plebis apud [a] Livium, objicit L. Manlio Imperioſo, *quod filium juvenem, nullius probri compertum, extorrem urbe, domo, penatibus, foro, luce, congreſſu æqualium prohibitum, in opus ſervile, prope in carcerem, atque in ergaſtulum dederit.* Quæ omnia [b] Val. Maximus ruſtici operis appellatione complexus eſt. Nimirum fuit publice concepta, & jam confirmata vulgaris exiſtimatio (inquit [c] Columella) rem ruſticam ſordidum opus eſſe. Pœnam & ignominiam ſimul videtur animo agitaſſe Julianus Apoſtata, *qui* [d] *Marinam uxorem Gordiani vicarii & martyris, in pago quodam, quem Aquas Salvias vocant, ruſticarum ſervituti addici*

a *Lib.* 7. b *lib.* 5. *cap.* 4. c *Lib.* 1. d *Sur. Tomo* 3. *notat & Anton. Gallon. de cruciat. SS. martyr. cap.* 9. *ex Victore Utic.*

addici præcepit, ut ea servitute opprimeretur. EXACTORES rustici, quorum extat mentio in veteribus marmoribus, hic omnino collocandi sunt. horum fuit varium & multiplex agmen in domo Cæsarum, ut diximus, pro modo videlicet fundorum, hortorum, patrimonii, prædiorumque. Et in veteri elogio legitur nescio quis exactor OPERVM dominicorum, qui hujus forte loci sit. Huc usque de villa rustica, quod erat alterum caput institutæ narrationis. Reliquum est tertium, villæ scilicet fructuariæ, in qua idem ipse Columella cellas locat, oleariam, torculariam, vinariam, defrutariam & ceteras. Priorem illam exacte delineavit [a] Vitruvius, [b] Columella, [c] Palladius. Instruunt eamdem [d] Cato, [e] Columella, & [f] Neratius apud Vlpianum. Est

a *Lib. 6. cap. 9.* b *lib. 12. cap. 50.* c *Lib. 1. Tit. 20.* d. *Tit. 13.* e *lib. & cap. citatis.* f *Leg. 19. ff. locati & conduct.*

Eſt hujusce ſtationis [a] OLIVITOR, necnon & [b] CAPVLATOR, qui concha ferrea in labrum fictile oleum expreſſum transfundebat. LEGVLI verò STRICTORES, FACTORES, mercede conducebantur, ut indicant leges oleæ legendæ, faciundæ, & pendentis apud [c] Catonem. CVSTOS torcularium ſervabat, qui tamen non ſemper in numero ſervorum fuit. De torculari late Columella & Palladius, & ante hos [d] Vitruvius; cujus itidem hæc ſunt: *Sucularumque, & Prælorum, & Vectium, ſi non fuiſſet torcularis præparatio, neque olei nitorem, neque vitium fructum habere potuiſſemus ad jucunditatem.* A Prælo autem formavit [e] Ennodius PRÆLATORES. Cellæ vinariæ meminerunt iidem quos ſupra indicavimus. Et hanc [f] Vlpianus inſtruxit doliis etiam defoſſis, Seriis, Cupis, Cadis, Amphoris. Ser-

a *Sidonius lib. 2. ep. 9.* b *Cato. Tit.66. Columel. lib.12.cap. 50.* c *Tit. 144. & ſeq.* d *Lib.10. cap.1.* e *Lib. 9. ep. 2.* f *Leg. 15. § 6. ff. de uſufr.*

Servus DOLEARIS, ſive DOLIARIVS hic eſt reponendus ex veteri marmore,

A. TERENTIVS. M. L. CHRYSOGONVS
SER. DOLEAR
H . S . E

Hujusmodi ſervos cum cellæ vinariæ typo exhibet antiquum marmor, quod anno MDCI effoſſum eſt Auguſtæ Vindelicorum. Ejus mihi delineatio M. VELSERI beneficio obtigit, qui & admonuit loci [a] Pliniani; *circa alpes ligneis vaſis condunt, circulis cingunt.*

His addemus nos VINITORES, ſine quibus nullus procul dubio eſſet cellæ vinariæ uſus. [b] Columella; *nam ut ampliſſimas impenſas vineæ poſcant, non tamen excedunt ſeptem jugera unius operam vinitoris, quem vulgus quidem parvi æris, vel de lapide noxium poſſe comparari putat,*

a *lib* 14. *cap.* 11. b *lib.* 3. *cap.* 3.

putat, ſed ego plurimorum opinioni diſſentiens, precioſum vinitorem in primis eſſe cenſeo. Servius ad [a] illa,

—— *aut maturæ vinitor uvæ,*

Vinitor autem (inquit) *vel cuſtos vel cultor vinearum.* Hujus ordinis ſunt VINDEMIATOR, ſive is VINDEMITOR ſit; nec non & PVTATOR. [b] Columella: *ſi vero interjectibus capere cujusque generis fructum aveat, primum neceſſe eſt, ut vindemiatorum aleam ſubeat: neque enim ſingulis totidem antiſtites dare poteſt, qui obſervent, quique præcipiant, ne acerbæ una cum maturis demetantur.* Idem [c] auctor;

Quæ canat inter opus Muſa modulante putator
Pendulus arbuſtis ——

FRONDATORI *cum putatore*

a *Virgil. Buco. Ecl.* 10. b *lib* 3 *cap.* 21. c *lib.* 10. *verſ.* 228.

tore non minimum conveniebat, [a] Ovidius;

Falce data frondator erat, vitisque putator.
Induerat ſcalas, lecturum poma putares.

Itaque LEGVLIS conveniebant ſcalæ. Frondatoris autem operam *frondationes* appellat [b] Columella. At quoniam ſalices principatum obtinent inter eas arbores quæ vinearum cauſa ſeruntur, inquit [c] Plinius, & noſtrates agricolæ ipſis arbuſtant agros, quod & [d] Plinii ætate factum eſt. ideo [e] SALICTARIVM his aſſociabimus. [f] Defrutaria vaſa ænea ſeu plumbea fuerunt, in quibus defrutum, carœnum, ſapa coquebantur. Fœnilia, palearia, apothecas, & horrea Vitruvius extra villam conſulto rejecit,

Aa ut

a *lib.14. metamorph.* b *lib.5. cap.5.* c *lib.17. cap.* 20. d *Lib. cit. cap.* 23. e *Cato Tit.* 11. f *Colum. lib.* 12. *cap.* 20, *Leg.* 12. §. 10. *ff. de instr. vel instrum. legat.*

ut ab ignis periculo tuta essent, quod & legibus [a] locationum consueverat aliquando exprimi. [b] FOENISECTORES & FOENISECÆ non alio ablegandi sunt. Et horum insigne fuit corona è fœno. [c] Ovidius;

Tempora sæpe gerens fœno religata recenti,
Desectum poterat gramen versare videri.

[d] Propertius;

Da falcem, & torto frontem mihi comprime fœno:
Iurabis nostra gramina secta manu.

Sequuntur tabulata & granaria pensilia, sublimiaque, ut vocat [e] Varro, quod & [f] Jaboleno placuit, quæ

a *Leg.* 11. *in fine ff. Locati & Cond.* b *Colum. lib.* 2. *cap.* 18. c *lib.* 14. *metam.* d *lib* 4. *El.* 2. e *lib.* 1. *de re R. cap.* 57. f *Leg.* 18. *ff. de action. empt.*

quæ Vitruvius appellat ſublimata. Percenſendæ nunc nobis ſunt appendices quædam villæ, hortus, fornax, furnus, piſcinæ, ſterquilinia, cohortes, aviaria, leporaria. Horti mancipium OLITOR eſt. [a] Cicero; *Parhedrum excita, ut hortum ipſe conducat: ſic olitorem ipſum commovebis. Helico nequiſſimus* H-S CIↃ *dabat, nullo aprico horto, nullo emiſſario, nulla maceria, nulla caſa.* [b] Columella; *facturus mox ſi collibuiſſet, quod nunc aggredior, ut olitoris curam ſubtexerem villici officiis.* Hic aſino ſeu caballo utebatur, quod etiam nunc Romæ fit. [c] Horatius.

—— ad imum
Thrax erit, aut olitoris aget mercede caballum.

[d] Appuleius; *me denique ipſum pauperculus quidam hortulanus comparat quinquaginta nummis, ſed magno, ut aje-*

Aa 2

a *Lib.* 16. *epiſt. famil.* 18 & 20. b *lib.* 11. *cap.* 3. c *lib.* 1. *epiſt.* 18. d *lib.* 9. *Metam.* e *Leg.* 27. §. 9. *ff. ad L. Aquil.*

ajebat. Et: *matutino me multis oleribus onuſtum, proximam civitatem deducere conſueverat dominus* &c. Ad fornacem pertinet FORNACARIVS [a] ſervus, cujus partes fuerunt ignem tueri ne evageretur. A furno MVLIERES, quæ [b] PANEM coquebant (PANICOCTARIAS appellat [c] Chryſologus) non abjungemus. [d] PISCATORES & piſcatui præpoſiti hujus ſane ordinis ſunt, quando togati illi Xerxæ montium perfoſſores, & populatores marium, magiſtris & nomenclatoribus in piſcium gratiam carere noluerunt. [e] Martialis;

Natat ad magiſtrum delicata muræna.
Nomenculator mugilem citat notum,
Et adeſſe juſſi prodeunt ſenes mulli.

[a] Piſca-

a *Leg.* 27. §. 9. *ff. ad leg. Aquil.* b *leg.* 12. & 13. *ff. de inſtruct. vel inſtrum. leg.* c *Serm.* 99. d *leg.* 17. *ff. de inſtr. vel inſtrum. legat. Varro lib.* 3. *de re R. cap. ult.* e *lib.* 10. 30.

[a] Piſcatores autem illi IV. & XXC. quos Paphnutius martyr præmiſit ad CHRISTVM, videntur fuiſſe conditione ſervi; urbani tamen, quod ut notat Metaphraſtes, cibos menſæ Præſidis compararent. [b] Valerianus Imperator ad Zoſimionem Procuratorem Syriæ, inter cetera quæ vult dari Claudio tunc Tribuno, *venatores qui obſequantur duos, carpentarium unum, curam Prætorii unum, aquarium unum, piſcatorem unum, dulciarium unum.* Sterquilinia & latrinas, ut ex his in agros egererent fimum, curabant illi quos alicubi tangit [c] Vlpianus: licet è [d] Catonis ſententia hoc muneris villico præſcribatur. Cohors quæ eſſet declarat [e] Varro; *Cohors, quod ut in villa ex pluribus tectis conjungitur, ac quiddam ſit unum, ſic hæc ex manipulis copulatur cohors: quæ in*

a *Metaphr. apud Sur. Tom. 2. lege Senec. Nat. Quæſt. lib 3. cap. 17.* b *apud Trebel. Poll.* c *Leg 15. ff. de uſufr.* d *Tit. 5.* e *lib. 4. de L. L.*

in villa dicta, quod circa eum locum pecus coërcetur. Receptum autem usu est, ut frequentius cohorte coërcerentur [a] gallinæ villaticæ, rusticæ, Africanæ, galli & capi, quorum curatorem GALLINARIVM recensuit [b] Varro. Et hinc [c] Martialis pullos gallinaceos *cortis aves* appellat. Aviaria cohibebant turdos, pavones, columbas, turtures, luscinias, merulas, anseres, anates, phasianos. Horum omnium custos [d] AVIARIVS dicitur: singulorum, CVRATORES & PASTORES. Et quoniam his abuti consueverant deliciæ popinarum, exscribemus hic veterem Romanam inscriptionem, quæ docebit nos, ganeonum improbitate expugnatas concidisse olim, ut & sæculo nostro, laudatissimas legum sumptuariarum sanctiones;

D.

a *Colum. lib.* 8. *cap.* 2. *&* 3. b *lib.* 3. *de re R. cap.* 9. c *lib.* 13. 42. d *Colum. lib.* 8. *cap.* 3. 5. 11.

D. M. OLOPLVTIO
SVCCESSO. PRISCVS
L. VARI. AMBIBOLI
AVIARIVS. ALTI
LIARIVS &c.

inde eſt gallina altilis, cujus meminit Poëta [a] Coquus. altile apud [b] Apicium, boves altiles ad publica ſacrificia ſaginati, apud [c] Varronem. Inde altilia apud [d] Matthæum Euangeliſtam: *ecce prandium meum paravi, tauri mei, & altilia occiſa ſunt.* Inde *vitulus ſaginatus & altilis* apud [e] Lucam. Qui autem in marmore legitur AVIARIVS ALTILIARIVS, ab [f] Horatio FARTOR appellatur, cujus officium erat aves opimare & obeſare in gratiam lautarum epularum. Romæ itidem,

Aa 4 ANTI-

a *Martialis lib.* 13. 59. b *lib.* 6. *cap.* 3. c *lib.* 2. *de re R. cap.* 1. d *cap.* 22. 4. e *cap.* 15 23. f *lib.* 2. *Sat.* 3.

ANTIGONVS. DRVSI CAES
AVIVM. FARTOR
PRIMILLA. FECIT
CONIVGI. B. M.

Et hinc arripuit occasionem apud [a] Prudentium Romanus martyr, deridendi Præfectum Asclepiadem;

Quum consulatum initis, ut vernæ solent,
(Pudet fateri) farre pullos pascitis.

AVCVPES enumerat [b] Paulus; & refert urbanos fuisse & rusticos, domini arbitratu: Fundorum enim redditus, ut innuit Celsus, aucupio plerumque, venatione & piscatu constabat. Narrat Julius Capitolinus, Antoninum Pium curasse, ut mensa ejus *per proprios servos, aucupes, piscatores & venatores instrueretur.* Qui tamen hic urbani videntur

a *Peristeph.* b *Leg. 99. §. 1. ff. de leg. 3.*

tur fuiſſe ideo, quia inſtruendarum quotidianarum epularum gratia habebantur, ut loquitur [a] Paulus. Aucupis teſſera apud [b] Propertium arundo eſt,

Caſſibus impoſitis venor, ſed arundine ſumpta,
Faunus plumoſo ſum Deus aucupio.

Piſcatoris apud [c] Ovidium;

Miles erat gladio, piſcator arundine ſumpta.

Leporarium lepores tantum olim [d] capiebat, ſed proceſſu temporis cervi, capreæ, oves feræ, apri cœperunt includi. Quare non mirum ſi obvios habebimus VENATORES. [e] Horatius:

Si bene qui cœnat, bene vivit, lucet: eamus,

a *lib. 3. Sent. Tit. 7.* b *Lib. 3. El. 2.* c *lib. 14. metam.* d *Varro lib. 3. cap. 3. & 12.* e *Lib. I. Epiſt. 6.*

Quo ducit gula: piſcemur, venemur; ut olim
Gargilius, qui mane plagas, venabula, ſervos
Differtum tranſire forum, populumque jubebat.

[a] Seneca: *nullis animalibus, niſi ex faſtidio, pax eſt: quantulum enim ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus, feſſo voluptatibus ore libatis? quantulum ex iſta fera periculoſe capta dominus crudus ac nauſeans guſtat?* [b] Ammianus Marcellinus: *pars eorum, ſi agros viſuri proceſſerunt longius, aut alienis laboribus venaturi, Alexandri magni itinera ſe putant æquiparaſſe vel Cæſaris.* alienos labores vocat operam ſervorum. [c] Salluſtius; *non fuit conſilium ſocordia atque deſidia bonum ocium conterere, neque vero agrum colendo aut venando, ſervilibus officiis intentum ætatem agere.* Inter venatores LVPARII fue-

a *Epiſt.* 89. *in ſine.* b *Lib.*28. c *Catilin.*

fuerunt non obſcuri nominis, qui *carnibus veneno tinctis lupos necarent.* Servius meminit ad illud [a] carmen,

Tum laqueis captare feras & fallere viſco.

[b] MANSVETARII magiſtri & cuſtodes; & qui callerent, ut cum Manilio dicam,

Quadrupedum omne genus poſitis domitare magiſtris,
Exorare Tigres, rabiemque auferre Leoni,
Cumque Elephante loqui, tantamque aptare loquendo
Artibus humanis varia ad ſpectacula molem.

[d] Seneca hunc imitatus: *certi ſunt domitores ferarum, qui ſaviſſima animalia, & ad occurſum exterrentia hominem, docent pati jugum: nec aſperitatem excuſſiſſe contenti, usque in*

a 1. *Georg. verſ.* 139. b *Lamprid. in Elagab.* c *Lib.* 4. d *Epiſt.* 85. *in fin.*

contubernium mitigant. Leonibus magiſter manum inſertat, oſculatur Tigrim ſuus cuſtos, Elephantem autem minimus Æthiops jubet ſubſidere in genua, & ambulare per ſunem. Vrſi porro & Leones placidi domi [a] alebantur, uti etiam nunc fit animi cauſa. Pars hujus agminis VRSARII ſunt, quorum meminit Edinerus in vita D. [b] Anſelmi. Neque vero intra leporarium & vivaria tantum exercita venatio eſt, ſed & in ſaltibus fundorum montibusque, cum [c] venatio ipſa erat in redditu. Ad hæc [d] VESTIGATORE opus fuit, qui ferarum cubilia, per veſtigia indagaret. Servius ad illa in IV. Æneid.

——ſaltusque indagine cingunt,

INDAGINE, *inquit, ferarum inquiſitione, & quidam cum veſtigatoribus* ALATORVM *mentionem inductam*

a *lib. 2. de ira, cap. 31.* b *Lib. 1.* c *Leg. 62. ff. de uſufr.* d *Leg 12. §. 12. ff. de inſtr. vel inſtrum legato.*

ductam accipiunt. nam indaginem vestigatorem ipsum tradunt. Alas vero alatores, qui dextra & sinistra plagarum sublata voce prohibent feras exire. Idem Servius ad II. Georg.

Non absunt illic saltus ——

Venationes, quæ penitus in urbibus non sunt. At Columella VESTIGATOREM & INDAGATOREM ad apes transtulit. Illius minister fuit canis, qui vestigia odoratur, ut habent leges [a] Bajoariorum; cujus pretium solertia naris est, & industria. nare mereri inquit Gratius. Verum quia villæ ædificia stare perpetuo non poterant, ideo [b] FABRI inter copias rusticas fuerunt, qui villam sartam tectam præstarent. ARCHITECTI etiam, è quorum numeris in veteri marmore extat SEX. POMPEIVS. AGASIVS. ARCHITECTVS. A.

a *ex editione Ioh. Sichardi. legendus & Artemidorus lib. 2. onirocr. cap. 2.* b *Leg. 26. ff. mandati.*

VILLA. SEXTIANA. Crassus verò Fabros & Architectos ad quingentos domi habuit, quorum operas mercede locabat civibus Romæ ædificare volentibus, inquit [a] Plutarchus. Architectum autem fuerunt quidam qui STRVCTOREM vocarent, seu potius Architecti ministrum. [b] Abdias: *à domino* (inquit) *meo Rege Indiæ missus sum, requirens artificem structorem, qui ei Palatia possit ædificare.* D. [c] Zeno: *Architectus es? attende tibi, ut fundamentum fidei, quæ est Christus* IESVS, *cum omni diligentia jacias & cautela. Structor es? vide quomodo ædifices: ne ligna & fœnum, ne stipulam vel paleas, sed argentum & aurum, & lapides extruas preciosos.* Hos arte fabrica peritos vocat [d] Paulus Jurisconsultus & [e] distinguit in FERRARIOS, & TIGNARIOS. Fabros

a *in Crasso.* b *Histor Apostol. lib.* 9. c *de præcepto* ATTENDE TIBI. d *Leg.* 19. *ff. de instr. vel instrum. leg.* e *lib* 3. *Sent. Tit.* 17.

bros CARPENTARIOS nominat [a] Papinianus, uti & lex Salica; cujus hæc ſunt ex editione Baſilienſi; *ſi quis Majorem, Infertorem, Scantionem, Mariſcalcum, Stratorem, Fabrum ferrarium, Aurificem ſive Carpentarium, Vinitorem vel Porcarium* &c. ubi quid aurifici commune ſit cum carpentario ego ſanè non video. niſi dicamus carpenta & vehicula auro & argento conſueviſſe exornari, ut [b] Plinius luculento teſtimonio confirmavit. Carpenta enim [c] Auguſtarum primo fœminarum, [d] Judicum deinceps & [e] Magiſtratuum vehicula fuerunt: & ideo in magno precio habita. Qui & QVALVM & CALCEM portabant hujus loci ſunt; & quidem illorum meminit [f] Vlpianus. Qualus autem ſeu Qualum fuit nomen multi uſus; nam & Quala ſatoria, & Qualum, panis,

a *Tit.* 4. b *lib.* 34. *cap.* 17. c *nummi vet.*
d *Vopiſcus in Aureliano.* e *Caſsiodorus lib.* 6. 4. & 15.
f *Leg.* 15. §. *de uſufructu.*

panis, Qualos vindemiatorios, exceptoriosque legimus. vimineos præterea & salignos. Sunt qui olitori, qui agricolæ, qui lanificis tribuant. Nostri illum fabrorum, concham appellant, reliquos *panieri*, totum à parte, *corbette*, *cestelle*. Villam ipsam servabant & [a] CVSTODIEBANT mulieres, ne quid vicini rerum, quæ villa continebantur, occuparent. Adhibiti etiam sunt muti [b] CVSTODES canes, quos interdiu præcipit Cato clausos esse, ut noctu sint acriores ac vigilantiores. Servorum enim vigilum vices & in urbe & rure implebant. [c] Petrus Chrysologus; *canis dormientibus dominis, nocte & custos & pervigil, prodit extraneum, turbat furem, occurrit latroni, ut curam relevet & sollicitudinem servulorum.* Fundum universum tuebatur [d] SALTVARIVS.

Græci

a *Leg.* 12. & 15. *ff. de instr. vel instrum. legat.*
b *Colum. lib.* 7. *cap.* 12. c *Serm.* C. d *Leg.* 60. § 3. *ff. de legat.* 3.

Græci ἀγροφύλαξ, fructus conservabat, fines [a] custodiebat. Nomen etiam hodie retinent rustici nostrates. Hujusmodi munere functus est Asaph custos saltus Regis apud [b] Nehemiam, & Tirrhus ille [c] Virgilianus,

——— *Tyrrheusque pater, cui regia parent*
Armenta, & late custodia credita campi.

ubi notat Servius, describi magistrum pecoris & saltuarium. Saltus autem quatuor centuriis constabat vel * quinque; & fuit fundi pars ex [d] Ælio Gallo & [e] Varrone in qua silvæ & pastiones sunt; & harum causa casæ quoque, ubi dominus aliquando habitaret. Hujus ordinis videntur fuisse, qui IANVAS ad transmittendum populum per villas observabant, ut notat Siculus Flaccus.

non

a *Leg.* 12. §.4. *ff. de instr. vel instr. leg.* b *cap.* 11. c *Æneid.* 7. *vers* 485. * *Siculus Flaccus.* d *apud Festum.* e *Lib.* 4. *de L. L.*

non enim unus tantum IANITOR in tota villa fuit. Ovilia ſuos habuerunt, ut elicitur ex verbis CHRISTI domini apud [a] Joannem τέτῳ ὁ θυρωρὸς ἀνοίγει, καὶ τὰ πρόβατα τῆς φωνῆς αὐτῦ ἀκούει. Et videntur, Bubilia, Equilia, Caprilia itidem habuiſſe. Hos autem omnes, quos à capite villæ ruſticæ recenſuimus, [b] Vlpianus vocat mancipia prædiorum, operarios ruſticos [c] Alfenus, ruſtica mancipia [d] Paulus, alii aliter.

a *cap.* 10. *verſ.* 3. *meminit & Ianitoris ruſtici Sen. ep.* 12. b *Leg.* 49. *ff. de Leg.* 3. c *Leg.* 203. *ff. de verbor. ſign.* d *Leg.* 18. *S.* 9. *ff. de inſtr. vel inſtrum. leg.*

ANTO-

ANTONII VELSERI AD HIERONYMUM FABRUM MEDICUM, De ZETA & ZETARIO, SIVE DIÆTA ET DIÆTARIO

EPISTOLA;

Cui S. Castuli historia occasionem præbuit.

INter alios complures honores, quos nuper *Landishutæ* Serenissimi Principes in me immerentem contulerunt, non minimus is fuit, quando in prandio, exorto sermone de nomine *Zetarii*, quæ illi proprie notio subjecta esset, cum dixisset quæ volebat Reverendus D. Præpositus,

tus, Sereniſſimus Princeps Maximilianus meam quoque ſententiam intelligere voluit, miſitque ad me D. T. quæſitum, ecquid ſuper ea re mihi compertum eſſet. Atque ibi ego teſtatus ante omnia, nihil me de iſta quæſtione ante cogitaſſe, dicturumque non alia quam quæ ſubito in mentem veniſſent: reſpondi I. idem mihi videri eſſe *zetam*, vel rectius *zætam*, quanquam promiſcue ſcripſerunt veteres, quod *diætam*. II. Sic enim ſolitum antiquis duas illas litteras, D. & I. in unam Z. contrahere, cui rei firmandæ, teſtimonium tunc attuli ex notiſſimo carmine eccleſiaſtico; *Michaëlem in virtute conterentem Zabolum*, hoc eſt, quod nemo negare poteſt, diabolum. III. Proindeque eundem etiam eſſe Zetarium & Diætarium. IV. Porro Diætam ſive Zætam, antiquitus fuiſſe cœnationem, ſeu id quod Germanica lingua vocamus *Tafelſtuben*, Italica *Tinello*. V. Ex omni hac

hac ratione eam ſummam redire, ut Zætarius vel Diætarius is ſit, cui zætæ, diætæ, cœnationis cura commiſſa eſt. VI. extremum, arbitrari me hoc munus fuiſſe ſervorum, aut ſummum libertorum. Quæſiviſti, num iſta omnia ſtatim idoneis auctoribus aſtruere ac probare poſſem. Negavi, quippe imparatus & deprehenſus. Poſtea domum reverſus, cœpi conſiderare ſingula diligentius & attentius, lubuitq; experiri, an obſequentiores & minus ſuperbos libros haberem, quam D. Præpoſitus, qui ſuas à ſe conſultos ajebat nihil reſpondiſſe. Et eſt ſane, cur veteribus amicis meis, libris inquam, habeam gratiam, ita liberaliter & benigne reſponderunt ad omnia, neque paſſi ſunt exiſtimationem meam, hoc ſaltem nomine, apud Sereniſſimum Principem in diſcrimen venire. Vnicum eſt, quod nunc primum ab illis didici, diætæ quidem nomen non raro pro cœnatione accipi, eſſe tamen cum hujus

vocis

vocis ſignificatio latius tendatur. Iſta quomodo ſe habeant, paucis, ſi vacat, accipe. I. dixi, non aliud eſſe *zetam* quam *diætam*. Plinius indicat epiſtola XVII. libri ſecundi, ubi aliquoties diætam nominat, monetque interpres ejus Jo. Catanæus alios libros zetam habere. Eandem lectionis varietatem notavit in editione ſua Henricus Stephanus. Jam libro V. ep. VI. *Diætulam* quoque legere eſt, ubi alii codices, eodem teſte, *zeteculam* præferunt. Turnebus itidem, vir magnus, & veluti Sol quidam philologiæ, ita ſentit; & eſt qui primum hoc eum docuiſſe aſſeveret. II. Contractionis illius exempla, præter hymnum eccleſiaſticum, permulta ſunt apud alios. Ita Cyprianus ad Demetrianum: *Quid in ruinam Zabuli per ipſum & cum ipſo cadis?* quam lectionem teſte Pamelio agnoſcunt aliquot manuſcripti codices: Ambroſius de Fide ad Gratianum lib. V. cap. I.
Zabu-

Zabulus enim verum Dei filium fatebatur, Arrius negat. Hilarius in Matth. can. XXVI. *Furem enim esse ostendit Zabulum ad detrahenda ex nobis spolia pervigilem.* Paulinus ep. IV. de Juda proditore sic loquitur: *vere ut zabolus, ignarus gratiæ Dei, in qua illi non esset portio.* Ita Græci ζάκορος pro Διάκορος, Διαβάλλειν pro ζαβάλλειν teste Plutarcho. Et in Antonini itinerario, Zarrhytum pro Diarrhyto. Et apud Isidorum Zanium pro Dianio; Sic enim legit vir doctissimus Hieronymus Surita: nam in vulgatis libris eam lectionem non reperias. Sed desino, ne ineptus fiam, & fortasse jam sum. III. Zetarium eundem esse qui Diætarius, spero homini non nimis pertinaci ex iis quæ supra allata sunt, satis probatum: quid enim potest afferri cum ulla probabilitatis specie, cur si zeta idem est quod diæta, non etiam Zetarius idem sit qui Diætarius? IV. Quid igitur fuit tandem vel

vel zeta vel diæta? Reſpondi cœnationem fuiſſe, taleque aliquid; quale Germani *Tafelſtuben* Itali *Tinello* appellant. Probo. Sidonius Apollinaris lib. II. ep. II. *Ex hoc triclinio fit in diætam; ſive in cœnatiunculam tranſitus.* Lexicon Græco latinum vetus, δίαιτα τὸ ὑπερῷον *cœnaculum.* Tametſi huic loco non nimis nitor, ſcio enim cœnaculum aliud etiam ſignificare, & verò, opinor, hic aliud ſignificat, ſicut & apud Juvenalem Sat. x. *rarus venit in cœnacula miles.* Varro diætam inde dici vult, quod in ea per diem edatur. Non quæro quam recte: hoc eſt enim palam ineptum, quod pace doctiſſ. Romanorum dicere liceat; mihi ſatis eſt firmandæ ſententiæ meæ eſſe. Athenæus lib. v. in deſcriptione navis Hieronis Regis, *ad utrumque parietem aditus medii diætæ fuerunt numero xxx. viriles, quatuor lectis ſtratæ.* Vbi eruditus interpres Dalechampius diætas interpretatur cœna-

cœnacula, cœnationes. Fulvius Vrſinus in appendice ad librum P. Ciacconii de triclinio Romano: *uſurpatur autem*, ait, *diæta pro ipſa cœnatione & triclinio tum ab aliis, tum à Sidonio.* Oſtenſum eſt diætam pro cœnatione accipi, oſtendamus hoc non eſſe perpetuum. Plutarchus μίαν παλλακίδων δίαιταν à Domitiano extructam, cum ipſius Capitolii magnificentia confert, qui locus certe, ſi quid ego ſentio, non de cœnatione muliebri, ſed de loco ubi concubinæ Imp. degebant, accipiendus eſt. Leg. Codicillis ff. de uſu & uſufr. *Pactiæ & Trophimæ Diætas omnes, quibus uti conſuevit, habitet, quam domum poſt mortem eorum ad Rempublicam pertinere volo.* Quis hic non videt aliud eſſe Diætam à cœnatione. Plura ſunt alia loca in ff. ex quibus idem apparet, quæ hic adſcribere longum; & placet Jureconſultus, diætam in hortis ſignificare habitationem voluptatis & amœnitatis cauſa extructam. Non aliter

capio verba Ælii Lampridii in Heliogabalo; *Dicitur & balneas feciſſe multis in locis, ac ſemel laviſſe, atque ſtatim deſtruxiſſe, ne ex uſu balneas haberet. Hoc idem de domibus, de prætoriis, de zetis feciſſe dicitur:* Adrianus Turnebus Zetam vel Diætam ædificium dicit eſſe, vel membrum domus, cœnationem cubiculum habens. Strabo libro XIII. κατεσκεύασε δίαιταν βασιλικὴν, ἣν τιμώνιον προσηγόρευσε. Interpres Xylander vertit: *Regiam domum conſtruxit, quam Timonium appellavit.* Recte, nam Plutarchus de eadem re loquens, ὄικησιν, ait, κατεσκεύασε ἀυτῷ. Poſſunt alia quantumvis multa in eandam ſententiam afferri, ſed ego brevitatem conſector. Cæterum Molani & Baronii interpretatio ſtare non poteſt. Apparet autem eos, vel illos potius qui primi eam commenti ſunt, in fraudem inductos iſtis Plinii verbis epiſt. XVII. lib. II. *Diæta per quam eleganter recedit, quæ ſpecularibus & velis*

velis obductis reductisve, modo adjicitur cubiculo, modo aufertur: lectum & duas cathedras capit. Non eſt, viri magni, hæc notionis vocis *zeta* explicatio, ſed unius non magnæ zetæ deſcriptio. Nec conſequens eſt, ut ſi Plinius talem zetam habuit, omnis omnino talis fuerit. Dices ipſe, ſi totum locum attentius perlegeris. V. Cujusmodi ergo Zetarii vel Diætarii munus officiumque fuerit, jam liquet homini non nimis iniquo, nempe Zetæ vel Diætæ curatio, ſcilicet ut munda eſſet ac nitida, tum ipſa tum ſuppellex, & inſtrumentum omne ad eam pertinens. Clareſcet hoc magis paulo poſt. VI. Porro functionem eam ſervilem fuiſſe, non eſt difficile demonſtrare. Romæ lapis vetuſtus.

DIS. MANIBVS. DEXTRI
CAESARIS. SERVO. DI
AETARCHO DOMVS
AVG. TREBONIA. LAV
DICE. FEC. CONIVG. B. M
CVM. DVABVS. FILIS, FOR
TVNATA, ET. FELICE

Vetus Lexicon Διαιτάρχης, *Atriensis*. Neque vero dubium esse potest, quin Διαιτάρχης Diætarius sit, aut, si forte, nihil enim affirmo, Princeps Zetariorum. Sicut Marsilius Cagnatus etiam de vestris ἀρχιάτροις disputat, ita dictos, non quasi Principis medicos, sed medicorum, quavis de causa Principes. Et eodem vocare videtur nomen Atriensis, quod honestioris servitii fuisse nemo ignorat. Omnino διαιτάρχην, utcunque servum eximium aliquid supra ceteros Diætarios habuisse, nomen ipsum haud obscure demonstrat. Sed alterius ista loci. *Leg. Quæsitum est* §. 42. ff. de instr. leg. *Idem respondit, domo, ita ut instructa est, cum omni jure suo legata* &c. & infra: *hostiarii autem, inquit, vel topiarii, diætarii, aquarii, domui tantum deservientes, continebuntur*. Jul. Paulus lib. sent. tit. 7. de legatis. *Domo cum omni jure suo, sicut instructa est, legata, urbana fami-*

lia,

lia, item artifices, & veſtiarii, & zetarii, & aquarii, & eidem domui ſervientes, legato cedunt. Vel hic locus planum facit nihil Diætarium à Zetario differre, quam dictionem, Zetarii puta, totidem litteris ſcriptam, extra hiſtoriam S. Caſtuli, hîc tantum reperi. Habes de ſervis. De libertis nullum teſtimonium poſſum adducere: nam ſuperius illud de Pactia & Trophima, non auſim certo aſſeverare huc pertinere, quod ſi cui tamen placet eo trahere, non admodum repugnabo. Sane plus aliquid fuiſſe quam ſervum S. Caſtulum, præter alia id mihi perſuadet, quod ter auditus fuiſſe dicitur, quæ cautio & moderatio in ſervum, vile caput, vix congruit. Hæc ſunt, clariſſime Domine, quæ de Zeta & Zetariis in mentem venerunt, ſed & alia complura, quæ non eſt operæ, & nimis ambitioſum ſit perſequi. Scripſi autem in gratiam Sanctiſſimi

martyris Caſtuli, cujus precibus me ſupplex commendo, & Sereniſſimi Principis, cui tu, ſi tanti eſſe putabis, referes. Dominus quoque Præpoſitus, ſi aliquando hanc epiſtolam legerit, ſatisfactum ſibi eſſe fortaſſe ſentiet, intelligetque, nihil opus eſſe Illuſtriſſimo Baronio ſuper hac re negotium faceſſere, inventum quippe cis alpes qui voculam obſcuram ſatis perſpicue expoſuerit. Bene vale vir clariſſime Friſingæ 21. Maij, 1604.

FINIS.

INDEX AVCTORVM

Qui laudantur, corriguntur, aut illustrantur.

A.

Aurelia-

Gallo-

I

M

Palla-

P

Pro-

Sui-

RERVM,

Et Verborum memorabilium

INDEX.

A-

Cel-

Fosso-

Lam-

Scis-

Spa-

FINIS.

MURUS ÆNEUS
CONSCIENTIA SANA
BEE FAST